Caietele CNSAS

Anul VII, nr. 2(14)/2014

CNSAS

Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de

Consiliul Național

pentru Studierea Arhivelor Securității

Anul VII, nr. 2 (14)/2014

Editura CNSAS
București
2015

Consiliul Naţional
pentru Studierea Arhivelor Securităţii
Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul VII, nr. 2 (14)/2014

ISSN:1844-6590

Editura Consiliului Naţional
pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituţii, cadre, obiective

II. Sub lupa Securităţii

III. Istorie orală

IV. Recenzii. Note de lectură

SUMMARY

I. Aparatul represiv comunist: instituţii, cadre, obiective

Nicoleta **Ionescu-Gură**

Internările administrative din timpul regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej I. Internarea în unităţile de muncă (1950-1952)

Administrative Internment Regime Gheorghe Gheorghiu-Dej.
I. Internment in Labor Camps (1950 – 1952)

Three studies that focus on administrative detention during Gheorghe Gheorghiu-Dej's regime are to be published in "Caietele CNSAS". The subject of the first article is incarceration in labour units (UM). In the second one we shall discuss about the labour colonies (CM) and labour battalions that were set up pursuant to the Council of Ministers Decision no.1554 of 22 August 1952. The third article will shed light on the internment in forced labour camps, according to Decree no.89 of 17 February 1956 issued by the Presidium of the Great National Assembly.

Internment in labour camps between 1950 and 1952 was carried out according to Decree no. 6 of 14 January 1950. The Ministry of Internal Affairs implemented the provisions of that Act, by virtue of Cabinet Decree no.100 of 3 April 1950.

The present article underlines the categories of persons assigned to labour units (UM) as well as the aim pursued by the communist authorities. Besides, it offers details on the division of the Ministry of Internal Affairs which dealt with the procedure of citizens' internment and release from labour units and on the number of those affected by internment as reflected in the Securitate documents.

The Decision enforced by the Ministry of Internal Affairs provided the legal basis for incarcerating the people in labour units, while the Division for Work Units was in charge with carrying out that decision. However the measure was abusive, as incarceration was done without a court order, by virtue of some normative acts that had not been published in the Official Gazette since they violated some provisions of the Constitution of The Romanian People's Republic that guaranteed freedom of citizens, inviolability of the home, the right to self-defense and to petition.

Administrative detention enforced during Gheorghe Gheorghiu-Dej's regime was inspired by the Soviet system and was meant to re-educate the people who could prevent the consolidation of a Soviet socialism in Romania through their social origin, economic position and historical past.

Etichete: unitate de muncă (UM), internare administrativă, muncă forțată, regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej, Direcția Unităților de Muncă, Direcția Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităților de Muncă (DGPCUM), regim comunist, Republica Populară Română.

Keywords: Labor camp, administrative internment, forced labor, Gheorghe Gheorghiu-Dej's regime, Division for Work Units, General Division of Prisons, Labor Units and Colonies, communist regime, the Romanian People's Republic.

Începând cu acest număr al „Caietelor CNSAS" voi aborda problema internărilor administrative din perioada regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej. În acest număr mă ocup de internarea în unităţile de muncă (UM) din perioada 1950-1952, în baza Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 6 din 14 ianuarie 1950, iar în numerele următoare de internările în coloniile de muncă (CM) şi batalioanele de muncă, ca urmare a Hotărârii Consiliului de Miniştri nr. 1554 din 22 august 1952 şi de internările persoanelor în locuri de muncă obligatorii (LM) efectuate în baza Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 89 din 17 februarie 1958.

Internările administrative practicate de regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej, inspirate după cele sovietice[1], au avut scopul de a reeduca prin muncă persoanele care prin originea socială, poziţia economică şi trecutul politic avut până la venirea la putere a Partidului Comunist Român, puteau crea greutăţi construirii socialismului de tip sovietic în România[2].

---

[1] Pentru o istorie recentă a gulagului sovietic, vezi Anne Applebaum, *Gulagul. O istorie*, traducere din engleză de Simona-Gabriela Vărzan şi Vlad Octavian Palcu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011.

[2] „Prin contrast, naziştii nu au pretins că încearcă să-şi reeduce deţinuţii politici; obiectivul lor era fie exterminarea directă, fie folosirea la maximum a capacităţii lor de muncă, înainte de moarte" (Paul Hollander, *Caracteristicile represiunii în statele comuniste*, în Adrian Cioflâncă, Luciana M. Jinga (coordonatori), *Represiune și control social în România comunistă*. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc, volumele V-VI, 2010-2011, p. 83, conform notei 4). Pentru măsurile administrative luate împotriva evreilor din România vezi, pe larg, Comisia Internaţională pentru Studierea Holocaustului din România, *Raport final*, preşedintele comisiei Elie Wiesel, editori: Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iaşi, Editura Polirom, 2005; Ana Bărbulescu (editor), Alexandru Florian (editor), Alexandru Climescu, Laura Degeratu, *Munca obligatorie a evreilor din România (1940-1944). Documente*, prefaţă de Paul A. Shapiro, Iaşi, Editura Polirom, 2013.

Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă

În 1950, prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie, au fost înființate unitățile de muncă „pentru reeducarea elementelor duşmănoase Republicii Populare Române şi în vederea pregătirii şi încadrării lor pentru viaţa socială în condiţiile democraţiei populare şi construirii socialismului”[3].

Conform Decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950, în unităţile de muncă puteau fi trimise acele persoane care prin faptele sau manifestările lor, directe sau indirecte, primejduiau sau încercau să primejduiască regimul de democraţie populară, îngreunau sau încercau să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română, precum şi acele persoane care defăimau puterea de stat sau organele de stat, dacă aceste fapte nu constituiau sau nu puteau constitui prin analogie infracţiuni; condamnaţii pentru infracţiuni împotriva securităţii Republicii Populare Române care la expirarea executării pedepsei nu se dovedeau a fi reeducaţi[4]. „Prin acest decret se deschidea, practic, un drum larg arbitrarului şi abuzurilor de tot felul, întrucât oricine putea fi incriminat că, «direct sau indirect, primejduieşte sau încearcă să primejduiască regimul de democraţie populară, îngreunează sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului»”[5].

Articolul 7 din Decretul nr. 6/1950 prevedea că organizarea şi funcţionarea unităţilor de muncă se stabilea prin hotărâre a Consiliului de Miniştri. Acest articol avea să fie modificat două luni mai târziu. Astfel, Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 60 din 11 martie 1950 modifica art. 7 din Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950, în sensul că organizarea şi modul de funcţionare a Direcţiei Unităţilor de Muncă, precum şi a unităţilor de muncă înfiinţate în cadrul acestei direcţii se stabileau prin decizia ministrului Afacerilor

---

[3] ANR, fond Consiliul de Stat-Decrete, dosar nr. 1/1950, f. 36.

[4] *Ibidem*, ff. 36-37. În expunerea de motive a Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 6/1950, semnată de ministrul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu, se arăta: „În condiţiile democraţiei populare şi construirii socialismului este necesară reeducarea tuturor acelora care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc regimul de democraţie populară sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română. În vederea reeducării acestor elemente am întocmit alăturatul proiect de decret pentru înfiinţarea unităţilor de muncă” (*Ibidem*, f. 39).

[5] Florian Banu, *Lagărele de muncă forțată-cea mai arbitrară formă a represiunii comuniste*, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 61.

Interne şi nu prin hotărârea Consiliului de Miniştri, ceea ce însemna o modalitate mai rapidă de înfiinţare a unităţilor de muncă[6].

Trimiterea în unităţile de muncă se făcea prin Decizia Ministerului Afacerilor Interne[7]. Durata reeducării în unităţile de muncă era de la şase luni până la doi ani. Ea putea fi redusă sau prelungită în raport cu rezultatele reeducării, fără a putea depăşi cinci ani. Părăsirea unităţii de muncă, fără autorizaţie scrisă prealabilă, se pedepsea cu închisoare corecţională de la şase luni la cinci ani.

La 27 martie 1950, un colectiv format din ministrul adjunct al MAI, Marin Jianu, general-locotenent Cristescu Pavel, colonel Gavrilă Birtaş, colonel Dulgheru Mihai, colonel Popescu Gogu, locotenent colonel Tudor Sepeanu, maior Bogdan H., maior Ciupagea N. şi maior Ilie Bădică au studiat Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înfiinţarea unităţilor de muncă. În cadrul şedinţei au fost discutate următoarele puncte: persoanele ce urmau a fi integrate în acest decret, partea tehnică a ridicărilor şi formalităţile.

S-a căzut de acord că vor fi internaţi, în mod automat, toţi cei care se găseau la dispoziţia autorităţilor şi care din diferite motive nu puteau fi trimişi în justiţie. De asemenea, toţi cei care se aflau în penitenciare şi nu puteau fi trimişi în justiţie, la aprecierea organelor MAI; „foştii demnitari ai guvernelor reacţionare, inclusiv cele două dictaturi (carlistă şi antonesciană), ca: miniştri, subsecretari de stat, secretari generali, foşti diplomaţi, foşti senatori, deputaţi, prefecţi, primarii oraşelor de reşedinţă, iar pentru municipiul Bucureşti, primarii, ajutorii de primar general şi primarii de sectoare. S-a hotărât a se eşalona

---

[6] ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 2/1950, vol. 1, f. 81. În expunerea de motive a Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 60 din 11 martie 1950, se arăta: „Pentru a da posibilitatea Ministerului Afacerilor Interne să stabilească pe cale de Decizie organizarea şi modul de funcţionare a Direcţiei Unităţilor de Muncă şi a unităţilor înfiinţate în cadrul acestei Direcţii, am întocmit alăturatul proiect de Decret pentru modificarea art. 7 din Decretul nr. 6/1950" (*Ibidem*, f. 83).

[7] Pentru deciziile MAI de internare în unităţi de muncă din anul 1950 din Capitală şi diferite judeţe vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 7. De pildă, prin Decizia MAI nr. 26 din 18 mai 1950 au fost trimise în unităţi de muncă, pe diferite termene, 136 persoane din judeţul Cluj (*Ibidem*, ff. 39-42). Pentru deciziile MAI de internare în unităţi de muncă din anul 1952 vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 6, 16. De exemplu, prin Decizia MAI nr. 526 din 2 iulie 1952 au fost trimise în unităţi de muncă, pe timp de 24 luni, evidenţă specială, un număr de 635 persoane (*Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 6, ff. 33-49). Prin Decizia MAI nr. 560 din 10 iulie 1952 se încadrau 41 de persoane într-o unitate de muncă pe timp de 24 luni, evidenţă specială, pedeapsa începând de la 15 aprilie 1952. Printre acestea se numărau Ioana Maria Vulcănescu, Maria Tătărescu, Ion Lahovari, Radu Portocală, Lucia Samsonovici, Nineta Alimănişteanu, Elena Jora, Eugen Chirnoagă (*Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 16, ff. 28-29).

internările în unități de muncă, pe măsura capacității de cuprindere a Direcției Unităților de Muncă, avându-se în vedere categoriile cele mai periculoase[8].

Aplicarea Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 s-a făcut de către Ministerul Afacerilor Interne conform Ordinului MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950.

Ordinul MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950

„Trebuie să fie clar că, în general în unitățile de muncă trimitem pe cei ce nu se pot încadra în texte de legi”[9]. Această propoziție apare în Ordinul MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950, semnat de ministrul adjunct, Gheorghe Pintilie, care punea în aplicare Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă.

Direcției Generale a Securității Poporului (DGSP) i-a revenit sarcina de a depista și trimite în unități de muncă pe toți acei ce se încadrau în prevederile Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6/1950. Astfel, la scurt timp după emiterea decretului de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, Ministerul Afacerilor Interne a elaborat un ordin care dădea instrucțiuni organelor de securitate pentru aplicarea lui. Este vorba despre Ordinul MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950, semnat de ministrul adjunct al MAI, Gheorghe Pintilie.

În cuprinsul ordinului apare și motivarea internării unor categorii de persoane în unitățile de muncă și anume reeducarea prin muncă a celor care puteau face greutăți construirii socialismului de tip sovietic în România:

> „Dușmanul de clasă din țara noastră, fabricanții și moșierii expropriați, bancherii și marii negustori, elementele deblocate și epurate din aparatul de stat și chiaburii, slugi ale imperialismului caută prin fel de fel de mijloace ca: zvonuri alarmiste, injurii, manifestări rasiale și șovine, instigări, misticism religios, mergând până la acte de teroare, sabotaj, diversiune să creeze agitație, să alarmeze populația, să îndemne la nesupunere, să împiedice construirea socialismului. Pentru a asigura desfășurarea muncii poporului nostru, pentru a împiedica dușmanul de clasă să-și ducă activitatea de subminare a construirii socialismului, în urma hotărârii Consiliului de Miniștri din 13 ianuarie 1950, Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române a emis Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă”[10].

Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înființarea unităților de muncă nu preciza categoriile de cetățeni care urmau să fie trimiși în unități de muncă (UM), ci enunța, în general, că puteau fi

[8] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 199, ff. 186-187.
[9] *Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 53, f. 3.
[10] *Ibidem*, f. 1.

internaţi în unităţi de muncă „acei care prin faptele sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc regimul de democraţie populară”. În schimb, în Ordinul MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950, semnat de ministrul adjunct, Gheorghe Pintilie, se arătau categoriile de cetăţeni ce urmau să intre în obiectivele Securităţii, cu propuneri de a fi trimişi în unităţi de muncă, şi anume:

- „toţi cei ce lansează zvonuri sau răspândesc zvonuri alarmiste, tendenţioase, duşmănoase, ascultă şi difuzează propaganda deşănţată a posturilor de radio imperialiste;
- toţi cei ce aduc injurii Partidului Muncitoresc Român, conducătorilor săi, guvernului, Uniunii Sovietice şi conducătorilor săi şi ţărilor de democraţie populară;
- toţi acei cetăţeni români care întreţin legături de prietenie cu legaţiile imperialiste, care au frecventat sau frecventează bibliotecile, concertele şi în general manifestările propagandistice ale legaţiilor imperialiste, precum şi toţi cei ce sunt în relaţii cu familiile funcţionarilor ambasadelor imperialiste;
- toţi cei ce aţâţă la manifestări rasiale şi şovine;
- instigatorii la nesupunere sau neexecutare, cei ce duc acţiuni duşmănoase, atât la sat cât şi la oraş, în contra măsurilor guvernului, în special cu privire la colectivizări, colectări, planuri de cultură, comasări etc. Elementele cu un trecut reacţionar cunoscut sau foşti exploatatori care ocupă încă în producţie posturi de răspundere şi care dovedesc continuu, prin atitudinea lor delăsare gravă, nejustificată prin incapacitatea lor profesională, atitudine care atrage după sine defecţiuni vizibile sau frânarea producţiei;
- toţi acei care sub masca religioasă fac prozelitism (diferite religii şi secte). Adică speculează sentimentele religioase ale cetăţenilor pentru a-i determina la atitudini ostile, duşmănoase regimului (minuni, prelegeri cu dedesubturi duşmănoase, şovine etc.);
- toţi acei ce, prin corespondenţă internă sau internaţională, iau atitudine duşmănoasă, transmit ştiri tendenţioase, alarmiste, duşmănoase, reacţionare, instigă”[11].

În acţiunea de depistare trebuia să se acorde o atenţie deosebită „elementelor capitaliste de la ţară”, adică foştilor moşieri, chiaburilor, cârciumarilor, militarilor deblocaţi, funcţionarilor epuraţi, foştilor membri ai partidelor politice dizolvate. În Ordinul MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950 se dădea indicaţia ca, în privinţa clerului ortodox, dosarele pe care urmau să le întocmească organele de securitate trebuiau să conţină „probe suficiente şi să umble cu tact şi prudenţă”[12]. În ordin se menţiona expres că legionarii şi

[11] *Ibidem*, ff 2-3. Pentru textul Ordinului MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950, semnat de ministrul adjunct, Gheorghe Pintilie, vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 1-5. Documentul este publicat şi în CNSAS, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective şi metode, vol. I (1948-1968)*, Florica Dobre (coord.), Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Ţăranu (ed.), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 286-289.
[12] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 3.

persoanele care au făcut parte din organizaţii subversive nu se încadrau în măsurile prevăzute în ordinul circular. Mai târziu s-a revenit asupra acestui aspect. În 27 octombrie 1950, Direcţia Generală a Securităţi Poporului preciza că: „prin legionari şi cei ce au făcut parte din organizaţiile subversive trebuie înţeles: legionarii notorii care au avut munci de conducere şi care sunt în obiectivele noastre pe linia respectivă, şi nu foştii legionari în general, care sunt pasivi din acest punct de vedere, dar azi se manifestă duşmănos. Aceştia din urmă se pot încadra în prevederile circularei 100 Cabinet. În acelaşi sens trebuie înţeleasă şi propoziţia «cei ce au făcut parte din organizaţiile subversive». Aceasta înseamnă că numai cei care intră în obiectivele noastre nu pot fi încadraţi. Dacă anumite elemente care au făcut parte din astfel de organizaţii sunt astăzi libere (şi-au ispăşit pedeapsa, nu au putut fi dovediţi etc), dar se manifestă duşmănos şi intră în prevederile circularei, ei vor fi încadraţi”[13].

În cazul membrilor Partidului Muncitoresc Român, propunerile de internare în unitate de muncă ale Direcţiilor regionale de securitate se făceau numai după ce a fost consultat şi s-a căzut de acord cu secretarul judeţean de partid[14]. În ordin se atrăgea atenţia asupra eventualelor abuzuri, adică să nu să se trimită persoane în unităţi de muncă pe bază „de informaţii nereale, rău intenţionate sau chiar interesate”. Organele de securitate trebuiau să fie atente acolo unde „infractorul” era muncitor sau ţăran sărac.

În privinţa bunurilor celor internaţi în unităţi de muncă au fost elaborate instrucţiuni în care se prevedeau următoarele: persoanelor care erau ridicate li se făcea percheziţie domiciliară; bunurile mobile ale celor care nu locuiau împreună cu familia, urmau a fi predate, la indicaţia scrisă a celui internat, făcându-se în acest sens un proces-verbal; pentru familişti, bunurile rămâneau la dispoziţia familiei.

În momentul arestării, apartamentul celui ridicat se sigila conform procedurii penale, urmând a se preda bunurile mobile, cu inventar, persoanei indicate de cel ridicat. Apartamentele celor internaţi cu o durată mai mare de 6 luni erau puse la dispoziţia spaţiului locativ. La eliberare acesta urmând să le procure locuinţe. Persoanele ridicate pentru 6 luni le rămânea locuinţa până la întoarcere, în cazul când nu aveau spaţiu excedentar. Dacă spaţiul locativ era mare atunci se proceda ca la cei cu pedepse mai mari de 6 luni, adică locuinţa era preluată. Locuinţele celor familişti internaţi în unităţi de muncă erau sesizate

[13] *Ibidem*, vol. 12, partea 1, f. 177.

[14] *Ibidem*, vol. 53, ff. 14-15. În cazurile de membri ai Partidului Muncitoresc Român, Direcţiile regionale de securitate trebuiau să raporteze de urgenţă situaţia lor la Direcţia Generală a Securităţii Poporului în sensul dacă au fost verificaţi, dacă mai erau membri de partid şi dacă s-a căzut de acord asupra lor cu secretarul Comitetului judeţean PMR, în privinţa propunerii de încadrare în unitate de muncă.

Spaţiului Locativ, care aprecia dacă era cazul a fi evacuată familia, dându-i altă locuinţă, sau putea rămâne pe loc[15].

Direcţia Unităţilor de Muncă din MAI/DGPCUM

Prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 6 din 14 ianuarie 1950[16], în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, a fost înfiinţată Direcţia Unităţilor de Muncă, care avea sarcina de „a asigura reeducarea prin muncă a elementelor duşmănoase Republicii Populare Române".

La 3 martie 1950, a avut loc la ministrul de interne, Teohari Georgescu, o şedinţă de colectiv care a avut pe ordinea de zi: aplicarea decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înfiinţarea unităţilor de muncă. Din procesul verbal al şedinţei aflăm că pe baza lucrărilor prezentate şi a discuţiilor avute în colectiv au fost stabilite următoarele:

- au fost aprobate proiectele de decizii pentru organizarea Direcţiei Unităţilor de Muncă şi a organizării unităţilor de muncă. Personalului ce urma a se încadra în schema de organizare a Direcţiei Unităţilor de Muncă şi a unităţilor de muncă trebuia recrutat din cadrul ministerului (Direcţia Generală a Miliţiei), considerându-se detaşat pentru anul în curs la această direcţie nou înfiinţată;
- s-a hotărât să se întocmească un proiect de decret pentru modificarea art. 7 din Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950, în sensul de a da dreptul

[15] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 199, f. 188.

[16] Prin Decretul nr. 100 din 20 aprilie 1950 au fost modificate art. 5 şi 6 din decretul nr. 102 din 16 martie 1949 pentru organizarea Ministerului Afacerilor Interne. Articolul 5 a fost modificat după cum urmează: Sarcinile Ministerului Afacerilor Interne se îndeplineau cu următoarele organe proprii:1. Secretariatul; 2. Direcţia Generală a Securităţii Poporului; 3. Comandamentul Trupelor MAI; 4. Direcţia Generală Politică; 5. Direcţia Generală a Miliţiei; 6. Direcţia Generală a Penitenciarelor; 7. Direcţia Cadrelor; 8. Inspectoratul General; 9. Administraţia Centrală MAI; 10. Departamentul Gospodăriei Locale. Pentru că din enumerarea organelor proprii ale Ministerului Afacerilor Interne a fost omisă Direcţia Unităţilor de Muncă, înfiinţată în cadrul MAI prin Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950, a fost emis un nou decret. Este vorba de decretul nr. 132 din 23 mai 1950 pentru modificarea şi completarea Decretului nr. 100 din 20 aprilie 1950, care prevedea că: „Dispoziţiunile art. 5 din Decretul nr. 102/1949 modificate prin decretul nr. 100 din 20 aprilie 1950 se modifică şi se completează adăugându-se punctul 6 bis-Direcţia Unităţilor de Muncă" (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 3/1950, vol. 2, f. 91). Din expunerea de motive a Decretului nr. 132 din 23 mai 1950 aflăm de ce a fost necesară apariţia unui nou decret: „Prin Decretul nr. 6 din 14 ianuarie 1950 s-a înfiinţat în cadrul Ministerului Afacerilor Interne-Direcţia Unităţilor de Muncă. Deoarece această direcţie a fost omisă în Decretul nr. 100 din 20 aprilie 1950 pentru modificarea art. 5 şi 6 din Decretul 102/1949 pentru organizarea Ministerului Afacerilor Interne, am întocmit alăturatul proiect de decret pentru modificarea şi completarea Decretului nr. 100 din 20 aprilie 1950" (*Ibidem*, f. 94).

Ministerului Afacerilor Interne de a înfiinţa pe bază de decizie unităţi de muncă. Decizia urma să fie prezentată Consiliului de Miniştri;

- s-a hotărât să se întocmească un regulament de funcţionare a Direcţiei Unităţilor de Muncă;
- s-a stabilit ca paza exterioară a unităţilor de muncă să se facă de Trupele MAI;
- organizarea Direcţiei Unităţilor de Muncă trebuia să fie realizată până la 20 martie 1950. Cu aducerea la îndeplinire a celor stabilite de către colectiv a fost însărcinat ministrul adjunct, Marin Jianu[17].

În iulie 1951, Direcţia Unităţilor de Muncă din cadrul MAI a fost comasată cu Direcţia Generală a Penitenciarelor „rezultând o nouă structură numită Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă (DGPCUM)[18]". În art. 1 al Hotărârii Consiliului de Miniştri nr. 729 din 19 iulie 1951 care privea organizarea şi funcţionarea DGPCUM se arăta că „Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă este organul Ministerului Afacerilor Interne care asigură executarea pedepselor şi măsurilor privative de libertate prin izolarea elementelor periculoase din punct de vedere social, în scopul reeducării lor, pentru a deveni elemente folositoare societăţii"[19]. Pentru realizarea acestui scop, Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă îi reveneau următoarele sarcini:

- „izolarea şi ţinerea sub pază în scopul ispăşirii pedepselor a celor care au comis infracţiuni grave fiind condamnaţi la muncă silnică sau închisoare pe viaţă;
- izolarea şi ţinerea sub pază, în scopul ispăşirii pedepselor a celorlalţi infractori condamnaţi la închisoare şi reeducarea lor în scopul adaptării la viaţa socială;

[17] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 199, f. 160.

[18] Octavian Roske (coordonator), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea (A-E)*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, p. 529. În perioada Ministerului Securităţii Statului (septembrie 1952-septembrie 1953), DGPCUM s-a divizat în Serviciul Penitenciare şi Direcţia Lagăre şi Colonii de Muncă, ambele în MAI. După reunificarea MSS cu MAI (în 1953), Serviciul Penitenciare s-a transformat în Direcţia Închisori şi Penitenciare. Aceasta va funcţiona separat de Direcţia Lagăre şi Colonii de Muncă, până la 1 septembrie 1954, când a luat fiinţă Direcţia penitenciare, lagăre şi colonii, prin contopirea Direcţiei închisori şi penitenciare cu Direcţia lagăre şi colonii de muncă şi cu Serviciul colonii minori (Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeş, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, Iași, Editura Polirom, 2009, pp. 43-44).

[19] Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Române, nr. 729 din 19 iulie 1951, p. 1.

- izolarea, ţinerea sub pază şi reeducarea elementelor dăunătoare intereselor poporului muncitor, îndepărtate pe cale administrativă din societate;
- folosirea muncii deţinuţilor şi internaţilor în anumite ramuri ale economiei naţionale”[20].

Pentru îndeplinirea sarcinilor de mai sus, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă făcea propuneri Ministerului Afacerilor Interne privind: înfiinţarea şi desfiinţarea penitenciarelor, coloniilor, unităţilor de muncă şi centrelor de triere; schimbarea în organizarea şi efectivele Direcţiei, programul de lucru al personalului; regimul deţinuţilor şi internaţilor, metodele de reeducare şi modul de folosire al acestora la muncile interioare şi exterioare; graţierea şi eliberarea deţinuţilor înainte de termen în cazul când dădeau dovezi temeinice de îndreptare.

Pentru folosirea în muncă a deţinuţilor şi internaţilor, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă avea dreptul să încheie şi să desfacă contracte cu întreprinderile de stat şi cooperatiste; să înfiinţeze şi să desfiinţeze întreprinderi proprii; să efectueze regrupări de deţinuţi, potrivit profesiei şi pregătirii speciale a acestora[21].

Pentru menţinerea disciplinei deţinuţilor şi internaţilor Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă avea dreptul de a aplica următoarele pedepse: observaţia; interzicerea întrevederilor deţinuţilor şi internaţilor cu rudele pe un termen până la 3 luni; retragerea dreptului de a primi colete pe un termen până la 3 luni; deţinerea celulară şi pierderea dreptului de a ieşi la muncă pe un termen până la 3 luni; deţinerea în carceră pe un termen de până la 15 zile; retragerea dreptului de a trimite şi primi corespondenţă pe un termen până la 1 an; mutarea într-un alt penitenciar sau colonie, cu regim mai sever; pierderea dreptului de a primi o remuneraţie pentru zilele muncite.

HCM nr. 729/1951 prevedea, la art. 6, internarea în unităţi de muncă, în vederea reeducării, şi a persoanelor care la expirarea condamnării „n-au dat dovezi temeinice de îndreptare”. În cazul când se aplicase, în repetate rânduri, unui deţinut sancţiuni disciplinare pentru abaterile comise şi până la data expirării pedepsei acesta nu dăduse dovezi temeinice de îndreptare, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă putea propune Ministerului Afacerilor Interne internarea lui, la data expirării pedepsei, într-o unitate de muncă, în vederea reeducării[22].

În 1951, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă avea următoarea structură organizatorică:

---

20 *Ibidem*, pp. 1-2.
21 *Ibidem*, p. 2.
22 *Ibidem*, p. 3.

I. *Organe Centrale*:

- Direcţia Politică;
- Serviciul de Inspecţie;
- Serviciul Secretariatului;
- Corpul de Control;
- Direcţia Cadrelor;
- Direcţia Pazei şi a Regimului Locurilor de Deţinere;
- Direcţia Producţiei;
- **Direcţia Unităţilor de Muncă**;
- Serviciul Arhivă-Evidenţă;
- Serviciul Educării;
- Serviciul Planificării;
- Serviciul Contabilităţii Centrale;
- Direcţia Administrativă;
- Serviciul Sanitar.

Atribuţiile şi normele de funcţionare ale organelor centrale se stabileau prin decizia Ministerului Afacerilor Interne.

II. *Organe Exterioare*:

- Penitenciare;
- Colonii de muncă;
- Unităţi de muncă;
- Unităţi productive.

Conform HCM nr. 729/1951, au fost organizate *colonii corecţionale de muncă* în locurile unde era posibil pentru ca munca deţinuţilor să fie folosită raţional şi productiv. După acelaşi principiu au fost organizate şi *unităţile de muncă*[23].

Întreţinerea coloniilor şi unităţilor de muncă era organizată pe principiul autofinanţării, incluzând în aceasta şi cheltuielile cu personalul din aceste unităţi. În cazul când coloniile de muncă sau unităţile de muncă lucrau numai o parte a anului, la propunerea Ministerului Afacerilor Interne, se puteau acorda alocaţii din bugetul statului. Pentru coordonarea muncii coloniilor şi unităţilor de muncă de la şantierul canalului Dunărea-Marea Neagră a fost organizat un serviciu regional cu sediul în Constanţa.

Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă era condusă de un director general, fiind ajutat de un locţiitor politic şi doi

---

[23] *Ibidem*, pp. 4-5.

locţiitori administrativi. Atribuţiile locţiitorului politic se stabileau de către Direcţia Generală Politică din Ministerul Afacerilor Interne. Locţiitorii administrativi ai directorului general conduceau activitatea organelor centrale şi exterioare, astfel: primul locţiitor conducea activitatea Direcţiei Pazei şi a Regimului, Serviciului Arhivă-Evidenţă, Serviciului de Educaţie, Serviciului Sanitar şi activitatea penitenciarelor. Al doilea locţiitor conducea activitatea Direcţiei Producţiei, Direcţiei Unităţilor de Muncă, Serviciului Planificării, Serviciului Contabilităţii Centrale, Direcţiei Administrative, precum şi activitatea coloniilor şi unităţilor de muncă.

Locţiitorii administrativi aveau dreptul să aprobe cheltuieli în cadrul unităţilor pe care le conduceau, potrivit alocaţiilor bugetare şi planurilor financiare. Ei organizau verificări şi inspecţii la locurile de deţinere şi internare conform unui plan aprobat de directorul general. În lipsa directorului general, acesta era înlocuit de unul din locţiitorii săi administrativi care avea în acest caz toate drepturile ce reveneau directorului general.

Directorii locurilor de deţinere şi internare, locţiitorii şi ajutorii lor, conduceau activitatea aparatului din subordine, rezolvau problemele în legătură cu primirea, eliberarea deţinuţilor şi internaţilor şi mutarea lor în interiorul locului de deţinere sau internare, controlau aplicarea strictă a regimului deţinuţilor şi internaţilor, organizau reeducarea prin muncă a acestora şi urmăreau împlinirea şi depăşirea planurilor de producţie şi financiare.

Directorii locurilor de deţinere şi internare erau subordonaţi, în activitatea lor, conducerii Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă şi erau obligaţi să aplice instrucţiunile şi dispoziţiile primite de la aceasta[24].

În vederea cunoaşterii situaţiei deţinuţilor şi internaţilor, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă trebuia să întocmească o evidenţă centralizată a acestora, precum şi dosare personale în care să se ţină actele ce îi priveau. După primire, cei condamnaţi pentru infracţiuni grave şi recidiviştii erau supuşi înregistrării dactiloscopice şi fotografierii. Două exemplare din fişa dactiloscopică şi fotografie se înaintau organelor miliţiei, iar un exemplar se ataşa la dosarul personal. Deţinuţi care figurau în aceeaşi cauză erau izolaţi unul de altul. Nu erau folosiţi la munci interioare decât cei care au comis infracţiuni de mică importanţă şi numai cu avizul organului de urmărire penală.

Pentru prevenirea evadărilor Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă trebuia să ia următoarele măsuri: să îngrădească penitenciarele, coloniile şi unităţile de muncă; deţinuţii să nu fie folosiţi la muncă în locuri care permiteau evadări şi în locuri unde erau folosiţi şi

[24] *Ibidem*, pp. 6-7.

muncitori zilieri sau era permis accesul persoanelor particulare. Concentrarea deţinuţilor în grupuri mai mari de 30 era interzisă[25].

Conform HCM nr. 729/1951, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă trebuia să aplice următoarele reguli în locurile de deţinere şi internare:

- ţinerea în permanenţă, sub pază înarmată, a tuturor deţinuţilor şi internaţilor;
- supravegherea respectării de către deţinuţi şi internaţi a regulilor stabilite de Ministerul Afacerilor Interne, cu privire la disciplină şi în muncă;
- stimularea deţinuţilor şi internaţilor care au avut o purtare exemplară şi au obţinut rezultate bune în muncă;
- aplicarea sistemului de pedepse faţă de deţinuţii şi internaţii care încălcau disciplina regimului de deţinere sau internare, precum şi disciplina muncii;
- sesizarea procuraturii pentru infracţiuni comise la locurile de deţinere sau internare şi la muncile exterioare;
- separarea în locurile de deţinere a bărbaţilor de femei, a minorilor de majori, a celor aflaţi în instrucţie sau cercetare de cei condamnaţi, a condamnaţilor politici de cei de drept comun;
- folosirea deţinuţilor şi internaţilor sănătoşi la muncă; durata timpului la muncă era de 8-11 ore pe zi;
- raţii alimentare reduse pentru deţinuţii care nu munceau conştiincios şi raţii mărite pentru cei care munceau cu râvnă;
- odihna în pat a deţinuţilor nu trebuia să depăşească 7 ore în 24 ore[26].

Regulile privitoare la activitatea cultural-educativă, primirea corespondenţei, mandatelor poştale şi coletelor, scoaterea deţinuţilor la plimbare erau stabilite prin regulamentul de ordine interioară.

Conform HCM nr. 729/1951, eliberarea deţinuţilor şi internaţilor trebuia comunicată pentru fiecare caz în parte, organelor miliţiei. În cazul deţinuţilor care comiseseră infracţiuni împotriva securităţii statului, această comunicare se făcea şi organelor Securităţii, iar în cazul deţinuţilor militari această comunicare se făcea unităţilor respective[27].

[25] *Ibidem*, pp. 8-9.
[26] *Ibidem*, pp. 9-10.
[27] *Ibidem*, p. 11.

Efectivele Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă se compuneau din personal militarizat[28] şi personal civil. Efectivele necesare locurilor de deţinere şi internare se stabileau prin decizia ministrului Afacerilor Interne[29]. Personalul militarizat era supus legilor şi regulamentelor militare şi dispoziţiilor HCM nr. 729/1951. Personalul civil era supus prevederilor Codului Muncii şi HCM nr. 729/1951. Personalul militarizat din Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă avea dreptul să facă uz de armă pentru a împiedica pe cei care încercau să fugă de sub escortă, din localurile penitenciarelor, coloniilor şi locurilor de muncă[30]. Conform art. 43 al HCM nr. 729/1951, personalul Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă se recruta din rândurile „elementelor devotate clasei muncitoare şi regimului de democraţie populară". Membrii PMR şi UTM se bucurau de întâietate la ocuparea posturilor vacante[31].

Până la preluarea puterii de către Partidul Comunist Român au existat, ca instituţii tranzitorii pentru executarea pedepselor privative de libertate, colonii penitenciare, agricole şi industriale, pentru bărbaţi şi femei. Conform art. 50-59 din *Regulamentului asupra regimului de executare a pedepselor și a măsurilor de siguranță, privative de libertate precum și al deținerii preventive,* publicat în „Monitorul Oficial" din 19 august 1940[32], coloniile penitenciare erau instituţii tranzitorii care aveau scop să pregătească eliberarea condamnaţilor. Ele erau agricole sau industriale, fiind instalate după caracterul lor, în regiuni agricole sau industriale. În coloniile penitenciare erau admişi condamnaţii la muncă silnică, temniţă grea, închisoare corecţională sau detenţiune, „care prin îndemn la muncă şi bună purtare, dovedite în termenele prevăzute de lege şi prezentul regulament au dat temeinice speranţe de îndreptare"[33]. În colonie erau primiţi şi condamnaţii la amendă

[28] Personalul militarizat avea drepturile de asigurări sociale prevăzute de Decretul nr. 360 din 20 august 1949. Decretul poate fi consultat la ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 8/1949, ff. 161-170.

[29] Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniştri al Republicii Populare Române, nr. 729 din 19 iulie 1951, pp. 5-6.

[30] *Ibidem*, p. 4.

[31] *Ibidem*, p. 12. Art. 70 al HCM nr. 729/1951 stipula că normele de amănunt pentru aplicarea acestei hotărâri se stabileau prin decizia ministrului Afacerilor Interne.

[32] Este vorba despre Regulamentul asupra regimului de executare a pedepselor şi a măsurilor de siguranţă, privative de libertate, precum şi al deţinerii preventive elaborat de Ministerul Afacerilor Interne – Direcţiunea Penitenciarelor şi Institutelor de Prevenţiune care a fost promulgat cu Decretul regal nr. 1439 din 2 aprilie 1938 şi publicat în „Monitorul Oficial" nr. 93, partea I din 21 aprilie 1938, cu modificările făcute prin Decretul-lege nr. 2777 publicat în „Monitorul Oficial" din 19 august 1940. El a fost publicat sub formă de broşură de Imprimeria Penitenciarului Văcăreşti, Bucureşti, în anul 1942 şi poate fi consultat în ACNSAS, fond Bibliotecă, volum nr. 980. Regulamentul este publicat şi în Radu Ciuceanu, *Regimul penitenciar din România, 1940-1962*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001.

[33] ACNSAS, fond Bibliotecă, volum nr. 980, p. 21; Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 99.

corecţională, când nu şi-au achitat-o în termenul prescris de lege. Trecerea condamnaţilor, de la pedepse de drept comun sau politic, în colonie penitenciară, se hotăra de către tribunalul în circumscripţia căreia se afla stabilimentul cu avizul comisiunii de supraveghere. Persoanele scutite prin hotărârea de condamnare de obligaţia de a munci, nu erau puse la muncă fără consimţământul lor. Odată ce au consimţit erau obligate să se supună normelor aplicate celorlalţi deţinuţi. Remunerarea condamnaţilor supuşi la muncă dintr-o colonie se făcea potrivit dispoziţiilor privitoare la remunerarea condamnaţilor la închisoare corecţională. Din preţul muncii celor deţinuţi pentru neplata unei amenzi se reţineau 60% pentru acoperirea amenzii, iar din rest se reţinea costul întreţinerii lor în colonie, iar în cazul când acest cost era acoperit, suma rămasă li se încredinţa lor. Regimul coloniei penitenciare era mai blând decât cel al închisorii corecţionale. Deţinuţii din coloniile penitenciare puteau fi întrebuinţaţi la lucrări de utilitate publică şi în afară de colonie. Deţinuţii cu purtare bună, care prezentau garanţii de îndreptare şi readaptare la viaţa socială, puteau fi admişi în a doua jumătate a executării pedepsei în colonie, cu avizul comisiei de supraveghere şi cu aprobarea tribunalului, în circumscripţia căruia se afla stabilimentul, să muncească în afară de colonie, chiar fără supraveghere. Deţinutului care nu avea purtare bună în colonie i se putea revoca măsura deţinerii în colonie, urmând a fi retrimis la penitenciarul de unde a provenit. Această măsură se hotăra de tribunalul în circumscripţia căreia se afla colonia, pe baza propunerii comisiei de supraveghere a coloniei[34]. Intelectualii condamnaţi, afară de cei condamnaţi la muncă silnică şi temniţă grea, erau întrebuinţaţi la lucrări potrivite cu aptitudinile lor. Condamnatul sau internatul putea cere comisiei de supraveghere schimbarea repartizării sale la muncă[35].

În octombrie 1944, conform Deciziei nr. 52993, existau următoarele colonii:

- *colonii penitenciare agricole şi horticole*: Işalniţa, Vaslui, Arad, Mislea (femei);
- *colonii principale industriale*: Aiud, Mărgineni, Văcăreşti, Ocnele-Mari (colonie forestieră), Deva, Cluj (femei)[36].

---

[34] *Ibidem*, pp. 22-23; Radu Ciuceanu, *op. cit.*, pp. 99-100.

[35] *Ibidem*, p. 83; Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p.123.

[36] „Monitorul Oficial", nr. 243 din 20 octombrie 1944, p. 6773. Aceste colonii penitenciare erau clasificate astfel în Decizia nr. 52 993/1944: *colonii penitenciare agricole şi horticole*: Mislea (principal, cl. I), Vaslui (principal, cl. II), Arad (principal, cl. II), Işalniţa (principal, cl. II); *colonii principale industriale*: Aiud (principal, cl. I), Văcăreşti (principal, cl. I), Mărgineni (principal, cl. II), Ocnele-Mari, colonie forestieră (principal, cl. II), Deva (principal, cl. II), Cluj femei (principal, cl. II) (*Ibidem*).

În 1952 a fost elaborat regulamentul de funcţionare al Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă (DGPCUM)[37], care definea unităţile de muncă şi arăta structura organizatorică şi atribuţiile Direcţiei Unităţilor de Muncă. Conform regulamentului de funcţionare al DGPCUM, *Direcţia Unităţilor de Muncă* avea următoarele atribuţii: organiza şi conducea unităţile de muncă, cu internaţi de toate categoriile, în vederea educării şi transformării lor în elemente utile societăţii; ţinea legătura cu Direcţia Generală a Securităţii Statului şi cu Direcţia Generală a Miliţiei pentru primirea, dirijarea şi eliberarea internaţilor din unităţile de muncă; făcea propuneri Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă în legătură cu reducerea sau mărirea pedepsei internaţilor; colabora cu Direcţia pazei şi a regimului locurilor de deţinere în ceea ce privea paza şi regimul care se aplica internaţilor şi cu Direcţia Producţiei şi Direcţia Administrativă în ceea ce privea dotarea şi producţia unităţilor[38].

---

[37] Conform regulamentului de funcţionare elaborat în anul 1952 de MAI, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă (DGPCUM) era organul central de conducere a tuturor penitenciarelor, coloniilor şi unităţilor de muncă din Republica Populară Română şi avea ca scop „asigurarea executării pedepselor şi măsurilor privative de libertate, folosirea muncii deţinuţilor şi internaţilor în anumite ramuri ale economiei naţionale, în vederea educării lor pentru a deveni elemente folositoare societăţii" (Radu Ciuceanu, *op. cit.,* p. 144). DGPCUM organiza penitenciare, colonii şi unităţi de muncă pentru reţinuţii depuşi de organele Securităţii, Miliţiei şi Justiţiei, precum şi pentru deţinuţii condamnaţi şi internaţii de toate categoriile. Deţinuţii şi internaţii erau repartizaţi pe penitenciare şi colonii de muncă, după categorii penale, durata şi felul pedeselor, starea de recidivă şi periculozitatea socială, starea sănătăţii şi felul muncii, vârstă şi sex, „cu scopul de a asigura ordinea şi a înlătura contaminarea morală" (*Ibidem*, p. 146). DGPCUM asigura organizarea deţinuţilor şi internaţilor la munci productive în: unităţi de muncă, colonii, ateliere şi gospodării potrivit legilor şi regulamentelor în vigoare; organizarea muncii de educare a deţinuţilor prin: muncă, şcoli de alfabetizare şi calificare profesională cât şi prin educaţia cetăţenească conform legilor şi regulamentelor în vigoare; ţinerea lucrărilor contabile la zi şi păstrarea valorilor ridicate de la deţinuţi şi internaţi (*Ibidem*, p. 144). DGPCUM, cu aprobarea Ministerului Afacerilor Interne, putea înfiinţa şi desfiinţa penitenciare, colonii şi unităţi de muncă; stabilea regimul deţinuţilor şi internaţilor în penitenciare, colonii de muncă şi unităţi de muncă pe categorii, conform legilor şi regulamentelor în vigoare şi pe baza deciziilor şi directivelor Ministerului Afacerilor Interne; transfera deţinuţii şi internaţii de la o unitate la alta în raport cu interesele organelor de stat, a executării pedepselor şi organiza regruparea de deţinuţi, în vederea trimiterii lor la munci; asigura cazarea, îmbrăcămintea şi hrana deţinuţilor şi internaţilor pe tot timpul deţinerii lor; îndruma şi controla modul de aplicare al eliberărilor înainte de termen a condamnaţilor; întocmea tabele cu propuneri de graţieri, comutări şi reduceri de pedepse, pe care le supunea Ministerului Afacerilor Interne, pentru a fi înaintate Ministerului Justiţiei, în vederea aprobării lor de către Prezidiul Marii Adunări Naţionale; sesiza parchetul în legătură cu infracţiunile săvârşite de deţinuţi în penitenciare şi lua primele măsuri împotriva acestora; asigura eliberarea deţinuţilor şi internaţilor, după executarea pedepselor sau expirarea termenului de internare (*Ibidem*, p. 145).

[38] *Ibidem*, p. 155.

Pentru ducerea la îndeplinire a atribuţiilor ce-i reveneau, Direcţia Unităţilor de Muncă avea următoarele organe:

- *Serviciul repartizării şi evidenţei internaţi*, cu două birouri (biroul cazier internaţi şi biroul repartizării internaţilor), care ţinea statistica tuturor categoriilor de internaţi, repartiza internaţii pe unităţi de muncă; rezolva întreaga corespondenţă privitoare la internaţi;
- *Serviciul producţiei şi organizarea muncii în colonii* cu trei birouri (biroul evidenţă, bunuri şi materiale, biroul organizării muncii în colonii şi biroul industrial şi agricol), care organiza, conducea, îndruma şi controla birourile de producţie de pe lângă unităţile de muncă; întocmea planul de producţie în colaborare cu colectivele unităţilor de muncă şi al întreprinderilor de pe lângă care lucra unitatea de muncă; întocmea planul de producţie şi planurile de dotare şi aprovizionare a unităţilor de muncă; pregătea lucrările ce urmau a se face periodic la unităţile agricole.
- *Serviciul contabilităţii* cu două birouri (biroul buget şi ordonanţare şi biroul evidenţei contabile), care ţinea evidenţa contabilă la zi; urmărea executarea bugetului de venituri şi cheltuieli;
- *Biroul secretariat*[39].

Conform regulamentului de funcţionare al Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă elaborat de MAI, *unităţile de muncă* erau organe executive, administrative şi operative subordonate Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă în care îşi făceau educaţia prin muncă elementele duşmănoase Republicii Populare Române. Unităţile de muncă erau conduse de un director ajutat de un locţiitor politic, locţiitor director şi 3 ajutori directori de serviciu. În lipsa directorului, locţiitorul de director îi ţinea locul. O unitate de muncă avea următoarea organizare, în raport cu mărimea şi categoria din care făcea parte: director, locţiitor politic, locţiitor director, ajutor director de serviciu, biroul inspecţii, corp pază, biroul evidenţei, biroul tehnic, biroul educare, birou contabilitate, birou aprovizionare, infirmeria. Atribuţiile organelor care compuneau unităţile de muncă erau aceleaşi care erau prevăzute pentru penitenciare şi colonii de muncă. Biroul Tehnic avea aceleaşi atribuţii ca birourile de producţie şi organizare de la colonii[40].

Trebuie reţinut că în perioada 1950-1952, alături de unităţile de muncă au funcţionat şi coloniile de muncă. Diferenţa dintre o colonie şi unitate de muncă, conform regulamentului de funcţionarea al Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă din 1952, consta în categoria

[39] *Ibidem*, pp. 156-157.
[40] *Ibidem*, pp. 182-183. _Pentru atribuţiile birourilor penitenciarelor şi coloniilor de muncă vezi art. 89-98, în Radu Ciuceanu, *op., cit.*, pp. 179-182.

internaţilor şi organizare. În scopul educării prin muncă, în coloniile de muncă[41] erau aduşi deţinuţii condamnaţi prin hotărâre judecătorească, în timp ce în unitatea de muncă erau internate „elementele duşmănoase Republicii Populare Române", fără hotărâre judecătorească, în baza unei decizii a Ministerului Afacerilor Interne[42].

Directorul General al Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă făcea propuneri Ministerului Afacerilor Interne pentru înfiinţarea de noi unităţi sau de desfiinţare, precum şi trecerea lor dintr-o categorie în alta. Înfiinţarea de noi colonii şi unităţi de muncă se făcea în baza deciziei ministrului Afacerilor Interne. „Cele mai cunoscute fiind la: Arad, Baia Mare, Baia Sprie, Bârcea Mare, Bicaz, Borzeşti, Brad, Brâncoveneşti, CRM Bucureşti, Buzău, Capul Midia, Castelu, Cavnic, Câmpulung, Cernavodă (trei colonii), Chilia, Constanţa, Chirnogi, Crâscior, Culmea, Deduleşti, Doiceşti, Domneşti, Dorobanţu, Dudu, Fântânele, Fundulea, Galeşu, Giurgeni, Ghencea, Iaşi, Iţcani, KM. 31, Lucăceşti, Mărculeşti, Mogoşoaia, Nistru, Oneşti Baraj, Peninsula/Valea Neagră, Periprava, Periş, Poarta Albă, Roşia Montană, Roşia Pipera, Roznov, Salcia, Grădina, Băndoiu, Strâmba, Stoeneşti, Piatra-Frecăţei,

---

41 Conform regulamentului din 1952 al DGPCUM, *coloniile de muncă* erau organe executive, administrative şi operative, subordonate Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă în care deţinuţii condamnaţi erau supuşi educării prin muncă. Coloniile de muncă erau conduse de către un director, ajutat de un locţiitor politic, locţiitor de director şi 3 ajutori directori de serviciu. În lipsa directorului, locţiitorul de director îi ţinea locul. Numărul, categoria coloniilor, înfiinţarea şi desfiinţarea lor, precum şi trecerea lor dintr-o categorie în alta se stabilea prin decizia Ministerului Afacerilor Interne la propunerea Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă. O colonie de muncă avea următoarea organizare: director, locţiitor politic, locţiitor director, ajutor director de serviciu, corp pază, biroul inspecţii, biroul evidenţei, biroul producţiei, biroul organizare, biroul educare, responsabil cadre, biroul contabilitate, biroul aprovizionare şi biroul administrativ. *Biroul Producţiei* avea ca atribuţii: normarea muncii deţinuţilor prin normatori; ţinerea evidenţei muncii deţinuţilor prin fişe individuale de pontaj; calcularea indicilor pentru îndeplinirea normelor; se îngrijea ca atelierele şi şantierele să aibă materialele şi materiile prime necesare producţiei. În colaborare cu biroul organizatoric organiza întreceri în muncă, între secţii, grupe şi puncte de lucru. *Biroul Organizare* întocmea fişe pentru evidenţa deţinuţilor din colonie pe secţii şi dormitoare; ţinea evidenţa mişcărilor de deţinuţi pe categorii de infracţiuni; organiza munca deţinuţilor la punctele de lucru. Biroul de aprovizionare răspundea de aprovizionarea cu hrană, combustibil, echipament şi cazarmament pentru deţinuţi. Atribuţiile celorlalte birouri care intrau în compunerea unei colonii de muncă erau aceleaşi ca cele prevăzute pentru penitenciare (*Ibidem*, pp. 181-182. Pentru atribuţiile birourilor penitenciarelor vezi art. 89-90 în Radu Ciuceanu, *op. cit.*, pp. 179-181).

42 Pe lângă penitenciare funcţionau *unităţile productive*, adică ateliere şi ferme în scopul educării deţinuţilor prin muncă şi însuşirea unor meserii. Unităţile productive cuprindeau: Biroul producţiei, Biroul Contabilitate şi Biroul Administrativ. Atribuţiile acestor birouri erau aceleaşi care erau prevăzute pentru penitenciare şi colonii (*Ibidem*, p. 183).

Saligny, Sibiu, Simeria, Slatina, Spanţov, Tătaru, Târnăveni, Toporu, Vlădeni, Zlatna"[43].

Cine a fost internat în UM

Ilie M. Bădică, primul şef al Direcţiei Unităţilor de Muncă[44], în 16 martie 1968, în informarea prezentată în faţa Comisiei de partid, care ancheta abuzurile

---

43 Dorin Dobrincu (editor), *Listele morţii. Deţinuţi politici decedaţi în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securităţii, 1945-1958*, Iaşi, Editura Polirom, 2008, p. 16. Comisia prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (editori), Bucureşti, Editura Humanitas, 2007, p. 566. Pentru o listă parţială a închisorilor, centrelor de anchetă, de deportare şi de domiciliu obligatoriu, a coloniilor de muncă şi a locurilor unde s-au înregistrat lupte cu Securitatea, execuţii, asasinate, posibile gropi comune sau anonime (după Eugen Şahan) vezi la Romulus Rusan, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare 1945-1989*, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2007, pp. 80-94.

44 Conform dosarului de cadre de la MAI, Ilie Bădică s-a născut la 6 noiembrie 1913, în satul Capu Dealului, com. Brăneşti, judeţul Gorj; de profesie: muncitor necalificat; studii: şcoala generală; membru PCR din 1945. A fost încadrat în MAI, în 1945, direct din viaţa civilă. În perioada 19 martie 1945-30 noiembrie 1958 a fost ofiţer în Ministerul Afacerilor Interne, exercitând următoarele funcţii: chestor de poliţie, fiind însărcinat cu conducerea Chesturii de Poliţie Craiova; la 1 ianuarie 1947 a fost transferat de la Chestura Poliţiei Craiova la Chestura Poliţiei Iaşi. La 1 octombrie 1947, a fost transferat de la Chestura poliţiei Iaşi la Inspectoratul Regional de poliţie Iaşi în funcţia de inspector de poliţie. Prin Decizia nr. 26 972 din 28 iulie 1948 a fost delegat cu conducerea Inspectoratului Regional de poliţie Galaţi. În 1949 a fost încadrat în miliţie în gradul de căpitan, în funcţia de locţiitor operativ la miliţia judeţului Caraş, iar după câteva luni a fost numit comandant al miliţiei judeţene Hunedoara. La 1 aprilie 1949, Ilie Bădică a preluat comanda miliţiei judeţene Hunedoara. Prin Decizia nr. 1959 din 30 decembrie 1949 a fost avansat la excepţional de la căpitan de miliţie la gradul de maior de miliţie. Pe data de 1 martie 1950 a fost mutat de la miliţia judeţeană Hunedoara la Direcţia Administraţiei DGM. Prin Decizia MAI nr. 54 din 13 iunie 1950 a fost numit în funcţia de director al Direcţiei Unităţilor de Muncă. A fost şef al Secţiei Producţie din Serviciul Penitenciare şi şef al Serviciului Pază şi Regim din Direcţia Lagăre şi Colonii de Muncă (august 1953-1954). A îndeplinit şi funcţia de locţiitor director general al Direcţiei Generale a Penitenciarelor şi Coloniilor de Muncă (DGPCM). În anul 1958 a fost trecut în rezervă cu gradul de colonel şi pensionat pe caz de boală, fiind clasat în gradul II de invaliditate, cu o pensie lunară de 1500 lei. La 15 august 1959, prin HCM nr. 1348/1959, a fost încadrat în funcţia de director general adjunct la Direcţia Generală a Serviciului Muncii (DGSM) de pe lângă Consiliul de Miniştri. În urma desfiinţării DGSM, în anul 1962 a fost numit în funcţia de director general adjunct la Direcţia Generală a Recrutării şi Repartizării Forţelor de Muncă, iar ulterior director general adjunct la Direcţia Generală a Rezervelor de Stat. La 20 august 1969, prin Decretul Consiliului de Stat al RSR nr. 588, a fost înaintat general-maior de rezervă, iar prin dispoziţia Consiliului de Miniştri al RSR nr. 588 din 20.08.1970 i s-a acordat şi dreptul de a purta uniformă militară cu ocazia sărbătorilor naţionale. A decedat la 23 iulie 1988, în municipiul Bucureşti (ACNSAS, fond Cadre MAI, dosar nr. 5, ff. 48, 239, 377-379, 381-382, 384, 434-435, 459-460; Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeş, *Dicţionarul ofiţerilor şi angajaţilor civili ai Direcţiei Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, Iaşi, Editura Polirom, 2009, pp. 91-99).

Securității din perioada regimului Gheorghe Gheorghiu-Dej, avea să spună următoarele despre internările de persoane în unitățile de muncă și rostul acestei direcții din cadrul Ministerului Afacerilor Interne:

„În anul 1950, luna martie, a luat ființă în cadrul Ministerului Afacerilor Interne - Direcția Unităților de Muncă, al cărei director am fost numit. Această direcție se ocupa cu deținerea și trierea la diferite munci a celor arestați de organele MAI, fără să fi fost judecați sau condamnați, ci numai în baza unei decizii a Ministerului de Interne, care își arogase dreptul de a deține diferite elemente dușmănoase până la 5 ani.

Majoritatea dintre ei erau țărani, o parte intelectuali, mai vârstnici, foști negustori, mici meseriași și femei. În rândul femeilor erau multe tinere, din rândul bărbaților mulți erau dintre aceia care nu dăduseră cotele. Între ei se găseau așa-ziși reacționari și legionari, iar unii dintre ei erau socotiți tăinuitori acelor din munți.

Conducerea lagărului nu avea de unde să cunoască faptele săvârșite de fiecare, întrucât nu aveau nici mandat de arestare și nici vreo altă formă pentru reținere și veneau pe bază de tabel. Foarte mulți dintre ei nu știau pentru ce au fost arestați, la unii li s-a dat drumul după o perioadă de 1 sau 2 ani, fără ca să fi știut vreodată cauza arestării”[45].

Prezentăm mai jos câteva exemple de persoane care în anul 1950 au fost internate în unitate de muncă:

- *Victor Dumitrescu*, născut la 9 ianuarie 1896 în Breaza-Buzău, comerciant, fost membru PNȚ-Maniu, a fost încadrat în unitate de muncă pe timp de 12 luni cu următoarea motivare: „Element dușmănos regimului actual și URSS, lansează zvonuri false, face propagandă în favoarea războiului”[46].
- *Slama Gheorghe*, născut la 25 aprilie 1892 în București, cu domiciliul în Calea Rahovei, nr. 108, fost avocat (comprimat), fost membru PNL Brătianu și PNL Bejan a fost internat în unitate de muncă pentru că „lansează zvonuri tendențioase în orice ocazie, a activat intens pe linia PNL, a afirmat că se accentuează conflictul dintre URSS și SUA”[47].
- *Croitoru Ilinca*, născută în comuna Epureni-Fălciu, la 2 februarie 1909, călugăriță, a fost internată în unitate de muncă pe timp de un an de zile, pentru că „este un element dăunător regimului, fiind stăpânit de o educație putredă burgheză”[48].
- *Gheorghe Gheorghiu*, născut la 1 mai 1898 la Vânju-Mare, jud. Mehedinți, a fost internat în unitate de muncă pe timp de 6 luni pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei[49].

---

[45] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 54, vol. 3, f. 60.
[46] *Ibidem*, dosar nr. 128, vol. 1, partea a II-a, f. 1.
[47] *Ibidem*, f. 8.
[48] *Ibidem*, f. 11.
[49] *Ibidem*, f. 12.

- *Dinu Matei Tudor*, născut la 5 ianuarie 1883 în Drăgoeşti-Ilfov, fost PNŢ-Maniu, a fost internat în unitate de muncă pe timp de un an de zile pentru că „a instigat populaţia din comuna Drăgoeşti să nu predea cota de grâu statului"[50].
- *Dimancea Florea*, născut în 3 noiembrie 1926, în comuna Seaca, jud. Teleorman, funcţionar, fost membru PMR (exclus) a fost internat 6 luni în unitate de muncă pentru că „este element duşmănos regimului actual, are legături cu elemente duşmănoase regimului şi reacţionare, lansează ştirile auzite la posturi de radio străine. Aduce calomnii «Scânteii», zicând că ea induce lumea în eroare"[51].
- *Frim C. Alexandru*, născut în Râmnicu-Sărat la 9 martie 1908, inginer pilot, a fost încadrat doi ani în unitate de muncă pentru că „a fost o slugă fidelă a fostei familii regale, caută să influenţeze pe unii membri de partid prin diferite metode pentru a-i sustrage de la linia partidului"[52].
- *Constantinescu Maria Viorica*, născută în Bucureşti, la 13. 03. 1922, medic, a fost internată 6 luni în unitate de muncă pentru că „a frecventat biblioteca Legaţiei engleze"[53]. Exemplele pot continua[54].

În unităţi de muncă au fost internate şi persoanele înstărite din sate, aşa-numiţii chiaburi, deoarece făceau greutăţi autorităţilor comuniste în formarea de gospodării agricole colective. De exemplu, la 20 ianuarie 1951, Direcţia regională de securitate Craiova transmitea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului o adresă în care arăta că „s-a strâns material necesar pentru formarea dosarelor chiaburilor ce urmează a fi trimiş în UM"[55]. Era vorba despre cinci persoane din comuna Crăgueşti-Mehedinţi care întreţineau o stare de spirit potrivnică colectivizării agriculturii:

- *Lepădatu Gh. Ioan*, născut în 1898 în com. Crăgueşti, Mehedinţi, 10 ha. teren, casă, 3 cai, inventar agricol, a fost internat în unitate de muncă deoarece

[50] *Ibidem*, f. 13.
[51] *Ibidem*, f. 7.
[52] *Ibidem*, f. 14.
[53] *Ibidem*, partea I, f. 12.
[54] Tabele cu persoane propuse, în 1950, pentru încadrare în unităţi de muncă din raza Direcţiei Securităţii Capitalei se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 128, vol. 1, partea I. şi partea a II-a. De asemenea, tabele cu persoane propuse, în 1950, pentru încadrare în unităţi de muncă din regiunea Cluj se pot consulta în *Ibidem*, dosar nr. 126, vol. 1 (partea I şi II); tabele cu persoane propuse, în 1950, pentru încadrare în unităţi de muncă din regiunile Constanţa şi Galaţi se pot consulta în *Ibidem*, dosar nr. 127, vol. 1 (partea I şi II). Tabele nominale cu persoane trimise în unităţi de muncă, în vara anului 1950, din judeţele Braşov, Cluj şi Sibiu se pot consulta în *Ibidem*, dosar nr. 55, vol. 12, partea I.
[55] ACNSAS, fond ANR-Direcţia Generală a Securităţii Statului, dosar nr. 99/1949, f. 290.

„învăţa ţărănimea muncitoare de a nu păşi pe drumul colectivizării, compromiţând munca politică în comună”[56];

- *Fusescu Constantin*, născut în 1885 în com. Crăgueşti, Mehedinţi, 34 ha. teren, moară şi batoză, fost notar, a fost internat în unitate de muncă deoarece „face greutăţi partidului şi unelteşte contra colectivizării agriculturii”[57];
- *Marinescu Trăilă*, născut în 1886 în com. Crăgueşti, Mehedinţi, 10 ha. teren arabil, casă, inventar agricol, a fost internat în unitate de muncă deoarece „permanent duce propagandă contra colectivizării agriculturii, influenţând şi pe ţăranii muncitori contra regimului actual”[58];
- *Dumitru Bita*, născut în 1896 în com. Crăgueşti, Mehedinţi, fost învăţător, proprietar a 30 ha de teren, moară şi batoză de treier, a fost internat în unitate de muncă deoarece „corupe pe ţăranii muncitori pe care îi îndeamnă a nu intra în GAC”[59];
- *Popescu Constantin*, născut în 1908 în com. Crăgueşti, Mehedinţi, factor poştal PTT, 14 pogoane teren arabil, casă, inventar agricol, a fost internat în unitate de muncă deoarece „duce propagandă contra actualului regim, face greutăţi gospodăriei agricole colective şi îndeamnă populaţia să nu intre în GAC, dând exemplu personal”[60].

La începutul lunii martie 1950 a fost reţinut la Baia Mare un număr de 19 preoţi călugări şi călugăriţe greco-catolice pentru vina de a fi instigat populaţia să nu adere la ortodoxie, precum şi pentru faptul de a fi răspândit manifeste cu caracter religios. Întrucât din studierea dosarului de anchetă înaintat de DRSP Oradea nu rezultau suficiente probe de vinovăţie, care să fie încadrate în textele de lege pentru a fi trimise în justiţie, considerându-se că persoanele reţinute nu puteau fi puse în libertate deoarece ar fi continuat „agitaţiile de la om la om”, au fost încadrate în unitate de muncă între şase luni şi un an[61].

Conform unei note din 18 mai 1968 a Consiliului Securităţii Statului, în unităţi de muncă au fost internaţi şi membri ai Partidului Comunist Român din ilegalitate pentru idei social-democrate şi concepţii troţkiste. De exemplu: *Popescu Gheorghe* zis *Oţelaru*, născut la 4 martie 1907, de profesie strungar, membru PCR din ilegalitate, participant la acţiunile greviste din 1933 şi la Congresele IV şi V ale partidului, fost secretar al Capitalei, la data de 21 iunie 1950 a fost arestat şi anchetat de organele Securităţii, iar la 29 iulie 1951 a fost încadrat în unitate de

56 *Ibidem*, f. 309.
57 *Ibidem*, f. 308.
58 *Ibidem*, f. 307.
59 *Ibidem*, ff. 297, 306.
60 *Ibidem*, f. 301.
61 Idem, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 13, f. 75.

muncă pe timp de 48 luni, „pentru faptul că în perioada când activa în ilegalitate s-ar fi abătut de la linia partidului, în sensul că ar fi susţinut unele idei troţkiste"[62]. *Pampu Ioan*, născut la 15 ianuarie 1907, de profesie strungar, membru PCR din ilegalitate, arestat şi condamnat de mai multe ori pentru activitate comunistă ilegală, la data de 26 iunie 1950 a fost arestat şi anchetat de organele Securităţii, iar la 29 iulie 1951 a fost încadrat în unitate de muncă pe timp de 48 de luni, „pentru faptul că în anul 1950, în timp ce urma o şcoală de partid din Moscova, susţinea în seminarii unele idei social-democrate, precum şi teoria neiobăgistă a lui Dobrogeanu Gherea, iar în unele ocazii ar fi avut concepţii troţkiste"[63]. *Cristescu Gheorghe zis Plăpumaru*, născut la 10 octombrie 1882, de profesie plăpumar, fost secretar general al PCR în perioada anilor 1921-1926, iar după 23 august 1944 preşedinte al organizaţiei PSD a judeţului Vâlcea, în anul 1950 a fost încadrat în unitate de muncă pe timp de 12 luni, pedeapsă ce i-a fost majorată în anul 1952 la 60 luni, „pentru faptul că după fuzionarea PCR cu PSD, Gheorghe Cristescu a optat pentru PSDI şi că în activitatea desfăşurată ar fi căutat să submineze şi să compromită PCR. De asemenea, i s-a mai reţinut în sarcină că ar fi propagat ideile social-democrate de dreapta, fiind caracterizat ca o persoană periculoasă"[64].

În unităţi de muncă au fost internaţi şi deţinuţii politici aflaţi în penitenciare, ridicaţi în baza Ordinelor 18 000/1947[65] şi 50 000/1947[66]. Pe

---

[62] *Ibidem*, vol. 60, f. 7.
[63] *Ibidem*, f. 7.
[64] *Ibidem*, f. 6.
[65] În baza Ordinului 18 000/1947 „au căzut victime, în primul rând, membrii structurilor teritoriale ale partidelor istorice. Au fost vizate garnitura a doua şi a treia din partidele de opoziţie (preşedinţi de organizaţii, secretari şi membri ai comitetelor de conducere), liantul dintre elita politică democratică şi masele populare. Eticheta primită: «duşmani ai poporului» sau «duşmani de clasă»" (Liviu Petre Niţu, *Războiul cu „duşmanul de clasă". Evaluare parţială*, în „Magazin istoric", nr. 4, aprilie 2005, p. 56). În raportul informativ pe luna martie 1947 al Prefecturii Judeţului Buzău, Serviciul administrativ se arăta: „Au fost ridicaţi de poliţie şi trimişi Siguranţei Statului un număr de circa 12 persoane din partidele de opoziţie socotite ca indezirabile şi răspânditori de ştiri false şi alarmiste contra guvernului şi care prin manifestarea lor periclitează siguranţa statului" (ANR, fond MAI. Direcţia Administraţiei de Stat, dosar nr. 19/1947, f. 10). Pentru aplicarea Ordinelor 18 000/1947 şi 50 000/1947 vezi şi Gheorghe Onişoru, *Alianţe şi confruntări între partidele politice din România (1944-1947),* Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1996, pp. 256-258; Claudiu Secaşiu, *Preliminarii ale asaltului final asupra PNŢ. Contribuţia organelor de informaţii (1945-1947)*, în Anale Sighet 5, *Anul 1947. Căderea Cortinei.* Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu-Marmaţiei (20-22 iunie 1997), Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1997, pp. 530-543.
[66] Prin Ordinul Direcţiei Generale a Poliţiei nr. 50 000 din februarie 1947 se ordona anumite măsuri în legătură cu speculanţii, colportorii de zvonuri şi instigatorii contra guvernului Petru Groza. Cei arestaţi erau înaintaţi Direcţiei Generale a Poliţiei, speculanţii la Direcţia Poliţiei Judiciare, iar instigatorii la Direcţia Poliţiei de Siguranţă. În cuprinsul ordinului 50 000/1947 se arătau motivele arestării acestora: „Situaţia economică grea, provocată de urmările dezastruoase

Decizia MAI nr. 169 din 14 noiembrie 1950 prin care se fixa UM, pe timp de 12 luni, la trei persoane din Bucureşti,[67] Gheorghe Pintilie a scris următoarea rezoluţie:

„Dir. I. Deţinuţii politici care au fost reţinuţi la dispoziţia DGSP şi care au fost ridicaţi la timpul lor în cadrul Ord. 18 000 şi 50 000, precum şi acei care au terminat pedepsele în cadrul acestor ordine şi au fost menţinuţi mai departe pe baza ordinelor de mai sus, trec prin Deciziile nr. 169, 170[68], 171[69], 172[70], 173[71], 174[72] şi 175[73] de la dispoziţia DGSP la dispoziţia Dir. UM aşa cum sunt arătaţi în deciziile respective. Dir. I este însărcinată să studieze fişele lor personale pentru a stabili cine să fie trimis în UM şi

ale războiului şi accentuată de ultimii doi ani de secetă, a creat condiţii aspre de viaţă populaţiei din întreaga ţară, iar în unele regiuni spectrul foamei devine ameninţător. De această situaţie caută să profite două categorii de elemente odioase: marii speculanţi şi agitatorii politici reacţionari, care sfidând suferinţele poporului urmăresc realizarea de beneficii materiale personale sau interese politice de clică. Marii speculanţi achiziţionează clandestin, plătind suprapreţuri, alimente de primă necesitate de la producătorii din regiunile excedentare şi le dosesc, stocându-le spre a le vinde la preţuri de jaf, direct sau prin intermediar. Pe de altă parte, lansează ştiri false în legătură cu lipsurile economice, în scopul dezorientării consumatorilor şi urcării preţurilor. Instigatorii politici reacţionari îşi desfăşoară acţiunea la oraşe şi mai ales la sate, în scopul de a sabota măsurile de redresare economică luate de guvern, de a provoca o stare de alarmare a populaţiei, mergând până la tulburarea ordinii publice şi chiar de a compromite bunele relaţii cu Marii Aliaţi. Cei mai mulţi instigatori se găsesc în rândurile PNŢ-Maniu, PNL-Brătianu şi PSDI. Unii conducători şi membrii principali ai acestor partide, împinşi de o înverşunată duşmănie împotriva regimului democratic, nu se dau în lături de a lansa zvonuri provocatoare, pentru a crea dezorientări în opinia publică şi a o instiga, neţinând seama că această acţiune a lor constituie o crimă împotriva liniştii de care poporul are nevoie în aceste momente economice grele prin care trece ţara" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 5145, ff. 16-17). În arhiva organelor de securitate se păstrează o situaţie numerică a deţinuţilor politici încadraţi în dispoziţiile Ordinului 50 000/1947 aflaţi în penitenciare la data de 4 august 1947. Este vorba despre 1264 persoane dintre care: 578-PNŢ Maniu; 52-PNL-Brătianu; 51-PSDI; 26-PCR; 108-PSD; 27-PNL Tătărescu; 29-Frontul Plugarilor; 9-PNP; 4-PNŢ-A; 34-UPM; 346-apolitici (*Ibidem*, f. 24). Pentru aplicarea ordinului Direcţiei Generale a Poliţiei nr 50 000/1947, vezi pe larg ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 5145.

[67] Cele trei persoane erau: Bercaru Vasile, Radu Câmpeanu şi Ganciaruc Gheorghe (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, f. 52).

[68] Prin Decizia MAI nr. 170 din 14 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 42 de persoane, printre care se aflau: Mihai Popovici, Aurel Leucuţia, Ion Marinache, Ioan Hudiţă, Corneliu Coposu (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, ff. 55-56).

[69] Prin Decizia MAI nr. 171 din 15 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 92 de persoane (*Ibidem*, ff. 61-64).

[70] Prin Decizia MAI nr. 172 din 15 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 45 de persoane (*Ibidem*, ff. 69-70).

[71] Prin Decizia MAI nr. 173 din 16 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 59 de persoane (*Ibidem*, ff. 73-75).

[72] Prin Decizia MAI nr. 174 din 16 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 16 persoane (*Ibidem*, f. 79).

[73] Prin Decizia MAI nr. 175 din 16 noiembrie 1950 li s-a fixat UM pentru 24 luni la un număr de 28 persoane (*Ibidem*, ff. 81-82).

cine să rămână reținut mai departe în penitenciare ca «periculoşi». Tov. col. Birtaş[74] răspunde personal de justa lor triere. Pentru cei care vor fi trimişi în UM, să se atragă atenția în mod special tuturor organelor administrative de la UM şi organele contrainformații de la DGSP pentru supravegherea cât mai strictă. 18. XI. 1950. Pintilie Gh."[75].

Legionarii reținuți în cadrul Ordinului 5 Cabinet/1948[76] au fost internați în unitate de muncă pe timp de doi ani. De exemplu, prin Decizia MAI nr. 177 din 18 noiembrie 1950 au fost internate 130 de persoane în UM, pe timp de 24 luni[77]; prin Decizia MAI nr. 185 din 23 noiembrie 1950 au fost internate 40 de persoane în UM pentru 24 luni[78]; prin Decizia MAI nr. 216 din 15 decembrie 1950 au fost internate 107 persoane în UM pentru 24 luni[79]. Exemplele pot continua.

În Sinteza întocmită la 5 aprilie 1949 de către Direcția Generală a Securității Poporului asupra activității mişcării legionare se arată cum s-a ajuns la operațiunile din noaptea de 14/15 mai 1948: „Guvernul își dă seama că mişcarea legionară s-a pus în slujba serviciului de spionaj anglo-american, fapt ce constituie un pericol pentru noua orânduire socială din RPR şi hotărăşte să se treacă la depistarea ei. Astfel că, în noaptea de 14/15 mai 1948, se trece în întreaga țară la operații pentru arestarea elementelor legionare. Au fost arestați

---

[74] În 1950, Gavrilă Birtaş era şeful Direcției I Informații interne din Direcția Generală a Securității Poporului (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode, vol. 1. (1948-1967)*, coordonator Florica Dobre, Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Țăranu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 696). Conform documentelor din dosarul de cadre de la MAI, Gavrilă Birtaş s-a născut la 12 octombrie 1905 în Baia-Mare, profesia de bază-tâmplar, membru de partid din 1922, a activat în ilegalitate. În anul 1946 a fost numit inspector general al regiunii de poliție Oradea. În anul 1948 a fost transferat la Bucureşti în postul de director în cadrul Direcției Generale a Securității Poporului, unde a lucrat până în 1953, când a fost trecut în rezervă cu gradul de colonel. După trecerea în rezervă a lucrat succesiv ca director al Direcției Aprovizionare din cadrul Ministerului Gospodăriei Comunale şi Industriei Locale; director al Corpului de Control; şef al Secției Gospodărie Comunală din cadrul Sfatului Popular al Capitalei, director la Grădina Zoologică. În anul 1967 a fost pensionat pentru limită de vârstă. Într-o fişă întocmită la 26 aprilie 1971 de Direcția Personal şi Învățământ din Consiliul Securității Statului se arăta că „în perioada cât a lucrat în aparatul de securitate a dovedit capacitate organizatorică, competență profesională, hotărâre şi abnegație în lupta împotriva elementelor duşmănoase, contribuind la depistarea mai multor grupări contrarevoluționare" (ACNSAS, fond Cadre MAI, dosar nr. 6, ff. 6-8, 197-200).

[75] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, f. 52.

[76] Prin Ordinul nr. 5/1948-Cabinet au fost reținute persoane ce au făcut parte din organizația legionară. În Documentarul întocmit la 18 martie 1968 de către Consiliul Securității Statului se arăta că acest ordin nu a putut fi studiat deoarece nu se mai găsea în arhiva Securității, despre existența lui făcându-se mențiune în dosarele celor arestați (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 186).

[77] *Ibidem*, vol. 20, ff. 90-94.

[78] *Ibidem*, ff. 113-114.

[79] *Ibidem*, ff. 186-189.

două categorii de legionari şi anume: a) cei care au desfăşurat activitate legionară anterior datei de 10 XII 1945, denumiţi preventivi; b) cei care au desfăşurat activitate prezentă, denumiţi activişti”[80]. Numărul persoanelor arestate în anii 1948 şi 1949 îl aflăm tot din sintezele DGSP. De exemplu, în sinteza din 13 aprilie 1949 se arăta că: „De la data de 15 mai 1948 şi până la 21 ianuarie 1949 au fost arestaţi în ţară în cadrul lotului de preventivi un număr de 916 elemente legionare. Pe aceeaşi perioadă de timp au fost operate un număr de 3626 de arestări din rândurile legionarilor activişti, rămânând sub stare de urmărire 1162 legionari rezultaţi din cercetările efectuate până atunci, precum şi dintre cei care nu putuseră să fie arestaţi la 15 mai (…) De la data de 21 ianuarie 1949 şi până în prezent (*aprilie 1949, n.n.*) au mai fost arestaţi cca. 300 legionari din cadrul celor activişti”[81]. În Sinteza asupra problemei legionare din 5 ianuarie 1951, se arăta că „Dintre deţinuţi legionari preventivi au fost încadraţi în unităţile de muncă un număr de 649 elemente. De asemenea, din aceeaşi categorie au fost puse în libertate 88 de elemente. Dintre condamnaţii cu pedepse până la trei ani, s-au eliberat în cursul anului 1950, 150 legionari. Toţi cei eliberaţi se găsesc în supravegherea organelor noastre de securitate”[82].

Acţiuni împotriva organizaţiei legionare au continuat şi în anii următori. În Sinteza din 25 iulie 1949 a DGSP asupra problemei legionare, se arăta: „Mişcarea legionară, ieri în slujba Germaniei hitleriste, azi în slujba imperialiştilor anglo-americani, duşmani neîmpăcaţi ai regimului nostru, rămâne şi mai departe unul din obiectivele noastre cele mai importante”[83]. Astfel, în noaptea de 15 spre 16 iulie 1952 au fost arestaţi un număr de circa 2000 de legionari care au avut funcţii de răspundere în organizaţia legionară, fiind şefi de cuib, instructor, şef de garnizoană, şef de sector etc. Cercetarea lor s-a făcut la Centrul de triere Bragadiru şi a durat circa 26 de zile. Pentru aceasta s-au luat declaraţii autobiografice, declaraţii în care îşi arătau activitatea. Au fost întocmite fişe personale şi dosare tip UM în trei exemplare. De asemenea, au fost întocmite tabele a câte 100 de persoane[84]. Pe baza acestor tabele s-au făcut referate şi decizii de încadrare în UM Evidenţă specială pentru 24 luni. În referatele privind încadrarea lor în unităţi de muncă se arată că „Toţi aceştia lăsaţi în stare de libertate reprezintă un pericol permanent de a trece la acţiuni

80 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 100, ff. 298-299.
81 *Ibidem*, f. 312.
82 *Ibidem*, f. 644.
83 *Ibidem*, f. 417.
84 Tabele cu persoanele reţinute în operaţiunile din 15-16 iulie 1952 şi din 18-19 iulie 1952 se pot consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 568.

contrarevoluţionare făţişe. Faţă de aceasta, propunem încadrarea lor în U.M. evidenţă specială, pe timp de 24 luni”[85].

În unităţi de muncă au fost internate şi persoanele ce au făcut parte din aparatul de Poliţie, Jandarmerie şi SSI[86] reţinute în baza Ord. 26 500/1948-Cabinet[87]. Pe Decizia MAI nr. 194 din 29 noiembrie 1950, prin care 491 de persoane erau internate în UM pentru 24 luni, Gheorghe Pintilie a pus următoarea rezoluţie:

„Toţi poliţiştii care sunt la dispoziţia Securităţii Poporului, pot fi trimişi în unităţi de muncă după verificarea temeinică făcută de o comisie care va stabili dacă este adevărat că organele noastre au scos întreg materialul care interesează partidul şi organele de stat. În nici un caz nu poate fi trimis niciunul dintre poliţişti dacă organele de stat are nevoie de el pentru a scoate întreaga agentură cu care a lucrat în timpul

[85] *Ibidem*, f. 2. În 1952 şi legionarii care au participat la rebeliunea legionară şi au beneficiat de suspendarea executării pedepsei pe baza legii nr. 369/1941 şi a legii nr. 70/1944 au fost arestaţi şi predaţi Direcţiei Generale a Penitenciarelor, pentru ispășirea pedepsei. Conform referatului din 8 august 1952 un număr de 100 legionari care au fost condamnaţi pentru participarea la rebeliunea din ianuarie 1941 şi care au beneficiat de suspendarea executării pedepsei pe baza legii 369 din 19 aprilie 1941 (decret nr. 1132/1941) şi 70 din 6 februarie 1944 au fost arestaţi cu ocazia operaţiunilor din 18-19 iulie 1952 şi predaţi Direcţiei Generale a Penitenciarelor, pentru ispășirea pedepsei. Motivaţia reîncarcerării era următoarea: „Constatându-se că suspendările acordate prin aceste două decrete de regimul antonescian elementelor legionare fasciste nu corespund timpurilor și că în interesul promovării legalității socialiste și a unei bune orânduiri a justiţiei populare, se impune ca toţi aceşti infractori să-şi execute pedepsele la care au fost condamnaţi, în 22 decembrie 1951 prin Decretul nr. 214 s-a anulat efectul acestor legi, urmând ca toate pedepsele neexecutate pe baza acestor două decrete să fie executate. Prin acţiunile de teroare şi crimele la care au participat în tot timpul activităţii lor şi care au culminat în zilele de rebeliune prin fanatismul lor pe care şi l-au întărit în închisoare, toţi aceşti legionari sunt capabili în orice moment de a trece la acţiuni contrarevoluţionare. În urma acestor constatări şi pe baza decretului 214 din 22 decembrie 1951, din ordin superior s-a trecut la reținerea acelor elemente care au o condamnare de peste trei ani de zile” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 568, f. 3). Tabelul cu persoanele condamnate care urmau a fi predate Direcţiei Generale a Penitenciarelor în vederea ispășirii pedepsei se poate consulta în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 568, ff. 54-56.

[86] Prin decizia MAI nr. 194 din 29 noiembrie 1950 au fost internate 491 de persoane în UM pentru 24 luni (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, ff. 137-149). Prin Decizia MAI nr. 200 din 2 decembrie 1950 au fost internate în UM pentru 24 luni 24 persoane reţinute în cadrul Ord. 26500/1948 (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, ff. 175-176).

[87] Ca și în cazul Ordinului 5 Cabinet/1948, în Documentarul întocmit la 18 martie 1968 de către Consiliul Securității Statului se arăta că și Ordinul 26 500/1948-Cabinet nu a putut fi studiat deoarece nu se mai găsea în arhiva Securității, despre existența lui făcându-se menţiune în dosarele celor arestaţi (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 186). Pentru aplicarea Ordinului MAI nr. 26 500/1948 și internările administrative din rândul polițiștilor vezi și Florin Șinca, *Martirii poliției Române. Distrugerea poliției sub regimul comunist,* București, RCR Editorial, 2014, pp. 54-55, 282-289.

regimului vechi împotriva partidului nostru. Tov. col. Dulgheru[88] împreună cu tov. col. Birtaş sunt personal răspunzători pentru instruirea cât mai temeinică a comisiei de triere şi pentru întreaga lucrare. Pe viitor în decizii să se specifice, în mod special, cei care rămân în penitenciare fără să fie trimişi la muncă. 28. XII. 1950. Pintilie Gh"[89].

Au fost încadrate în UM, pe timp de 24 luni - Evidenţă Specială[90], persoane, cu grade inferioare care au funcţionat în poliţie, ca de exemplu:

- Ursache P. Ilie, născut la 20 iulie 1910 în comuna Mânăstirea-Suceava, fost agent de poliţie. Se propunea internarea în UM pentru că „în 1935 s-a încadrat în poliţia Vatra Dornei cu gradul de gardian public, funcţionând până în 1942 când a fost avansat la gradul de agent şi a funcţionat până în 1945 când a fost pus în disponibilitate"[91].
- *Buculei Grigori*, născut la 22 ianuarie 1898 la Rădăuţi, fost agent de poliţie. Se propunea internarea în UM pentru că „în 15 iunie 1920 s-a încadrat în poliţia Buzău cu gradul de agent, funcţionând până în 1921 când a fost transferat la poliţia Rădăuţi, de unde în 1946 a fost pus în disponibilitate"[92].
- *Spătaru Constantin,* născut la 28 martie 1914, în comuna Plopuşorul-Gorj, fost agent de poliţie. Se propunea internarea în UM pentru că „ a fost încadrat în poliţia Tg. Jiu la 1 iunie 1940, cu gradul de gardian public, unde a funcţionat până la 10 iulie 1941, când a fost mutat la poliţia Hotin, la care a funcţionat până în 1943, iar apoi a funcţionat ca agent până în 1947 când a fost pus în cadrul disponibil"[93]. Exemplele pot continua.

Persoanele arestate în anul 1949 care au făcut parte din organele de conducere locale ale partidelor istorice au fost încadrate, în 1950, în unităţi de muncă. De exemplu, Ştefan Jianu, născut în 1902, de profesie medic, fost

[88] În 1950, colonelul Mişu (Dulberger) Dulgheru era şeful Direcţiei a V-a Cercetări Penale (Anchete) din Direcţia Generală a Securităţii Poporului, (Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective şi metode, vol. 1. (1948-1967)*, coordonator Florica Dobre, Florian Banu, Theodor Bărbulescu, Camelia Ivan Duică, Liviu Ţăranu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 698). Conform unui referat al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, din 18 iulie 1950, Mişu (Dulberger) Dulgheru, „în anul 1945 a fost încadrat în Direcţia Generală a Poliţiei ca informator-diurnist. La 1 septembrie 1946 a fost detaşat în Direcţia Generală a Siguranţei Statului, cu gradul de inspector general. La 1 septembrie 1948 a fost încadrat în Direcţia Generală a Securităţii Poporului, cu gradul de colonel, în funcţia de director la D. V-a" (ACNSAS, fond Cadre MAI, dosar nr. 17 445, f. 53).

[89] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 20, f. 137.

[90] Tabele cu persoane care au funcţionat în poliţie pentru care se propunea încadrarea în UM, pe timp de 24 luni-Evidenţă Specială, pot fi consultate în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 568, ff. 139-146.

[91] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 15 568, f. 141.

[92] *Ibidem*.

[93] *Ibidem*, f. 146.

membru în Comitetul Județean Ilfov al PSDI; Spârlea Constantin, născut în 1902, muncitor CFR, fost secretar al PSD al Sectorului IV Roșu în anii 1945-1946; Jean Arhip, născut în 1892, militar pensionar, fost șef al organizației PSDI Galați. În Referatul din 5 iunie 1950 al Direcției Generale a Securității Poporului se arăta că „din cercetări s-a stabilit că elementele de mai sus arătate nu au luat parte la acțiuni complotiste sau de spionaj împotriva actualului regim democratic, însă atât prin trecutul lor, cât și prin activitatea lor politică, s-au dovedit a fi dușmani înrăiți ai clasei muncitoare din țara noastră”. În referat se propunea ca aceste persoane să fie încadrate în UM pe timp de doi ani. Rezoluția pusă pe referat de către ministrul Afacerilor Interne a fost următoarea: „indivizii să fie trimiși în UM pe timp de 2 ani, fără drept de a fi scoși la muncă, urmând a fi trimiși la o închisoare și ținuți în evidența Dvs.”[94].

Și foștii demnitari ai României arestați în anul 1950 și închiși, fără vreo condamnare judecătorească, la penitenciarul din Sighet[95], au fost internați administrativ în anul 1951. Prin Decizia MAI nr. 334 din 1 august 1951 au fost internate, pentru 24 luni, în unitate de muncă „evidență specială” (UMP) un număr de 90 de persoane printre care Gheorghe Brătianu, Virgil Potârcă, Ion Pelivan, Dumitru Alimănișteanu, Constantin C. Giurescu, Constantin Argetoianu, Victor Slăvescu, Radu Budișteanu, Dumitru Caracostea, Ion Gigurtu[96]. Prin Decizia Ministerului Securității Statului nr. 559 din 6 august

---

[94] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. nr. 442, vol. 2, ff. 94-98.

[95] „La închisoarea din Sighet a fost încarcerată în anii ’50 o parte importantă a elitei politice românești interbelice: patru prim-miniștri (Constantin Argetoianu, Ion Gigurtu, Iuliu Maniu, Gheorghe Tătărescu), președinții partidelor democratice (Constantin-Dinu Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, Iuliu Maniu și Ion Mihalache, președinții Partidului Național Țărănesc; Constantin Titel Petrescu, președintele Partidului Social-Democrat), cinci guvernatori ai Băncii Naționale a României (Constantin Angelescu, Dumitru Burileanu, Grigore Dumitrescu, Mihail Manoilescu, Constantin Tătăranu), zeci de miniștri (printre care Dumitru Alimănișteanu, Aurelian Bentoiu, Sever Bocu, Constantin-Bebe Brătianu, Silviu Dragomir, Pantelimon Halippa, Emil Hațieganu, Ioan Lupaș, Ion Mihalache, Valer Pop, Virgil Potârcă, Mihail Romniceanu, Gheorghe Tașcă, Aurel Vlad etc.) și numeroși secretari de stat (Aurel Baciu, Victor Bădulescu, Napoleon Crețu, Ștefan Meteș, Iuliu Moldovan, Valeriu Moldovan, Dumitru Nistor, Victor Papacostea, Radu Portocală, Savel Rădulescu, Florian Ștefănescu-Goangă). Toți aparțineau unei categorii ce trebuia eliminată din noua societate, cea a foștilor demnitari, văzută de autoritățile comuniste mai degrabă ca un potențial adversar decât o formă de opoziție, în adevăratul sens al cuvântului” (Andrea Dobeș, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea” Sighet (1950-1955)*, prefață de Dennis Deletant, Sighetu Marmației, Editura Valea Verde, 2010, p. 51).

[96] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 9, ff. 35-37. Pentru arestarea, în 1950, a foștilor demnitari ai României, regimul de detenție din Penitenciarul Sighet, vezi Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în Penitenciarul din Sighet (7 mai 1950-5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994; Claudiu Secașiu, *Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în „Memoria închisorii Sighet”, editor Romulus Rusan, București, Fundația Academia

1953, termenul de internare a fost prelungit pe timp de 60 de luni, pedeapsa începând de la 1 august 1953[97]. „Erau miniştri din toate guvernele perioadei 1919-1945, majoritatea în vârstă (70, 80 sau chiar 90 de ani), ajungându-se chiar la unele personalităţi care au făcut parte din guvernul pro-comunist Petru Groza, cum au fost Gheorghe Tătărescu (însoţit de trei fraţi!)[98] sau Bejan, Vântu, Roşculeţ, «tovarăşi de drum» care acceptaseră să colaboreze până la un punct cu comuniştii”[99].

În vara anului 1955, în contextul demersurilor Republicii Populare Române de a intra în ONU şi a destinderii relaţiilor cu Occidentul, o parte din cei închişi la penitenciarul Sighet au fost eliberaţi. Prin HCM nr. 1199 din 25 iunie 1955[100], un număr de 28 de persoane au fost eliberate[101]; la 9 persoane li s-a fixat domiciliu obligatoriu[102], iar pentru alte 57 de persoane rămase în penitenciar s-a propus revizuirea situaţiei lor[103]. Dintre cei menţinuţi în penitenciare, „unii au fost trimişi în judecată, fiind acuzaţi de activitate intensă contra clasei muncitoare, în special foştii preşedinţi sau vicepreşedinţi ai Consiliului de Miniştri, precum şi cei care au deţinut funcţii în Ministerul de Interne sau în Ministerul Justiţiei. Pedepsele au variat de la ani grei de temniţă la achitare…”[104].

Ierarhii şi preoţii greco-catolici şi romano-catolici închişi, fără condamnare judecătorească, la penitenciarul din Sighet au fost internaţi administrativ[105]. Prin Decizia MAI nr. 64 din 30 ianuarie 1952 au fost internaţi în unitate de muncă („evidenţă specială” Dunărea), pe termene între 12 şi 24 luni, un număr de 32 de persoane, printre care Ioan Suciu, Valeriu Traian Frenţiu,

Civică, 2003, pp. 323-350; Andrea Dobeş, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea” Sighet (1950-1955)*, prefaţă de Dennis Deletant, Sighetu Marmaţiei, Editura Valea Verde, 2010.

97 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 17, ff. 370-372.

98 „Gheorghe Tătărescu a fost încarcerat la închisoarea din Sighet împreună cu trei fraţi (Alexandru, Emanoil şi Ştefan Tătărescu), dintre care unul, Alexandru Tătărescu, a decedat în penitenciar” (Andrea Dobeş, *op. cit.*, p. 49, conform notei 20).

99 Romulus Rusan, *Cronologia şi geografia represiunii comuniste în România. Recensământul populaţiei concentraţionare 1945-1989*, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2007, pp. 26-27.

100 Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 1199 din 25 iunie 1955 poate fi consultată în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 123, vol. 1, ff. 1-76.

101 *Ibidem*, ff. 4-9 (Anexa nr. 1 a HCM nr. 1199 din 25 iunie 1955).

102 *Ibidem*, ff. 10-11 (Anexa nr. 2 a HCM nr. 1199 din 25 iunie 1955).

103 *Ibidem*, ff. 67-76 (Anexa nr. 5 a HCM nr. 1199 din 25 iunie 1955). În expunerea de motive a HCM nr. 1199/1955, se arăta că măsura menţinerii deţinerii în penitenciarul Sighet a unor persoane a fost „dictată de interesele securităţii statului” (*Ibidem*, f. 2).

104 Andrea Dobeş, *op. cit.*, p. 88.

105 La 25 mai 1950 au fost transferaţi de la mănăstirea Căldăruşani la penitenciarul din Sighet „25 de ierarhi şi preoţi greco-catolici, arestaţi încă de la sfârşitul lunii octombrie 1948 pentru refuzul de a trece la religia ortodoxă” (Andrea Dobeş, *op. cit.*, pp 89-90). La sfârşitul lunii octombrie 1950 au fost transferaţi şase prelaţi catolici (*Ibidem*, p. 90).

Ioan Bălan, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Anton Durcovici[106]. Ca urmare a reprofilării penitenciarului din Sighet în închisoare de drept comun, în luna mai 1955, episcopilor greco-catolici rămaşi în viaţă „li s-a fixat domiciliu obligatoriu la Curtea de Argeş, fiind apoi despărţiţi la diverse mănăstiri ortodoxe (Ciorogârla, Căldăruşani, Cocoş) pentru a fi ţinuţi departe de credincioşi"[107].

Trebuie reţinut că internarea în unitate de muncă „evidenţă specială" însemna că persoanele încadrate în unitate de muncă (UM) rămâneau în penitenciare, nu erau trimise la muncă pe diferite şantiere, fiind considerate periculoase pentru securitatea regimului democrat-popular.

În unităţile de muncă au fost internaţi şi deţinuţii cărora le expirase pedeapsa[108]. Deţinuţii cu pedeapsa expirată erau scoşi din evidenţa condamnaţilor şi trecuţi la dispoziţia Direcţiei Unităţilor de Muncă. De pildă, în adresa Direcţiei Generale a Securităţii Poporului-Secretariat nr. 333.572-P din 5 iulie 1950 către Direcţia Generală a Penitenciarelor (Directorului general Baciu) se arăta că 15 deţinuţi, cu pedeapsa expirată, să fie scoşi din evidenţa

[106] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 15, ff. 22-23. La penitenciarul din Sighet „au fost închişi 14 episcopi catolici, titulari şi auxiliari (consacraţi în clandestinitate) dintre care 9 greco-catolici (Ioan Bălan, Ioan Cherteş, Tit Liviu Chinezu, Ioan Dragomir, Valeriu Traian Frenţiu, Iuliu Hossu, Ioan Ploscaru, Alexandru Rusu, Ioan Suciu) şi 5 romano-catolici (Marton Aron, Adalbert Boros, Anton Durcovici, Augustin Pacha, Josheph Schubert). Alături de ei s-au aflat vicari, canonici şi un număr important de preoţi cu toţii închişi pentru fidelitatea faţă de credinţa lor" (Andrea Dobeş, *op. cit.*, pp. 75-76).

[107] *Ibidem*, p. 175.

[108] În toamna anului 1949 a avut loc o şedinţă a conducerii Ministerului Afacerilor Interne, care a luat în discuţie problema penitenciarelor şi folosirea deţinuţilor la muncă. La şedinţă au participat ministrul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu, ministrul adjunct M. Jianu şi general maior de securitate A. Nicolschi. Din procesul verbal al şedinţei din 23 septembrie 1949 de la MAI aflăm că s-au luat următoarele hotărâri în privinţa deţinuţilor şi internaţilor administrativi: persoanele condamnate politic care obţineau avizul negativ din partea DGSP pentru eliberare, erau îndreptate de către serviciile judeţene de securitate la locul de muncă ce li s-a stabilit. La fel se proceda şi cu cei ce erau depuşi administrativ şi nu puteau fi condamnaţi din lipsă de probe sau alte motive. Pentru îndeplinirea celor prevăzute urma să se elaboreze legea Chemării la muncă care urma a fi aplicată şi acestor categorii. S-a indicat să se întocmească un regulament pe baza căruia să se aplice legea care socotea trei zile executate pentru două zile muncite. De asemenea, să se stabilească zonele unde se trimiteau cei cărora le expira pedeapsa şi nu prezentau garanţie pentru a fi puşi în libertate (din ambele categorii: drept comun şi politic); trebuiau luate măsuri ca toţi deţinuţii din penitenciare să muncească. Pentru aceasta se lua legătura cu Ministerul Industriei pentru formare de ateliere. Toate punctele enumerate mai sus se aduceau la îndeplinire de către Direcţia Generală a Securităţii Poporului şi Direcţia Generală a Penitenciarelor. Urmărirea executării sarcinilor ce reveneau Direcţiei Generale a Penitenciarelor o făcea ministrul adjunct Jianu Marin, iar cele care reveneau organelor de securitate de generalul maior Nicolschi Alexandru (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 76, ff. 187-188). Punerea în practică a celor de mai sus se făcea pe baza ordinelor ce urmau a se da de către DGSP organelor sale în subordine şi a ordinului ce urma a se da de către Direcţia Generală a Penitenciarelor tuturor penitenciarelor din ţară.

condamnaţilor şi să fie trecuţi la dispoziţia Direcţiei Unităţilor de Muncă, însă fără dreptul de a fi scoşi din penitenciar. Cele 15 persoane fuseseră condamnate pentru instigare contra ordinii sociale, activitate legionară, activitate subversivă. Este cazul lui *Ştefănescu Grigore* din Rm. Vâlcea, 26 de ani, student, fost condamnat la 1 an şi 6 luni pentru instigare contra ordinii sociale, deţinut în Penitenciarul Piteşti, cu pedeapsa expirată; *Tacu Aurel* din Tecuci, 27 de ani, student, condamnat la doi ani pentru activitate legionară, deţinut în Penitenciarul Piteşti, cu pedeapsa expirată[109]. De asemenea, *Davidoglu Panait*, de 55 ani, inginer din Bucureşti, condamnat la şase luni închisoare corecţională pentru trecerea frauduloasă a frontierei. Pedeapsa a început la 30 iulie 1948 şi a expirat la 24 ianuarie 1950. Aflat în penitenciarul Braşov, după expirarea condamnării, prin Decizia MAI nr. 74 din 30 iunie 1950 a fost trimis în UM pe timp de 12 luni[110]. Dosarele de UM ale celor cu pedeapsa expirată se trimiteau la DGSP în dublu exemplar cu dungă neagră. Pentru aceste persoane internarea în unitate de muncă, după expirarea pedepsei, a însemnat prelungirea controlului autorităţilor, deoarece în opinia acestora nu prezentau garanţie pentru a fi puse în libertate.

Din vara anului 1951, actul normativ în baza căruia persoanele cărora le expirase pedeapsa erau internate în unităţi de muncă a fost Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 729 din 19 iulie 1951 privitoare la organizarea şi funcţionarea Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă, care la articolul 6 prevedea că „în cazul când s-a aplicat în repetate rânduri unui deţinut sancţiuni disciplinare pentru abaterile comise şi până la data expirării pedepsei acesta n-a dat dovezi temeinice de îndreptare, Direcţia Generală a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă poate propune Ministerului

109 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea I, ff. 182-183. Neştiind cum să procedeze în astfel de cazuri, unele direcţii regionale de securitate s-au adresat DGSP pentru a primi instrucţiuni. De pildă, Direcţia Regională de Securitate Iaşi, în data de 21 noiembrie 1950, a solicitat Direcţiei Generale a Securităţii Poporului „un ordin instructiv în ce priveşte situaţia deţinuţilor politici din penitenciare, ce eventual ar urma să fie trecuţi la dispoziţia unităţilor de muncă, care vor fi criteriile pe care ne vom baza în această situaţie, pentru întocmirea dosarelor UM" (*Ibidem*, f. 208).

110 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea I, ff. 186, 199. Prin Decizia MAI nr. 74 din 30 iunie 1950 au fost încadrate în UM, pe diferite termene, opt persoane aflate în penitenciarul Aiud a căror pedeapsă expirase. Este vorba despre: *Simionescu Petre*, de 30 de ani, avocat din Bucureşti, a fost încadrat în UM pe timp de 6 luni; *Rusu Vasile*, de 40 de ani, magistrat din Turda, a fost încadrat în UM pe timp de 6 luni; *Ursat Gheorghe*, de 54 de ani, pensionar militar din Arad, a fost încadrat în UM pe timp de 12 luni; *Bistriceanu Irimia*, de 54 de ani, medic din Bucureşti, a fost încadrat în UM pe timp de 12 luni; *Buruiană Ştefan*, de 43 de ani, învăţător din Bucureşti, a fost încadrat în UM pe timp de 12 luni; *Bădărău Alexandru*, de 51 de ani, inginer din Bucureşti, a fost încadrat în UM pe timp de 24 luni; *Bobei Gheorghe*, de 42 de ani, funcţionar din Bucureşti, a fost încadrat în UM pe timp de 12 luni; *Doras Ioan*, de 26 de ani, învăţător din Târşolţ, Satu Mare, a fost încadrat în UM pe timp de 24 luni (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea I, f. 231). Exemplele pot continua.

Afacerilor Interne internarea lui, la data expirării pedepsei, într-o unitate de muncă, în vederea reeducării"[111].

În unităţi de muncă au ajuns şi persoanele care au comentat nefavorabil reforma bănească din 1952 reţinute conform Ordinul 8/20/1952/Cabinet. În baza acestui ordin au fost întocmite 2 676 dosare[112]. În raportul asupra activităţii Direcţiei Generale a Securităţii Statului şi a Miliţiei din anul 1951 se arăta că „organele Securităţii au luat măsuri represive împotriva lansatorilor şi colportărilor de zvonuri, care căutau prin acţiunile lor să submineze reforma bănească, arestând 2904 persoane, dintre care: 522 foşti manişti, 544 foşti liberali, 288 foşti legionari, 22 foşti membri PSDI, 25 foşti gogo-cuzişti, 245 de elemente strecurate în PMR şi 22 în UTM, iar 235 membri ai organizaţiilor de masă. Dintre arestaţii care nu au apartenenţă politică, 545 sunt chiaburi, 291 sunt mic burghezi şi ţărani mijlocaşi, iar 149 sunt muncitori şi ţărani săraci"[113]. De exemplu, Butca Ioan, născut la 11.08.1921 în comuna Bereţiu, Bihor, de profesie lăcătuş, a fost încadrat în unitate de muncă pe timp de 6 luni, conform Deciziei MAI nr. 143/1952 pentru că a afirmat referitor la reforma bănească următoarele: „banii pe care-i primesc muncitorii drept salariu, în lei noi, nu sunt suficienţi pentru ca aceştia să poată trăi"[114]. Katona Tiberiu, născut la 26 decembrie 1907 în Arad, de profesie electrician, a fost încadrat în unitate de muncă pe timp de 6 luni, conform Deciziei MAI nr. 143/1952 pentru că a afirmat că „reforma bănească nu a fost făcută în favoarea muncitorilor, ci din contră loveşte direct în muncitori"[115]. Exemplele pot continua.

În *UM evidenţă specială* sau *UMP evidenţă* specială au fost încadrate pe baza Ordinului MAI nr. 8/24/ din 14 aprilie 1952 diferite persoane care au activat în fostele partide politice. De pildă, *Popu Grigore*, de 58 de ani, profesor, cu ultimul domiciliu în Oradea a fost încadrat în UM pe timp de 24 luni, evidenţă specială, pe baza Ordinului MAI nr. 8/24 din 14 aprilie 1952, pentru că „în 1933 s-a încadrat în Partidul Ţărănesc Democrat Dr. Lupu, trecând apoi la fuzionare în PNŢ-Maniu, unde a activat până la dizolvare. În tot acest timp în PNŢ a fost vicepreşedinte judeţean. La alegerile judeţene din 1936 a fost ales consilier judeţean"[116]. *Potoran Coriolan*, de 49 de ani, funcţionar, din comuna Voievozi,

---

111 Arhiva Guvernului României, Hotărârea Consiliului de Miniştri nr. 729 din 19 iulie 1951 privitoare la organizarea şi funcţionarea Direcţiei Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităţilor de Muncă, p. 3.

112 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, f. 32. Vezi şi Nota sinteză a Direcţiei Generale a Securităţii Statului privind starea de spirit şi manifestările duşmănoase în legătură cu zvonul despre o nouă stabilizare monetară în perioada 1 noiembrie-30 decembrie 1951, în ANR, Colecţia Consiliul de Miniştri, dosar nr. 72/1951, ff. 1-13.

113 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 83, f. 6.

114 Ibidem, dosar nr. 55, vol. 53, partea I, f. 24.

115 *Ibidem*.

116 *Ibidem*, vol. 16, f. 117.

raionul Marghita, regiunea Bihor, a fost încadrat în UM pe timp de 24 luni, evidență specială, pe baza Ordinului MAI nr. 8/24 din 14 aprilie 1952, pentru că „din anul 1925 a funcţionat ca secretar de plasă. Din 1941 a funcţionat ca pretor al plăşii Caracal, Romanaţi şi plasa Siria-Arad până în 1947. a făcut parte din FRN (*Frontul Renaşterii Naţionale – n.n.*). A fost comandant premilitar. În anul 1947 a organizat PNL Tătărescu din plasa Margita, având funcţia de preşedinte de plasă”[117]. De asemenea, *Faina Gheorghe*, fost primar al oraşului Blaj în perioada anilor 1945-1946 din partea PNŢ-Maniu, reţinut la data de 15 aprilie 1952, a fost încadrat în UM evidenţă specială pe timp de 24 luni[118]. Exemplele pot continua.

Documentele din arhiva Securităţii arată că şi organele de miliţie au procedat la internarea unor persoane în unităţi şi colonii de muncă. În *Documentarul referitor la internarea unor persoane prin măsuri administrative în unităţi de muncă, colonii de muncă, locuri de muncă obligatorii şi stabilirea domiciliului obligatoriu*, întocmit la 18 martie 1968 de către Consiliul Securităţii Statului, referitor la acest aspect, se arătau următoarele: „Şi organele de miliţie au dispus în mod ilegal, reţinerea a numeroase persoane în vederea internării lor în colonii de muncă, au ţinut în locurile de detenţie multe persoane peste termenul de executare a măsurii administrative a internării şi au luat în mod neîntemeiat măsura dislocării unor familii”[119].

Cum se proceda la internarea şi eliberarea din UM

Direcţiile regionale de securitate făceau propuneri Direcţiei Generale a Securităţii Poporului (DGSP) pentru arestarea şi trimiterea în unităţi de muncă a celor care se încadrau în prevederile Ordinului MAI nr. 100 Cabinet din 3 aprilie 1950. Propunerile direcţiilor regionale de securitate se înaintau Direcţiei Generale a Securităţii Poporului pe bază de tabele. La 29 aprilie 1950, DGSP a trimis direcţiilor regionale de securitate, inclusiv Direcţiei Securităţii Capitalei, un tabel model şi instrucţiuni de cum trebuia completat (*vezi tabelul*):

[117] *Ibidem*, f. 121.
[118] *Ibidem*, f. 139.
[119] *Ibidem*, vol. 53, f. 192. În raportul asupra activităţii Direcţiei Generale a Securităţii Statului şi a Miliţiei din anul 1951 se arăta scopul acestor instituţii în regimul democrat-popular: „În lupta împotriva duşmanilor patriei noastre organele Securităţii Statului şi Miliţiei au sarcina din partea Partidului şi Guvernului să descopere şi să suprime pe toţi spionii, sabotorii, diversioniştii şi pe toţi duşmanii patriei noastre, apărând regimul nostru de democraţie populară, ordinea şi liniştea necesare construirii socialismului” (*Ibidem*, dosar nr. 83, f. 1).

„Direcțiunea Regională de Securitate…… Data………1950

TABEL
de elementele propuse pentru încadrarea ordinului Nr. 100 C., U.M. din raza acestei Direcțiuni

Nume și prenume	Locul și data nașterii	Domiciliul	Originea socială	Profesiunea	Apartenența politică trecută și prezentă	Motive	Propus ptr. încadr. în UM pe timp de:	OBS.	AVIZ
Marinescu Gheorghe	Ploiești-Prahova 12.2.1900	Ploiești, Bd. Muncii, nr. 3	burghez	comerciant	fost PNȚ-Maniu. Prez. neîncadrat	Fost comerciant. În prezent se manifestă ostil. Ascultă posturile de radio imperialiste, iar apoi difuzează în rândul populației zvonuri alarmiste	2 ani		
Predescu Vasile	Satulung-Brașov 15. 8. 1905	Brașov, Bd. Lenin, nr. 53	mic burghez	profes.	PNL-Brătianu	În 1947 a făcut propagandă cu material antisovietic. În prezent se manifestă ostil regimului	1 an		
Ionescu Cristian	Pitești 22. 3. 1897	Pitești, Str. Luminii, nr. 24	chiabur	cârciumar	fost PNȚ-Maniu. Prez. neîncadrat	A dus o vie propagandă în favoarea PNȚ-M. Înjură cooperativele și PMR. Lansează zvonuri alarmiste în rândul populației sărace	6 luni		
Tomescu Constantin	Focșani, Jud. Putna 17. 9. 1899	Putna Seacă, Jud. Putna	țăran mijlocaș	fost funcț. în prezent agricultor	neîncadrat	Duce propagandă reacționară și șovină. Este contra măsurilor luate de autorități	1 an		

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea 1, f. 58.

Cu excepția ultimilor două rubrici (Observații și Aviz), toate rubricile prevăzute în tabel trebuiau completate. Tabelele cu propuneri ale direcțiilor regionale de securitate[120] erau înaintate la Direcția Generală a Securității Poporului (DGSP), în două exemplare, cu mențiunea D.1-UM. Persoanelor

[120] Pe site-ul CNSAS au fost postate un număr de dosare din arhiva organelor de securitate care conțin tabele cu persoanele propuse, de diferite direcții regionale de securitate, pentru a fi internate în unități de muncă. Vezi, spre exemplu, ACNSAS, fond Documentar, dosarele: 126, 127, 128, 6463, 8179, 8180, 8754, 8755, 8895, 8896, 10 335, 11 646, 1647, 11 650. De asemenea, pe site-ul CNSAS au fost postate dosare care conțin Decizii MAI de trimitere în unitățile de muncă, de prelungire a termenului de reținere în UM și de punere în libertate din UM prin suspendarea pedepsei sau la termen. Vezi, spre exemplu, ACNSAS, fond Documentar, dosarul nr. 55, volumele: 6, 7, 8, 9, 11, 15, 16 și 20.

propuse pentru trimiterea în unităţi de muncă li se întocmeau dosare individuale cu tot materialul informativ în dublu exemplar. Se întocmea şi o fişă specială individuală, în trei exemplare (fişele erau trimise la direcţiile regionale de către DGSP). Un exemplar din dosarul individual împreună cu o fişă erau trimise la DGSP. Al doilea exemplar al dosarului rămânea la Direcţia regională de securitate, iar celelalte două fişe îl însoţeau pe arestat până la centrul de triere al unităţilor de muncă, unde erau predate. Odată cu trimiterea dosarului şi a fişei la DGSP se trimiteau şi propunerile privind durata internării persoanei în unitatea de muncă care trebuia să fie între 6 luni şi 2 ani. Direcţiile regionale de securitate treceau la arestare numai după ce primeau aprobarea de la Direcţia Generală a Securităţii Poporului. Până atunci cei propuşi pentru internare în unităţi de muncă erau ţinuţi în supraveghere pe linie informativă[121].

Aşadar, reţinerile se făceau cu aprobarea prealabilă a Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, în afară de cazuri excepţionale şi de flagrant delict. Directorii regionali de securitate răspundeau pentru păstrarea conspirativităţii acţiunii şi de îndeplinirea întocmai a dispoziţiilor date.

Propunerile de internare în unitate de muncă trebuiau făcute pe bază de material informativ verificat. Persoanele vizate trebuiau căutate şi la arhivele Direcţiei regionale de securitate. În cazul în care se primea aprobarea pentru ca o persoană să fie încadrată în unitate de muncă şi la percheziţia domiciliară făcută se descopereau alte puncte de acuzare sau corpuri delicte (deţinere ilegală de armament, material subversiv etc.), persoana nu mai era trimisă în unitate de muncă, ci era trimisă în justiţie, încunoştiinţându-se Direcţia Generală a Securităţii Poporului (D 1-UM) despre aceasta[122]. Atunci când erau propuşi pentru a fi internaţi membri de partid, aceasta se făcea numai după ce „a fost consultat şi s-a căzut de acord cu secretarul judeţean de partid"[123].

---

121 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 53, ff. 4-5.

122 *Ibidem*, f. 15. La 30 aprilie 1950, Direcţia Generală a Securităţii Poporului (DGSP) transmitea direcţiilor regionale de securitate din ţară, următoarele precizări cu privire la internarea persoanelor în unităţile de muncă: „Este posibil ca primind aprobarea pentru reţinerea şi trimiterea unui individ în unităţile de muncă – la percheziţia făcută se descoperă alte puncte de acuzare sau corpuri delicte (deţinere ilegală de armament, material subversiv etc). În aceste cazuri, individul nu va mai fi trimis în UM, ci va fi reţinut pentru continuarea cercetărilor şi eventuala trimitere în justiţie, încunoştiinţând însă imediat DGSP (D.1-UM) despre aceasta. Înainte de încheierea dosarelor celor propuşi pentru internare, aceştia vor fi căutaţi şi la arhivele direcţiilor regionale. Atragem din nou atenţia ca propunerile să fie făcute pe baza materialului informativ verificat. (Din studierea primelor dosare trimise, s-au găsit dosare cu 6-8 note informative, date de unul şi acelaşi informator şi neverificate). De asemenea, atragem atenţia că atunci când sunt propuşi pentru a fi internaţi membri de partid, aceasta se va face numai după ce a fost consultat şi s-a căzut de acord cu secretarul judeţean de partid" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea 1, f. 175).

123 *Ibidem*.

Constatându-se unele lipsuri la întocmirea dosarelor pentru încadrarea în unitate de muncă, în sensul că „multe dosare au fost trimise incomplete şi chiar fără dovezi de vinovăție, ceea ce a determinat de multe ori respingerea sau punerea în libertate a celor internați", în 23 septembrie 1950, Direcția Generală a Securității Poporului a transmis direcțiilor regionale de securitate noi instrucțiuni pentru întocmirea dosarelor. Astfel, dosarele celor propuşi pentru a fi reținuți şi internați în unități de muncă trebuiau să cuprindă, în mod obligatoriu, pe lângă materialul informativ, declarațiile martorilor şi un referat cu propuneri de cercetare directă. Dosarele astfel întocmite trebuiau văzute şi semnate de către şeful unității care întocmea dosarul şi apoi de directorul de regiune, după care erau trimise la Direcția Generală a Securității Poporului. Se trimiteau la DGSP, atât originalul cât şi copia dosarului, direcția regională urmând a primi înapoi originalul cu rezoluția DGSP. Numai după primirea dosarului cu rezoluția DGSP se putea trece la reținere. După reținere se luau declarații celor reținuți, completându-se astfel dosarele lor şi se făcea un nou referat pe baza întregului material, propunându-se termenul de internare. Dosarele astfel completate erau trimise din nou Direcției Generale (numai într-un singur exemplar), care, în urma studierii lui, dădea decizia de internare, comunicând-o în copie Direcției regionale de securitate. Întocmirea dosarelor, a referatelor şi a proceselor-verbale o făceau organele de anchetă ale direcției regionale de securitate (S.5)[124].

După reorganizarea Direcției Generale a Securității Poporului (DGSP) în Direcția Generală a Securităţi Statului (DGSS)[125], în baza decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 50 din 30 martie 1951, DGSS a trimis unităților regionale următoarele directive privind metoda de lucru în legătură cu aplicarea Ordinului MAI nr. 100 Cabinet privind internarea persoanelor în unități de muncă: materialul informativ asupra persoanelor ce urmau a fi încadrate în UM se aduna de unitățile regionale, constituindu-se un dosar „ca la orice suspect supravegheat"[126]. Materialul era trimis la DGSS însoțit de propunerea pentru reținere. După ce s-a primit de la DGSS dosarul cu materialul informativ şi aprobarea de reținere, lucrarea era repartizată Secției 8-a, care lua măsura de

124 *Ibidem*, f. 176.

125 În baza decretului nr. 50 din 30 martie 1951, Direcția Generală a Securității Poporului (DGSP) din cadrul MAI s-a numit Direcția Generală a Securității Statului (DGSS). Conform art. 2 al decretului, DGSS avea ca îndatoriri „înfăptuirea politicii de apărare a cuceririlor poporului muncitor din Republica Populară Română împotriva claselor exploatatoare răsturnate, care încearcă să reinstaureze în țară regimul burghezo-moşieresc, apărarea teritoriului țării noastre de pătrunderea agenturilor serviciilor de spionaj imperialiste şi satelite, inclusiv Iugoslavia titoistă şi lichidarea fără cruțare a activității duşmănoase a acestora, dusă cu scopul de a submina construirea bazelor socialismului şi regimului nostru de democrație populară" (ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 2/1951, f. 124).

126 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea 1, f. 178.

reţinere şi apoi trecea la cercetări directe[127]. Dosarul constituit cu materialul informativ şi rezultatul cercetărilor, ataşat la un *dosar-fişă*[128], completat la primele trei puncte, împreună cu propunerile pentru termenul de încadrare în UM se trimitea la DGSS (Dir. 8). Atunci când unitatea regională primea copia de pe decizia de încadrare în UM, întocmea dosarul-fişă al persoanei, în trei exemplare, dintre care două completate numai la punctele 1 şi 2 şi fără alt material se

[127] La 29 iunie 1951, DGSS a emis Ordinul nr. 8S/412050 către direcţiile regionale de securitate privind întocmirea dosarelor de trimitere în unităţi de muncă şi pentru îmbunătăţirea activităţii Secţiilor 8, întrucât constatase că în „multe din dosarele trimise de unele direcţii regionale, se menţin greşeli serioase, atât în referatele respective, cât şi în declaraţiile învinuiţilor şi ale martorilor". DGSS constatase că existau nepotriviri între piesele de la dosar şi concluziile pe care le trăgeau organele de cercetare în actele pe care le încheiau (referate, procese verbale, fişe, sinteze, dări de seamă). În ordin se dădeau şi unele exemple: „despre un învinuit se arăta în referat că a fost legionar, în fişe este trecut naţional ţărănist, iar în declaraţia sa, reţinutul spune că a fost cuzist" sau „în anumite dosare învinuitul apare în propria sa declaraţie că este ţăran sărac, în procesul verbal din dosar se face menţiunea că este ţăran mijlocaş, iar în referat se arată că este chiabur" (*Ibidem*, vol. 53, f. 36). Pentru îmbunătăţirea activităţii Secţiilor 8 şi a unităţilor din subordine în ordin se prevedea ca apartenenţa politică trebuia stabilită prin declaraţii, martori, investigaţii şi verificări în arhive. În stabilirea originii şi poziţiei sociale a populaţiei rurale trebuiau aplicate criteriile din rezoluţia din 3-6 martie 1949 a CC al PMR cu privire la transformarea socialistă a agriculturii. De asemenea, în stabilirea originii şi poziţiei sociale organele de cercetare nu trebuiau să se limiteze la actele emise de sfaturile populare respective, ci trebuiau completate prin mijloacele care le stăteau la dispoziţie (martori, investigaţii etc.) (*Ibidem*, f. 37 verso). În infracţiunile care constau în insulte sau injurii nu se reproduceau textual injuriile sau insultele, ci se spunea că „a insultat întrebuinţând cuvinte triviale". Nu trebuiau să pronunţe numele „tovarăşilor din conducere" nici când era vorba de injurii şi nici când era vorba de relaţii pe care învinuiţii pretindeau că le-ar fi avut cu „tovarăşii din conducere". Se atrăgea atenţia în mod deosebit că nu era îngăduit ca „numele Tov. Stalin să fie pronunţat sau să fie trecut în declaraţiile date de către duşmanii clasei muncitoare. Este mult prea scump pentru noi numele conducătorului clasei muncitoare din întreaga lume ca să putem permite unui duşman al poporului muncitor să-l pronunţe sau să-l treacă în declaraţiile sale" (*Ibidem*, f. 38 verso).

[128] Prin telegrama cifrată nr. 100 din 12 aprilie 1950 trimisă de către Direcţia Generală a Securităţii Poporului (Cabinet) către toate direcţiile regionale de securitate din ţară (personal directorilor generali) s-au dat următoarele îndrumări cu privire la întocmirea fişelor-dosare UM: fişele să fie completate la toate datele de la punctele I şi II. La punctul III (motivele internării), cele două exemplare ce se trimiteau unităţii împreună cu individul, trebuiau completate numai în cazul când directorul regional găsea că este necesar. În cazul când acest punct era completat, nu trebuia să se intre în amănunte, ci motivul trebuia arătat cât mai general. Restul punctelor IV-X nu erau completate de unităţile DGSP (*Ibidem*, vol. 12, partea 1, f. 174). Parcurgerea dosarelor de UM şi CM din arhiva organelor de securitate deţinută de CNSAS arată că indicaţiile transmise au fost respectate întocmai. În marea majoritate a fişelor-dosare UM nu este completat motivul internării. În ceea ce privea trimiterea fişelor la DGSP (exemplarul 3), în indicaţiile transmise de DGSP către direcţiile regionale de securitate se arăta că aceasta se făcea numai după reţinerea individului, „atunci când suntem în posesia tuturor datelor şi a fotografiei respectivului. Deci la DGSP se trimite fişa-dosar atunci când trimitem şi celelalte două exemplare la unitate împreună cu individul. Dosarul întocmit de direcţiile regionale, care se trimit la DGSP, conform ordinului 100, va fi însoţit numai de o fişă simplă (din acelea ce există în fişierele noastre)" (*Ibidem*, f. 174).

trimiteau împreună cu persoana în cauză la centrul de triere, iar al treilea exemplar era ținut de unitatea regională[129].

Procedura de internare în unitate de muncă este arătată şi într-o notă din 1968 a Consiliului Securității Statului, astfel: direcțiile regionale de securitate înaintau dosarul persoanei în cauză cu propuneri privind durata internării în unitate de muncă la Direcția a VIII-a-Biroul Unități de Muncă. Biroul Unități de Muncă întocmea tabele nominale care cuprindeau datele de stare civilă, conținutul pe scurt al materialului existent la dosar şi propunerea pentru timpul de internare făcută de direcția regională. Tabelele erau prezentate spre aprobare ministrului adjunct al Afacerilor Interne Gheorghe Pintilie sau generalului maior Alexandru Nicolschi, care fixau termenul de internare în unități de muncă pentru fiecare persoană în parte. Pe baza acestor tabele şi a ordinului rezolutiv, se întocmeau decizii colective care erau semnate de aceleaşi persoane. Acest mod de lucru s-a practicat până la apariția HCM nr. 1554 din 22 august 1952, prin care unitățile de muncă au fost transformate în colonii de muncă. Internarea în colonie de muncă se făcea prin decizia unei comisii speciale înființată în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, care lua hotărâri pe baza propunerilor Direcției Generale a Securității Statului şi Direcției Generale a Miliției[130].

Persoanele erau internate în unități de muncă pe baza Deciziei MAI, iar Direcția Unităților de Muncă ducea la îndeplinire Decizia MAI[131]. Pentru un exemplu de astfel de decizie vezi, în *anexa documentară*, Decizia MAI nr. 156 din 18 mai 1951, prin care 12 persoane din diferite localități din țară au fost internate în unități de muncă pe diferite termene. Data începerii pedepsei în unitatea de muncă decurgea de la data emiterii deciziei. În cazul când anumite persoane nu puteau fi reținute imediat după primirea ordinului, pedeapsa acestora se socotea de când au fost reținute[132]. După reținere, persoanele specificate în Decizia MAI erau înaintate la Centrul de triere[133] al unităților de muncă din comuna Tudor Vladimirescu, jud. Ilfov, pentru a-i îndruma spre unitățile de muncă.

La expirarea pedepsei, în funcție de caracterizările făcute, unele persoane erau puse în libertate, iar altora li se prelungea durata internării în unitatea de

[129] *Ibidem*, f. 178. Pentru un exemplu de dosar-fişă vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 73806, vol. 2, ff. 183-187.

[130] *Ibidem*, vol. 51, partea I, ff. 92-93.

[131] Pentru Decizii MAI din anul 1951 de internare în unități de muncă vezi *Ibidem*, volumele 9, 11.

[132] *Ibidem*, vol. 12, partea I, f. 41.

[133] Conform Regulamentului Direcției Generale a Penitenciarelor, Coloniilor şi Unităților de Muncă (DGPCUM) din 1952, *Centrele de triere* erau penitenciare care primeau şi triau condamnații şi internații primiți de la DGSS şi DGM şi pe care îi îndruma către penitenciarele de executare a pedepselor, colonii de muncă (Radu Ciuceanu, *op. cit.*, p. 180).

muncă[134]. Persoanele puse în libertate erau prelucrate, punându-li-se în vedere că, dacă pe viitor erau observate că au atitudine duşmănoasă faţă de Republica Populară Română, nu mai erau trimise în unitate de muncă, ci în justiţie. Persoanelor cărora li se prelungea durata internării li se spunea că organele superioare, după ce au cercetat atitudinea lor în timpul şederii în UM şi constatând că nu au dorinţa să se îndrepte, le-a prelungit termenul de internare. De asemenea, şi acestora li se punea în vedere că dacă mai aveau „o asemenea atitudine nejustă" erau trimise în justiţie şi condamnate[135]. De exemplu, în referatul din 15 decembrie 1950 al Direcţiei Unităţilor de Muncă se arăta că la 150 de persoane reţinute în cadrul UM le expira pedeapsa. Pentru 117 s-a propus punerea în libertate „întrucât în timpul deţinerii lor în UM au avut o atitudine bună atât faţă de muncă, cât şi din punct de vedere politic"[136], iar pentru restul s-a propus să se prelungească termenul de internare cu 3 luni „pe motiv că în general sunt elemente burgheze şi chiabure, care în timpul deţinerii în UM, nu numai că nu s-au încadrat în muncă, dar au avut atitudine duşmănoasă faţă de regim"[137]. Referatul a fost aprobat în data de 21 decembrie 1950.

Prelungirea termenului de internare în unitate de muncă se făcea tot prin decizie a MAI[138]. De asemenea, punerea în libertate din unitatea de muncă, prin suspendarea pedepsei[139] sau la expirarea ei[140], se făcea tot prin decizie a MAI[141].

134 Vezi, spre exemplu, tabelele nominale întocmite de către MAI-Direcţia Unităţilor de Muncă cu internaţii ce aparţineau Direcţiei Generale a Securităţii Poporului ce urmau a fi puşi în libertate la termen în lunile noiembrie şi decembrie 1950 în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 12, partea I, ff. 93-103; 106-112.

135 *Ibidem*, f. 115 verso.

136 *Ibidem*, vol. 13, ff. 46-47.

137 *Ibidem*.

138 Pentru Decizii MAI de prelungire a termenului de reţinere în UM, din anul 1952, vezi *Ibidem*, vol. 6.

139 Prin Decizia MAI nr. 53 bis din 10 iunie 1950, semnată de ministrul adjunct al Afacerilor Interne, Gheorghe Pintilie, un număr de 10 studente şi eleve din Bucureşti internate în UM pe timp de 6 luni au fost puse în libertate prin suspendarea pedepsei. În cuprinsul deciziei MAI se arăta că „acestea au executat o mare parte din pedeapsă (ţinându-se cont şi de deţinerea preventivă); au avut o comportare bună în acest timp; sunt elemente tinere care promit a merge pe un drum just" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 8, f. 2). Cele 10 studente şi eleve din Bucureşti internate în UM erau: Cioica I. Marilena; Panaitescu Angela, Fodor Sanda Maria, Lupu Josetti, Marinescu Viorica Violeta, Petrenco Natalia, Der Mardirosean Hilda, Moisi Angela, Niculescu Angela şi Botea Cecilia (*Ibidem*).

140 La expirarea pedepsei, persoanele reţinute în cadrul Ordinelor 18 000/1947, 50 000/1947 şi Ordinului 5 C./1948, erau puse în libertate numai cu avizul Direcţiei Generale a Securităţii Poporului (DGSP). La 9 decembrie 1950, Gheorghe Pintilie a pus următoarea rezoluţie pe Decizia MAI nr. 198 din 30 noiembrie 1950: „Tov. Birtaş. Toate listele care au fost prezentate până acum în cadrul Ord. 5/Cab, 18 000 şi 50 000 şi care trec de la dispoziţia DGSP la Dir. UM, vă atrag atenţia şi penitenciarelor şi organelor UM, în acelaşi timp, Dvs să urmăriţi că după ce

La eliberarea din unitate de muncă persoanele dădeau o declarație prin care se angajau că nu vor spune nimănui nimic din tot ce au văzut şi auzit pe timpul cât au fost reținute de organele Securității. În caz contrar erau pedepsite conform legilor în vigoare ale Republicii Populare Române pentru divulgare de secrete de stat[142].

Câte persoane au fost internate în unități de muncă în perioada 1950-1952? În Nota de studiu întocmită la 14 decembrie 1967 de Serviciul "C" din Consiliul Securității Statului privind măsurile administrative luate de către organele Ministerului Afacerilor Interne asupra unor categorii de persoane, în baza unor decrete şi hotărâri ale Consiliului de Miniştri, se arată că în perioada 1950-1952 au fost internate administrativ un număr de 19 586 persoane. Pe ani, situația internărilor administrative se prezintă astfel (*vezi tabelul*):

Situația pe ani a internărilor administrative din perioada 1950-1952 conform documentelor din arhiva fostei Securități

Nr. crt.	**Anul internării administrative**	**Numărul persoanelor internate administrativ**
1	1950	5 154
2	1951	2 519
3	1952	11 913
TOTAL		**19 586**

Sursa datelor din tabel: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 30, f. 44.

Observăm că cele mai multe internări administrative au avut loc în anul 1952. În Nota de studiu din 14 decembrie 1967 a Consiliului Securității Statului se arăta că: „Numărul mare de elemente trimise în colonii de muncă (*de fapt unități de muncă – n.n.*) în anul 1952 este format din persoane ce au lansat zvonuri alarmiste cu ocazia reformei monetare din acel an, membrii legionari reținuți conform ordinului MAI în perioada 18-19 iulie 1952, persoanele din conducerea fostelor partide burgheze reținute conform ordinului nr. 490/1952 Cabinet şi

vor termina pedeapsa în cadrul UM, conform deciziilor respective, că nu pot fi puşi în libertate în nici un caz înainte de a se cere avizul DGSP. Tov. gl. Nicolschi, din când în când, este însărcinat să verifice dacă organele noastre şi organele penitenciarelor şi UM se conformează dispozițiilor date de Dir. Gl. Sec. Statului. 9. XII. 1950" (*Ibidem*, vol. 20, f. 169).

141 Pentru Decizii ale MAI de punere în libertate, din anul 1950, prin suspendarea pedepsei sau la expirarea ei, vezi *Ibidem*, vol. 8. Volumul conține şi decizii ale MAI, din anul 1950, de prelungire a termenului de reținere în UM.

142 Pentru o astfel de declarație vezi, spre exemplu, ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 73 749, vol. 1, f. 30.

altele"[143]. În unităţi de muncă au fost internaţi şi mulţi ţărani pentru nepredarea cotelor şi pentru împotrivire la colectivizarea agriculturii[144].

Cifra totală a persoanelor internate în unităţi de muncă indicată în tabelul de mai sus este cea care se păstrează astăzi în arhivele fostei Securităţii. Considerăm că cifra persoanelor internate în unităţi de muncă în perioada 1950-1952 ar putea fi mult mai mare, deoarece nu s-a ţinut o evidenţă precisă a persoanelor internate. Acest fapt este recunoscut chiar în documentele organelor de securitate. În raportul informativ al Ministerului Securităţii Statului – Direcţia Secretariat privind felul cum s-au desfăşurat şedinţele de prelucrare a ordinului ministrului Alexandru Drăghici nr. 1514 din 17 iulie 1953, în cadrul Direcţiilor Centrale ale MSS, se arăta că la Biroul CM din cadrul Serviciului "C" erau „serioase lipsuri. Astfel, situaţia fişelor de la CM este dezastruoasă, nu există o evidenţă clară, nu toţi indivizii aflaţi în evidenţele CM-ului au dosarele în cadrul aparatului central"[145].

Măsura internării cetăţenilor în unităţi de muncă s-a făcut fără sentinţă judecătorească, prin Decizie a MAI, şi a fost luată în baza unor acte normative (decrete ale Prezidiului Marii Adunări Naţionale, hotărâri ale Consiliului de Miniştri) care nu au fost publicate în organul oficial al statului, deoarece încălcau prevederile Constituţiei Republicii Populare Române din 13 aprilie 1948, care cuprindeau garanţii privind libertatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, dreptul la apărare şi la petiţie. De exemplu, art. 28 din Constituţie stipula că „Libertatea individuală a cetăţenilor este garantată. Nimeni nu poate fi arestat şi deţinut mai mult de 48 de ore fără un mandat al parchetului, al organelor de instrucţie, stabilite de lege sau autorizarea instanţelor judecătoreşti, conform prevederilor legii", iar art. 30 stipula că „Nimeni nu poate fi condamnat şi ţinut a executa o pedeapsă decât în baza hotărârii judecătoreşti, pronunţate în conformitate cu legea"[146]. Împotriva internărilor în unitate de muncă nu a fost prevăzută nici o cale de atac, „care să verifice legalitatea şi temeinicia luării acestor măsuri, ceea ce era în flagrantă contradicţie cu prevederile Constituţiei referitoare la dreptul de apărare"[147].

Caracterul abuziv al internărilor administrative apare chiar în documentele instituţiilor epocii. Procuratura Generală a RPR a constatat încălcări ale legalităţii săvârşite de organele de securitate şi miliţie în privinţa

---

[143] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 30, f. 44.
[144] Idem, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 46.
[145] *Ibidem*, dosar nr. 200, f. 89.
[146] „Monitorul Oficial", din 13 aprilie 1948, nr. 87 bis, p. 3381.
[147] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 46. Articolul 34 din Constituţia Republicii Populare Române din 1948 stipula că „Orice cetăţean are dreptul de petiţionare, precum şi dreptul de a cere organelor prevăzute de legi trimiterea în judecată a oricărui funcţionar public, pentru infracţiunile săvârşite în timpul exercitării serviciului" („Monitorul Oficial, din 13 aprilie 1948, nr. 87 bis, p. 3381).

aplicării pedepselor administrative. De exemplu, în Raportul din 4 mai 1956 al Procuraturii Principale Militare din Procuratura Generală al RPR, se arăta că: „De regulă dosarul pe baza căruia se lua măsura internării nu cuprindea decât declaraţia celui în cauză şi un scurt referat, uneori nesemnat. Datorită acestui fapt s-a ajuns la situaţia ca să fie pedepsite administrativ o serie de persoane, în sarcina cărora în urma cercetărilor nu s-a reţinut nici un fapt penal şi a căror activitate nu justifica măsura internării”[148]. Tot în raport se arăta că la aplicarea pedepselor administrative „în general, s-a avut în vedere funcţia pe care a îndeplinit-o persoana respectivă, fără a fi însă stabilită în mod concret activitatea desfăşurată de aceasta, atât înainte de 23 august 1944 cât şi ulterior până la data internării şi deci fără a rezulta gradul de periculozitate care trebuia să stea la baza măsurii de internare”[149].

Unităţile de muncă au funcţionat în perioada ianuarie 1950-august 1952. Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale nr. 6 din 14 ianuarie 1950, prin care au fost înfiinţate unităţile de muncă, a fost abrogat prin Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale, nr 257 din 22 august 1952[150]. Tot în 22 august 1952 a fost emisă Hotărârea Consiliului de Miniştri nr 1554 prin care unităţile de muncă au primit o nouă reglementare juridică, fiind transformate în colonii de muncă, considerându-se că prin decretul nr. 6/1950 „au rămas în afara prevederilor legii un număr important de elemente dubioase, care în această perioadă de ascuţire continuă a luptei de clasă uneltesc în diferite feluri, subminează şi sabotează regimul nostru şi opera de construire a socialismului”[151]. Prin urmare, conform HCM 1554/1952, în coloniile de muncă puteau fi internate şi alte categorii de persoane, în afara celor prevăzute în Decretul 6/1950, în primul rând, familiile şi rudele deţinuţilor politici şi ale celor fugiţi peste graniţă, iar durata de internare a fost mărită: de la 6 luni până la 5 ani[152]. HCM nr. 1554 din 22 august 1952 înfiinţa şi batalioanele de muncă şi domiciliul obligatoriu, noi forme de izolare şi supraveghere a persoanelor considerate de autorităţi ostile construirii socialismului în Republica Populară Română. Însă despre toate acestea în numărul următor al „Caietelor CNSAS”.

---

148 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, f. 201

149 *Ibidem*, f. 200.

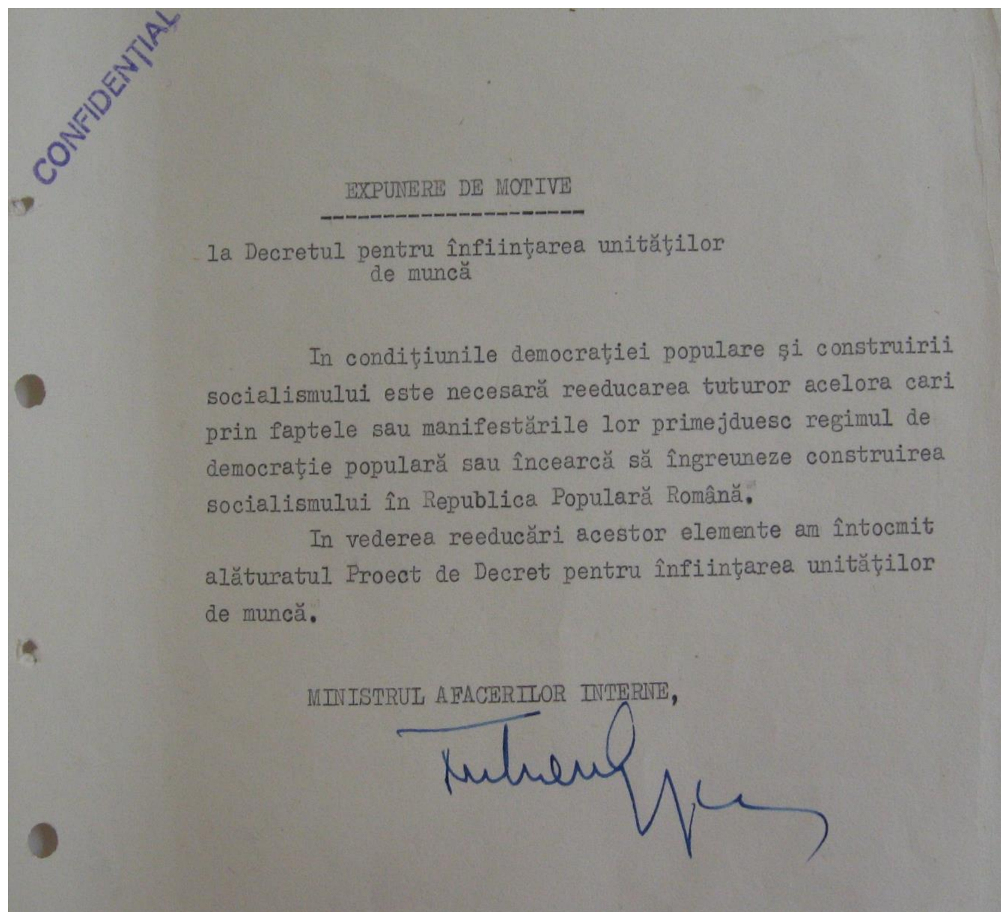
150 ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 78/1950, f. 19.

151 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, ff. 80 şi 140; Ion Bălan, *Regimul coloniilor de muncă. 1952-1953*, în „A.T.”, anul VI, nr. 18 (1/1998), p. 151.

152 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, partea I, ff. 149-153. Durata de internare într-o unitate de muncă era între 6 luni şi 2 ani.

ANEXĂ DOCUMENTARĂ
la unităţi de muncă (UM)

- Expunerea de motive a Decretului nr. 6 din 14 ianuarie 1950 pentru înfiinţarea unităţilor de muncă, semnată de ministrul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu.

CONFIDENTIAL

EXPUNERE DE MOTIVE

la Decretul pentru înfiinţarea unităţilor
de muncă

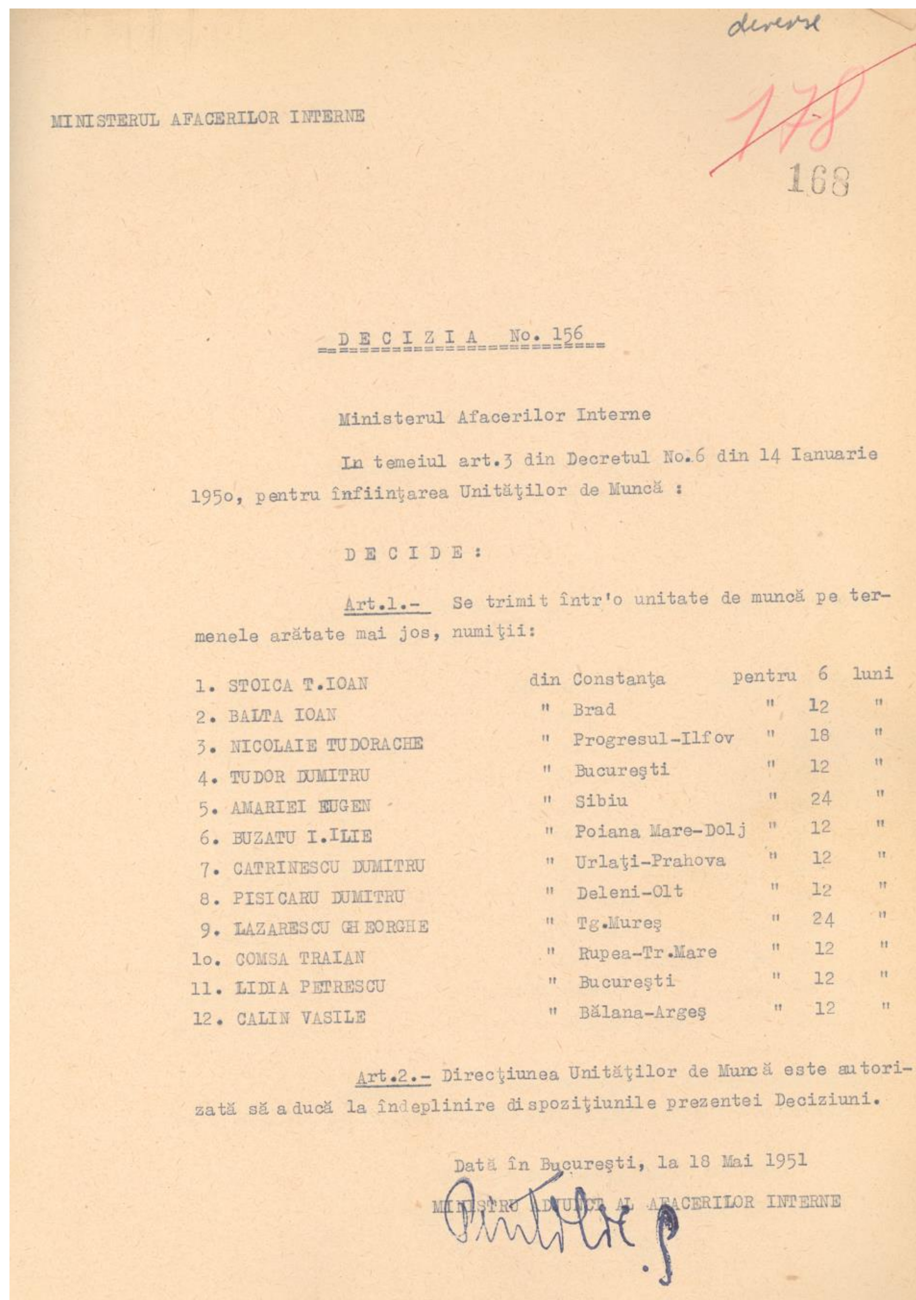
In condiţiunile democraţiei populare şi construirii socialismului este necesară reeducarea tuturor acelora cari prin faptele sau manifestările lor primejduesc regimul de democraţie populară sau încearcă să îngreuneze construirea socialismului în Republica Populară Română.

In vederea reeducări acestor elemente am întocmit alăturatul Proect de Decret pentru înfiinţarea unităţilor de muncă.

MINISTRUL AFACERILOR INTERNE,

Sursa: *ANR, fond Consiliul de Stat. Decrete, dosar nr. 1/1950, f. 39.*

- Decizia MAI nr. 156 din 18 mai 1951 prin care au fost internate în unități de muncă 12 persoane pe diferite termene.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

~~178~~
168

DECIZIA No. 156

Ministerul Afacerilor Interne

In temeiul art.3 din Decretul No.6 din 14 Ianuarie 195o, pentru înființarea Unităților de Muncă :

DECIDE:

Art.1.- Se trimit într'o unitate de muncă pe termenele arătate mai jos, numiții:

1. STOICA T.IOAN	din	Constanța	pentru	6	luni
2. BALTA IOAN	"	Brad	"	12	"
3. NICOLAIE TUDORACHE	"	Progresul-Ilfov	"	18	"
4. TUDOR DUMITRU	"	București	"	12	"
5. AMARIEI EUGEN	"	Sibiu	"	24	"
6. BUZATU I.ILIE	"	Poiana Mare-Dolj	"	12	"
7. CATRINESCU DUMITRU	"	Urlați-Prahova	"	12	"
8. PISICARU DUMITRU	"	Deleni-Olt	"	12	"
9. LAZARESCU GHEORGHE	"	Tg.Mureș	"	24	"
1o. COMSA TRAIAN	"	Rupea-Tr.Mare	"	12	"
11. LIDIA PETRESCU	"	București	"	12	"
12. CALIN VASILE	"	Bălana-Argeș	"	12	"

Art.2.- Direcțiunea Unităților de Muncă este autorizată să aducă la îndeplinire dispozițiunile prezentei Deciziuni.

Dată în București, la 18 Mai 1951

MINISTRU ADJUNCT AL AFACERILOR INTERNE

Sursa: *ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 11, f. 168.*

Alina **ILINCA**
Liviu Marius **BEJENARU**

„Dezbateri" filosofice şi juridice în arestul Securităţii. Colonelul Aurel Ardeleanu şi avatarurile regimului comunist din România

Philosophical and Juridical "Debate" among the People Arrested by the Securitate. Colonel Aurel Ardeleanu and the Avatars of the Communist Regime in Romania

After Stalin's death, in the Soviet Union and the countries of Eastern Europe, heated debate concerning the personality cult surrounding the former Soviet leader and the reformation of the communist parties and institutions in the respective countries occurred. In the army, for example, preserving the dogma which had led to the creation of the body of officers was no longer possible, mainly because of the process of de-Stalinization initiated by Khrushchev in the Soviet Union and the revisionism within the communist movement.

The aim of the present paper is to focus on the case of colonel Aurel Ardeleanu, from the Military Academy, a follower of the Yugoslav leader Iosip Broz Tito and a supporter of de-Stalinization initiated in the Soviet Union. Ardeleanu's opinions about the situation in the Romanian People's Republic are stated in two writings which were confiscated by the Securitate during his arrest on 17 October 1958. One of his works promoted a new form of political regime inspired by Plato's writings and the other was entitled „Some Remarks on the Repressive Function of the State". Being sentenced to 25 years in prison for „the crime of conspiracy against social order through agitation", Aurel Ardeleanu was forced to go through a terrible ordeal. We have to mention that during the Second World War he had been interned in the prison camps of the Soviet Union.

Etichete: destalinizare, titoism, scrieri subversive, procese politice, represiune.

Keywords: De-Stalinization, Titoism, subversive writings, political trials, repression.

Modelul sovietic – urmat cu strictețe în RPR

Referindu-se la implicarea militarilor în politică, Samuel P. Huntington arăta că rolul armatei se schimbă odată cu societatea[1], afirmație valabilă şi în cazul colonelului Aurel Ardeleanu.

Născut la 18 mai 1913, în comuna Buteni, judeţul Arad, din anul 1932 (după absolvirea liceului), Aurel Ardeleanu a fost pedagog la o şcoală din Arad, iar din 1936 a lucrat ca funcţionar la diverse întreprinderi din Braşov şi Bucureşti. A participat la războiul împotriva Uniunii Sovietice încă de la început, având gradul de sublocotenent în rezervă în cadrul Regimentului 93 Infanterie. În 1942 a căzut prizonier, iar în lagăr a participat ca delegat la conferinţa prizonierilor români pentru înfiinţarea Diviziei „Tudor Vladimirescu"[2], prima formaţiune militară românească creată pe teritoriul URSS care a „beneficiat" de serviciile unui aparat politic. Divizia era comandată de colonelul Nicolae Cambrea, şef de stat major fiind locotenent-colonelul Iacob Teclu, care, împreună cu maiorul Dumitru Petrescu şi colonelul Mihai Maltopol, asigurase apariţia ziarului prizonierilor români, „Graiul Liber", apropiat, ca denumire, de ziarul Direcţiei Politice de Front a Armatei Roşii, „Graiul Nou". De remarcat este faptul că, în cadrul Diviziei, au intrat numai 15% din totalul ofiţerilor căzuţi prizonieri, în timp ce ponderea soldaţilor a fost de 90%. Explicaţia acestei discrepanţe se găseşte, în principal, în modul diferit de cunoaştere şi raportare la legislaţia şi jurământul militar a soldaţilor în comparaţie cu ofiţerii[3].

Întors din prizonieratul în Uniunea Sovietică împreună cu Divizia „Tudor Vladimirescu", a participat la războiul împotriva Germaniei, ajungând până în Cehoslovacia. După întoarcerea din război a fost primit în partid şi avansat apoi până la gradul de colonel, ocupând totodată mai multe funcţii în aparatul politic[4]. Una din aceste funcţii a fost cea de procuror-acuzator în procesele intentate lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi Vasile Luca. Pentru rolul jucat în aceste procese a fost răsplătit prin numirea, în 1955, în funcţia de şef al Facultăţii de Arme din cadrul Academiei Militare Generale.

În procesul creării noului corp de cadre al armatei populare, un rol important l-a jucat sistemul de învăţământ prin multitudinea şcolilor militare şi militaro-politice, precum şi prin cele patru Academii Militare organizate după modelul sovietic, graţie sprijinului oferit de consilierii sovietici[5]. După moartea lui Stalin, menţinerea dogmelor care au servit drept justificare pentru crearea

---

[1] Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare,* Iaşi, Polirom, 1999, p. 196.

[2] AMR, fond Microfilme, rola AS_1-332, c. 601.

[3] Florin Şperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române, 1948-1955*, Bucureşti, Editura Ziua, 2003, p. 48.

[4] AMR, fond Microfilme, rola AS_1-332, c. 602.

[5] Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 141.

corpului ofiţeresc nu mai era însă posibilă, în special datorită destalinizării iniţiate de Hruşciov în Uniunea Sovietică şi a ofensivei revizionismului în mişcarea comunistă[6]. În acelaşi timp, după cum constata Raymond Aron într-o lucrare devenită clasică, pe măsură ce regimul comunist se consolida şi maturiza (analiza sociologului francez avea în vedere situaţia din Uniunea Sovietică), începeau să apară specialişti care nu îşi mai datorau poziţia exclusiv originii sociale şi activităţii din cadrul partidului, ci cunoştinţelor şi profesionalismului lor. În felul acesta, conservarea dogmelor se opunea, de fapt, profesionalizării elitelor[7].

În privinţa lui Ardeleanu, Securitatea aflase, încă din 20 noiembrie 1956, despre tendinţele acestuia „de calomniere a relaţiilor de tip nou ce s-au statornicit între ţările socialiste şi mai ales de calomniere şi de aţâţare împotriva URSS", dintr-o notă informativă semnată de maiorul Mircea Ioanid, căpitanul Gheorghe Smarandache, profesor de filozofie şi respectiv lector în cadrul academiei şi un anume locotenent-major Giurea. „Colonelul Ardeleanu afirma că «ruşii ne jefuiesc mai rău ca turcii», în sensul că schimburile comerciale dintre România şi URSS sunt pe baza unei crunte inegalităţi; de asemenea, el spunea că ruşii se amestecă în treburile ţărilor de democraţie populară, pe care le conduc aşa cum vor. Recentele evenimente din Ungaria şi Polonia se datorează Moscovei. Dacă Moscova are să înceteze cu amestecul, lucrurile se vor linişti, altfel nu există vreun fel de şansă" – se preciza în notă[8].

Alte „concepţii duşmănoase şi antisovietice" ale colonelului Ardeleanu au fost semnalate de căpitanul Aurel D. Petri, lector la catedra de Istoria PCUS, într-o declaraţie, din 4 februarie 1957, către secretarul organizaţiei de partid din cadrul catedrei, pe care acesta, la rândul său, a înaintat-o Secţiei Politice. Ce se întâmplase, de fapt? După cum consemnează în declaraţie Aurel D. Petri, la începutul anului 1956, i-a împrumutat colonelului Ardeleanu lucrarea *Despre patriotismul sovietic* pentru întocmirea unui referat. După înapoierea cărţii, Petri a observat unele adnotări, scrise cu creionul. Unele din adnotările consemnate în declaraţie erau următoarele: „Studiind articolul «Marxism-leninismul despre patrie şi patriotism», colonelul Ardeleanu A. a făcut unele observaţii pe marginea lucrării. De exemplu, la pagina 51, alineatul 1: «Limba rusă este limba poporului care s-a ridicat cel dintâi la luptă împotriva imperialismului. Limba rusă este un mijloc de comunicare între popoarele Uniunii Sovietice, iar pentru popoarele

[6] Doctrina comunistă definea revizionismul drept un „curent în mişcarea muncitorească care tinde să trivializeze în interesul burgheziei marxismul, să-l golească de conţinut şi să-l nimicească prin revizuire, adică prin denaturarea şi negarea principiilor lui fundamentale" (B.N. Ponomarev, *Dicţionar Politic*, Bucureşti, Editura Politică, 1959, p. 582).

[7] Raymond Aron, *Lupta de clasă. Noi prelegeri despre societăţile industriale,* Iaşi, Polirom, 1999, p. 216. A se vedea şi Florin Şperlea, *op. cit.*, p. 10.

[8] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 2, f. 140.

celorlalte ţări este sinonimul lumii noi şi al culturii noi - cultura socialistă». La acest alineat tov. colonel Ardeleanu A. a pus semnul întrebării şi a făcut următoarea adnotare: «e admirabilă dragostea aceasta pentru propria limbă, dar la un pas de exclusivism şi la un pas de imperialism». La pagina 52, alineatul 1, în carte se spune: «Nu poate fi pus la îndoială nici faptul că, în crearea limbii mondiale a viitoarei societăţi comuniste, un rol gigantic va juca limba rusă». Pe margine, tov. colonel Ardeleanu A. a scris: «mai multă modestie nu strică». La alte alineate a pus semnul întrebării, deşi problemele erau just tratate. Toate acestea denotă că col. Ardeleanu A. are confuzii serioase în aceste probleme, care duc până la concepţii duşmănoase şi antisovietice"[9].

La 15 iulie 1957, printr-un raport al Direcţiei I se aproba ca Ardeleanu „să fie lucrat activ şi să fie încadrat informativ cu agentură cu posibilităţi. Dacă nu sunt posibilităţi în acest sens, la locul de muncă să se studieze cercul său de ofiţeri şi cunoscuţi. Să se continue interceptarea corespondenţei"[10]. Începând din august 1958, s-a trecut la „supravegherea obiectivului" şi instalarea de Tehnică Operativă la domiciliul său, care nu au oferit însă prea multe indicii organelor de Securitate. Mult mai eficientă a fost activitatea informatorilor dirijaţi pe lângă Ardeleanu, un coleg de serviciu (agentul „Val") şi două persoane din anturajul urmăritului (agenţii „Ion Creangă" şi „Voichiţa"). Din notele informative furnizate de primii doi agenţi a rezultat că Ardeleanu „şi-a manifestat nemulţumirea pentru gradul şi funcţia pe care le are, considerându-le mici în raport de capacitatea şi activitatea depusă de el în trecut. Faţă de agentul «Val» a mai arătat că avansările se fac în armată pe baze neprincipiale, dând exemplu câţiva generali, şi a afirmat despre unii generali care au lucrat în trecut în fostul ECP[11] «că, dacă îi cântăreşti bine, puţini ai să găseşti oameni cumsecade, poate că dacă erau cumsecade nici nu ajungeau generali»"[12]. Mult mai grave erau însă părerile consemnate de agentul „Val", la 9 septembrie 1958, despre „preamărirea realităţilor din ţările capitaliste": „Este destul să ne uităm la câte se scriu despre situaţia muncitorilor din SUA, că trăiesc prost, în mizerie, că n-au ce mânca, n-au ce îmbrăca etc. Să-ţi spun eu realitatea: a fost – nu de mult – în SUA Ionescu Mihai (este vorba de colonelul Ionescu Mihai de la AVSAP[13]), care mi-a spus ce a văzut pe acolo în privinţa asta. La Los Angeles, oraş cu circa patru milioane de locuitori, există peste două milioane de maşini, ceea ce înseamnă că fiecare cap de familie are maşina lui, cu care vine la muncă [...]. Iată deci realitatea, dar încearcă numai să întrevezi această realitate sau să arăţi numai că o poţi vedea

[9] *Ibidem*, f. 149.
[10] Idem, fond Informativ, dosar nr. 3819, vol. 1, f. 15.
[11] Inspectoratul General al Armatei pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă a fost transformat, în octombrie 1948, în Direcţia Superioară Politică a Armatei.
[12] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3819, vol. 1, ff. 140-141.
[13] Asociaţia Voluntară pentru Sprijinirea Apărării Patriei.

prin pânza propagandei de la noi şi ai să vezi imediat ce te aşteaptă; care cum spune ceva este lichidat de îndată"[14]. Alte păreri ale lui Ardeleanu proveneau din „solidarizarea cu Ion Eremia"[15]. Astfel, la 16 iulie 1958, acelaşi agent consemna o discuţie în legătură cu poziţia adoptată de Tito în raport cu Uniunea Sovietică: „Citeşti în ziare tot felul de critici la adresa aşa-zisului revizionism iugoslav, dar de ce nu ne dă şi nouă programul UCJ aşa cum este el făcut? Să punem şi noi alături programul lor şi pe Marx şi să vedem cu ochii noştri cum stă chestia. De ce nu se publică programul şi să fie combătut punct cu punct? Atunci vor fi valabile criticile pentru că ţi-ai da seama că sunt fondate, dar aşa?"[16]. Aşa cum observa Tony Judt, „iugoslavii nu erau prosperi şi nici liberi, dar nici întemniţaţi într-un sistem închis ermetic. «Titoismul» era opresiv, nu represiv. Pe atunci, diferenţa conta"[17].

---

[14] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 11, f. 149.

[15] Ion Eremia (5 august 1913-21 februarie 2004). Militar de carieră în perioada interbelică, Ion Eremia s-a înscris în PCdR în 1940, când participa la războiul împotriva Uniunii Sovietice. După război, a îndeplinit mai multe funcţii în aparatul de partid şi de stat: redactor-şef al publicaţiei „Glasul Armatei" (1 august 1945-februarie 1948), şef al Direcţiei Propagandă şi Agitaţie din cadrul Direcţiei Generale Politice a Armatei (februarie-octombrie 1948), şef al Casei Centrale a Armatei din cadrul Direcţiei Superioare Politice a Armatei (octombrie 1948-mai 1950), şef al Academiei Militare Politice (mai- octombrie 1950), şef al Trupelor de transmisiuni (20 octombrie 1950-septembrie 1952). La 9 septembrie 1952, a fost avansat la gradul de general-maior și numit în funcţia de ministru adjunct pentru construcţii și cazarea trupelor din cadrul Ministerului Forţelor Armate. La 5 octombrie 1953, a fost numit şef al Direcţiei Generale de Construcţii şi Cazare a Trupelor şi locţiitor al Ministrului Forţelor Armate. Împreună cu alţi membri de partid, foşti ilegalişti, a purtat discuţii despre problemele care deveniseră deosebit de actuale după moartea lui Stalin: analiza cultului personalităţii şi nevoia de democratizare în cadrul PMR. La 30 aprilie 1955, printr-un Decret al Prezidiului MAN, a fost eliberat din funcţia de locţiitor al Ministrului Forţelor Armate, iar la 22 noiembrie acelaşi an a fost trecut în rezervă. În iunie 1955, Biroul Politic al CC a PMR a numit o comisie de partid, formată din Constantin Pârvulescu, Dumitru Coliu şi Mihai Gavriliuc, pentru a stabili caracterul discuţiilor purtate de Ion Eremia şi tovarăşii săi de idei. La 17 aprilie 1956, în cadrul şedinţei Biroului Politic al CC a PMR, s-a hotărât excluderea din partid al lui Ion Eremia, hotărâre aprobată de Plenara CC al PMR din iulie. Derivaţia sa ideologică s-a manifestat prin simpatiile faţă de liderul iugoslav Tito, concretizându-se prin scrierea romanului antistalinist *Gulliver în Ţara Minciunilor*. La 17 octombrie 1958, Ion Eremia a fost arestat de Securitate, ca urmare a tentativei de a trimite manuscrisul romanului peste graniţă. Prin Sentinţa nr. 198/27 octombrie 1959, Ion Eremia a fost condamnat la 14 ani temniţă grea pentru „complicitate la crima de trădare de patrie", precum și la 25 de ani de muncă silnică şi 10 ani degradare civică pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale prin agitaţie", urmând să execute pedeapsa cea mai grea. A fost eliberat ca efect al prevederilor Decretului Consiliului de Stat nr. 411/24 iulie 1964. Pentru alte detalii privind biografia lui Ion Eremia, a se vedea, Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Ion Eremia. Biografia unui rebel din PMR*, în „Caietele CNSAS", anul I, nr. 2/2008, pp. 149-163.

[16] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 11, f. 152.

[17] Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, Iaşi, Polirom, 2008, p. 396.

Manifestări „naţionaliste, antisovietice şi antisemite, care, după felul cum au fost expuse, poartă în mod vizibil amprenta legionarismului”, au reieşit din discuţiile cu sursa „Voichiţa”. La 22 mai 1958, aceasta consemna: „Ardeleanu a adus grave injurii la adresa conducătorilor statului şi partidului, afirmând că la noi este orientarea după comunismul jidovesc, spunând că conducătorii noştri joacă după cum le cântă ruşii, care şi ei se orientează după talmudul lui Marx şi Engels şi pruncul lui Blanc, adică Lenin, susţinând că toţi au fost jidani. În continuare, Ardeleanu a susţinut că lumea din ţara noastră şi chiar comuniştii nu sunt mulţumiţi că conducerea se orientează după talmud şi că adevăratele principii juste comuniste sunt cele propagate de Tito, care vrea un comunism naţional şi nu aşa cum îi dictează ruşii. Ardeleanu a cerut ca şi noi, faţă de prietenii noştri şi relaţiile apropiate, să căutăm să propagăm că ceea ce face conducerea nu este just şi că trebuie să ne orientăm şi să urmăm principiile politicii lui Tito”[18]. Spre deosebire de Ion Eremia, preamărirea de către Ardeleanu a rupturii dintre Tito şi Moscova avea şi conotaţii antisemite, care, chiar în epoca internaţionalismului proletar, nu aveau nimic ieşit din comun. După cum sublinia Robert Levy, imediat după război, numărul evreilor care s-au alăturat mişcării comuniste a crescut în mod vizibil, deşi nu reprezentau nici pe departe majoritatea evreilor români. De exemplu, până la sfârşitul anului 1945, datorită campaniei comuniştilor de recrutare în masă, dintre cei peste 300.000 de membri de partid, nu mai puţin de 71% erau etnici români şi doar 7% erau evrei. Cu toate acestea, din cauză că evreii, pentru prima dată în istoria României, ocupau poziţii de conducere a declanşat la nivel naţional un puternic val de antisemitism, aşa cum s-a întâmplat în Uniunea Sovietică în anii ’20[19]. Potrivit istoricului Solomon M. Schwartz, sursa acestui antisemitism „se afla în rândurile deposedaţilor şi declasaţilor aparţinând clasei urbane de mijloc şi răzbătea în straturile superioare ale muncitorilor industriali, studenţilor din universităţi, membrilor Tineretului Comunist şi, nu în cele din urmă, chiar în rândurile Partidului Comunist”[20]. Principalul izvor de conflicte îl reprezenta, aşa cum considera istoricul J.L. Talmon, mobilitatea socială a evreilor, mulţi considerându-i principalii beneficiari ai recentelor transformări şi presupuneau că tot ei purtau răspunderea lor[21].

Pentru regim, principala ameninţare decurgea însă din faptul că orientarea comunistă şi puritatea rândurilor armatei populare era pusă în pericol de către ofiţeri ca Ardeleanu, deoarece acesta îşi pierduse reperele morale pe care ideologia comunistă părea la un moment dat capabilă să i le ofere. De altfel, după cum arăta Robert Levy, comuniştii (inclusiv cei români) au trecut în

[18] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 11, f. 156.
[19] Robert Levy, *Gloria şi decăderea Anei Pauker,* Iaşi, Polirom, 2002, p. 16.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem.*

decursul existenţei lor prin crize de deziluzie profundă, pe care Arthur Koestler le compara „cu perioadele de ispită şi îndoială ale credincioşilor religioşi". Puţini dintre ei au dezertat, deoarece, de fiecare dată când un comunist începea să ezite, „exista un aspect respingător al societăţii capitaliste, care îl făcea să revină pe calea cea dreaptă"[22]. Faptul că ideologia comunistă avea mulţi adepţi în Europa acelor ani se datora nu doar răsunetului universal al mesajului său, ci şi faptului că imediat după război ea părea să fi fost deplin încarnată într-o singură ţară, Uniunea Sovietică, al cărei prestigiu se afla la apogeu[23]. După război, mulţi comunişti au crezut că lor li se va permite să adopte, în ţara lor de origine, noi modele de socialism, pe baza propriilor particularităţi de cultură. Inflexibilitatea Moscovei, arivismul celor care ajunseseră în posturi de conducere în ţările satelit, de aici decurgând animozitățile şi meschinăriile imposibil de evitat, sentimentul puternic, uneori neonorat, împărtăşit de numeroşi comunişti, că ar avea dreptul la o recompensă morală după anii petrecuţi în închisoare sau în ilegalitate, i-au dus pe mulţi la ceea ce Eduard Goldstücker numea „frica înstrăinării de sine… şi a regăsirii de sine într-un viitor lipsit de orice perspectivă. Totul, întreaga ta lume se prăbuşeşte"[24].

Aşa cum raporta agentul „Val", la 9 septembrie 1958, Ardeleanu s-a arătat complet demoralizat de concepţiile comuniste: „De peste 20 de ani am activat pe linia partidului – ce spun eu – de la 14 ani – şi de 15 ani activez oficial ca membru de partid; am primit cu încredere şi cu entuziasm, dar acum când îmi dau seama de realitatea de azi, s-a dus dracului şi entuziasm şi credinţă". Mai mult, starea sa de frământare şi de deznădejde lua proporţii, iar singura cale de ieşire din criză era inspirată de teoria apocalipsului nuclear: „Întrebat ce este de făcut şi dacă se poate să stăm doar aşa cu mâinile încrucişate şi să constatăm doar toate acestea, colonelul Ardeleanu nu a răspuns direct, ci a afirmat doar atât: «Parcă-i mai bună o bombă atomică în cazul nostru şi să se termine odată cu o asemenea viaţă»", consemna acelaşi agent[25]. Ardeleanu purta toate aceste discuţii, deoarece, după cum singur mărturisea, „simt nevoia să mă mai descarc către cineva,

[22] *Ibidem*, p. 193.
[23] Jean François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Polirom, 1998, p. 14.
[24] Robert Levy, *op. cit.*, p. 197.
[25] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3819, vol. 1, f. 149.

altfel explodez”[26].

Soarta sa era însă pecetluită. La sfârşitul vizitei pe care sursa „Voichiţa” le-a făcut-o, la 16 iunie 1958, soţilor Ardeleanu, aceştia, presimţind parcă deznodământul, au spus „că trebuie să se lege printr-un blestem să nu mai vorbească nici unul nimic”. Faptul că fuseseră puşi sub urmărire nu mai era un secret pentru ei; cu toate acestea mai credeau că „regimului ăstuia i se apropie sfârşitul şi pentru aceasta ei au devenit foarte fricoşi. Noi suntem urmăriţi [şi], ca să ajungem acele zile (adică sfârşitul regimului), trebuie să tăcem şi să ştim să tăcem, aceasta este porunca ultimelor evenimente, altfel ne înhaţă”[27]. La 17 octombrie 1958 a fost arestat. Iată cum a fost descrisă arestarea sa într-o notă a sursei „Voichiţa”, din 29 noiembrie 1958, pe baza relatării soţiei sale, Maria Ardeleanu: „A arătat că la orele 11½ noaptea a venit un lt. col. mic şi grăsuţ însoţit de zece gealaţi, au forţat uşa şi au răvăşit toată casa. A relatat că Aurel a fost calm şi mândru şi că ea, de asemenea, a reuşit să se stăpânească şi că i-a dat nişte cămăşi necălcate. La plecare, Aurel i-a spus să nu plece din casă, să aibă grijă de copii, că el se va întoarce”[28]. La percheziţia realizată la domiciliul său în momentul arestării a fost găsit un exemplar din manuscrisul romanului *Gulliver în Ţara Minciunilor*, scris de Ion Eremia[29], şi „o nouă formă de regim politic” la care lucra de mai mult timp, inspirată de scrierile lui Platon, precum şi un material intitulat *Unele observaţii în legătură cu funcţia represivă a statului*[30].

Scrierile subversive

După ce rolul său în legătură cu încercările de expediere a manuscrisului romanului lui Ion Eremia în Franţa pentru a fi publicat a fost elucidat, Ardeleanu (mai sus vezi foto din arest) a fost anchetat şi în legătură cu schiţa „noului regim politic” pe care acesta îl proiectase. Datorită faptului că în ţările de democraţie populară sarcina luptei împotriva „subversiunii ideologice” revenea poliţiei politice, de analiza însemnărilor lui Ardeleanu s-a ocupat anchetatorul penal de Securitate, locotenent-colonelul N. Dumitrescu. Acesta nu avea de unde să ştie că forma de organizare a unui stat ideal fusese, de-a lungul istoriei, printre preocupările filozofilor. Astfel, în *Republica*, Platon imaginase un stat ideal, care trebuia să dispună de următoarea structură socială: 1. filozofii sau conducătorii, din rândul cărora, prin alegere, trebuiau să fie desemnate unele persoane ca deţinătoare ale puterii în stat; 2. gardienii (străjerii), care trebuiau să asigure ordinea în interior şi apărarea împotriva atacurilor din afară; 3.

[26] *Ibidem*.
[27] *Ibidem*, vol. 10, f. 211.
[28] *Ibidem*, f. 201.
[29] *Ibidem*, vol. 2, f. 162.
[30] *Ibidem*, f. 51.

meşteşugarii şi agricultorii, chemaţi a produce bunurile necesare întreţinerii statului[31].

Ceea ce înţelegea însă şi Securitatea era faptul că Ardeleanu nega „rolul conducător al clasei muncitoare şi a avangărzii sale”, partidul comunist, preconizând ca de conducerea vieţii economice şi politice să se ocupe intelectualitatea, „principiu vânturat de cercul Petöfi din Ungaria”, un forum antistalinist informal, lipsit de reguli exacte şi de un statut precis, după numele poetului maghiar care ridicase tineretul la luptă în 1848. Caracterizând Marea Adunare Naţională ca pe un organism amorf – se arăta la sfârşitul anchetei penale – „el a prevăzut că organul care trebuie să joace un rol politic în statul nostru, mai ales cu privire la reprezentarea naţională, trebuie să fie numai «Academia», împărţită în 14 secţii şi subsecţii, cu filiale în oraşele Cluj, Timişoara şi Iaşi”. În opinia noastră, alegerea de către Ardeleanu a acestor oraşe ca filiale ale *Academiei* nu se datora numai prestigiului de care se bucurau ca centre de cultură, ci şi reacţiei pe care numeroşi studenţi români au avut-o în momentul declanşării insurecţiei populare din Budapesta.

O altă „erezie” cuprinsă în această schiţă se referea la „compoziţia socială din ţara noastră”. „Punând pe aceeaşi treaptă – se preciza în acelaşi document – în viaţa politică, economică şi socială, pe cel sărac cu cel bogat, pe muncitori cu negustori şi liberii profesionişti şi pe ţăranii săraci cu chiaburii, acordând dreptul cu precădere categoriilor şi păturilor sociale avute – în fond claselor exploatatoare – să se organizeze în asociaţii profesionale, formaţiuni şi partide politice, Ardeleanu Aurel a prevăzut printre principiile de organizare a societăţii schiţate în acest material dreptul acestora de a alege reprezentanţi în Marea Adunare Naţională după greutatea specifică pe care o au în viaţa economică, de a avea organe de presă, de a propune măsuri legislative, miniştri, cadre de conducere în aparatul de stat”. Menţionarea în cadrul interogatoriilor a lui Ion Eremia ca inspirator al *Academiei* nu este însă susţinută de alte documente, ea fiind făcută doar pentru a mai adăuga noi „probe” în procesul fostului general.

Un alt aspect care a făcut obiectul cercetării în timpul anchetei penale a fost activitatea lui Aurel Ardeleanu ca procuror-acuzator în cadrul unor procese politice, aşa cum au fost cele ale lui Lucreţiu Pătrăşcanu şi Vasile Luca. În statele democratice, desfăşurarea instrucţiei penale este secretă, datorită pericolului

[31] „Negativ impresionat şi de instabilitatea guvernămintelor, dar şi de modul cum erau cârmuite statele, Platon caută soluţia ideală, care să facă statul să scape de sub imperiul devenirii, condiţiile care să-l «purifice», structurându-l fidel naturii umane, «sufletului» individului şi apt să îndeplinească condiţiile ce l-ar face perfect şi indestructibil” (Ovidiu Trăsnea, *Filosofia politică. Momente şi semnificaţii*, Bucureşti, Editura Politică, 1986, p. 84).

divulgării unor informaţii care ar putea să aducă prejudicii siguranţei naţionale[32]. În statele totalitare, instrucţia penală rămânea secretă, datorită faptului că justiţia decăzuse la nivelul unei simple executante a voinţei conducătorului, pedepsind, după cum se exprima Ernst Nolte, pentru ceea ce era cineva şi nu pentru ceea ce făcuse[33].

În felul acesta, regimul rămânea închis în raport cu realitatea care îl înconjura, nu datorită păstrării unor secrete specifice, militare sau de altă natură, ci datorită faptului că teribilul secret pe care trebuia să-l protejeze era acela al modalităţilor prin care se realiza controlul asupra minţii, care reprezenta esenţa dominaţiei totalitare. Desfăşurarea instrucţiei penale şi a proceselor de natură politică rămâneau secrete, deoarece, „actul de justiţie" era realizat cu aportul organelor represive, dovezile pe baza cărora se întocmea rechizitoriul provenind din „mărturisirile" celor anchetaţi, care se obţineau prin utilizarea mijloacelor de tortură. De cele mai multe ori sentinţele veneau de la Biroul Politic, primul-secretar al PMR acţionând ca anchetator, procuror şi judecător, rolul avocatului apărării fiind astfel golit de conţinut[34].

Obsesia regimului comunist faţă de posibilitatea scurgerii de secrete referitoare la modul în care decurgeau procesele politice a determinat Securitatea să cerceteze activitatea desfăşurată de Ardeleanu ca procuror-acuzator şi a relaţiilor pe care acesta le-a întreţinut cu ceilalţi membri ai completului de judecată. Potrivit logicii Securităţii, dacă Ardeleanu, care era un comunist ilegalist, se dovedise un renegat duplicitar, de bună seamă că asemenea comportament îl manifestase şi pe vremea când lucra în aparatul de justiţie.

---

32 Un exemplu în acest sens îl constituie procesul intentat, în aprilie 1951, în Statele Unite, soţilor Julius şi Ethel Rosenberg, pentru vina de a fi furnizat secrete nucleare sovieticilor. Cei doi au fost condamnaţi la moarte şi executaţi, iar o parte a opiniei publice americane, mult timp după aceea, a fost convinsă, din cauza isteriei campaniei anticomuniste iniţiată de senatorul republican Joseph McCarthy, că acuzaţiile erau nefondate. În realitate, principalele dovezi împotriva acuzaţilor proveneau din decriptări de mesaje cifrate sovietice privind operaţiuni de spionaj în Vest. Din raţiuni evidente, aceste dovezi n-au putut fi prezentate opiniei publice (Thomas Parish, *Enciclopedia Războiului Rece*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, pp. 254-255).

33 Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Naţional-Socialism şi Bolşevism*, Editura Runa, Grupul Editorial Corint, Bucureşti, 2005, p. 43.

34 Astfel, în şedinţa Biroului Politic din 2 septembrie 1953, Gheorghiu-Dej dădea următoarele dispoziţii organelor de justiţie: „În legătură cu grupurile de spionaj [aflate] în slujba diferitelor state imperialiste, propun să se treacă de îndată la organizarea proceselor. Întrucât sunt mulţi indivizi implicaţi în aceste procese, pedepsele să fie astfel gradate, încât numai inculpaţii cei mai vinovaţi să primească pedeapsa capitală, pentru a constitui un avertisment pentru cei ce mai au de gând să facă spionaj în slujba imperialiştilor; ceilalţi să primească condamnări la închisoare pe diferite durate" (AMR, fond Microfilme, rola AS_1-407, c. 680). A se vedea şi Mircea Chiriţoiu, *Rolul Biroului Politic al CC al PMR în instrumentarea proceselor politice din România anilor 1949-1953*, în Romulus Rusan (ed.), *Analele Sighet 7. Anii 1949-1953. Mecanismele Terorii*, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1999, pp. 281-292).

Astfel, la 26 noiembrie 1958, Ardeleanu a fost interogat în legătură cu procurorul Grigore Râpeanu[35], cu care colaborase în cadrul procesului Pătrăşcanu. În faţa anchetatorului, Ardeleanu a afirmat că „Râpeanu Grigore îşi exprima nemulţumirea şi propriu-zis bârfea faptul că organele de stat – Securitatea – ar căuta să subordoneze organele de procuratură şi justiţie, că aceste organe ar căuta să-şi impună punctul de vedere în mod nejustificat. El arăta că, înainte de 23 August 1944, organele de stat nu se băgau în treburile justiţiei şi procuraturii, că înainte judecătorii erau absolut liberi, pe când acum, după cum considera el, activitatea procurorilor şi judecătorilor ar fi subordonată organelor de Securitate, interpretând acest fapt ca o îngrădire a libertăţii de acţiune a procurorilor şi judecătorilor în mod ilegal şi contrar legilor. În afară de aceasta, vorbind despre o serie de tovarăşi de la Securitate, care aveau contact cu noi în procesul muncii, Râpeanu Grigore adresa unora dintre ei cuvinte vulgare, îi desconsidera total, mergând chiar până acolo încât să-i adreseze tov. col. Şoltuţ[36] injurii, în sensul că acesta ar fi un bandit, exprimându-se în acest fel cu ură"[37]. Ura lui Râpeanu faţă de Securitate avea rădăcini mai adânci, deoarece, după cum afirma Ardeleanu, acesta „spunea că a ajuns să-i fie tot aşa de frică la fel ca şi cei din boxă (sic!), arătând că actualul şef al Direcţiei Anchete Penale din MAI[38] ar fi stat tot timpul lângă el la procesul spionilor paraşutaţi şi i-a dat îndrumări, considerând acest fapt ca o lipsă de încredere în capacitatea sa şi un amestec nejustificat al tovarăşului mai sus arătat în treburile procesului"[39].

---

[35] Grigore Râpeanu a debutat ca procuror în 1945 sau 1946 „cu delegaţie provizorie de a conduce Parchetul civil din Cluj", după care a fost detaşat la Bucureşti ca procuror militar cu gradul de locotenent-colonel (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Iași, Polirom, 2002, p. 354).

[36] Ioan Şoltuţiu fusese desemnat de către partid să conducă ancheta în cazul Pătrăşcanu. Născut la 2 octombrie 1918, în comuna Ileanda, judeţul Cluj, Şoltuţiu a lucrat la Căile Ferate, intrând în PCdR în 1937. În 1945, a fost numit secretar al Comitetului Judeţean de Partid Cluj. În 1949, la solicitarea lui Iosif Rangheţ, cu care avea relaţii apropiate, a fost adus la Bucureşti în cadrul Direcţiei a II-a (Contrainformaţii) din cadrul SSI. După ce SSI a trecut la MAI prin Decretul nr. 264 din 2 aprilie 1951, Şoltuţiu a fost încadrat la Direcţia a II-a (Contraspionaj) din MAI, după care a primit sarcina de a conduce ancheta în cazul Pătrăşcanu (*Ibidem*, p. 567).

[37] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, f. 307.

[38] Se referea la Francisc Butika. Născut la 15 iulie 1920 la Cluj, de profesie lăcătuş, Butika a lucrat din 1951 în cadrul Secţiei Organizatorice a CC al PMR. Din 1952, a participat la anchetarea lui Marin Jianu şi Teohari Georgescu, făcând apoi parte din comisia şi subcomisiile stabilite de Comitetul Central pentru „verificarea activului şi a membrilor de partid din aparatul central şi exterior al MAI", care a „descoperit în funcţii superioare sute şi mii de duşmani înverşunaţi ai puterii populare". Remarcat de Alexandru Drăghici, care coordona întreaga activitate a comisiei de depistare a „deviatorilor de dreapta", a fost numit, la 16 octombrie 1952, în funcţia de şef al Direcţiei Anchete Penale din MAI, în locul lui Mişu Dulgheru, la întocmirea dosarului căruia Butika contribuise din plin (Marius Oprea, *op. cit.*, p. 545).

[39] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, f. 307.

Astfel de sentimente ca cele pe care Grigore Râpeanu le manifesta la adresa Securităţii nu erau însă singulare, ele întâlnindu-se şi la ceilalţi procurori cu care Ardeleanu lucrase. La acelaşi interogatoriu, Ardeleanu şi-a amintit că „Pahonţu Ion[40] îşi manifesta nemulţumirea şi asupra faptului că noi lucram în localul MAI, comentând acest fapt în sensul că am fi fost ţinuţi în mână, tutelaţi şi dirijaţi de Securitate, ale căror cadre nu ar fi avut pregătirea necesară pentru a da îndrumări şi, deci, nu ar fi competente să-i conducă pe procurori"[41].

În afară de Securitate, un alt amestec la fel de nociv în treburile justiţiei îl avea şi Partidul Comunist. La interogatoriul de a doua zi, Ardeleanu şi-a amintit că procurorul Rudolf Rossman „avea această atitudine de dispreţ, nu numai faţă de organele de Securitate, ci şi faţă de cadrele pe care el le avea în subordine şi trimise de Partid, mai bine zis ridicate de Partid în funcţii de răspundere, faţă de care, de asemenea, se manifesta cu dispreţ «că îl încurcă», «nu sunt capabili» şi alte expresii sub forma aceasta.

Pot declara că Rossman Rudolf adopta chiar o atitudine duşmănoasă faţă de aceste cadre tinere, adică faţă de cadrele ridicate de Partid în funcţii de răspundere, iar din felul dispreţuitor adoptat faţă de aceste cadre şi faţă de unele organe ale aparatului de stat, eu am rămas cu impresia că Rossman Rudolf nu ar fi un prieten al regimului.

Rossman Rudolf se manifesta cu dispreţ şi la adresa procurorului general de atunci, tov. Anton Tatu Jianu, că nu ar şti să lucreze, că ar fi un încurcă lume, şi că el ar duce greul în Procuratură împreună cu câţiva ca el , care ştiu să lucreze"[42].

Amestecul Securităţii şi al partidului ducea la parodierea actului de justiţie. După cum se exprima Ilie Moisescu[43], referindu-se la procesul legionarilor paraşutaţi, conform declaraţiei lui Ardeleanu din 28 noiembrie 1958, „procesele organizate de Securitate prea se desfăşoară ca pe sfoară, în sensul că toţi arestaţii vorbesc parcă ar cunoaşte declaraţiile pe dinafară, că nu se mai vedea din această cauză lupta între părţi şi că aceste procese ar fi nişte piese de teatru, prost regizate de Securitate. Ceilalţi notaţi mai sus erau de aceeaşi părere cu Moisescu Ilie, nu a existat între ei păreri diferite. Din această cauză, după cum

[40] Ion Pahonţu era procuror şef la Procuratura Oraş Bucureşti, când a fost desemnat, probabil de Iosif Chişinevschi, să instrumenteze procesul Pătrăşcanu (Marius Oprea, *op. cit.*, p. 354).

[41] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, f. 299.

[42] *Ibidem*, ff. 289-290.

[43] Ilie Moisescu a lucrat mai întâi în Ministerul Forţelor Armate, ca şef al Direcţiei Secretariat-Juridic la cabinetul lui Emil Bodnăraş, de unde a fost transferat ca judecător la Direcţia Tribunalelor Militare. De acolo, în octombrie 1952, a fost „chemat la cabinetul lui Chişinevschi", unde a fost înştiinţat că partidul îi dă sarcina de a prezida completul de judecată al lotului Pătrăşcanu (Marius Oprea, *op. cit.*, p. 353).

spunea Moisescu Ilie, lumea crede că aceste procese nu ar ilustra realitatea, fiindcă merg ca pe sfoară”[44].

Pe baza discuţiilor pe care le avusese cu colegii săi, Ardeleanu a redactat, în decembrie 1953, un material intitulat *Unele observații în legătură cu funcția represivă a statului*, pe care l-a înmânat, un an mai târziu, lui Iosif Chişinevschi. De asemenea, Ardeleanu a discutat despre amestecul organelor de Securitate în activitatea justiţiei şi cu Ion Eremia. După cum declara acesta în interogatoriul din 2 decembrie 1958, „în cursul anului 1956 sau 1957, în cadrul unor discuţii ce le-am avut cu Ardeleanu Aurel, acesta mi-a spus că organele de Securitate din RPR ar căuta să subordoneze organele de justiţie şi că aceste organe ar influenţa hotărârile organelor de justiţie. Acest aspect discutat cu col. Ardeleanu Aurel eu l-am introdus în conţinutul acestui capitol[45], însă precizez că lui Ardeleanu Aurel nu i-am spus că am să tratez acest aspect în lucrare şi nici nu mi l-a recomandat”[46].

Declaraţia lui Eremia corespundea adevărului, dar reafirmarea ei în cadrul interogatoriului denota şi grija fostului general de a nu furniza indicii Securităţii, prin care aceasta să-l incrimineze pe fostul colonel. În legătură cu acest ultim aspect, trebuie menţionat faptul că Securitatea nu a insistat prea mult asupra părerilor lucrătorilor din justiţie asupra caracterului proceselor politice. Aceasta întrucât Ardeleanu a fost destul de precaut în cadrul interogatoriilor, mărginindu-se la a menţiona doar amestecul Securităţii în derularea proceselor şi asupra faptului că acestea „mergeau ca pe sfoară”. Însă, în afară de procesul „spionilor paraşutaţi”, Ardeleanu nu a mai oferit şi alte exemple care ar fi putut constitui pentru organele de partid serioase motive de îngrijorare. Nemenţionând procesele lui Lucreţiu Pătrăşcanu sau Vasile Luca printre farsele judiciare ale regimului şi amintind doar amestecul Securităţii, care, prin poziţia sa autonomă, creasе deseori situaţii tensionate, dar care nu au constituit motive de criză în raport cu organele de partid şi cele judiciare, Ardeleanu urmărea să-şi protejeze situaţia, şi aşa destul de precară ca urmare a rolului său în sprijinul acordat lui Ion Eremia şi a discuţiilor pe care le purtase cu acesta.

Interogatoriile la care a fost supus Ardeleanu pentru lămurirea caracterului discuţiilor pe care le avusese în timpul când era procuror-acuzator au fost menţionate într-un document al Direcţiei Anchete Penale din cadrul MAI. Astfel, în „Sinteza privind rezultatul anchetei penale efectuată până în prezent asupra grupului antistatal în frunte cu Eremia Ion”, document întocmit la 23 octombrie 1958, organele de anchetă afirmau că, „separat de activitatea duşmănoasă ce a desfăşurat-o cu Eremia Ion, Ardeleanu Aurel declară că, din anul 1952, având unele însărcinări pe linia organelor Securităţii Statului, a

---

[44] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, f. 286.

[45] Referirea se făcea la capitolul XVIII din manuscrisul romanului *Gulliver în Țara Minciunilor*.

[46] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 1, f. 107.

început să calomnieze aceste organe, afirmând că acestea aplică «teroarea», săvârşesc abuzuri şi consideră că ar fi o feudă în stat.

Arată că la întărirea convingerilor sale duşmănoase în această problemă au contribuit şi discuţiile pe care le-a avut în acest sens, până în anul 1954, cu Râpeanu Grigore, adjunct al procurorului general, general-maior Moisescu Ilie, şeful Direcţiei Tribunalelor Militare şi colonel Pahonţu Ion, procuror militar.

Ardeleanu Aurel, având legături pe linia profesională cu Iosif Chişinevschi[47], a început a discuta cu acesta verbal ideile potrivnice organelor Securităţii Statului, după care, în 1954, i-au fost cerute în scris de către Iosif Chişinevschi, lucru ce a şi făcut. Ardeleanu declară că el aştepta răspuns de la Iosif Chişinevschi cu privire la acest material predat, însă acest răspuns nu l-a primit.

Menţionăm că, după predarea acestui material, Ardeleanu Aurel declară că a fost surprins de felul în care a fost lăudat de Iosif Chişinevschi, considerându-l un om capabil. După un timp oarecare, Iosif Chişinevschi i-a făcut promisiunea că va fi numit într-un post de răspundere în justiție sau procuratură”[48].

Pe lângă faptul că nu menţiona şi numele lui Rudolf Rossman printre persoanele cu care fostul procuror-acuzator purtase discuţii, documentul întocmit de Securitate nu mai făcea nici o referire la soarta materialului înmânat de Ardeleanu lui Iosif Chişinevschi. Nu este exclus însă ca Chişinevschi, cu permanentul său oportunism şi cameleonica sa natură politică, manifestată prin dorinţa de a se asocia cu grupul care avea cele mai mari şanse să iasă învingător după campania de destalinizare iniţiată de Hruşciov[49], să fi folosit unele din aprecierile din materialul lui Ardeleanu în atacul pe care l-a lansat în cadrul şedinţei Biroului Politic din 3-12 aprilie 1956 asupra lui Gheorghiu-Dej[50].

---

[47] La acea dată, Chişinevschi era responsabil în cadrul Biroului Politic de Secţiile Propagandă, Externă, Cadre Exterioare şi Administrativ-Politică ale CC al PMR şi de Direcţiile Superioare Politice ale Armatei şi MAI (*Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicționar,* București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 150).

[48] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3819, vol. 2, ff. 26-27.

[49] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc,* Iași, Polirom, 2005, p. 183.

[50] Într-o discuţie cu informatorul „Stanciu”, după eliberarea din închisoare, Ardeleanu afirma că în acea perioadă a mai „întocmit un referat amplu, pe 24 pagini, în care şi-a exprimat atât îndoielile sale asupra temeiniciei acuzaţiilor contra lui Pătrăşcanu, cât şi dezvăluiri ale încălcărilor grosolane ale legalităţii comise de către organele de anchetă şi mai ales de către organele de Securitate”. Ardeleanu a dorit să discute despre referat cu Emil Bodnăraş, dar s-a lovit de reticenţa acestuia. „A încercat acelaşi lucru cu Miron Constantinescu, cu care era prieten apropiat, dar s-a lovit de aceeaşi atitudine, aşa că, în final, s-a prezentat la Chişinevschi [...], depunându-i referatul.

Cert este faptul că la „discuţiile duşmănoase" ale lui Ardeleanu cu Râpeanu, Moisescu, Pahonţu şi Rossman nu s-a mai făcut referire în nici un document al procesului, nici măcar în „Referatul privind rezultatul anchetei penale în cazul grupului de elemente duşmănoase în frunte cu Eremia Ion", întocmit la 12 iunie 1959, prin care aceştia erau trimişi în judecată şi nici în cadrul pronunţării sentinţei. Explicaţia era simplă; despre procesele politice nu avea voie să vorbească decât cel care le iniţiase, adică partidul, referirile la amestecul Securităţii nefăcând altceva decât să arunce o umbră de îndoială asupra „legalităţii" acestora.

În ceea ce priveşte „declaraţiile date de Ardeleanu Aurel, în care arăta că, împreună cu Râpeanu Gr., Pahonţu Ion, Moisescu Ilie şi Rossman Rudolf, au avut grave manifestări duşmănoase la adresa organelor de Securitate, de procuratură şi justiţie, în special elementelor tinere introduse în acest aparat de stat", acestea au fost predate, la 10 martie 1964, din ordinul generalului-locotenent Vasile Negrea, adjunct al ministrului de Interne, arhivei speciale a Serviciului „C"[51].

Ceea ce aceştia nu luau în discuţie era amestecul primului-secretar al partidului în activitatea procuraturii şi a justiţiei, doar Ardeleanu vorbind cu Eremia despre caracterul poliţienesc al statului comunist. Nici după 13 ani aceştia nu au putut sau nu au vrut să vorbească şi despre rolul lui Gheorghiu-Dej în aceste procese, mărginindu-se la a aminti din nou caracterul de farsă judiciară a acestora. Aceasta deoarece despre acest lucru putea vorbi numai partidul, sau mai bine zis noul secretar general, Nicolae Ceauşescu, care dorea să dobândească popularitate prin reabilitarea unor activişti de partid şi relevarea rolului nefast al predecesorului său.

Prin Sentinţa nr. 198/27 octombrie 1959, Aurel Ardeleanu a fost condamnat la 14 ani temniţă grea pentru „complicitate la crima de trădare de patrie" şi la 25 de ani de muncă silnică şi 10 ani degradare civică pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale prin agitaţie", urmând să execute pedeapsa cea

Spune apoi Ardeleanu că, de față cu el, Chișinevschi a citit, spicuind din referat, spunându-i că dezvăluie unele lucruri extrem de interesante, după care, pe loc, a cerut secretarilor să multiplice referatul în 10 exemplare, indicând și unde să fie trimise pentru a fi studiate.

În legătură cu conţinutul acestui referat şi situaţia ce i s-a creat lui Ardeleanu de pe urma lui, acesta a arătat sursei că, din cele aflate treptat, altele aflate după eliberare chiar, a reieşit că:

- o bună parte din fruntaşii de atunci ai PMR au fost de acord aproape complet cu referatul său;
- Gheorghiu-Dej şi câţiva apropiaţi ai acestuia din CC, s-ar fi exprimat cam aşa: «Ăsta-i omul în care am avut noi încredere? Îşi bate joc de noi? O să vadă el!»;
- referatul a ajuns şi la Moscova, iar Ardeleanu arată că ştie sigur că reacţia a fost identică celei a lui Gheorghiu-Dej. Ardeleanu mai adaugă că, de la Moscova a venit, desigur, ordinul pentru lichidarea lui ca trădător" (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 209421, vol. 2, f. 32).

[51] Idem, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, ff. 250-251.

mai grea[52]. La 8 ianuarie 1960, a fost exclus din PMR de către organizaţia de bază de la Facultatea de Arme din cadrul Academiei Militare[53]. După ce o perioadă a fost deţinut în penitenciarul Jilava, la 13 octombrie 1960, Ardeleanu a fost „ridicat pentru cercetări" şi depus din nou în arestul Securităţii"[54], pentru a da unele declaraţii despre cadrele militare cu care avusese contacte şi la care nu se referise în ancheta penală. La 12 decembrie 1960, sosea la penitenciarul Râmnicu Sărat pentru ispăşirea restului pedepsei. Conform datelor din dosarul său de penitenciar, la 13 octombrie 1960, a fost „transferat pentru executarea pedepsei" la Aiud"[55]. Pe tot parcursul detenţiei, firea sa de fost militar s-a răzvrătit în permanenţă faţă de constrângerile la care regimul de penitenciar îl obliga. Din „adeverinţa-caracterizare" întocmită, la 6 iulie 1964, de comandantul penitenciarului Aiud, Gheorghe Crăciun, rezultă că Aurel Ardeleanu „a fost pedepsit disciplinar, după cum urmează: la 19 aprilie 1960 cu 5 zile izolare – nerespectarea regimului; în aprilie 1961 declară refuz de hrană; la 3 noiembrie 1961, 5 zile izolare pentru obrăznicie; la 18 octombrie 1961, 3 zile izolare pentru nerespectarea regimului; la 6 ianuarie 1963, 7 zile izolare pentru nerespectarea regulilor la plimbare; la 31 martie 1963, 5 zile izolare pentru că s-a uscat la geam; la 31 martie 1963 cu 3 zile izolare – nu a executat ordinul şefului de secţie. În 1963, a fost pedepsit cu 44 zile izolare, iar în 1964 cu 10 zile izolare"[56]. A fost eliberat ca urmare a prevederilor Decretului Consiliului de Stat nr. 411 din 24 iulie 1964[57]. La 8 august 1964, Aurel Ardeleanu părăsea închisoarea Aiud, după ce se angajase să nu divulge nimic din cele văzute şi auzite în legătură cu locurile de deţinere pe unde trecuse[58]. Aflat în libertate, avea să fie „lucrat în acţiune informativă de maior Gavriliu Em."[59].

În 1969, Procuratura Generală a RSR a respins ca neîntemeiată cererea lui Ardeleanu privind revizuirea procesului şi a condamnării juridice pe care a suferit-o[60]. Prin Sentinţa nr. 397/10 decembrie 1970 a Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti i s-a acordat reabilitarea juridică, iar prin Decretul Consiliului de Stat nr. 331/19 septembrie 1977 condamnarea sa a fost amnistiată[61]. A adresat memorii conducerii PCR la congresele al X-lea şi al XI-lea, solicitând reprimirea în rândurile partidului şi redarea gradului de colonel în

52 *Ibidem*, vol. 9, f. 96.
53 AMR, fond Microfilme, rola AS_1-332, c. 601.
54 *Ibidem*, f. 248.
55 *Ibidem*.
56 ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 9, f. 184.
57 *Ibidem*, f. 248.
58 *Ibidem*, f. 183.
59 Idem, fond Informativ, dosar nr. 3822 vol. 1, f. 37.
60 AMR, fond Microfilme, rola AS_1-332, c. 602.
61 ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 209421, vol. 2, f. 27.

rezervă, ambele cereri fiind respinse din cauza rolului pe care l-a jucat în procesul Pătrăşcanu şi a condamnării primite în 1959[62].

Într-un memoriu adresat, la 30 aprilie 1966, preşedintelui Consiliului de Stat, Chivu Stoica, Ardeleanu afirma că, în perioada 1947-1952, „s-au făcut arestări în masă, care au afectat sute de mii de familii, au fost arestaţi enorm de mulţi oameni nevinovaţi, loiali faţă de regimul de stat, numai pe simpla presupunere de ostilitate faţă de regim, abuzurile de putere, ilegalităţile şi fărădelegile s-au ţinut lanţ, regimul aplicat oamenilor arestaţi a fost de o duritate, cruzime şi barbarie fără precedent în istoria României, [şi] foarte mulţi oameni au pierit în închisori din cauza condiţiilor inumane ale detenţiei”[63]. Ardeleanu considera că, dacă pentru acea perioadă „a existat o justificare teoretică, izvorâtă din tezele fundamentale ale ideologiei marxist-leniniste, pentru cea de a doua perioadă, 1952-1960, lipseşte această justificare”[64]. Şi continua, întrebând: „până când vor mai putea fi camuflaţi făptaşii acestor abuzuri criminale?”[65]. O întrebare retorică, venită din partea unuia din cei care contribuiseră într-o anumită perioadă la apariţia şi perpetuarea ilegalităţilor şi fărădelegilor amintite în memoriu.

Într-o notă informativă din 12 februarie 1985, informatorul „Anghel”, legătura locotenentului-major Adrian Doban, spunea despre Ardeleanu că, „dacă cu multe acţiuni este de acord cu conducătorul statului şi partidului nostru, şi mai ales cu actul de la 1968, cu alte probleme nu este de acord şi nu aprobă politica conducătorului nostru în problema industrializării cu datorii de la capitalişti, politica agrară care a fost neglijată în folosul industriei, în problema cultului personalităţii, care a întrecut orice măsură, chiar pe Stalin şi Mao […]. El susţine că părerile lui sunt mai bune [şi] că partidul a renunţat la conducerea colectivă şi că aplică politica lui Stalin, a lui Mao, Kim-Ir-Sen etc. şi nu e bine”[66].

La 3 septembrie 1985, într-o „Notă de analiză a Dosarului de Urmărire Informativă «Aron»”, numele de cod al lui Ardeleanu, Securitatea aprecia că acesta „este un element ostil, care, deşi face paradă de unele sentimente patriotice, în fond se manifestă duşmănos. Este abil şi deosebit de suspicios”[67].

Aurel Ardeleanu a decedat la 2 aprilie 1986, la Bucureşti[68].

---

[62] AMR, fond Microfilme, rola AS_1-332, c. 601.
[63] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 209421, vol. 2, f. 128.
[64] *Ibidem*, f. 136.
[65] *Ibidem*, f. 134.
[66] *Ibidem*, vol. 3, f. 67.
[67] *Ibidem*, vol. 3, f. 73.
[68] *Ibidem*, f. 86.

Anexe

Interogatoriile din arestul Securității, luate lui Aurel Ardeleanu pentru determinarea „caracterului duşmănos şi calomnios la adresa RPR” al scrierilor *Academia* şi *Unele observații în legătură cu funcția represivă a statului*

1.
Proces-verbal de interogatoriu

Învinuit: Ardeleanu Aurel, născut la 18 mai 1913, în comuna Buteni, raionul Gura Munți, regiunea Oradea, fiul lui Lupu şi Iuliana, ofițer activ, domiciliat în Bucureşti, str. Sandu Aldea nr. 70, raionul I.V. Stalin.

16 noiembrie 1958
Localitatea: Bucureşti.
Interogatoriul a început la ora 11 min. 30.
Interogatoriul s-a terminat la ora 14 min. 00.

Întrebare: Vi se prezintă un document, găsit la dumneavoastră cu ocazia perchiziției domiciliare – intitulat *Academia* – urmează o schemă în frunte cu un prezidiu de 14 secții şi 14 subsecții, în continuare sunt o serie de formulări şi se termină cu următoarea idee: „Rolul conducător al vieții economice, politice, sociale a țării va reveni astfel intelectualității selecționate pe baza meritelor sale profesionale”. Ce reprezintă acest document?

Răspuns: Documentul prezentat, care a fost găsit la mine cu ocazia perchiziției domiciliare, intitulat *Academia*, constituie o idee privitoare la organizarea societății într-un viitor îndepărtat, când nu va exista stat propriu-zis, şi în care rolul conducător al societății ar aparține intelectualității. Pe prima pagină eu am schițat sumar organizarea *Academiei* cu câte 14 secții şi 14 subsecții, ele puteau fi şi mai multe, după necesități. În fruntea acestor secții urma să fie ales un prezidiu, compus din cei mai de frunte intelectuali ai societății. Prevedeam filiale în principalele centre ale țării, ca: Cluj, Timişoara, Iaşi etc. Prevedem antrenarea în această activitate a tuturor cadrelor instituțiilor de învățământ, inclusiv a liberilor profesionişti care se ocupă cu activitatea ştiințifică. Mai prevedeam existența pe întreaga țară a unei rețele întinse de institute şi laboratoare. Pentru promovarea în *Academie* prevedeam drept criteriu numărul şi valoarea ştiințifică a lucrărilor elaborate de cercetători angajați şi voluntari. De asemenea, am prevăzut eligibilitatea organelor de conducere ale *Academiei* pe perioade de 4 ani.

Acesta era rolul şi activitatea ştiințifică a *Academiei*.

În ceea ce priveşte rolul politic al *Academiei*, prevedeam rolul conducător politic unic al acestei instituţii, din sânul căreia să se aleagă miniştrii şi miniştrii adjuncţi şi toate organele politice necesare ale unei societăţi.

Pe pagina a doua a documentului intitulat *Academia* prevedeam o formă de organizare a societăţii în perioada de trecere de la capitalism la socialism.

În primul rând, am arătat care sunt principalele pături şi clase sociale. Eu vedeam următoarele categorii sociale:

a. ţărănimea cu păturile ei:
   - săraci
   - mijlocaşi şi categoriile ei:
     - agricultori
     - viticultori
     - pomicultori
     - crescători de vite
   - bogaţi

b. muncitorimea şi păturile ei:
   - industrie grea
   - industrie mijlocie
   - industrie uşoară

c. funcţionărimea:
   - mică
   - mijlocie
   - superioară

d. liberi profesionişti

e. meseriaşi şi negustori etc.

Aceste categorii sociale le prevedeam să fie organizate în asociaţii profesionale şi politice.

De asemenea, am mai prevăzut ca aceste asociaţii să aibă drepturi, ca partide politice să dispună de organe de presă şi să-şi aleagă reprezentaţi deputaţi în Marea Adunare Naţională.

Prevedeam ca procentul deputaţilor să fie stabilit în funcţie de proporţia numerică ce o reprezintă din populaţia ţării şi de greutatea specifică în viaţa economică a ţării.

Prevedeam, în continuare, că din rândul deputaţilor MAN vor fi alese secţiile MAN, care vor elabora proiecte de legi pentru a fi supuse aprobării MAN. Secţiile mai aveau rolul să propună miniştrii şi miniştrii adjuncţi, care vor fi aleşi în plenul MAN pe o perioadă de 4 ani.

Încheiam această schemă cu concluzia că rolul conducător al vieţii economice, sociale şi politice a ţării va reveni astfel intelectualităţii, selecţionate pe baza meritelor sale profesionale.

Din cele arătate mai sus, şi care reprezintă documentul intitulat *Academia*, rezultă câteva idei încă nedezvoltate până la capăt, din care se desprinde ideea centrală, şi anume o astfel de organizare a societăţii în care rolul conducător să revină intelectualităţii.

Întrebare: După cum aţi prevăzut dumneavoastră, ca rolul conducător în societate să-i revină intelectualităţii, cum rămâne cu clasa muncitoare şi partidul ei?

Răspuns: Prevedeam o altă societate, organizată pe alte criterii decât cele cunoscute. Deci nu prevedeam rolul conducător al clasei muncitoare şi al partidului ei.

Întrebare: Ideea manifestată în documentul prezentat intitulat *Academia* este o idee marxist-leninistă?

Răspuns: Ideea manifestată în documentul intitulat *Academia* şi scris de mine nu este o idee marxist-leninistă. Această idee exprimată în document reprezintă o idee antimarxistă şi ea este eclectică şi revizionistă.

Ancheta va continua pe această problemă până la lămurirea ei definitivă.

După ce am citit prezentul proces-verbal de interogatoriu şi am constatat că corespunde în totul cu cele declarate de mine, îl susţin şi semnez.

ss. Ardeleanu Aurel

Anchetator penal de Securitate
ss. Lt. col. N. Dumitrescu

ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 2, ff. 51-52

Ridicat de la ... cu ocazia percheziţiei domiciliare 17 oct. 1958 - Col. [illegible]

167

Academia

Prezidium

Secţii: Fizică | Chimie | Matemat. | Astronomie | Mecanica | Agronomie | Medicală | Istorie | Economie | Filozofie | Limbă-Lit. | Arte plast. | Muzică | Juridice

Subsecţii

Filiale -: Cluj, Timişoara, Iaşi...

Colaboratori şi cercetători ştiinţifici - angajaţi în secţii şi voluntari = universităţi, facultăţi, şcoli medii şi primare (prof. învăţăt.), liber-profesionişti, amatori de cercet. ştiinţif. etc.

Institute şi Laboratoare ale secţiilor - reţea întinsă în întreaga ţară

Criterii de promovare în Academie = numărul şi valoarea ştiinţ. a lucrărilor elaborate

Conducerea Academiei, a Secţiilor şi Subsecţiilor, a Institutelor şi Laboratoarelor = eligibilă periodic (la 4 ani)

— o —

Rolul politic al Academiei =

1) Alegerea în secţii unite = a Prezidiului Marii Adunări Naţionale
a membrilor Guvernului (pe specialităţi din cadrul Secţiilor unde se vor stabili candidaţii)
a unui număr de deputaţi în Marea Adunare Naţională - dintre membrii, colaboratorii şi cercet. ştiinţ. ai Acad.

Categoriile sociale existente:

a.) Țărănimea cu păturile ei {săraci, mijlocași, bogați} și categoriile ei {agricultori, viticultori, pomicultori, crescători vite}

b.) muncitorimea cu păturile ei {industria grea, -"- mijlocie, -"- ușoară, etc.}

c.) funcționărimea {mică, mijlocie, superioară}

d.) liber profesioniștii

e.) meseriași - negustori etc..

vor fi organizate în Asociații profesionale și politice

Ele vor alege reprezentanți - deputați în M.A.Nat. și vor dispune de doctrine politice ca partide politice - având și foruri politice conducătoare și organe de presă.

Procentul de deputați va fi stabilit în funcție de proporția numerică ce-o reprezintă în populația țării și de greutatea specifică în viața economică a țării.

Din rândurile deputaților M.A.Nat. vor fi alese Secțiile Marii Ad. Nat. care vor elabora proiecte de legi spre a fi supuse aprobării M.A.N. și Secțiile vor propune miniștri adjuncți care vor fi aleși în plenul M.A.N. - (perioade a 4 ani)

Rolul conducător al vieții econ., soc., pol. a țării va reveni astfel intelectualității - selecționate pe baza meritelor sale profesionale

2.
Proces-verbal de interogatoriu

Învinuit: Ardeleanu Aurel, născut la 18 mai 1913, în comuna Buteni, raionul Gura Munți, regiunea Oradea, fiul lui Lupu și Iuliana, ofițer activ, domiciliat în București, str. Sandu Aldea nr. 70, raionul I.V. Stalin.

21 noiembrie 1958
Localitatea: București.
Interogatoriul a început la ora 19 min. 50.
Interogatoriul s-a terminat la ora 21 min. 40.

Întrebare: În procesul verbal de interogatoriu din 16 noiembrie 1958 ați declarat că documentul intitulat *Academia* a fost făcut de dumneavoastră. Arătați în ce scop ați făcut acest document.

Răspuns: Fiind nemulțumit de actuala formă de organizare a statului, m-am gândit să proiectez o nouă formă de organizare a statului care, după mine, o credeam „mai bună" decât cea existentă în RPR.

Întrebare: În documentul intitulat *Academia*, pe pagina a doua, făcând schema categoriilor sociale existente, ați pus în egalitate pe țăranii săraci cu cei bogați și pe muncitori cu meseriașii și negustorii, în ceea ce privește drepturile politice și sociale. Ce înseamnă aceasta?

Răspuns: Aceasta înseamnă punerea în stare de egalitate din punct de vedere social și politic a acestor categorii sociale, o formă de organizare socială și politică a statului care frânează dezvoltarea societății, ca atare aceasta înseamnă o gravă abatere de la principiile marxist-leniniste.

Aceasta mai înseamnă că eu am negat rolul conducător în societate al clasei muncitoare condusă de partidul ei.

Întrebare: Negarea rolului conducător în stat al clasei muncitoare de ce curente este astăzi propagată?

Răspuns: Negarea rolului conducător în stat al clasei muncitoare și al partidului ei în zilele noastre o propagă revizioniștii contemporani și îndeosebi programul Uniunii Comuniștilor Iugoslavi.

Întrebare: Când ați scris acest document intitulat *Academia* și de unde v-ați inspirat?

Răspuns: Documentul intitulat *Academia* l-am scris în luna august 1958. Fiind în contact timp îndelungat cu Eremia Ion, care este un adept credincios al lui Tito și care era puternic influențat de audițiile posturilor de radio imperialiste și discutând cu acesta în numeroase rânduri, am căzut sub influența lui și am alunecat pe panta revizionismului, așa cum se reflectă în acest document intitulat *Academia*.

Întrebare: Aţi discutat cu alte persoane despre documentul intitulat *Academia*?

Răspuns: Până în prezent nu am angajat discuţii în legătură cu documentul intitulat *Academia*, deoarece era făcut în forma lui brută. Însă, cu timpul, dacă îl dezvoltam, era posibil să-l discut şi cu alte persoane şi în primul rând o făceam cu Eremia Ion.

Întrebare: Deci acest document proiect intitulat *Academia* l-aţi conceput cu un scop?

Răspuns: Nu pot spune că am avut un scop precis în alcătuirea documentului intitulat *Academia*, aceasta depindea de situaţia mea şi de influenţa mediului în care continuam să trăiesc.

Întrebare: Luând în întregime documentul intitulat *Academia*, cum se poate concretiza?

Răspuns: Documentul intitulat *Academia* reprezintă o alunecare după poziţia marxistă pe poziţia revizionistă contemporană. Cauza acestei alunecări este – pe de-o parte – nemulţumirile mele personale, care se transformaseră, într-un anumit grad, într-o atitudine, într-o luare de poziţie antipartinică, care m-a dus la unele manifestări duşmănoase exprimate în cercul înconjurător şi care puteau evolua cu timpul într-o poziţie mult mai gravă şi dăunătoare şi – pe de altă parte – influenţa negativă pe care am primit-o din partea lui Eremia Ion. Negând rolul conducător al clasei muncitoare şi, totodată, înlăturând partidul clasei muncitoare din conducerea ţării şi dând, în acelaşi timp, rol politic unor categorii sociale neproletare şi nerevoluţionare, aceasta ar fi însemnat revenirea la vechea societate capitalistă.

După ce am citit prezentul proces-verbal de interogatoriu şi am constatat că corespunde în totul cu cele declarate de mine, îl susţin şi semnez.

ss. Ardeleanu Aurel

Anchetator penal de Securitate
ss. Lt. col. N. Dumitrescu

ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 2, f. 55.

3.
Proces-verbal de interogatoriu

Învinuit: Ardeleanu Aurel, născut la 18 mai 1913 în comuna Buteni, regiunea Oradea, fiul lui Lupu şi Iuliana, ofiţer activ, domiciliat în Bucureşti, str. Sandu Aldea nr. 70, raionul I.V. Stalin.

16 noiembrie 1958
Localitatea: Bucureşti.

Interogatoriul a început la ora 11 min. 30.
Interogatoriul s-a terminat la ora 14 min. 00.

Întrebare: În procesul verbal de interogatoriu din 10 noiembrie 1958, dumneata ai declarat că, în primăvara anului 1956, ai dat lui Eremia Ion un material în care era vorba despre unele probleme legate de funcția represivă a statului.

Arată concret, ce conținut avea acel material?

Răspuns: Materialul pe care eu l-am dat lui Eremia Ion, în primăvara anului 1956, în scopul de a-și da și el părerea asupra conținutului său, se referă la unele convingeri ale mele în legătură cu organele Securității de stat, procuratură și justiție.

Întrebare: În mod concret, ce exprima materialul despre care vorbești?

Răspuns: În materialul despre care este vorba mai sus eu am vorbit despre unele probleme prin intermediul cărora îmi exprim poziția mea față de organele Securității statului, în sensul că organele MAI, în mod nejustificat și depășindu-și atribuțiile, ar căuta să subordoneze celelalte două organe, și anume procuratura și justiția.

Tot în acest material, eu am mai arătat, pe lângă aspectul arătat mai sus, și faptul că organele Securității de stat – mă refer în special la organele care duc muncă de anchetă – nu ar fi pe deplin competente să exercite asemenea funcții.

Întrebare: Când ai redactat dumneata acest material?

Răspuns: Acest material l-am redactat personal în cursul lunii decembrie 1953, în baza unor observații personale și, în special, în baza mai multor discuții ce le-am avut în perioada 1952-1953 cu mai mulți colegi, împreună cu care am lucrat procuror la mai multe procese.

Întrebare: Despre ce colegi este vorba?

Răspuns: Este vorba despre Râpeanu Grigore, procuror general adjunct, împreună cu care am lucrat în perioada noiembrie 1952-octombrie 1954 la mai multe procese.

- Pahonțu Ion, colonel procuror din procuratura militară, împreună cu care am lucrat în perioada noiembrie 1952-aprilie 1954.
- Rudolf Rossman, actualmente ministru adjunct la justiție, împreună cu care am lucrat în perioada noiembrie 1953-aprilie 1954 la un singur proces.
- Moisescu Ilie, general-maior, actualmente șeful Direcției Tribunalelor Militare din Ministerul Justiției, împreună cu care am lucrat în perioada noiembrie 1953-aprilie 1954.

Împreună cu cei arătați mai sus am lucrat în perioadele arătate la pregătirea unor procese penale, cu care ocazie, printre altele, în discuțiile ce le purtam, arătam că organele Securității statului ar căuta să subordoneze

procuratura şi justiţia, că procurorii şi judecătorii nu ar avea libertate de acţiune în unele procese, arătam că organele Securităţii de stat nu ar fi competente – ne refeream la anchete – să desfăşoare o asemenea muncă, precum şi faptul că în Securitate, justiţie şi procuratură ar fi ridicate de partid în munci de răspundere unele elemente care nu ar corespunde din punct de vedere profesional, fapt care constituia, după părerea celor arătaţi mai sus, o oarecare jignire, cât şi alte discuţii de acest fel.

Întrebare: Arată dumneata, concret, problemele susţinute în discuţii de către fiecare în parte, cât şi poziţia ce dumneata ai adoptat-o faţă de aceste probleme!

Răspuns: Pe Râpeanu Grigore eu îl cunosc din luna noiembrie 1952 şi, după cum am arătat, am lucrat împreună cu el până în luna octombrie 1954 în cadrul a trei procese, în care împreună am îndeplinit funcţia de procurori.

După octombrie 1954, l-am mai văzut pe Râpeanu Grigore numai o singură dată, aproximativ prin anul 1956, când am fost la procuratură pentru a-i cere o lămurire juridică.

Împreună cu Râpeanu Grigore am fost în relaţii apropiate, el a fost odată în vizită la mine acasă împreună cu soţia sa, iar eu am fost de mai multe ori la domiciliul său, pentru a lua unele manuale juridice.

Precizez că discuţiile ce le-am avut cu Râpeanu Grigore – şi despre care este vorba mai sus – s-au purtat exclusiv în cadrul activităţii noastre comune de pregătire a proceselor arătate.

Înainte de a arăta concret problemele susţinute de Râpeanu Grigore în discuţiile purtate, vreau să fac unele precizări, şi anume că, în perioada noiembrie 1952-noiembrie 1953, discuţiile despre care voi vorbi în continuare, aveau loc în biroul nostru comun, în prezenţa lui Pahonţu Ion şi a mea.

În perioada noiembrie 1953-aprilie 1954, la discuţiile făcute de Râpeanu Grigore, de obicei mai erau prezenţi în afară de mine şi Pahonţu Ion, Rossman Rudolf şi Moisescu Ilie.

În ceea ce priveşte poziţia ce Râpeanu Grigore şi-o manifesta în discuţiile ce noi le purtam împreună în perioada sus arătată, pot arăta următoarele:

Râpeanu Grigore îşi manifesta nemulţumirea, în sensul că organele Securităţii de stat ar căuta să subordoneze organele procuraturii şi justiţiei şi că aceste organe ar căuta în mod nejustificat să-şi impună punctul de vedere.

El arăta că înainte de 23 August 1944, în timpul regimului burghezo-moşieresc, când lucra ca procuror, organele securităţii nu se băgau în treburile justiţiei, că atunci judecătorii erau absolut liberi să acţioneze, iar acum – după cum considera el – activitatea procurorilor şi judecătorilor ar fi subordonată şi controlată de organele de Securitate, interpretând acest fapt ca o îngrădire a libertăţii de acţiune a procurorilor şi judecătorilor în mod ilegal. Faţă de aceste

probleme, susţinute în discuţii de Râpeanu Grigore, îşi manifesta acordul şi Pahonţu Ion. Nu mai ţin minte şi nu pot preciza dacă Râpeanu Grigore a revenit asupra acestor aspecte şi le-a susţinut în discuţiile purtate şi în perioada noiembrie 1953-aprilie 1956, când au mai venit să lucreze cu noi Rossman şi Moisescu.

În afară de cele relatate până în prezent, mai declar că Râpeanu Grigore, în discuţiile purtate, venind vorba despre o serie de tovarăşi care lucrau la Securitate şi care aveau contact cu noi în procesul muncii, la adresa unora dintre ei aducea cuvinte vulgare, îi desconsidera total, în sensul că ar bate apa în piuă de pomană, mergând chiar până acolo încât să-i adreseze colonelului Şoltuţiu injurii, în sensul că acesta ar fi un bandit, exprimându-şi această părere a sa cu ură.

Râpeanu Grigore, aşa cum am arătat, îşi manifesta o atitudine de dispreţ faţă de organele de Securitate care lucrează în domeniul anchetelor penale. Pot arăta că Râpeanu Grigore avea această poziţie de dispreţ nu numai faţă de organele de Securitate, ci și faţă de elementele tinere muncitoreşti, care lucrează în procuratură şi justiţie. În acest sens, în discuţiile ce le purta cu Pahonţu Ion, amândoi discutau despre felul cum s-au pregătit ei în trecut, cum îşi desfăşurau activitatea în timpul regimului burghezo-moşieresc etc. şi scoteau în evidenţă faptul că astăzi ar fi pus în funcţii de răspundere de către Partid oameni care nu ar corespunde din punct de vedere al pregătirii lor profesionale şi că aceasta ar însemna o subapreciere şi o jignire a lor.

În cursul anului 1953 sau 1954, după cum îmi amintesc, în perioada când se preciza actul de acuzare în procesul Pătrăşcanu, Râpeanu Grigore, de faţă fiind eu şi Pahonţu Ion, spunea că unde s-a mai pomenit să existe legi secrete, aşa cum ar exista astăzi, că legea de aceea e lege ca să fie cunoscută de toată lumea şi că acest fapt este ceva nemaipomenit. Legat de aceasta, Râpeanu Grigore ne spunea – mie şi lui Pahonţu – că statul democrat-popular, mai bine zis conducerea de stat a RPR, ar elabora legi care ar fi cunoscute numai de un cerc restrâns de persoane, fără ca ele să fie cunoscute de public.

Alte explicaţii nu a dat în această problemă, s-a referit numai la aspectele enunţate mai sus.

O altă problemă discutată în mod negativ de Râpeanu Grigore, cu care se declara de acord şi Pahonţu Ion, a fost şi faptul că statul democrat-popular, în mod nejustificat, a dat competenţa tribunalelor teritoriale de a judeca infracţiuni contrarevoluţionare pentru care se aplică pedepse capitale. Legat de aceasta, Râpeanu Grigore comenta faptul că tribunalele teritoriale nu ar fi competente să judece astfel de infracţiuni, că în aceste instituţii ar lucra oameni insuficient pregătiţi şi, din cauza faptului că li s-a dat dreptul să judece ca ultimă instanţă, adică fără drept de recurs, se fac erori judiciare grave, manifestându-şi prin aceasta neîncrederea în capacitatea organelor respective.

În discuţiile purtate, Râpeanu Grigore mai spunea că a ajuns să-i fie tot aşa de frică la fel ca celor din boxă (sic!), arătând că actualul şef al Direcţiei de Anchete Penale din MAI ar fi stat tot timpul lângă el la procesul spionilor paraşutaţi şi i-a dat îndrumări, considerând acest fapt ca o lipsă de încredere în capacitatea sa şi ca un amestec nejustificat în treburile procesului, arătând despre acest tovarăş că ar fi lipsit de caracter.

În perioada noiembrie 1953-aprilie 1954, cât timp am lucrat împreună cu Rossman Rudolf şi Moisescu Ilie, acesta din urmă, în discuțiile ce le purtau, susținea că procesele organizate ar merge ca pe sfoară, fiind de fapt piese puse pe scenă şi prost regizate de Securitate, cât şi alte probleme prin care îşi manifestau dispreţul şi desconsiderarea faţă de organele Securității de stat. Râpeanu Grigore îşi manifesta acordul faţă de problemele ridicate de către aceştia.

În general, Râpeanu Grigore întotdeauna se plângea că el are un salariu mic şi că, în general, salariile ar fi mici, deşi el avea la acea dată, după cum cunosc eu, două sau trei salarii: de consilier, la facultate şi de la o revistă judiciară.

Pot să declar că Râpeanu Grigore este un om lipsit de caracter, un om ascuns, însă niciodată nu am constatat la el manifestări făţiş duşmănoase la adresa regimului democrat popular, el este o fire foarte fricoasă.

Aceasta este poziția şi discuțiile susținute de Râpeanu Grigore împreună cu mine şi ceilalți în perioada cât am lucrat împreună.

În ce mă priveşte pe mine, declar că eu m-am declarat de acord cu punctele de vedere susținute de ei, mi le-am însuşit şi, astfel, am ajuns să redactez sub formă de observații personale problemele arătate mai sus, cât şi altele susținute în discuțiile purtate de Pahonțu, Rossman şi Moisescu.

După ce am citit prezentul proces-verbal de interogatoriu şi am constatat că corespunde întru totul cu cele declarate de mine, îl susțin şi semnez.

ss. Ardeleanu Aurel

Anchetator penal de Securitate
ss. Căpitan Puşcoci Gheorghe

ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, ff. 273-275.

4.
Proces-verbal de interogatoriu

Învinuit: Ardeleanu Aurel, născut la 18 mai 1913, în comuna Buteni, regiunea Oradea, fiul lui Lupu şi Iuliana, ofiţer activ, domiciliat în Bucureşti, str. Sandu Aldea nr. 70, raionul I.V. Stalin.

8 decembrie 1958
Localitatea: Bucureşti.
Interogatoriul a început la ora 17 min. 45.
Interogatoriul s-a terminat la ora 20 min. 00.

Întrebare: În manuscrisul intitulat *Note*, ce a fost ridicat de la dumneata cu ocazia percheziţiei domiciliare şi în care este vorba despre organele de Securitate, procuratură şi justiţie, printre altele arăţi următoarele:

„Şedinţele publice au avut caracterul unor piese de teatru puse în scenă şi regizate de organele Securităţii…"

Când şi pe ce bază ţi-ai format dumneata această părere?

Răspuns: În decembrie 1953, când am redactat manuscrisul despre care este vorba mai sus, am scris despre caracterul proceselor penale sub forma citată, din cauza faptului că, la data aceea, aceasta era convingerea mea în legătură cu felul cum organele de Securitate ar organiza desfăşurarea unor procese penale.

Acest punct de vedere nu a constituit în mod iniţial o convingere a mea personală, ci această idee mi-a fost sugerată în discuţiile ce le-am avut cu Moisescu Ilie – şeful Direcţiei Tribunalelor Militare – în perioada când, împreună cu el şi cu alţii, am lucrat la pregătirea procesului Pătrăşcanu.

Întrebare: Când ai lucrat dumneata împreună cu Moisescu Ilie la procesul lui Pătrăşcanu, cum a venit vorba despre problema mai sus arătată şi ce alte probleme aţi mai discutat?

Răspuns: În noiembrie 1952, eu am fost trimis să lucrez la pregătirea procesului Pătrăşcanu de către MFA. În acelaşi timp, au mai fost trimişi să lucreze împreună cu mine la pregătirea acestui proces procurorii Râpeanu Grigore şi Pahonţu Ion.

În noiembrie sau decembrie 1953, au mai fost trimişi să lucreze la acest proces numiţii Moisescu Ilie şi Rossman Rudolf şi, astfel, împreună cu cei arătaţi mai sus, am lucrat la pregătirea acestui proces până în aprilie 1954, când a fost judecat Pătrăşcanu.

Pe Moisescu Ilie eu îl cunosc din anul 1948, când el a fost încadrat în MFA ca locţiitor politic.

În 1949, Moisescu Ilie s-a mutat din str. Cobălcescu, dată după care relaţiile de prietenie ce au existat între noi au continuat, ne vizitam reciproc la domiciliu, cu care ocazii purtam numai discuţii de ordin personal şi familiar. Până în 1953, după cum îmi amintesc, eu l-am vizitat pe Moisescu Ilie la domiciliu de 2-3 ori, iar el cred că a fost la mine – invitat la masă – numai o singură dată.

După anul 1953, nu ne-am mai vizitat în familie, însă am rămas prieteni, ne întâlneam pe la diferite convocări, din când în când ne mai dădeam telefon şi ne întâlneam cu totul întâmplător în diverse ocazii.

În ce priveşte poziţia adoptată de Moisescu Ilie în perioada noiembrie 1953-aprilie 1954, cât timp am lucrat împreună la procesul Pătrăşcanu, declar următoarele:

În perioada acea, lucram la pregătirea procesului Pătrăşcanu în localul MAI în două birouri. Din când în când, ne mai strângeam în câte un birou şi, printre alte probleme legate concret de munca profesională ce o desfăşuram, mai discutam şi o serie de probleme în mod neprincipial adresate organelor de anchetă ale MAI.

În cadrul unor astfel de discuţii, Râpeanu Grigore, Pahonţu Ion şi în special Rossman Rudolf adresau organelor de anchetă a MAI, de faţă fiind şi Moisescu Ilie, o serie de expresii jignitoare, prin care îşi manifestau dispreţul şi desconsiderarea faţă de aceste organe, aşa cum am arătat la interogatoriile anterioare.

Moisescu Ilie nu lua atitudine împotriva problemelor care se discutau în mod neprincipial, ci, în cele mai multe cazuri, îşi manifesta şi el acordul, însă aceasta în mod tacit. Din când în când, însă, participa şi Moisescu Ilie în mod direct la astfel de discuţii neprincipiale, în care şi el îşi arăta părerea la fel ca şi ceilalţi, în sensul că organele care lucrează în munca de anchetă a MAI nu ar fi competente, că nu ar fi pregătiţi, cât şi alte aspecte de acest gen, prin care îşi arăta desconsiderarea sa faţă de aceste organe.

Spre deosebire de ceilalţi arătaţi mai sus, în cadrul unor astfel de discuţii, la Moisescu Ilie nu se observa o ostilitate faţă de organele aparatului de stat, ci discuţiile sale aveau mai mult un caracter de bârfă făcută în mod neprincipial.

După ce a avut loc procesul legionarilor paraşutaţi, Moisescu Ilie, în cadrul unei discuţii ce a avut loc şi la care au participat: eu, Râpeanu Grigore, Pahonţu Ion şi Rossman Rudolf, vorbind despre felul cum a fost acest proces, îşi manifesta dispreţul faţă de organele Securităţii de stat, în sensul că procesele organizate de Securitate s-ar desfăşura ca pe sfoară, că toţi arestaţii vorbesc şi îşi recunosc învinuirile ce li se aduc, că la procese nu s-ar mai vedea din această cauză lupta dintre părţi – acuzare şi apărare – şi că aceste procese ar fi nişte piese de teatru puse în scenă şi prost regizate de către organele de Securitate. Legat de

aceasta, Moisescu Ilie mai susţinea că lumea nu ar crede că aceste procese ilustrează realitatea şi că ar fi aranjate de Securitate.

Cei arătaţi mai sus, adică: Râpeanu, Rossman şi Pahonţu, şi-au manifestat acordul cu cele spuse de Moisescu Ilie.

Legat de aceasta, Rossman Rudolf, reluând ideea lui Moisescu, susţinea – şi aceasta în mod dispreţuitor – că, ce, astea sunt procese? că nu sunt procese vii etc. şi că a avut el procese grozave, în care s-a luptat cu acuzaţii să stabilească adevărul, cât şi alte aspecte prin care scotea în relief faptul că procesele organizate de Securitate ar fi moarte, merg ca pe sfoară etc.

La aceste discuţii susţinute de Rossman era de faţă şi Moisescu Ilie.

Un alt aspect discutat de Moisescu Ilie în mod neprincipial a fost şi faptul că MAI ar subordona alte organe ale puterii de stat, „documentând" acest fapt prin aceea că, la procesul legionarilor paraşutaţi, lui şi altor persoane din procuratură şi justiţie nu li s-au dat invitaţii, fiind chemaţi în schimb oameni din toată ţara şi că el nici măcar nu a fost anunţat de Securitate că avea loc procesul, aflând acest lucru din ziar.

Acestea sunt problemele concrete despre care îmi amintesc că au fost comentate de Moisescu Ilie în cadrul discuţiilor care au avut loc între noi în perioada 1953-1954.

În baza acestor discuţii, şi văzând că părerea lui Moisescu Ilie este susţinută şi de ceilalţi, mi-am însuşit şi eu părerea în legătură cu faptul că procesele organizate de Securitate ar fi piese de teatru şi, astfel, am ajuns să o redau în manuscrisul ce a fost găsit la mine cu ocazia percheziţiei domiciliare ca fiind o părere şi o convingere a mea personală.

După ce am citit prezentul proces-verbal de interogatoriu şi am constatat că corespunde în totul cu cele declarate de mine, îl susţin şi semnez.

ss. Ardeleanu Aurel

Anchetator penal de Securitate
Căpitan Puşcoci Gheorghe

ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, ff. 261-262.

II. Sub lupa Securităţii

Mădălina **BRAŞOVEANU**

Gânduri pentru o expoziție documentară: urme ale rețelei artistice Oradea – Târgu Mureș - Sfântu Gheorghe în Arhiva fostei Securități.

Thoughts for a documentary exhibition: Network traces of artistic Oradea – Târgu Mureș –Sfântu Gheorghe in the Securitate Archives

The present study deals with the documentary traces left in archive of the former Romanian political police by the communities of visual artists from Oradea, Târgu Mureș and Sfântu Gheorghe, from the late '70s and early '80s, having in mind the construction of an exhibition. Involving micro-history, oral history, and comparative sources analyze as main instruments of research, the study discusses the possibility for these specific archival documents to become direct sources for the local artistic historiography, while re-assembling, at the same time, the few narrative and theoretical lines left visible by the documents' limitations. From the micro-scale of the mail-art dialogue between the artists, recovered from the few snapshots available in the monitoring files the Securitate created on the name of some of the artists, the study raises its scale of discussion in an attempt to follow the criteria and mechanisms used by the political power in the surveillance of visual arts; the accusation of "nationalistic attitude" being the main issue raised against the Hungarian-ethnic visual artists from these communities, and these artists being the only ones that had been monitored, the conclusion of the ethnic factor prevailing in the interests of the political police towards visual arts, and not the art itself, imposes as self-evident. The study closes with an account on the intended exhibition, focusing on the unstable status of these documents in themselves, on the additional layers of meaning they carry as part of this archive, on the risks involved when confronting them with the public space – the

main being a precocious monumentalization.

Etichete: artiști, Securitate, dosar, mail-art, Cenaclul „Atelier", Ioan Bunuș, Medium

Keywords: artists, Securitate, file, mail-art, the Atelier Cenacle, Ioan Bunuș, Medium exhibition

> „Aceasta este o antologie de existenţe. Vieţi de câteva rânduri sau de câteva pagini, nenumărate neşanse şi aventuri, adunate împreună în câteva cuvinte. Vieţi scurte, întâlnite din întâmplare în cărţi şi documente. *Exempla* – dar, spre deosebire de cele întrevăzute de înţelepţi pe parcursul lecturilor lor – acestea sunt exemple care furnizează nu atât lecţii de contemplat, cât efecte scurte a căror forţă dispare aproape instantaneu. Termenul *nouvelle* s-ar potrivi suficient pentru a le desemna, prin dubla referinţă pe care o indică: rapiditatea naraţiunii şi realitatea evenimentelor relatate; căci contradicţia lucrurilor spuse în aceste texte se prezintă astfel, încât nu se știe dacă intensitatea care le traversează se datorează mai degrabă însufleţirii cuvintelor sau violenţei faptelor care le împresoară". (Michel Foucault)[1]

Cred că prima întrebare a acestui studiu care îşi aşteaptă o clarificare este cum şi de ce ajunge o cercetare de istorie a artei recente, asupra unor comunităţi artistice din România anilor '80, să îşi caute surse în arhivele fostei Securităţi[2]. Răspunsul impune o tratare mai detaliată.

Atelierul 35 din Oradea[3] a constituit, în perioada studiată – sfârşitul anilor '70 şi până spre mijlocul deceniului zece – cadrul instituţional oficial în care au activat un număr mare de tineri artişti[4], ale căror practică şi programe

---

[1] Michel Foucault, *Power, Truth, Strategy*, Sydney, Feral Publications, 1979, pp. 76-91, *apud* Hal Foster, "An Archival Impulse", in *October*, 110, Fall 2004, pp. 3 - 22, *trad.ns.*

[2] Prezentul studiu face parte dintr-o cercetare mai amplă, desfăşurată în cadrul Şcolii Doctorale a Facultăţii de Istoria şi Teoria Artei, Universitatea Naţională de Artă din Bucureşti, sub conducerea doamnei prof. univ. dr. Anca Oroveanu, sub titlul de lucru: *Comunitate, practică artistică, discurs. Atelier 35 Oradea și Cluj, gruparea MAMŰ Târgu Mureș.*

[3] Denumit astfel abia începând cu anul 1985, când Cenaclul Tineretului al Uniunii Artiştilor Plastici din România, filiala Bihor, şi-a schimbat titulatura în „Atelier 35".

[4] O listă cu caracter provizoriu a acestor artişti: Cornel Abrudan, Vioara Bara, Rudolf Bone, Ioan Bunuş, Judit Egyed, Károly Ferenczi, Dorel Găină, Anikó Gerendi, István Gyalai, Barna Holló,

expoziționale, mai intense în cursul anilor '80, erau departe de a se înscrie în normele estetice şi ideologice pretinse de puterea politică. Tinerii artişti orădeni nu s-au constituit niciodată într-un grup în sensul modernist al termenului: nu s-au formulat manifeste sau texte cu caracter programatic, criterii de adeziune sau excludere – altele decât cele impuse de organizarea instituțională a Atelierului 35 -, iar operele lor arată o varietate foarte mare de genuri şi preocupări, cu deschidere spre instalație, performance, happening, asamblaj, intervenții în spațiul public, land–art, fotografie, environment, mail-art ş.a. Cu toate astea, expozițiile Atelier 35 din Oradea au beneficiat de avize pozitive din partea Comitetului de Cultură local, desfăşurându-se cu regularitate în spațiile oficiale de expunere – galeriile U.A.P. –, iar cazurile de cenzură asupra acestor expoziții prin eliminare de lucrări au fost extrem de puține. În vreme ce în legătură cu teatrul din Oradea există, în Arhivele Naționale, Fond CC al PCR, rapoartele preşedintelui Comitetului de Cultură şi Educație Socialistă Bihor referitoare la programul fiecărei stagiuni, precum şi argumentele aprobării lui, nu există însă nici un document cu privire la Uniunea Artiştilor Plastici, Cenaclul Tineretului sau Atelierul 35. Situația este similară şi în privința documentelor din Arhivele Naționale Bihor, unde ponderea documentară a artelor vizuale este foarte mică printre dosarele păstrate de la Comitetul de Cultură şi Educație Socialistă a județului.

În Târgu Mureş, încă de la sfârşitul anilor '70 şi până spre mijlocul deceniului nouă a funcționat MAMŰ[5] sau Cenaclul Atelier, o auto-intitulată „societate artistică"[6], grupare neoficială de artişti constituită pe baza unui program, cu reguli de adeziune, membri stabili, membri invitați şi simpatizanți[7]. Componența grupării s-a suprapus, în cazul câtorva artişti, cu cea a Cenaclului Tineretului al Uniunii Artiştilor Plastici din Târgu Mureş, fără ca aceste structuri

Gina Hora, György Jovián, Gyöngyi Kerekes, Károly Kovács, Maria Minchevici, Ioan Aurel Mureşan, Nicolae (Miklós) Onucsan, Dan Perjovschi, Ioan Augustin Pop, Lászlo Ujvárossy.

[5] Inițialele provin de la Marosvásárhelyi Műhely (în maghiară = atelier din Târgu Mureş).

[6] Titulatura de „MAMŰ Társaság" (Societatea MAMŰ) apare în catalogul publicat în Ungaria, cu ocazia unei expoziții retrospective a grupului organizată în Szentendre, în 1989.

[7] Dintre artiştii MAMŰ prezenți în catalogul retrospectiv citat mai sus, exemplific prin: Bob József, Borgó Csaba György, Bunuş Ioan, Dienes Attila, Elekes Károly, Garda Aladar, Krizbai Sándor, Kuti Dénes, Nagy Árpád (Pika), Szabó Zoltán (Judoka), Szigeti (Baász) Pálma, Szilágyi Zoltán, Szörtsey Gábor, s.a. În discuțiile pe care le-am avut cu Bob József, Kuti Dénes şi Szabó Zoltán (Judoka), a fost menționat Elekes Károly în postura de conducător al grupării şi inițiator principal al programelor expoziționale. În discuțiile înregistrate cu Elekes Károly, acesta l-a amintit şi pe Doru Covrig din Sighişoara printre membrii MAMŰ, ca dealtfel şi pe Alexandru Antik din Cluj; lista totală a membrilor cuprindea, după aceeaşi mărturie a lui Elekes, 30-32 de persoane – nu în exclusivitate artişti plastici, dacă e să-l menționez doar pe Ágoston Vilmos, filosof şi estetician -, dar exista un nucleu căruia i se atribuie inițiativele expoziționale şi ale proiectelor de intervenții în natură, precum şi munca de organizare, constituit din Elekes Károly, Garda Aladar, Krizbai Sándor, Nagy Árpád (Pika) şi Szabó Zoltán (Judoka).

să fie reductibile una la cealaltă. Mai mult decât atât, MAMŰ s-a configurat ca o tentativă de a consolida o structură instituţională alternativă la cele existente, cărora li se reproșa închistarea în formele tradiţionale ale artei, coroborată cu infuzia ideologică oficială. În cadrul MAMŰ se dezbăteau, teoretizau şi încurajau forme ale artei conceptuale, intervenţii în natură, artă de acţiune colectivă sau individuală, dar şi abstracţionismul în pictură sau mail-art. Expoziţiile grupului s-au desfăşurat într-un spaţiu independent de Uniunea Artiştilor Plastici – în holul Teatrului Studio din Târgu Mureş; ele au avut nevoie, ca orice altă formă culturală publică a perioadei, de avizele pozitive din partea Comitetului de Cultură şi Educaţie Socialistă local, pe care le-au şi primit, până la un moment dat, când imposibilitatea de a mai expune aici, alături de alţi factori, a condus la emigrarea masivă a tinerilor artişti. Întrunirile grupului îşi aveau „sediul" la cafeneaua „Tutun" din Târgu Mureş ori la localul „Oroszlán", iar locul recurent al acţiunilor şi intervenţiilor în natură erau „dâmburile umede" (*avizeshalmok*), situate în vecinătatea oraşului. În inventarul colecţiei Arhivelor Naţionale Mureş nu există înregistrat nici un document provenind de la Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă ori de la Uniunea Artiştilor Plastici din judeţ.

De MAMŰ se leagă şi prezenţa oraşului Sfântu Gheorghe în cadrul acestui studiu, o prezenţă de altfel reductibilă la persoana artistului Baász Imre. Acolo a avut loc în 1981 expoziţia naţională de tineret *Medium 1*, a cărei sământă a încolțit în Târgu Mureș, în contextul grupului de aici, cu care Baász menținea unele legături, dar a cărei idee a putut fi pusă în practică doar graţie postului pe care acesta îl deținea în cadrul secției de artă a muzeului din Sfântu Gheorghe. Dincolo de participarea masivă a tinerilor artişti din Oradea şi Târgu Mureş, de statutul său foarte relevant pentru istoriografia artei recente din România, *Medium 1* a fost şi o rezultantă a colaborării dintre artişti pentru infiltrarea pe un palier oficial a ideilor revizioniste asupra artei care mocneau în cadrul comunităților artistice studiate. Pe de altă parte, chiar dacă Baász Imre nu a făcut parte din MAMŰ, el poate fi numărat printre colaboratorii ocazionali ai grupului, dincolo de graniţele stricte ale organizării *Medium 1*, de la schimb de idei şi împărtăşirea unor afinităţi artistice cu unii dintre membrii acestuia şi până la realizarea unor acțiuni împreună cu grupul la „dâmburile umede".

Absența resurselor documentare produse de instituțiile oficiale din sfera culturii din perioadă, sau cel puțin a unora care să înregistreze, sub orice formă, existenţa acestor comunităţi artistice şi interacţiunile lor cu „sistemul" orânduirii comuniste a fost principalul argument pentru accesarea colecției de documente a Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Interesul pentru această categorie de documente a stat în principal în dorinţa de a încerca o recuperare a discursului oficial, a argumentelor şi tehnicilor prin care acea birocraţie îşi apropria unele forme culturale de avangardă, ideologizându-le, aceleaşi forme care în alte centre artistice ale ţării sau în alte contexte erau

reprimate prin prisma aceleiaşi ideologii. Presupunând că asemenea documente – rapoarte, situații, evaluări, dări de seamă - aveau un statut subînțeles în administrația respectivă, dar negăsind nimic de acest fel în arhivele menționate, am intuit că din dosarele personale ale artiştilor în cauză şi / sau din alte categorii de documente referitoare la Cenaclul Tineretului / Atelier 35 / U.A.P. aş putea identifica unele indicii asupra raporturilor reale care existau între activitatea artiştilor studiați şi instituțiile cenzurii.

Pe de altă parte, între artiştii din Atelierul 35 Oradea şi MAMŰ se numărau practicanți consecvenți de mail-art, cu destinatari atât în țară, cât şi în străinătate. Acest gen de artă, prin însuşi specificul său, intersecta căile de circulație a informației, care se aflau sub monitorizarea strictă a poliției politice, cu rezultatul că o parte din arta poştală fie nu ajungea la destinație, fie ajungea, dar cu urme ale interceptării. Dezvoltând acest raționament, arhivele fostei Securități s-ar putea dovedi depozitare ale unui consistent număr de exemplare interceptate ale genului mail-art şi ar putea fi extrem de utile în a reconstrui nu numai fenomenul şi rețelele de circulație ale acestui gen de artă la noi, ci şi perspectiva din care erau ele monitorizate de fosta poliție politică.

Nu în ultimul rând, în recuperarea istoriografică a activității acestor comunități artistice – fragmentară pentru Oradea şi absentă, în istoriografia de limbă română, pentru Târgu Mureş – practica acestor artişti, în formele ei netradiționale, a fost aşezată în directă relație cu sfera politicului, în termenii tari ai disidenței, artei *underground* şi protestului orchestrat. Susceptibilă de o lectură în cheia unei inversări a teoriei conflictului dialectic de sorginte marxistă, această perspectivă recuperatoare îşi negociază ponderea în istoriografia artei recente din România cu cea a afirmării unei situări apolitice a creației şi aşezarea acestor forme de artă exclusiv într-un registru estetic. Fără a le investi cu potențiala capacitate de a oferi o soluție acestei dezbateri, sursele documentare păstrate în arhivele fostei Securități ar putea furniza noi termeni pentru nuanțarea problemei.

Dacă acestea au fost, în linii mari, argumentele şi întrebările de debut ale cercetării în arhiva C.N.S.A.S., unele au rămas, cel puțin parțial, fără răspuns, dar au generat, pe măsură ce se înmulțea numărul documentelor accesate, o întreagă ramificație de interogări metodologice şi noi nedumeriri. Înainte de toate, pornind de la premisa că nu există arhivă inocentă care să garanteze adăpostirea unui adevăr istoric obiectiv şi nealterat, o imagine a trecutului „aşa cum s-a întâmplat”, lucrurile se complică în ceea ce priveşte arhivele fostei poliții politice. Ca orice altă arhivă, şi aceasta are o rațiune pentru care a fost creată şi care în ultimă instanță derivă din statutul ei de instrument pentru exercitarea unei

funcţii de putere[8], acest statut, conjugat cu fostul regim politic totalitar, conferă documentelor acestei arhive pe de o parte o funcţie utilitară directă, presupusă a o fi avut în orchestrarea doritului control total al sferelor socialului, iar pe de altă parte suscită o percepţie publică mitologizantă, punctată pe alocuri de supralicitări şi prejudecăţi. Chemate să devină surse istoriografice, aceste documente prezintă, de la un anumit nivel, provocări specifice în plus faţă de cele ridicate de oricare altă cercetare arhivistică. Dincolo de provocarea pentru istoric de a extrage sensuri din documentele de arhivă, mereu limitate, lacunare şi apte de a susţine diferite interpretări[9], documentele produse de un serviciu secret – în cazul de faţă de Securitate – nu doar că nu au fost concepute pentru a transmite informaţia istorică, dar în multe cazuri nici nu vorbesc de la sine, ci pot induce în eroare sau chiar minţi[10]. Pentru un serviciu secret aflat în slujba unei puteri politice a cărei stabilitate depindea mult de măsura în care reuşea să-şi protejeze construcţia fictivă asupra realităţii atât faţă de lumea exterioară, cât şi

[8] Jacques Derrida, „Archive Fever. A Freudian Impression", în *Diacritics*, summer 1995, pp. 9 – 63. Vezi mai ales pp. 9 – 12 şi nota 1: „[...] Nu există putere politică fără control asupra arhivei, dacă nu asupra memoriei. Democratizarea eficientă poate să fie măsurată întotdeauna după acest criteriu esenţial: participarea şi accesul la arhivă, la constituirea şi interpretarea ei..", p. 11, (*trad. n.*).

Asupra arhivei ca un construct ale cărui reguli se constituie deodată cu acel ceva pe care îl formulează şi care nu sunt niciodată impuse dinafară, ci decurg din arhiva însăşi, captate tocmai în lucrurile pe care le conectează, (vezi: Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii*, Bucureşti, Editura Univers, 1999, mai ales „*A priori* istoric şi arhiva", pp. 156 – 163).

Pentru o perspectivă interdisciplinară asupra arhivei, documentării şi memoriei sociale, vezi: *Archives, Documentation, and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar*, ed. Francis X. Blouin Jr. and William G. Rosenberg, The University of Michigan Press, 2006.

[9] Dacă nu ar trebui menţionată chiar înainte de asta „punerea sub semnul întrebării a documentului", în sensul deschis de Foucault. Vezi Michel Foucault, *Arheologia...*, *op. cit.*, pp. 10 – 12.

[10] R. Gerald Hughes, Peter Jackson and Len Scott (eds.), *Exploring Intelligence Archives. Enquiries into the secret state*, New York, Routledge, 2008, pp. 2-3: "On another level, however, it is possible to argue that the study of intelligence does throw up distinct challenges for scholars. Not only do intelligence documents not speak for themselves, some may also dissemble and some may even lie. Thus, one of the central concerns at or near the surface of many of the contributions in this volume is the particular difficulties inherent in the search for, and interrogation of, intelligence and intelligence-related archival material. Deception, deceit and manipulation are central elements in many of the day-to-day practices of many intelligence agencies – particularly those involved in gathering secret intelligence and in mounting covert actions in other states. Does this have implications for the historical record? In terms of methodology, therefore, it is worth reflecting upon how scholars go about finding archival material on intelligence and intelligence related issues and how they decide what material is relevant and what is not. The reality is that even the most seasoned scholar faces formidable obstacles when conducting research into state agencies whose activities have long been subject to the most rigorous secrecy (when their existence has been acknowledged at all). For decades, the response of many historians was to ignore intelligence as a factor in national and international politics".

față de martorii ei direcți, problema manipulării adevărului capătă dimensiuni ontologice[11].

Dintre opțiunile metodologice apte să furnizeze un control și un corectiv în tratarea acestui material, printre primele adaptabile cazului de față sunt, pe de o parte, mărturiile autobiografice, scrise ori publicate, ori cele transmise sub formă de istorie orală[12]; pe de altă parte, verificarea informațiilor prin surse adiacente, arhivistice, publicistice ori de altă natură și, nu în ultimul rând, opțiunea pentru o abordare care să aibă în vedere mai multe niveluri de investigare[13] sau, pentru a folosi un termen lansat de Jacque Revel, „jocurile de scală"[14]. Această direcție conduce spre micro-istorie[15], o perspectivă

---

[11] Vezi Hannah Arendt, „Totalitarismul", în *Originile totalitarismului*, București, Editura Humanitas, 2006, pp. 381 – 627.

[12] Paul Thompson, *The Voice of the Past: Oral History,* Oxford, Oxford University Press, 1988; Ronald J.Grele, „Movement without aim. Methodological and theoretical problems in oral history", în Robert Perks and Alistair Thomson (ed.), *The oral history reader*, Routledge, London, New York, 2003, pp. 38 – 52; Alessandro Portelli, *They say in Harlan County. An Oral History*, Oxford University Press, 2011; „ What makes oral history different", în Robert Perks and Alistair Thomson (ed.), *op. cit.*, pp. 63 – 74; Atkinson, Robert, *Povestea vieții. Interviul*, trad. Sebastian Năstuță, Iași, Editura Polirom, 2006; Elżbieta Hałas, „Time and Memory: a Cultural Perspective", TRAMES, 2010, 14(64/59), 4, pp. 307–322; Linda Shopes, "Oral History and the Study of Communities: Problems, Paradoxes and Possibilities", in *The Journal of American History*, September 2002, pp. 588 – 598; Irina Sherbakova, „The Gulag in memory", în Robert Perks and Alistair Thomson, *op. cit.*, pp. 235 – 245; Alon Confino, „Collective Memory and Cultural History. Problems of Method", în Robert M. Burns (ed.), *Historiography. Critical Concepts in Historical Studies*, vol. IV Culture, Routledge, London and New York, 2006, pp. 263-283.

[13] R. Gerald Hughes, Peter Jackson and Len Scott, *Exploring Intelligence Archives…*, *op. cit.*, p. 8: „The 'inner stuff of secret history' has a way of turning up somewhere. It surfaces often in the form of leaks to the press, in private papers, in memoirs or published diaries, and, increasingly, in oral testimony. […] Thereafter, it is usually possible for the patient and dedicated researcher, using time-honoured methods of crosschecking and verification and adopting a multi-level and multi-archival approach, to find traces of the 'inner' history in the archival record."

[14] Jacques Revel (ed.), *Giochi di scala. La microstoria alla prova dell'esperienza*, Viella Libreria Editrice, Roma, 2006 (ediție revizuită și actualizată a primei ediții franceze *Jeux d'échelle. La micro-analyse à l'expérience*, Paris, Le Seuil-Gallimard, 1996).

[15] Vezi: R. Gerald Hughes and Len Scott, "'Knowledge is never too dear'.Exploring intelligence archives", în R. Gerald Hughes, Peter Jackson and Len Scott…, *op. cit.*, pp. 13-40, pentru motivația acestei perspective metodologice.

Vezi: Giovanni Levi, „On Microhistory", în Peter Burke (ed.), *New Perspectives on Historical Writing*, Polity Press, Cambridge, 2001; Carlo Ginzburg, „Microhistory. Two or Three things that I know about it", în *Historiography. Critical Concepts in Historical Studies*, ed. Robert M. Burns, vol. IV Culture, Routledge, London and New York, 2006; *Clues, Myths, and the Historical Method*, trans. John and Ann C. Tedeschi, Baltimore, 1989; Sigurdur Gylfi Magnusson, "The Singularization of History: Social History and Microhistory Within the Postmodern State of Knowledge ", *Journal of Social History*, Spring 2003, pp. 701-735; „Social History as "Sites of Memory"? The Institutionalization Of History: Microhistory and the Grand Narrative", *Journal of Social History*, Spring 2006, pp. 891-913, pentru dezbaterea teoretică asupra micro-istoriei.

istoriografică sub ale cărei auspicii mi-am desfăşurat cercetarea şi anterior acestor arhive, dar a cărei utilitate mi-a devenit evidentă aici: ea nu poate suplini golurile documentare, dar poate adânci şi diversifica interpretările pe seama surselor existente, poate conecta mai multe scale de lectură şi, în particular pentru documentele dosarelor personale din aceste arhive, se sincronizează cu micro-scala la care au fost concepute acestea.

Percepţia socială a acestor surse, mereu marcată de o tendinţă mitologizantă, beneficiază de un transfer simbolic artificial asupra documentelor, de o semnificaţie disproporţionată, doar pentru că au fost create şi păstrate sub statutul de „strict secret". Faptul în sine are implicaţii asupra recuperării lor istoriografice şi poate că unele mai speciale în perspectiva unei prezentări expoziţionale. În context academic există spaţiu pentru discursul dubitativ, care să poată întreba şi analiza schimburile simbolice petrecute la nivelul statutului unora dintre documente prin modificarea registrului de păstrare a lor – lucru valabil îndeosebi pentru corespondenţa poştală, preluată din spaţiul privat şi introdusă în cel ocult al „strict secretului" - , ori tipurile de naraţiuni pe care le creează aceste documente corelate între ele (ca prezenţe de arhivă) şi cu exteriorul arhivei (de la colecţiile private ale artiştilor şi până la mărturiile istoriei orale). Există loc, altfel spus, pentru a comenta relevanţa istoriografică a acestor surse şi posibilele funcţii mnemonice pe care ele le pot susţine. Prin etalarea lor într-o expoziţie documentară, poate că cel mai mare risc cu care se confruntă curatorul este cel de monumentalizare, decurgând din această nouă schimbare a registrului lor de difuzare, de la „strict secret" la public, şi din întreaga înlănţuire de circumstanţe, mai puţin transparente, care a făcut ca tocmai acestea să fie documentele create şi păstrate în această arhivă şi nu altele. În fine dar nu în ultimul rând, un risc suplimentar rezultă din însăşi selecţia documentelor expuse şi organizarea lor în expunere, una care nu redă în oglindă (dez)ordinea arhivei, ci o reconfigurare a ei ghidată de interesele cercetării.

Acest studiu aduce în discuţie urmele lăsate de reţeaua artistică Oradea – Târgu Mureş – Sfântu Gheorghe în arhivă, prin prisma problemelor teoretice schiţate mai sus şi cu gândul la construirea unei expoziţii documentare. Succesiunea în care sunt prezentate documentele aici nu este, în mod evident, cea în care sunt păstrate în dosarele de provenienţă, ci este rezultatul reordonării lor în funcţie de câteva linii conceptuale sau narative pe care le-am întrezărit ca posibile. Textul se subdivide în mai multe părţi, pornind de la o micro-analiză a dialogului prin poştă şi, mărind progresiv scala de observaţie, ajunge la documente cu un caracter mai general referitoare la context şi problema „artă - cultură" aşa cum pot fi ele reasamblate din materialele existente. Acolo unde a fost posibil, şi alte categorii de surse sunt aduse în discuţie: fragmente de interviuri cu unii dintre artiştii studiaţi, piese de mail-art din arhivele private, fotografii-document ş.a. Comentariul fiecărui document încearcă să urmeze, pe

cât posibil, etapele prezentării de ansamblu a contextului care l-a generat, cu eventuale motivaţii pentru care a fost generat, urmate de o analiză a conţinutului său şi a pârghiilor semantice ce trimit la alte categorii de documente sau alte sectoare ale realului, etape care se intercalează sau se omit, în unele cazuri, date fiind limitările specifice documentului. Rezultatul e o colecţie de secvenţe, parţial elocvente, parţial incerte, care spun prea mult în anumite sensuri şi tac prea mult în altele – un ritm impus, de cele mai multe ori, de constrângerile arhivei, care vădeşte o pauperitate documentară pe anumite segmente, în mod paradoxal, în paralel cu o supra-saturare de material arhivistic potenţial relevant, pe altele. Ambele, pe un teritoriu relativ virgin de investigare[16].

Dialogul prin poştă: cazul Szabados Ágnes
Fragment dintr-un interviu cu Ferenczi Károly:

Mădălina Braşoveanu: Despre percheziţiile şi interogatoriile Securităţii, ce îmi puteţi spune? Am citit în cartea lui Ujvárossy relatarea dumneavoastră despre incidentul cu acea piesă de mail-art cu portretul lui Ceauşescu caricaturizat în vampir şi cum de acolo au degenerat unele lucruri[17].

Ferenczi Károly: Da, da, da... Aia a fost greşeala capitală.

M.B.: Care a declanşat hărţuirea?

F.K.: Care a pus capac, a fost cel mai mare atu pe care l-au găsit ei. La început am zis că nu ştiu ce e; de ce nu vă uitaţi pe plic, la expeditor? Dar era un nume fictiv. Eu am scris Szabados Ágnes, ar veni „Ágnes Libertina" în româneşte. Deci Szabados Ágnes, str. Bastiliei nr. 13 era expeditorul şi era scris cu mâna stângă. Doar că am avut o mustrare de conştiinţă la urmă: dă-o-ncolo de treabă, eşti atât de iepure, atât de laş şi nu-ţi asumi nimic, scrii cu altă mână. Şi-atunci am scris deasupra portretului „*Ecce Pantocrator*". Era o parafrază. Munkácsy are [o lucrare, *n.n.*] *Ecce Homo*, când Hristos se prezintă în faţa lui Pilat: acolo era Dumnezeu care apare ca un simplu om, aici era un simplu om care vroia să pară Dumnezeu.

După asta au pomenit de un colonel, nu-i mai ştiu numele, care era grafolog. Până când nu au amintit de el, eu am tot tăgăduit, susţinând că nu ştiu ce e cu plicul pe care mi-l arătau. Atunci mi-au spus că domnul colonel, care e grafolog, a studiat

---

[16] Nu au fost publicate, până acum, studii de istorie a artei din România care să folosească resursele documentare ale acestei arhive. Mai numeroase au fost studiile de istorie a literaturii care au accesat şi acest material documentar. E.g.: Stelian Tănase, *Avangarda Românească în arhivele Siguranţei*, Polirom, Iaşi, 2008; Dorin Tudoran, *Eu, fiul lor. Dosar de* Securitate, Iaşi, Polirom, 2010; Iuliu Crăcană, *Aspecte legislative ale reprimării dizidenţei româneşti. Cazul Goma*, în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 2 / 2008, pp. 339 – 347, s.a. De asemenea, în 8 aprilie 2009 a avut loc la Bucureşti conferinţa şi expoziţia cu titlul „Artă Alternativă – Trecut Alternativ", organizată de C.N.S.A.S. în colaborare cu Asociaţia E-cart.ro. Vezi: http://www.cnsas.ro/documente/cercetare/manifestari/2009.04.08%20-%20Bucuresti.pdf, accesat martie, 2014.

[17] László Ujvárossy, *Arta experimentală în anii optzeci la Oradea*, Idea, Cluj, 2012, p. 54. Pentru o altă mărturie decât cea transcrisă aici a lui Ferenczi Károly pe această temă, vezi pp. 54-57.

materialul, şi mi-au arătat grosimea dosarului meu; domnul colonel a studiat în profunzime problema și e de altă părere, este convins că este scrisul dumneavoastră. Păi dacă e aşa, mi-am zis, atunci hai să schimbăm placa. Pentru că, în fond şi la urma urmei, despre ce este vorba? Este vorba despre un politician, un politician mare, şi oricărui politician mare, lui Ronald Reagan, tovarăşului Gorbaciov, i se fac caricaturi, în ziare de largă circulaţie. Eu am făcut-o [caricatura, *n.n.*] personală, privată, de ce o faceţi dumneavoastră acum publică? Eu am trimis-o unui singur om, dumneavoastră faceţi să afle mai multă lume. Şi de ce faceţi aşa caz mare, nici nu este scris acolo „Ceauşescu", sau vreun titlu de identificare. [...] Una singură este realitatea, iar realitatea interioară, a fiecăruia, este de atâtea feluri, câte feluri de oameni asistă la treaba respectivă. Ei se uitau unul la altul, schimbau priviri cum că „ăsta e nebun". Mi-au spus: „Dumneata nu te gândești la sănătatea dumitale, că ai doi copii și umbli cam neglijent cu bicicleta? Crezi că noi nu ştim?" Şi timp de un an de zile după asta, când porneam de acasă, din punctul A şi trebuia să ajung undeva, la locul de muncă, în punctul B, mergeam întotdeauna pe o altă rută, să nu poată să îmi pună o capcană sau să mimeze un accident. Fusesem profesor înainte şi mi-au dat de înţeles că n-o să mai am post în învăţământ. Imediat după aia au venit acasă şi mi-au cotrobăit prin toate lucrurile; am avut noroc că aveam eu un instinct că ceva nu e bine şi lucrurile care erau mai problematice le-am ascuns sub dulap, într-un loc mai ferit.

M.B.: De ce natură erau lucrurile mai problematice pe care le-aţi ascuns? Mail-art, sau altceva?

F.K.: Da, mail-art erau toate. După ce plecase Bunuș în Vest am preluat eu mail-art-ul cu Elekes o vreme. [...] Mai era o altă scrisoare, al cărei plic era făcut din harta României, luată dintr-un atlas şcolar. Atât era: eu stăteam la Oradea şi Elekes la Târgu Mureş, şi am făcut o săgeată cu dublu sens, cu o cariocă roşie, groasă (era mare lucru să ai aşa o cariocă roşie pe vremurile alea!) şi am scris pe această săgeată „Trans Art". Am folosit harta în aşa fel încât Ardealul şi cele două oraşe, Oradea şi Târgu Mureş, să fie pe una dintre diagonalele plicului, iar în rest, unde erau munţii, Moldova, Ţara Românească sau Banatul, am haşurat peste. Artă de Transilvania. Nici asta nu le-a plăcut. „Ce ai vrut să spui cu treaba asta?", mă întrebau.

După ce au făcut şi descinderea asta, au vrut să mă racoleze. Ce să fac? Mi-am zis în sinea mea că da, bine, şi am semnat, gândindu-mă că orice act pe care îl semnez forţat, sub ameninţare, nu este valabil, pentru că nu reprezintă libera mea voinţă. Şi aşa m-am apărat după asta: am declarat grevă de creaţie, am zis că nu mai fac nimic"[18].

La 20 februarie 1984, Oficiul Poştal Tranzit Oradea trimitea o adresă Inspectoratului M.A.I. Bihor, Oradea, însoţind „două scrisori simple, depuse, probabil, în cutiile de scrisori din oraşul Oradea, destinatar Elekes Karoly, Str. [...], Tg. Mureş, expeditor Ferenczi Karoly. Întrucât plicurile sunt de o formă neobişnuită, având pe ele însemne, înscripţii [sic] în diferite limbi, decupaje din hărţi, unul din plicuri fiind confecţionat chiar dintr-o hartă. In baza prevederilor art. 110 al. 2 din Instrucţiunile pentru executarea serviciilor de corespondenţă

[18] Fragment dintr-un interviu cu Ferenczi Károly, înregistrat în iunie 2012, Oradea.

internă, rugăm a dispune identificarea expeditorului şi verificarea conţinutului acestor plicuri”[19].

Acest petec de hârtie pare să răspundă prompt la două dintr-un şir lung de întrebări despre cum erau, de fapt, interceptate comunicările poştale, ce resorturi ale căror instituţii îndeplineau acest rol, care erau criteriile de selecţie a materialelor interceptate (dacă existau asemenea criterii), ce anume se căuta şi ce stârnea interesul organelor de securitate, dacă exista o atenţie specială pentru comunicarea de tip mail-art, ori dacă scrisorile ajunse la destinatar puteau prezenta vreo garanţie de a fi scăpat acestui filtru ş.a. Cele două scrisori menţionate aici prezentau „la vedere”, în exterior, caracteristici ale unei corespondenţe neobişnuite, potenţial periculoase sau de interes pentru asigurarea securităţii statului, în termenii în care era ea înţeleasă în anii ’80 ai dictaturii comuniste româneşti, şi fuseseră preluate din circuitul poştal de către unul din departamentele Poştei Române, pentru a fi trimise Securităţii spre verificare.

După toate aparenţele, una dintre aceste scrisori este cea la care face referire artistul Ferenczi Károly în fragmentul de interviu reprodus mai sus, cea al cărei plic fusese confecţionat din harta României, pe care s-a marcat cu roşu direcţia Oradea – Târgu Mureş. În afară de menţiunea din adresa Oficiului Poştal Tranzit Oradea, cele două scrisori apar, în dosarul de urmărire informativă întocmit de Securitate pe numele artistului, traduse şi sumar descrise în două note „S”, scrise de mână, ambele datate 15 februarie 1984[20]. Prima dintre ele precizează, la finalul traducerii conţinutului scrisorii, că „această comunicare a fost introdusă într-un plic confecţionat din harta României, în interiorul clapei fiind marcată cu roşu zona Transilvaniei”[21]. Cea de-a doua notează că „pe plic, în exterior, este lipită o parte din harta României, reprezentând Transilvania, cu adnotarea *La petite Transylvanie*”[22]. Dosarul nu păstrează, însă, niciunul din cele două plicuri ca *imagine*, în original ori fotocopie, după cum notele-traducere nu conţin menţiunea că materialul ar fi fost repus în circuit, aşa cum s-a întâmplat în cazul altor corespondenţe, pe care le voi prezenta mai jos.

În contextul politic al anilor ’80, marcat de un naţionalism intensificat şi tot mai alert în semnalarea şi demascarea duşmanilor statului şi orânduirii sale,

[19] A.C.N.S.A.S, fond Informativ,dosar nr. 329978 (Ferenczi Carol), f. 30.

[20] *Ibidem*, ff. 9-10. Aceste note care reproduc, ori, după caz, traduc, conţinutul comunicărilor poştale erau întocmite de Unitatea Specială „S” a Departamentului Securităţii Statului, responsabilă cu monitorizarea corespondenţei. Deducând din datarea notelor-traducere, 15 februarie, respectiv a adresei - 20 februarie, probabil că serviciul „S” era „localizat” în Oficiul Poştal Tranzit şi/sau în alte oficii poştale.

[21] *Ibidem*, f. 9 verso.

[22] *Ibidem*, f. 10 verso.

atât în interiorul cât şi în exteriorul ţării, pare limpede că o atare corespondenţă poştală, care face uz de harta naţională într-un mod „neadecvat”, atingând, în plus, un subiect istoric sensibil, al Transilvaniei, prin însemne şi comentarii „interpretabile”, şi toate astea din postura unei perechi expeditor-destinatar de etnie maghiară, privită ca suspectă oarecum aprioric (pe seama apartenenţei etnice), nu ar fi putut rămâne fără consecinţe.

Şi totuşi, acest raţionament pare să necesite revizuiri, dată fiind însăşi evidenţa factuală a gestului artistului: Ferenczi a confecţionat acele asamblaje grafice dintr-o atitudine mai degrabă ludică de mail-art, ţinând cont de una dintre condiţiile principale ale acestui gen de comunicare artistică – ca ea să fie făcută la vedere – şi minimalizând posibilele interpretări negative pe care le-ar fi putut isca marcarea separată a hărţii Transilvaniei; era conştient de o posibilă monitorizare a corespondenţei sale, dar în cazul acestor două scrisori nu a considerat că face altceva decât un gest artistic benign.

Judecând după configuraţia dosarului său de urmărire, aceste două scrisori nu au constituit în sine probe suficient de concludente pentru a se iniţia, doar pe seama lor, o acţiune de avertizare a autorului din partea organelor de securitate. Ele au dobândit o altă greutate, în schimb, atunci când au fost corelate cu piesa de corespondenţă ce a constitut „cazul Pictorul” – caricatura şefului statului expediată sub pseudonimul „Szabados Agnes” din Oradea.

Povestea acestei scrisori şi a caricaturii pe care o conţinea îmi era familiară din discuţiile pe care le-am avut cu artistul pe tema ei. Fără acest antecedent, răsfoirea dosarului de urmărire informativă a lui Ferenczi mi-ar fi oferit prea puţine indicii explicite asupra motivelor reale care au generat alarmarea ofiţerilor de Securitate, pentru că el nu conţine, referitor la această scrisoare, nici o informaţie directă: lipseşte adresa din partea oficiului poştal care ar fi însoţit scrisoarea interceptată, lipseşte nota-traducere asupra conţinutului scrisorii şi descrierea ei, şi, surprinzător, lipseşte scrisoarea, atât în original cât şi ca fotocopie. Formulările evazive din rapoartele ofiţerilor nu oferă mai multă concreteţe „cazului”, pe care îl rezumă oarecum stereotip: „În cursul urmăririi informative s-a stabilit că obiectivul a trimis un număr de mai multe scrisori [sic] cu conţinut duşmănos la adresa politicii partidului şi statului nostru, idei generate de nemulţumiri personale”[23].

Singurul indiciu explicit se regăseşte, de fapt, într-una dintre declaraţiile olografe date de Ferenczi sub presiunea ofiţerilor de Securitate, în care explică: „[...] m-am ocupat cu corespondenţa cu Elekes Károly din Târgu Mureş. Am scris mai multe scrisori, şi împreună cu Elekes am hotărât să dăm un aspect artistic scrisorilor. Într-una dintre aceste scrisori am comis greşeala să fac o

[23]*Ibidem*, f. 15, raport olograf.

caricatură a şefului statului”[24].
Această menţiune este singulară în numeroasele declaraţii scrise de artist în faţa ofiţerilor şi e foarte probabil ca ea să fi trecut pe un plan secundar dacă aş fi studiat documentele fără antecedentul istoriei orale. Într-un dosar care abundă în traduceri şi descrieri de corespondenţă personală, care conţine reproduceri fotografice după două scrisori schimbate de Elekes Károly cu Ferenczi Károly (altele decât cele incriminate), şi a cărui axă centrală este dată de un temeinic raport de analiză grafologică prin care este atestat Ferenczi ca autor al „înscrisurilor duşmănoase”, nu intervine ca primă posibilitate interpretativă faptul că acest dosar e construit în jurul unei absenţe, în jurul unor dovezi pe care el nu le conţine.

Analiza grafologică, sub titlul „Raport de constatare tehnico-ştiinţifică”, anunţă o tratare mai concretă a pieselor incriminate. Ea se configurează ca un volum de sine stătător, înglobat dosarului de urmărire, şi este întocmită de specialistul grafolog al Unităţii Militare 0647 din Bucureşti, datată 9 martie 1984[25]. Raportul analizează „şase înscrisuri (trei scrisori şi trei cărţi poştale)” raportate la „două scripte de comparaţie emanate de la numitul Ferenczi Carol”; în primul capitol, „Descrierea pieselor”, materialele sunt prezentate strict formal, fără a oferi detalii legate de *conţinutul* comunicărilor poştale. Prima dintre „piesele” descrise arată astfel: „un înscris intitulat «ECCE...» redactat în limba maghiară, cu litere majuscule tipografice cu carioca albastră pe una filă dintr-o publicaţie reprezentând pagina a doua cu un articol intitulat, *1965-1983 – 18 ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R....*”. Înscrisul a fost expediat într-un plic alb gen mapă cu timbre aplicate în valoare de 2,00 lei şi a fos adresat ELEKES KAROLY [adresa, *n.n.*] Târgu Mureş”[26]. După toate aparenţele, aceasta era scrisoarea expediată de „Szabados Agnes”.

Toate scrisorile incriminate sunt descrise în cadrul raportului de analiză grafologică după acest tipar care constituie, probabil, o practică reglementată a specialităţii, dar care, citit în acest nou context al său, ca document de arhivă chemat să ajute la descifrarea unui moment din trecut, ilustrează monumental propriile sale restricţii. Raportul s-a născut ca un act cu certe raţiuni practice, aplicate, raţiuni ce emanau dintr-o ideologie, dar a căror aplicabilitate în acest caz nu se extindea asupra conţinutului de idei, ci privea doar forma sub care se constituiau suporturile / textele / artefactele care le purtau. Astfel, avem la dispoziţie descrierea minuţioasă a unui arsenal divers, în termeni de papetărie şi grafică: „... litere tipografice minuscule cu creion maron şi violet, carioca verde, albastră, roşie şi galbenă şi pastă neagră şi roşie pe un fragment de hârtie roz cu dimensiunile de 94 x 123 mm”; sau „... litere tipografice majuscule şi minuscule

[24]*Ibidem*, f. 17, faţă şi verso. Declaraţia este datată 9 noiembrie 1984.
[25]*Ibidem*, f. 15bis – 26.
[26]*Ibidem*, f. 16.

cu carioca albastră şi neagră pe o filă de hârtie roz [dimensiuni, *n.n.*]. Pe această filă în colţul de sus stînga şi jos dreapta sînt lipite două fotografii executate pe hârtie foto raster"; sau „una carte poştală confecţionată artizanal cu dimensiunile de 144 x 215 mm cu timbru aplicat în valoare de 2,00 lei, pe care este redactat în limba maghiară cu litere tipografice, minuscule, carioca neagră şi pastă neagră, un text intitulat: „Szendrö...." ș.a.[27].

Tonul rămâne asemănător şi în următorul capitol al raportului grafologic, cel al analizei comparative propriu-zise. Cu un vocabular dominat de termeni de specialitate sunt analizate rând pe rând litere: câte una provenind din scrisorile incriminate, cu aceeaşi literă din textele de comparaţie. Fiecare dintre aceste litere este fotografiată separat, marcându-se cu roşu, prin săgeţi, direcţiile ductus-ului, apăsările şi întreruperile sale, înclinația oblicelor şi arcuirea liniilor curbe[28].

E limpede că nici una dintre aceste detaliate analize nu ajută la reconstituirea celor câteva tentative de mail-art din primii ani '80 din prisma interesului istoriei artei, chiar dacă acest interes este, pe un traseu foarte scurt, unul asemănător: identificarea autorului şi a artefactelor sale, analiza comparativă şi contextualizarea lor, includerea lor într-o categorie. Raportul de constatare tehnico-științifică e o variantă emaciată a unui formalism extrem care caută în analizele sale meticuloase ale traseelor lineare o dovadă care să ducă dincolo de ele, care decupează „dovezile" sale din context şi le regrupează pe criterii de similaritate, își creează propriile categorii de includere şi excludere şi se substituie realității (arhivistice) a materialelor pe care le studiază, prin supravieţuirea sa şi dispariţia acestora. Rezultantă directă a interacţiunii dintre cele câteva piese mail-art şi puterea opresivă, raportul grafologic dobândește, ca document al acestei arhive, o funcţie mnemonică aparte: el este acolo în loc de referenţii săi, marchează o absenţă a ceva a cărei amintire o celebrează, totodată, involuntar, devine *urma* lor, biletul de intrare în rândul lucrurilor istoric atestabile, o cinică (şi pe alocuri inversă) monumentalizare.

Raportul de analiză grafologică a ajuns la Securitatea Oradea însoțit de o adresă din partea Unității Speciale „S", în care se precizează, referitor la „cazul BH. 4184 – «Pictorul»", că sunt returnate şi piesele aflate în litigiu – un număr de şapte (!) scrisori cu un conţinut necorespunzător expediate pe calea poştei din Oradea. În adresă se atrage atenţia să nu fie deconspirată sursa „S", urmând a se întreprinde o documentare informativă despre suspect înainte de a fi luate măsuri împotriva lui; de asemenea, se menţionează că piesele în litigiu vor fi restituite la Unitatea Specială „S" după finalizarea cazului[29]. La această restituire se referă, după toate aparenţele, un proces verbal olograf, din 11 decembrie 1986 – la doi ani de la consumarea „cazului" – prin care se consemnează scoaterea a

[27] *Ibidem*, f. 17.

opt file din dosar, pentru a fi „înaintate Unității Speciale „S" din Bucureşti pentru păstrare"[30].

Arhiva C.N.S.A.S. deține materiale provenind din corespondența oprită din circuit, dar care nu sunt inventariate şi, ca atare, nici deschise spre cercetare, ceea ce face ca o tentativă de găsire a acestor scrisori ale lui Ferenczi Károly să fie una foarte dificilă şi fără nici o garanție de reuşită. Cert este că ele nu au fost repuse niciodată în circuitul poştal pentru că, după mărturia lui Elekes Károly, ele nu au ajuns la destinatar[31].

Un alt set de documente referitoare la cazul „Pictorul" din Oradea – construit în special în jurul scrisorii semnate „Szabados Agnes" – l-am găsit în dosarul de urmărire informativă întocmit de Securitatea Mureş pe numele lui Elekes Károly[32]. Este vorba despre trei adrese şi o notă-traducere olografă care conține o descriere neaşteptat de explicită a materialului poştal interceptat. Prima dintre adrese este trimisă de Serviciul II de Securitate Mureş, Securității Bihor în 7 octombrie 1983; prin ea se anunță trimiterea unui „material „S", în original, reținut din circuit – expediat de Szabados Agnes, str. Bastiliei nr. 13, Oradea, către Elekes Károly [adresa, *n.n.*], element lucrat pentru manifestări naționaliste" şi se solicită informații despre expeditoare – dacă e „semnalată cu manifestări ostile statului nostru"[33].

La aceeaşi dată a fost scrisă nota-traducere, care prezintă astfel materialul: „În plic se trimite o poză deformată (şi pictată cu urechi mari şi 2 dinte mari [sic]) – iar deasupra capului se scrie „ECCE - PANTOCRATOR" – (carioca albastră - aceeaşi ca şi pe plic – expeditorul şi destinatarul) – cu data 2.X.'83. Pagina este decupată dintr-o revistă – cu textul „1965-1983 – 18 ani de la Congresul al IX-lea al P.C.R. Conceptie Revoluționară" – din text se subliniază – din aliniatul 5 – următorul text: „Avem nevoie de o artă, omului pe care trebuie să-l făurim! Chiar dacă câteodată trebuie să înfrumusețăm un erou, ca tineretul să știe, să înțeleagă că așa trebuie să fie!"[34].

Acest *ekphrasis* vine nu doar să suplinească un gol documentar (şi să consoleze frustrarea aferentă lui), ci să completeze, chiar, amintirea artistului, care uitase de fragmentul de text subliniat. Cred că e demn de reținut faptul că şi din acest material se omite mențiunea că Ceaușescu era personajul „pozei deformate" – fie atât de grav era considerat gestul încât redarea lui în scris ar fi

---

[28] E.g.: „Minuscula „a": imită modelul tipografic având bastonata liniară cu partea superioară convexă, din aceeași trăsătură printr-o mișcare regresivă este executat ovalul care este turtit pe vertical cu finalul oprit la baza bastonatei", *Ibidem*, f. 19.
[29] *Ibidem*, f. 12.
[30] *Ibidem*, f. 28.
[31] Temă atinsă în discuțiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.
[32] A.C.N.S.A.S, fond Informativ, dosar nr. 085302, (Elekes Carol, „Erwin" sau „Ervin").
[33] *Ibidem*, f. 233.
[34] *Ibidem*, f. 232.

putut fi socotită ca o insultă în sine, fie ţinea de o practică internă a serviciilor secrete: atunci când nu se preciza despre cine e vorba, se ştia că nu poate fi decât un singur personaj, dictatorul statului.

Securitatea Bihor reacţionează prompt: la 21 octombrie răspunde solicitării de informaţii primite din Mureş, printr-o adresă în care se comunică: „Din verificările făcute la evidenţa populaţiei nu se identifică nici o persoană cu asemenea nume. Trecându-se la identificarea numitei Szabados Agnes la adresa de mai sus, s-a stabilit că pe această stradă nu este nici un imobil cu numărul 13, fapt ce atestă că adresa expeditorului scrisorii este fictivă. Cazul rămâne în atenţia noastră în vederea identificării autorului trimiterii poştale"[35]. Peste câteva zile, ofiţerii bihoreni solicită printr-o nouă adresă colegilor din Mureş informaţii despre toate legăturile pe care le are în Oradea şi judeţ Elekes Károly, dat fiind că nu pot să identifice expeditorul scrisorii care i se adresa[36]. Din Mureş li se comunică singurele „legături" orădene ale artistului care se cunosc: Bunuş Ioan, Onucsan Miklos, Jovián György (Jovián Gheorghe-Ştefan), împreună cu datele de identificare şi adresele acestora[37].

Aceste ultime documente, găsite în dosarul de urmărire întocmit pe numele lui Elekes, contribuie substanţial la clarificarea unor nedumeriri din jurul incidentului „Szabados Ágnes". În primul rând, scrisoarea „calomniatoare" scăpase vigilenţei organelor de Securitate Bihor pentru ca ea să fie interceptată abia în Mureş. Două aspecte derivă de aici: în Oradea încă nu era monitorizată corespondenţa emisă ori receptată de Ferenczi, pentru că acele plicuri care tratau prea dezinvolt harta ţării au fost trimise de artist mai târziu; în primă fază, cel puţin, găselniţa utilizării unui pseudonim l-a protejat pe artist, amânând identificarea lui, pentru că nu *toată* corespondenţa care circula în fluxul poştal era deschisă de serviciile de securitate. Pe de altă parte, Elekes era deja monitorizat în Târgu Mureş, fapt ce implica interceptarea integrală a corespondenţei pe care artistul o emitea sau recepta; aici pare să fi stat, de fapt, neşansa care a declanşat acest caz de represalii generate de o „atitudine necorespunzătoare" manifestată prin corespondenţă privată „cu aspect artistic". Dosarul de urmărire informativă a lui Ferenczi Károly, deschis din cauza acestei corespondenţe, a fost soluţionat prin motivarea gestului lui ca unul care a tradus în coloratură politică nişte nemulţumiri personale, o formulă oficială şi foarte uzitată de depolitizare a oricăror atitudini de opoziţie, regăsibilă şi în alte contexte, în documentele de mai jos.

Aceste date conferă o oarecare concreteţe modurilor de operare ale Securităţii în cazul corespondenţei, moduri care beneficiau în mediul artistic, încă în anii respectivi, de numeroase legende cu circulaţie orală: „se ştia" că se

[35] *Ibidem*, f. 234.
[36] *Ibidem*, f. 239. Adresa este datată 24 octombrie 1983.
[37] *Ibidem*, f. 242.

deschid scrisorile, dar, evident, nu se ştia pe ce criterii sau priorităţi. Această „stare de spirit" şi-a avut efectul său asupra practicii de mail-art în ţară, percepută de cele mai multe ori de artişti ca o practică cu un anume nivel de risc şi unde intervenea, în doze variabile, autocenzura[38].

Circuitul (deschis) de mail-art Ioan Bunuş – Károly Elekes

În ciuda acestor potenţiale neajunsuri, arta poştală (ca dealtfel comunicarea pe această cale) a beneficiat de o anume consecvenţă, cel puţin în cazul unora dintre artiştii din centrele studiate. Recuperarea ei, însă, ridică dificultăţi ce derivă direct din specificitatea mediului: pentru a găsi resurse documentare bogate în mail-art, trebuie identificaţi nu atât autori angajaţi, cât destinatari preferaţi; desigur, exceptând cazul în care artistul îşi documenta şi arhiva propriile producţii expediate, ceea ce s-a întâmplat mai rar în acest spaţiu, cel puţin în anii de dinainte de 1989.

În acest sens, dosarul de urmărire informativă deschis de fosta Securitate pe numele lui Elekes Károly păstrează un consistent material documentar, care ajută atât în trasarea câtorva secvenţe ale „reţelei" interne de artă poştală în care acesta era implicat, cât şi în formularea unor observaţii despre modul în care prelucra Securitatea piesele de mail-art pe care le intercepta – scurte şi sincopate episoade ale întâlnirii dintre arta poştală şi organele represive ale regimului politic, în România începutului anilor '80.

Dosarul artistului Elekes Károly a fost deschis la 12 august 1982, în Mureş, fiind bănuit de a fi avut unele legături cu ceea ce Securitatea a codificat drept „cazul / acţiunea Poarta"; acesta a constat, după puţinele referiri pe care le-am descifrat referitor la el, din apariţia în spaţiul public din Târgu Mureş a unor „înscrisuri" neagreate referitoare la Király Károly[39], mai precis ştampila cu

[38] Nu doar exemplul lui Ferenczi este elocvent aici, care a simțit că a mers prea departe şi a încercat o eschivă prin folosirea unui pseudonim şi scrierea cu mâna stângă; Ioan Bunuş, un foarte consecvent mail-artist, inserat câteva dintre reţelele internaţionale ale genului, îmi relata despre mirarea sa când primise o carte poştală din afara ţării pe care scria citeţ „If you didn't received this, maybe the censor took it", şi care nu fusese oprită de Securitate, ori despre faptul că, după ce a părăsit ţara, nu le-a mai trimis mail-art colegilor rămaşi aici, pentru a nu le crea probleme. Din discuţiile înregistrate cu artistul Ioan Bunuş, aprilie 2012, Forbach, Germania.

[39] Prim-secretar P.C.R. al Raionului Gheorghieni şi apoi al judeţului Covasna, între 1965 şi 1972, funcţie din care demisionează, după cum susţine, în urma unor conflicte ideologice, criticând în repetate rânduri politica antipopulară şi discriminatorie a regimului faţă de minorităţile naţionale. După o stagiatură în Caransebeş, unde a fost mutat cu domiciliul şi locul de muncă, Király Károly s-a reîntors în Târgu Mureş în 1978, ca director al Fabricii de conserve Mureşeni. Autor al câtorva scrisori de protest faţă de situaţia minorităţilor din România, ajunse la posturile de radio Europa Liberă şi Vocea Americii, în relaţii apropiate cu o serie de personaje din înalta nomenclatură, având o relaţie personală, până la un punct, cu Ceauşescu, Király s-a constituit într-o figură de disident nu lipsită de controverse, dar cu o anume notorietate, cel puţin în rândul

textul „Király Károly az üstökös" (Király Károly cometa)[40], aplicată pe unele afişe ale teatrului local în mai multe zone ale oraşului[41]. Supravegheat informativ încă din 1978, de când datează „acţiunea Poarta", lui Elekes i s-a deschis dosarul trei ani mai târziu, adăugându-se suspiciunilor iniţiale şi acelea de „manifestări naţionalist-şovine, pretabil la acţiuni protestatare"[42]. Corespondenţa acestuia a fost monitorizată încă din timpul supravegherii informative, după cum reiese din concluziile hotărârii privind deschiderea dosarului său, dar ea a fost mai consecvent arhivată doar pe perioada cât acest dosar a fost activ, şi anume până în 1984, când artistul a părăsit definitiv ţara, plecând cu forme legale în Ungaria.

Acest interval temporal „captat" în documente de către Securitate cuprinde câteva momente importante pentru dinamica centrelor artistice studiate: tocmai se încheiase de câteva luni expoziţia *Medium 1* din Sfântu Gheorghe, este ultimul an pe care Ioan Bunuş îl mai petrece în Oradea, înainte de plecarea definitivă din ţară, în septembrie '82, iar grupul Mamű din Târgu Mureş intră şi el în numărătoarea inversă până la destrămare şi până la emigrarea unui procent considerabil al membrilor săi. Din prisma mail-art-ului, aceşti ani se situează aproape de zona începuturilor, pentru filonul Oradea – Târgu Mureş şi, cu mici variaţii, pentru practica individuală a artiştilor Ioan Bunuş, Elekes Károly şi, pentru scurtă vreme, Ferenczi Károly.

Despre aceste începuturi Elekes îşi aminteşte că au stat mai întâi sub semnul unei necesităţi administrative de comunicare, fiind exploatată mai apoi, treptat, latura artistică: „Când am terminat facultatea la Cluj, şi toată lumea s-a dispersat în diferite locuri, pur şi simplu era necesar să trimitem scrisori pentru a comunica. Dar despre Fluxus deja ştiam că există. Pe urmă, Bunuş a început să trimită la Artpool – Artpool-ul nu exista atunci, dar exista [György, *n.n*] Galántai, iar Galántai mi-a trimis o mulţime de adrese, din Japonia şi până în Serbia, din

---

populaţiei maghiare din România. Pentru mai multe detalii, vezi: http://kiralykaroly.blogspot.ro/p/biografie-1949-la-canalul-dunare-marea.html; Király Károly, *Nyílt Kártyákkal I. Önéletírás és naplójegyzetek*, Sétatér Alapítvány, Pécs, 2013.

40 În documentele păstrate în dosarul lui Elekes Károly, textul ştampilei apare astfel redat. În discuţiile purtate cu artistul, acesta a amintit o formă mai dezvoltată a conţinutului ştampilei: „Kiraly Karoly az ustokos, a jel 896" (fără diacriticele limbii maghiare), însemnând „Király Károly cometa, semnul 896".

41 „Cazul / acţiunea Poarta" apare menţionat sub acest titlu în câteva rapoarte informative ce datează din 1978. Tot atunci a avut loc şi un „filaj", în cadrul căruia Elekes a fost urmărit mai multe zile, şi care concludea că acesta a parcurs prin oraş trasee pe „străzile care au fost afectate de acţiunea «Poarta», verificând dacă nu e urmărit. În 23 februarie 1978, Elekes dă o declaraţie olografă în faţa unor ofiţeri, în care explică circumstanţele în care a văzut pe un afiş în oraş ştampila „Király Károly az üstökös". Într-un alt raport, din aceeaşi perioadă, se face referire la „acţiunea «ştampilă»", în care e suspect direct Elekes. „Cazul Poarta" apare şi în dosarul lui Baász Imre, într-o serie de rapoarte care relatează că acesta şi Szigeti Pálma sunt suspectaţi de către Securitate de a avea legături cu acest caz.

42 A.C.N.S.A.S, fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 15-36.

rețea. Atunci cumpăram 20 de cărți poștale din Târgu Mureș, puneam ștampilele „Free Art" sau „Transylvanian Mystic Art", desenam ceva și trimiteam. Iar poșta era foarte colaborativă, mergeau toate. [...] Cărțile poștale erau la vedere, dar și scrisorile, vedeam că au fost deschise, iar ei știau că ăștia sunt artiști nebuni, nu-i nici o problemă, și mergeau. Poșta făcea un foarte important serviciu, era o importantă cale"[43].

Din studiul materialelor găsite pe această temă în arhiva fostei Securități, în principal în dosarul lui Károly Elekes, cred că această presupoziție de nevinovăție despre care artistul crede că a fost asociată corespondenței artiștilor de poliția politică merită unele nuanțări.

O notă de la Inspectoratul Județean Mureș, Serviciul „S", adresată Serviciului II, menționează trimiterea a cinci materiale în original aparținând obiectivului „Ervin" (pseudonimul sub care era urmărit Elekes), pentru studiu; peste această comunicare scrisă la mașină sunt notările olografe ale ofițerului care se ocupă de caz: „f.f. urgent fotocopii și repuneți apoi. Retras cu fotocopii. Atenție la ordinul dat pe plic [subl. în original, *n.n.*]"[44].

În actuala alcătuire a dosarului, această notă este urmată de 16 fotografii, îndosariate succesiv, ale unor cărți poștale trimise de sau adresate lui Elekes, precum și după două plicuri pe care acesta le expediază lui Ioan Bunuș, cu ceea ce pare să fi fost conținutul lor. Toate aceste fotocopii poartă o serie de înregistrare, iar cele mai multe dintre ele au aceeași serie. Astfel, este greu de spus cu certitudine dacă toate cele 16 fotografii se referă exclusiv la cele „5 materiale în original" sau primele au fost ulterior completate cu fotocopii ale altor interceptări. Plicurile adresate lui Bunuș par însă să fi făcut parte din setul de „5 materiale", pentru că ele – și conținutul lor - sunt primele îndosariate după amintita notă, iar cel de-al doilea plic conține pe verso, sub adresa expeditorului, un text scris de Elekes: „*Kérjük leleplezni a tolvajokat*" („Vă cerem să deconspirați hoții")[45]. După toate probabilitățile, acesta este „ordinul dat pe plic" la care face referire notița ofițerului.

Însemnarea ludică a lui Elekes vine în urma dispariției unor scrisori care nu au ajuns niciodată la destinație, iar seriozitatea și urgența cu care este ea receptată de poliția secretă nu fac decât să sporească, retrospectiv, umorul situației. În vreme ce artiștii erau interesați să le ajungă integral corespondența, Serviciul „S" era preocupat în a nu se deconspira, pentru a putea monitoriza comunicările poștale ale obiectivului urmărit; de aici a rezultat, se pare, o „colaborare" accidentală, unde grija returnării cât mai rapide a corespondenței în circuitul poștal a crescut – cel puțin în ce privește „piesele" care nu constituiau direct probe incriminatorii.

---

[43] Discuție înregistrată cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.
[44] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 118.
[45] *Ibidem*, f. 125 b.

Conţinutul celor două plicuri pe care Elekes i le trimite lui Bunuş accentuează, printre altele, problema scrisorilor pierdute. În ceea ce pare să fi fost conţinutul primului plic, Elekes scrie: „Până acum au sosit 65 de mail-art-uri. E un material serios pentru a fi expus. Aşa mă gândesc, să le cos tip cearşaf [săgeată spre o schiţă în desen, *n.n.*]. De la mine, din data de 7 mai, au plecat 70 de bucăţi – să ne întristăm pe seama operelor pierdute şi să cerem poştei în continuare ajutor loial”[46]. Artiştii se gândeau la o expoziţie de artă poştală, cu materialul ce rezulta în urma unei corespondenţe zilnice, expoziţie care nu s-a mai întâmplat; ideea cearşafului cusut din file de corespondenţă a fost, însă, reluată de Elekes mai târziu, când a construit un astfel de asamblaj din scrisorile părinţilor săi[47].

Următorul document îndosariat este o fotocopie după o altă filă de scrisoare, posibil trimisă în acelaşi plic: „Maestre Bunuş! Volumele de lumină ţin de la 1 la 11. Câte au sosit? Înainte am transpus pe filme proiecte de ştampile şi le-am copiat pe hârtie foto. Au ajuns? Şi acelea? [scris într-un chenar, sub formă de ştampilă, subl. în orig., *n.n.*] Alternative Art EAST Europe”[48].

Volume de lumină [*A fény tömbök*] a fost o serie de lucrări realizată de Elekes Károly, ce a constat din turnarea mai multor cuburi din beton, amplasate în diverse locuri din diferite orașe ale ţării, fiecare dintre aceste cuburi având aşezat în interiorul său câte un bec sau un chibrit, un desen al unui bec, o lumânare, ori o lanternă; artistul era interesat de ideea luminii captate, care rămâne acolo veșnic, şi a lăsat aceste cuburi în Constanţa, Medgidia, București, Sfântu Gheorghe sau Târgu Mureş[49]. În cursul schimbului de artă poştală cu Bunuş, Elekes i-a trimis, pe semne, imaginile tuturor celor 11 cuburi; dintre acestea, printre fotocopiile din dosarul Securităţii, se regăsesc doar cele cu numerele 2 şi 4[50].

Pe imaginea cubului de beton cu numărul 4, textul spune: „Torn lumina în beton. Aşa rămâne pe veci”; pe verso: „Aşa se naşte lumina concentrată pe care o conţine blocul de beton” şi „În artă doar sensibilul e important” [*trad.n.*], alături de ştampila „Freepost” şi colajul „The large capacity bag”. Pe faţa cărţii poştale a cubului de beton cu numărul 2, artistul aşează ştampila „Packaging

46 *Ibidem*, f. 121, *trad.n.*

47 Lucrarea *Scrisoarea-cearşaf* (*Levélpaplan*), iunie 1984 – august 1987.

48 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 122, *trad.n.*

49 Din discuţiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta. Despre amplasamentul precis al acestor cuburi, artistul își amintește: „Unul era în București, acolo unde locuia [Decebal, *n.n.*] Scriba, în curtea clădirii. În Medgidia am făcut trei: unul lângă un teren de fotbal, unul lângă o biserică turcească sau tătărască. La Constanţa, era un muzeu de artă contemporană [...]; acolo am mai făcut unul. [...] Cubul de lumină executat în București a fost trimis în anul 1977 prin poștă la Cluj, la acţiunea „Imagine-Obiect”, organizată de Antik [Sándor, *n.n.*] și Szörtsei [Gábor, *n.n.*], la sala UAP; aproximativ 30 de kilograme, probabil că a rămas acolo”.

50 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 159-158, respectiv ff.156-157.

News", iar pe verso, scris la maşină, este un text care relatează despre achiziţionarea maşinii de scris The Oliver Typewriter Chicago, urmat de amprentele tuturor clapelor acestei maşini. Chiar dacă primul gând la vederea acestei cărţi poştale duce la un gest de auto-denunţare din partea artistului ca posesor de maşină de scris, cunoscut fiind regimul special de monitorizare a acestor instrumente şi înregistrarea anuală a caracteristicilor lor, în fundal se întrezăreşte, totuşi, şi dialogul „graficienilor" – atât el cât şi Bunuş fiind absolvenţi de grafică -, marcat de o sensibilitate aparte faţă de instrumentarul şi tehnicile tipăririi.

Fila 123 a dosarului, şi ea o fotocopie a unei scrisori, pare să fie verso-ul filei 122, cu textul: „SCRIE! Dacă n-a ajuns la tine îţi expediez din nou. Mi-ar trebui această ştampilă [săgeată spre schiţa unei ştampile cu textul „Alternative Art East Europe B.I. E.K.", *n.n.*]."

Multe dintre piesele de artă poştală schimbate între cei doi artişti conţin o serie de ştampile personale, de la cele cu numele lor, până la ştampilele „Alternative Art", „Mail Art Connection", „Untranslatable Metaphor", „Mail Art Answer", „Issue", „Only My Own", „Privat", „Author's Right" ş.a.

O parte dintre aceste ştampile erau confecţionate de Elekes la Târgu Mureş, iar altele le făcea Bunuş în Oradea, în cadrul atelierului de grafică de la Casa Pionierilor şi Şoimilor Patriei, unde artistul era angajat ca profesor de desen. Această chestiune a ştampilelor a cântărit greu în interesul organelor de Securitate faţă de activitatea şi corespondenţa artistului, pentru că ea coincidea tocmai cu marea suspiciune din jurul urmăririi lui Elekes: ştampila „Király Károly az üstökös" (Király Károly cometa), apărută pe o serie de afişe de teatru în spaţiul public din Târgu Mureş, în 1978. Asupra acestui interes, astfel justificat, atestă şi două adrese interne, schimbate între Serviciile II ale Inspectoratului Judeţean Mureş şi Inspectoratului Judeţean Bihor, în iulie-august 1982[51]. Din Mureş se solicită Bihorului informaţii referitoare la Ioan Bunuş şi verificări de securitate asupra lui, dat fiind că acesta foloseşte în trimiterile sale poştale ştampile, la fel şi Elekes, acesta din urmă fiind suspect în cazul „Poarta"[52]. Securitatea Bihor răspunde acestei solicitări afirmând că „Bunuş Ioan este necunoscut în evidenţele organelor noastre. [...] Deşi are un cerc de

[51]*Ibidem*, ff. 78, respectiv f.71.

[52] „Din informaţiile ce le deţinem rezultă că Bunuş Ioan lucrează ca instructor de practică la Casa Pionierilor din Oradea, unde are acces şi la un atelier de tipografie. În trimiterile sale poştale către „Ervin" [pseudonim pentru Elekes, *n.n.*], foloseşte şi unele ştampile şi litere care sunt confecţionate la acel atelier. Mai mult şi „Ervin" posedă ştampilă cu numele său personal [sic], pe care bănuim că a primit-o de la Bunuş Ioan. Obiectivul nostru „Ervin" este lucrat pentru manifestări naţionaliste, fiind suspect şi în difuzarea unor inscripţii confecţionate sub formă de ştampilă în anul 1978 al cărui autor este necunoscut, cazul fiind codificat „Poarta", *Ibidem*, f. 78.

litografie la Casa Pionierilor, nu se deţin date că ar fi confecţionat ştampile şi pentru alte persoane”[53].

Întorcându-mă la plicul pe care Elekes solicită deconspirarea hoţilor, conţinutul acestuia pare să fi fost scrisoarea păstrată în fotocopie la dosar ca fila 126 b. Mesajul ei este în perfectă discrepanţă, pe de o parte cu recent amintitele adrese şi indicii urmărite de Securitate în corespondenţa poştală a celor doi artişti, şi pe de altă parte tocmai cu locul unde se află fotocopia ei, i.e. în arhiva fostei Securităţi: „Prietenul meu alternativ! Trăiască EXCHANGE ART-ul! Arta de schimb este primitivă! Iubim poşta şi poşta ne venerează. Femei-poştaş, una mai frumoasă ca alta, ne aduc pline de adoraţie corespondenţe fantastice, îmbucurătoare. Astăzi, de exact 11311 [semnul infinit, *n.n.*] zile sunt fericit, dar mi-am dat seama de asta la 7 mai 1982, când ai avut iniţiativa primului tău mail-art. A fost bună lungimea de undă. Aici îţi trimit unul din preambule, care în cele din urmă a eşuat din motive personale, gafe, neîncredere”[54]. Nu am reuşit să reconstitui la ce „preambul” nereuşit face referire Elekes aici, dar tabloul la care această scrisoare contribuie semnificativ prezintă accente aproape naturaliste ale dezinvolturii şi angajamentului conceptual cu care arta poştală era practicată, şi creează o juxtapunere de un umor savuros între imaginea idealizată a poştei şi agentelor sale, versus seriozitatea cu care ofiţerii Securităţii monitorizau îndeaproape, documentau şi arhivau comunicările „obiectivului” lor.

Data de 7 mai 1982 reapare aici ca referinţă, de această dată explicită, la momentul de început al schimbului de mail-art între cei doi artişti. Astfel atestată documentar, devine indubitabil că o anume carte poştală, trimisă de Bunuş lui Elekes la această dată, şi care conţine mesajul „O, hai să intervenim artistic pe cărţile poştale!”, scris (inexplicabil) în limba română, este un moment întemeietor[55].

Tocmai acest moment nu este înregistrat în dosarul Securităţii, care adună, însă, o mostră interesant selectată a comunicării dintre cei doi artişti, comunicare care se întâmpla, din relatările lui Károly Elekes, cu regularitate zilnică. Piesele colectate la dosar, păstrate sub formă de fotocopie sau ca note de traducere / descriere, nu urmăresc această regularitate, fapt care ridică noi întrebări faţă de modul şi criteriile pe seama cărora ajungeau să fie arhivate acolo. Nu se interceptau toate materialele de corespondenţă trimise şi adresate lui Elekes? Sau se interceptau, dar erau păstrate pentru documentaţie doar cele care prezentau anume detalii, de formă şi / sau conţinut, cu un oarecare potenţial interpretabil? De la caz la caz, fiecare dintre aceste variante pare să fie cea validă.

---

[53] *Ibidem*, f. 71.

[54] *Ibidem*, f. 126b, *trad. n.*

[55] Imaginea acestei cărţi poştale provine din arhiva personală a artistului Károly Elekes; ea nu se regăseşte între documentele Securităţii.

La 19 iunie ’82, Bunuş îi trimite lui Elekes o carte poştală care relatează eşecul unei tentative de organizare a ceva ce îl implica pe el şi pe câțiva dintre colegii săi din Oradea – sunt pomeniți György Jovian, Miklós Onucsan, Jakab Ágnes, Károly Kovács: „Au lăsat pe seama mea să scriu ce s-a întâmplat, dar eu nu ştiu ce s-a întâmplat. A fost ceva despre care n-o să aflu niciodată ce a fost. Şi acel ceva eu l-am făcut, nu Jovian, nici Onucsan. Produs aleatoriu este semnătua mea”, şi semnează: „Ultima strigare, Bunuş”[56]. Cartea poştală se constituie din desen şi colaj, acesta din urmă cuprinzând o fâşie ruptă dintr-o publicație, unde este lăsat lizibil cuvântul „regiune”. Nici artistul expeditor, nici cel destinatar nu îşi amintesc la ce anume făcea referire această comunicare, iar ea nu este însoțită de nici o notă ori observație a ofițerului care se ocupa de caz.

La 18 iunie ‘82, Bunuş expediază cartea poştală „Indigó” – un desen abstract, în culoare, care nu este însoțit de nici un alt text, pe față ori pe verso. După toate aparențele, cartea poştală se referă la grupul de artişti *Indigó* din Budapesta, în cadrul căruia Bunuş avea unele contacte[57]. La aceeaşi dată este realizată o altă variantă a cărții poştale „Indigó”, unde, peste desenul abstract, este lipită o folie transparentă de plastic; nici aici nu există vreun mesaj scris, iar verso-ul cărții poştale este identic cu al celei anterioare[58].

Cu o zi înainte, la 17 iunie, György Jovian şi Ioan Bunuş au semnat o carte poştală, expediată lui Elekes, care are pe recto ceea ce pare să fie un text ilizibil, scris de mână şi mâzgălit pe deasupra, iar pe verso conține versurile: „*Allons enfants de la Patrie, Le jour de gloire est arrivé! Contre nous de la tyrannie, L'étendard sanglant*”[59]. Fotografiile după această carte poştală care se păstrează în dosar sunt neclare, într-atât încât strofa *Marseillaise*-ei este în cea mai mare parte indescifrabilă, la fel ca expeditorii şi destinatarul ei. În ce mă priveşte, nu am reuşit să intuiesc conținutul textual al acestei vederi înainte de a identifica imaginea cărții poştale în arhiva personală a lui Károly Elekes. Care ar fi putut fi, atunci, utilitatea acestui document, păstrat astfel în dosarul artistului? Ce putea el să mărturisească în situația în care, din statutul de document pasiv, ar fi fost activat pentru a deveni dovadă? Dincolo de posibilitatea descifrării unei similitudini formale cu alte cărți poştale trimise de Bunuş, în care sunt recurente benzile colorate succesive folosite şi aici, nici un alt indiciu de pe acest document nu poate căpăta un rol într-o eventuală incriminare; iar singur, acest indiciu pare neconcludent. Rămâne, astfel, de neelucidat motivul pentru care o asemenea fotocopie a continuat să fie păstrată în dosar, dincolo de improbabila intenție de a lăsa mărturie asupra eşecurilor fotografului de serviciu. Iar una dintre puținele interpretări care rămân posibile ar sugera un aparat funcționăresc

[56] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 147-148, *trad.n.*
[57] *Ibidem*, ff. 151-152.
[58] *Ibidem*, ff. 153-154.
[59] *Ibidem*, ff. 160-161.

care opera mai degrabă mecanic, atent la îndeplinirea unor cifre de normă şi mai puţin la relevanţa procesului. Pe de altă parte, însă, textul acestei cărţi poştale ar fi putut cântări greu printre alte dovezi de atitudine duşmănoasă faţă de partid şi stat, el fiind lesne interpretabil în acest sens în stilul specific poliţiei politice: parte din imnul naţional al Franţei, una dintre puterile occidentale „duşmane", incită la revoltă împotriva puterii tiranice asupritoare – aceasta din urmă o temă ce devenea cu atât mai sensibilă pentru poliţia secretă cu cât se acutiza dictatura locală. Pare, astfel, cu atât mai necesară o documentare precisă a unei asemenea corespondenţe poştale; şi foarte probabil că ea s-a intenţionat, şi poate că tocmai grija de a nu fi deconspirat Serviciul Special „S" a condus la un astfel de foto-document: se făceau fotografiile şi corespondenţa era returnată în circuitul poştal cât mai repede posibil, iar negativele erau ulterior prelucrate şi imprimate pe hârtie; în acest caz, chiar dacă se obţineau imagini neclare, ele erau păstrate pentru că aveau de obicei în spate o serie de documente anexă, undeva pe parcurs, care le certificau existenţa – note de retragere temporară din circuitul poştal şi de predare organelor competente pentru studiu si documentare.

Fotocopierea defectuoasă a materialului documentar arhivat este sesizabilă şi în cazul altor trimiteri poştale, dar unde conţinutul textual este mai puţin elocvent pentru ceea ce putem presupune că urmărea Securitatea. Acesta este şi cazul celor două cărţi poştale trimise de Ioan Bunuş lui Károly Elekes, cu intervenţii pe imaginea Palatului Vulturul Negru din Oradea, nedatate[60]. Prima dintre ele, înfăţişând două benzi de hârtie cu intervenţie cromatică aplicate imaginii clădirii, explică pe verso: „Renumitul palat Vulturul Negru din Oradea. Vederi poştale şi transformarea lor corespunzătoare." Cea de-a doua carte poştală, având pe faţă un colaj cu mai multe benzi de hârtie colorate integrat faţadei monumentului, menţionează pe verso: „Vedere cu renumitul palat Vulturul Negru din Oradea, cu un sfeşnic evreiesc modern." Acest din urmă text este literalmente invizibil pe fotocopia cărţii poştale din dosar, fiind şi de această dată descifrat cu ajutorul imaginii provenind din arhiva personală a destinatarului ei.

Benzile colorate succesive, de o uşor altă factură decât cele utilizate pentru împrospătarea imaginii monumentului Secession orădean, revin în numeroase cărţi poştale realizate de Ioan Bunuş în prima parte a anului 1982. Uneori ele sunt purtătoare de text, ca în cazul cărţii poştale „*La Marseillaise*", dar, de cele mai multe ori, sunt lăsate ca atare, amplasate pe suprafaţa destinată mesajului scris al modelului standard de carte poştală. Este şi cazul a două cărţi poştale nedatate, arhivate în dosarul lui Károly Elekes, în care textul comunicării este scris de mână, pe feţele destinate de obicei imaginii[61]. Cele două cărţi poştale

[60] *Ibidem*, ff. 162-165.
[61] *Ibidem*, ff. 166-169.

sunt numerotate succesiv, iar cea cu numărul 1 conține textul: „Carte poştală transformată şi cu o intervenție slabă (ieftină), impregnată cu vin roşu într-un loc ce se cuvine destinatarului"; pe verso sunt pete de vin roşu lângă numele lui Elekes, iar tipăritura standard „carte poştală" este modificată în „artă poştală". Versoul este identic şi la cartea poştală numerotată 2, cu excepția subliniatei pete de vin, iar fața acesteia poartă mesajul: „Acelaşi titlu ca al cărții poştale şi ca al numărului 1, cu diferența că asta conține o informație verbală [încercuit, *n.n.*]. Am primit răspuns de la Rijeka (unde a intrat un desen artistic de-al meu, la a opta ediție a Bienalei Internaționale de desen de la Rijeka), [paranteza în orig., *n.n.*] S-a întâmplat un lucru foarte mare" [*trad. n.*].

Comunicările concrete alternau, se pare, regulat cu intervențiile pe cărți poştale neînsoțite de mesaje text. În cazul unei corespondențe zilnice, cum a fost în acea perioadă cea dintre Bunuş şi Elekes, de cele mai multe ori mesajele concrete lăsau loc jocurilor grafice, iar cărțile poştale de serie, cu vederi din oraşe, deveneau o țintă inevitabilă a acestor intervenții. Aşa este şi seria de vederi cu Teatrul de Stat din Oradea, pe care Ioan Bunuş a intervenit în repetate variante, din care câteva se regăsesc arhivate în acelaşi dosar al lui Károly Elekes. Pe una dintre acestea, Bunuş intervine cu desen în tuş, creând o perdea de haşură peste imaginea clădirii teatrului şi a celor vecine şi lăsând nealterată doar suprafața cerului, cu un spectaculos nor. Pe verso, îi scrie destinatarului său: „Ioan Bunuş – Oradea, oraş din Europa Centrală de Est, cu nori. Transformare de vedere poştală. Copyright I. Bunuş 1982. Editare şi corectură offset Elekes Károly, Târgu Mureş şi Amsterdam 1989. Be an editor"[62].

O altă carte poştală cu vederea Teatrului din Oradea se păstrează în dosar doar ca fotocopie a versoului imaginii, pe care Bunuş scrie: „Ioan Bunuş – Teatrul *Milenaeum*[63] al unui oraş comunist, cu nori. Transformare de vedere poştală IV. Copyright I. Bunuş 1982. Editare şi corectură offset Elekes Károly, Târgu Mureş şi Amsterdam 1982 - 1989. Be editor not artist!"[64]; destinatarul cărții poştale este „Reflexman Károly Elekes, Editor and Artist". Dintre fotografiile ce documentează arta poştală din arhiva personală a lui Elekes, există una care ar fi putut fi tocmai imaginea frontală a acestei vederi sau a alteia din serie, în care intervenția grafică constă într-o suprafață compactă de culoare roşie sub care transpare imaginea teatrului, rămânând neatinsă doar o porțiune din cer şi din nor. Fără a reconstitui exhaustiv întreaga serie, o altă variantă de

[62]*Ibidem*, ff. 174-175, *trad. n.* Elekes Károly se afla într-o călătorie la Amsterdam în perioada respectivă; care este însă intenția menționării anului 1989 notat în acea succesiune, rămâne, deocamdată, de neînțeles.

[63]Titulatură folosită în limba maghiară pentru aniversarea a 1000 de ani de la stabilirea maghiarilor în Europa. Teatrul din Oradea, ca multe alte clădiri de pe teritoriul ce aparținea la acea dată Ungariei, a fost construit în cinstea acestei aniversări.

[64] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 176, *trad. n.*

intervenţii pe această carte poştală, ce provine din colecţia lui Károly Elekes şi nu se regăseşte în dosarul Securităţii, comunică un text asemănător – vedere dintr-un oraş comunist, cu nori – şi are prinsă cu capse, pe imaginea frontală, o bucată de material textil transparent, roşu şi netivit, care a început să se destrame.

Din cele observate în cazurile altor serii de cărţi poştale făcute de Ioan Bunuş, pare cel mai plauzibil că şi acestea, din seria vederilor cu teatrul orădean, au fost expediate într-o foarte restrânsă perioadă de timp, dacă nu chiar în zile consecutive. Această situaţie determină o nouă nedumerire faţă de criteriile de retragere a corespondenţei din circuitul poştal şi arhivarea ei la dosar. De ce au fost păstrate doar cele două vederi din această serie, şi una dintre ele doar ca imagine de verso, când poate tocmai cele alterate cu textil şi culoare roşie ar fi fost mai apte de a deveni dovezi de ironie (fină, ce-i drept) la adresa regimului? Iar asta fără a mai insista asupra posibilelor speculaţii pe seama menţiunii aniversării *Milenaeum*, care ar fi putut deveni relevantă într-un dosar (al lui Elekes) construit pe suspiciunea de atitudine naţionalistă. Ca alte vederi ale seriei să nu fi fost interceptate pare greu de crezut sau greu de explicat. Un alt aspect curios este şi absenţa adreselor sau notelor de traducere / descriere ale Serviciului „S", care de obicei însoţeau orice corespondenţă retrasă din circuitul poştal – după cea amintită mai sus şi care anunţa trimiterea a cinci materiale în original, nu se mai regăseşte, în actuala alcătuire a dosarului, nici o alta care să anunţe ori să traducă celelalte cărţi poştale arhivate succesiv şi prezentate aici. Aspect care devine cu atât mai evident cu cât pentru unele dintre scrisorile îndosariate, dar şi pentru unele piese de mail-art, există astfel de adrese însoţitoare.

Este cazul unei cărţi poştale pe care Károly Elekes i-o trimite lui Ioan Bunuş, la 10 iunie 1982.[65] Ea se păstrează în dosar în fotocopie, faţă-verso, şi este însoţită de o notă-traducere datată 14 iunie 1982, care îi redă astfel textul: „Gata cu tiparitul! Gata cu multiplicarea! Gata dömpingul [sic] informatic! Să fim intimi! Micile ştiri să le spunem şoptind în condiţii intime. Cu sfaturi cordiale ne va aproviziona biroul THE SECRET care nu există. Să clasăm toate materialele tipărite până acum!"[66].

E drept că textul ridică unele dificultăţi specifice de traducere, fiind inserată în corpusul său ştampila „The Secret" şi existând astfel două posibilităţi de lectură, şi anume integrând sau nu textul ştampilei în cadrul ultimei fraze[67].

[65] *Ibidem*, ff. 171-172.
[66] *Ibidem*, f. 170.
[67] O traducere pe care o consider mai precisă ar fi: „Gata cu tipăriturile! Gata cu multiplicările! <u>Gata cu tumultul de informaţie!</u> Să fim <u>intimi</u>! Micile noastre ştiri <u>să le şoptim în condiţii de intimitate!</u> [subl. în orig., *n.n.*] Datele lăuntrice [sau de interior, *n.n.*] ni le furnizează inexistentul [dedesubt ştampila, *n.n.*] The Secret [imediat sub ştampilă, olograf *n.n.*] birou mondial. [Scrise în

Traducerea pe care o oferă Serviciul „S" lasă însă loc unor mici insinuări, regăsibile în nuanțe și apte de a atrage atenția ofițerilor care monitorizau cazul. Ceea ce Elekes dorea să îi comunice corespondentului său era proaspăta decizie de a nu mai produce lucrări de grafică multiplicabilă, decizie care a și fost, ulterior, respectată[68]. Imaginea frontală a cărții poștale se compune din patru cadre fotografice cu mâini, surprinse în gesturi diferite, pe negativul cărora artistul a intervenit prin zgâriere, completând cu accente grafice fotografiile; acestei compoziții îi este atașată, central, o etichetă cu textul „Stop Press".

Schimbul de idei și informații pe calea poștei între cei doi artiști cuprindea, alături de intervenții pe cărți poștale de serie sau de confecționarea altora, schimb de adrese din rețeaua internațională de mail-art, de date despre practicile artistice în care se angajau, ori activitatea expozițională, toate integrate în specificul acestui tip de comunicare.

În 13 iunie 1982 Ioan Bunuș îi trimite lui Elekes un plic cu un desen liniar pe exterior, care conținea fotografiile a trei lucrări ale artistului din perioadă, pe care le comentează pe verso[69]. Lucrările par să formeze o serie și constau în intervenții în desen pe fotografii alb-negru – sau, cel puțin, astfel sunt ele explicate de artist, fiecare în parte, pe spate. Pe una dintre aceste lucrări, Bunuș scrie: „[Tipărit la mașină, *n.n.*] Reproducere foto alb-negru cu intervenții desenate de elemente falice colorate. [Scris de mână cu majuscule, *n.n.*] E visul unei femei sau al unui bărbat acest câmp de luptă?" Pe versoul celei de-a doua fotografii, este textul: „[Scris de mână cu majuscule, *n.n.*] Întrebare: tu ai identificat în lucrarea din catalogul meu apariția multelor elemente falice? [Tipărit la mașină, *n.n.*] Reproducere foto intervenție desen elemente falice", iar pe spatele ultimei lucrări trimise scrie: „[Scris de mână cu majuscule, *n.n.*] Aceasta, astfel, este o crăpătură în scoarță. [Scris de mână cu minuscule, *n.n.*] În partea de sus, intervenție creion alb și albastru. [Tipărit la mașină, *n.n.*] Reproducere foto alb-negru cu intervenție de cariocă color.[Scris de mână cu majuscule, *n.n.*] Multe simboluri falice reținute = astfel câmpul de luptă va fi mai estetic" [*trad. n.*].Toate aceste imagini se păstrează arhivate în dosarul lui Elekes, bine foto-documentate, dar se poate doar specula pe marginea posibilului interes operativ pe care ele îl puteau genera, ori atenției cu care au fost analizate, ori tentativelor de descifrare a mesajelor transmise. Nu există în dosar nici o adresă ori notă-traducere care să însoțească aceste documente și nici vreun alt fel de document care să le comenteze.

Cert este că bănuiala artiștilor privind o monitorizare, activă ori

jurul ștampilei, încercuite și unite prin săgeți cu ștampila sunt observațiile, *n.n.*] Aceasta e bună! Excepțional! Sensibil! Celălalt! Flexibil! Eficace! [Încercuit separat, pe colțul din stânga sus, *n.n.*] Să folosim până la epuizare lucrurile tipărite până acum!", *trad. n.*

68 Din discuțiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.

69 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 180-186.

potențială, era punctată, uneori cu o notă de umor, în diverse ocazii. Tot în dosarul lui Elekes se păstrează în fotocopie un plic şi coala pe care o conţinea, prin care Bunuş îi trimitea o listă de diferite adrese din Reghin unde ar putea fi găsit artistul Adorjáni Zoltán. Sub enumerarea acestora, scrisă la maşină, Bunuş pune ştampila cu numele său, ştampila Atelierului de Tipografică a Casei Pionierilor şi Şoimilor Patriei Oradea, alături de care scrie de mână, sub formă de ştampilă, „În exclusivitate pentru Elekes Károly" şi semnează „Proprietar de diapozitive color şi informator, I. Bunuş"[70]. Aceste mici punctări care par, mai ales din prisma prezentului, adresări directe organelor de urmărire, poate că aveau, dincolo de caracterul ludic, şi rolul de a întreţine „colaborarea" organelor de control pentru bunul mers al mail-art-ului şi returnarea corespondenţei în circuitul poştal. Judecând după proporţia foarte mare în care corespondenţa poştală arhivată în dosarul artistului Elekes Károly se regăseşte în colecţia sa personală, se poate constata că această „colaborare" a funcţionat.

Fără să fie însoţite de notele de retragere temporară din circuitul poştal sunt şi fotocopiile după o carte poştală pe care Elekes i-o trimite lui Bunuş, unde apare menţionat – unica dată între documentele găsite în aceste arhive – Cenaclul Atelier din Târgu Mureş (în maghiară *Marosvásárhelyi Műhely Alkotokör* sau prin iniţialele MAMŰ). Ştampila cu logo-ul Cenaclului este elementul central de pe dosul acestei cărţi poştale, sub ea stă scris într-un chenar „Mail Medium", iar în jurul ei, pe un traseu ovoidal, este textul cu majuscule: „Să închinăm paharele pentru Atelier, pentru principiu, pentru renaştere pe muchie!"; cu linie subţire şi minuscule sunt scrise dispersat fragmentele de text: „Stare miraculoasă, deja", „Dacă găureşti, se poate agăţa [săgeată care indică spre un mic cerc, *n.n.*]", „De 10913 zile îmbătrânesc şi tot tânăr sunt încă", „În artă, noua sensibilitate este importantă!"[71]. Pe faţă, cartea poştală are o fotografie alb-negru cu o imagine indiscernabilă - fotografia unui film negativ aşezat în faţa unui geam[72] - şi ştampila cu numele artistului.

Cenaclul Atelier din Târgu Mureş se configurase în acei primi ani '80 ca o organizaţie artistică neoficială, independentă de formele instituţionale oferite de UAP şi al său Cenaclu al Tineretului, folosind un spaţiu de expunere separat – sala din holul Teatrului Studio din oraş -, un program expoziţional autonom – elaborat de artistul Elekes Károly -, o identitate vizuală proprie – logo, ştampilă. Chiar dacă şi expoziţiile MAMŰ treceau prin acelaşi filtru de aprobări ale Consiliului de Cultură şi Educaţie Socialistă ca toate celelalte expoziţii – de la bunul de tipar pentru afişele expoziţiilor până la sporadice obiecţii, nesoldate cu cenzură, la vizitarea acestora - se pare că această organizaţie neoficială nu a stârnit interesul ori îngrijorarea poliţiei politice, în ciuda intenţiilor sale de

[70] *Ibidem*, f. 178, *trad.n.*
[71] *Ibidem*, ff. 189-190, *trad.n.*
[72] Detaliu menţionat de Károly Elekes în discuţiile înregistrate, februarie 2014.

independență instituțională. Cartea poștală a lui Elekes care celebrează renașterea miraculoasă a Atelierului se află arhivată în acest dosar din motive care se disociază de referințele conținutului său, pentru că aceste referințe nu se mai regăsesc în alte documente și nu se numără printre suspiciunile pe seama cărora era monitorizat artistul.

La 14 iunie 1982 Ioan Bunuș îi trimite lui Elekes o carte poștală prin care îi vestește primirea catalogului Trienalei de desen de la Wrocław, la care artistul participase: „Zilele astea a sosit catalogul de la Trienala Internațională de desen de la Wrocław, care a fost între 1 decembrie 1981 și februarie '82. Cred că fragmentul de poezie e al lui Szőcs Géza (l-am auzit la radio). Nu ți l-am trimis [catalogul, *n.n.*], dar să știi că îl am. Această fotografie e la fel ca reproducerile catalogului de la Wrocław: nu destăinuie totul despre ele. *Fotografia marcată cu asterisc reprezintă un bărbat și o femeie, față în față, din profil"[73]. Pe imaginea cărții poștale – o fotografie alb-negru a artistului – este fragmentul de vers: „... știai să transpiri, să te despici, să te continui zilnic..." [*trad. n.*] Este improbabil să se poată certifica, și în cazul acestei cărți poștale, care ar fi fost interesele ce au condus la păstrarea ei în dosar – se poate doar specula pe seama menționării poetului Szőcs Géza, aflat și el în monitorizarea Securității sau a comentariului lui Bunuș despre fotografia care nu destăinuie totul despre ea, ori poate un amestec al celor două.

Mult mai previzibilă pare, sub acest aspect, reținerea temporară din circuitul poștal a unei scrisori pe care Elekes Károly i-a trimis-o lui Baász Imre, la Sfântu Gheorghe, la 24 noiembrie 1982: o imagine cu monumentul funerar al lui Körösi-Csoma Sándor[74], însoțită de un text în latină ce anunța celebrarea centenarului morții acestuia, în 1942. Pe această imagine, Elekes a scris „Memorial Art", completând sub data centenarului anul 1982, iar pe spatele ei relatează: „Stimate domn! Este ceață! De săptămâni, abia se văd clar lucrurile, ce va fi? Știi care este marea situație și dacă da, te preocupă? Sper că ai abandonat construirea Sweet Home-ului, pentru că e cea mai proastă alternativă. Singura alternativă este arta alternativă. A că-zut stea-ua de pe ca-sa pri-mă-ri-ei! [subl. în orig., *n.n.*]"[75] (Imagini: 29, 29b). Scrisoarea este însoțită în dosar de o notă-traducere, datată 27 noiembrie 1982, care menționează, alături de o foarte bună traducere a textului, că un mesaj similar îi fusese trimis de către Elekes și

73 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 191-192, *trad.n.*

74 Filolog și orientalist maghiar, născut în localitatea Chiuruș, actualul județ Covasna, în 1784. A întreprins o călătorie de cercetare și documentare în Orient, unde dorea ca, pe seama filiației lingvistice și a altor indicii, să identifice zona de origine a secuilor / maghiarilor. A murit la Darjeeling, în 1842. Este autorul primului dicționar englez-tibetan, a unei gramatici a limbii tibetane și a unor studii de lingvistică orientală. Ocupă un loc important în panteonul culturii maghiare și este o figură legendară, de o însemnătate specială, mai ales pentru populația maghiară din Transilvania.

75 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 217-218.

artistului Nagy Árpád[76] şi că la controlul de laborator nu s-a găsit nimic suspect[77]; ordinul ofiţerului ce se ocupa de caz apare scris de mână: „Repuneţi”.

Din discuţiile purtate cu Elekes Károly se pare că textul acestui mesaj face referire la unul dintre proiectele care îl preocupau în acea perioadă pe Baász Imre şi despre care îi vorbise cu diverse ocazii, şi anume construirea, într-un loc izolat în natură, a unei mici colibe în care să se poată retrage din când în când, proces pe care intenţiona să îl documenteze prin film şi fotografie, de aici rezultând un documentar care să poată fi expus ulterior – *Sweet Home*. Despre fragmentul de text silabisit, Elekes îl recunoaşte ca fiind provocator: este o adaptare a unui vers dintr-un cântec popular, unde, în original, nu steaua este cea care cade de pe primărie, ci cocoşul de vânt.

Mesajul lui Elekes este unul bogat conotativ, iar repetarea întrebării, astfel formulate, şi în scrisoarea trimisă lui Nagy Árpád – „ştii care este marea situaţie...” – putea să atragă atenţia poliţiei secrete. Discutând acum despre acest aspect cu artistul şi insistând asupra suspiciunii de comunicare codată pe care mesajul îl putea ridica, el susţine că nu a fost vorba despre o asemenea intenţie sau nu în sensul ei bănuit de Securitate: „Nu, nu e nimic codat. Dar ceea ce Securitatea nu a văzut şi nu a înţeles este că eram tineri, eram plini de energie, de viaţă, şi voinţă, şi vise, şi că nu vorbeam aceeaşi limbă, rurală, pe care o vorbea populaţia. Eram Mari Artişti! [...] Şi din cauza asta trebuia să avem şi limbajul interesant. Dacă nu ai avut un limbaj interesant, atunci nu ai fost un om interesant. Nu ai fost artist, nu ai fost creator”[78].

Cred că în lectura retrospectivă a documentelor de comunicare pe calea poştei dintre artişti, cele mai multe justificat încadrabile genului mail-art, prezente (sau nu) în dosarele fostei Securităţi, această mărturie cântăreşte greu, pentru că ea oferă reala măsură a acelor practici artistice care se distanţau frust, în intenţii, de registrul politicului, asumându-şi, în schimb, preocupări legate de limbaj, vizual sau verbal, de graniţele şi posibilităţile libertăţii lui în sensuri estetice, în principal.

Cazul acestei scrisori oferă, spre deosebire de celelalte, noi termeni de comparaţie şi analiză, pentru că ea se regăseşte ca document arhivat şi în dosarul de urmărire întocmit de Securitate pe numele lui Baász Imre[79]. Reintrodusă în circuitul poştal în Mureş, ea a fost apoi interceptată şi în Covasna, unde pare să fi stârnit o reacţie mai apăsată. Nota-traducere a scrisorii, diferită ca stil de cea

---

[76] Traducerea pe care nota informativă o oferă textului acestui mesaj: „Ştii care este marea situaţie? Şi dacă da, te preocupă? Răspuns alternativ lui PUKA [subl. în orig., *n.n.*]”. Artistul Nagy Árpád foloseşte pseudonimul Pika, cel mai probabil scris de Elekes în acel mesaj şi descifrat greşit de traducător.

[77] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 210.

[78] *Ibidem*.

[79] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, ff. 197-198.

din Mureş, lasă versul adaptat al cântecului popular în limba maghiară şi descrie în detaliu aspectul paginilor: „Toată comunicarea de mai sus este relatată pe spatele unei coli de hârtie care reprezintă mormântul lui K.CS.S. din Darjeeling, cu datele de 1842-1942 şi este adăugat de E.K. data de 1982 MEMORIAL. Pe imprimatul care reprezintă mormântul se vede şi o coroană, la care apare roşu-alb-verde desenat, probabil, tot de E.K."[80]. Aceste observaţii nu au fost relevante pentru Securitatea Mureş sau, cel puţin, ele nu au fost reţinute în nota-traducere a scrisorii, unde ea nu apare deloc descrisă sub aspect formal. Poate că o cauză a acestui fapt să fi fost familiarizarea mai mare a ofiţerilor ce se ocupau de caz cu aspectul neobişnuit al corespondenţelor trimise sau primite de Elekes? Cert este că cele două unităţi judeţene de Securitate, din Mureş şi din Covasna, au tratat diferit acelaşi material, au subliniat diferit conţinutul mesajului său şi l-au privit diferit sub aspect formal. Mai mult decât atât, Securitatea Covasna a trimis o adresă în Mureş, cu o copie a acestei scrisori, prin care îi înştiinţa pe omologi asupra reţinerii ei din circuit şi solicitau date despre expeditorul ei[81]. Baász Imre era urmărit tot pe seama suspiciunilor de naţionalism maghiar, ca Elekes Károly, dar cu toate astea din Mureş scrisoarea a fost trimisă mai departe, fără să se întreprindă măsuri speciale de avertizare asupra ei a Inspectoratului Covasna, căruia i s-a răspuns, printr-o adresă din 11 decembrie 1982, oferindu-se informaţiile deţinute despre Elekes şi menţionându-se că scrisoarea respectivă fusese interceptată şi de ei[82]. Dacă această scrisoare a ajuns sau nu la Baász Imre, nu am reuşit să aflu, iar în documentele din dosarul artistului nu se menţionează dacă a fost returnată în circuitul poştal. Cred că exemplul ei este util în a observa diferenţa pe care puteau să o facă, în chiar interiorul angrenajului Securităţii, două tipuri de atitudini faţă de acelaşi material, în două cazuri similare ca interes operativ, diferenţă dată, în cele din urmă, de factorul uman care nu a putut să asigure o coerenţă perfectă în funcţionarea şi reacţiile acestui angrenaj. Dacă o imagine ori o formulare ajungeau să fie considerate duşmănoase ori potenţial periculoase, la acest nivel, depindea de deciziile şi interpretările câtorva oameni, şi ele nu erau întotdeauna identice.

După perioada de arhivare mai densă a corespondenţei Bunuş – Elekes din lunile aprilie – mai 1982, discutată mai sus, se mai păstrează în dosarul artistului doar câteva intervenţii ale interlocutorului său, dar fără ca dialogul lor

---

[80]*Ibidem*, f. 196.

[81]*Ibidem*, f. 195. Documentul este arhivat şi în A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosarul nr. 085302, f. 216.

[82]*Ibidem*, f. 199. Aceeaşi adresă se păstrează şi în dosarul lui Elekes Károly, A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 220. Informaţiile ce se furnizau între inspectoratele judeţene la astfel de solicitări aveau, din câte am întâlnit în materialele de arhivă studiate, un caracter standardizat și rezumativ, conținând datele de identificare (nume, numele părinților, data nașterii, adresa de domiciliu), dacă apare sau nu în evidențele Securității, iar dacă da, în ce fel (e.g. informator, urmărit), şi cu ce probleme.

să se fi rărit, judecând comparativ după piesele reunite în colecția personală a lui Károly Elekes.

Pe 6 august 1982, Bunuş îi scrie corespondentului său o carte poştală, pe faţa căreia se compune ceea ce pare a fi un colaj de etichete, sunt înscrise datele de 12 mai şi 8 august ale anului '82 şi comentariile: „Acesta e capacul celei mai fine acuarele germane" şi „*Mail-art without watercolors*"; pe spatele cărţii poştale scrie: „Una dintre date este ziua furtului celui mai fin set de acuarele germane pe care îl aveam. Cealaltă e data de azi. În cele patru luni care au trecut de atunci, poliţiştii nu au dat nici un semn că ar fi prins făptaşii. La închisoare cu hoţii de acuarele!!!"[83]. Cartea poştală nu este însoţită, în cuprinsul dosarului, de nici o notă informativă / traducere, şi se păstrează în copie xerox.

Două scrisori îi sunt trimise de Bunuş lui Elekes din Reghin, oraşul său natal, la 11 respectiv 13 august 1982, ambele traduse în notele informative din dosar şi doar una păstrată ca xerocopie. În aceasta din urmă Bunuş scrie pe faţa cărţii poştale: „Am 30 de ani. Aici, acum, ne pun să cântăm cântece de pionieri"[84]. (Imaginea 31) Nota informativă oferă o altă traducere şi menţionează, în textul scris la maşină, că sunt trimise cu aceste mesaje câteva cântece patriotice dactilografiate; pe aceeaşi notă se regăsesc însemnările olografe ale ofiţerului ce se ocupa de caz: „Să vedem ce cântece: 1. Copiii lumii doresc pacea! 2. Fiii mândrei Românii. 3. Forum '82. 4. Omagiu Partidului. 5. Drag Pământ Românesc"[85]. Scrisorile au fost returnate în circuitul poştal, după cum precizează însemnarea de pe nota informativă[86].

Ultimele menţiuni ale acestui intens dialog dintre cei doi artişti care se regăsesc în dosar sunt două note informative (probabil traduceri) ale Serviciului „S", din 13 septembrie, respectiv 1 octombrie 1982. Prima dintre ele scrie: „O sursă a unităţii noastre ne-a informat că Bunuş Ioan, din RPU Budapesta i-a relatat lui „Ervin" [Elekes Károly, *n.n.*]: „Stimate E.K., este bine să te odihneşti

---

[83] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 64-65, *trad.n.*

[84] *Ibidem*, f. 57, *trad. n.*

[85] *Ibidem*, f. 56. Traducerea textului de pe faţa cărţii poştale din notă: „Am 30 de ani. Aici ne pun să cântăm cântece deschizătoare de drumuri / patriotice /. Şi eu cânt. E fenomenal!". Probabil ca au fost scrise şi ultimele două propoziţii, dar ele nu sunt vizibile în xerocopia ce se păstrează în dosar. Textul de pe dosul cărţii poştale este tradus mai precis: „Este foarte ciudat, pur şi simplu, să îţi scriu o vedere din oraşul meu – fiindcă azi dimineaţă ne-am şi întâlnit – dar pentru prea puţin timp şi din acest motiv urgentezi întâlnirea noastră de la Reghin. Să aduci film, aparat foto şi bani. Bunuș." (subl. în orig., *n.n.*).

[86] Cea de-a doua scrisoare, după care nu există copie în dosar, ci doar o notă-traducere, relatează impresia lui Bunuş în urma întâlnirii cu Elekes din Reghin, unde crede că a avut loc între ei un „Interchange of Ideas." Nota informativă face menţiunea că împreună cu acest text a fost expediat şi un semn de carte croşetat de pionieri din Reghin şi notele muzicale ale unor cântece pentru mandoline de la cercul pionierilor. Vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 51.

aici, în Piața Battyány, după o călătorie scurtă, dar obositoare ... Totul este O.K. Acuma număr zilele toamnei deja aici. Bunuș" [subl. în orig., *n.n.*]"[87]. În cea de-a doua, traducerea mesajului este redată astfel: „21.09.1982. Viena. Sunt aici în acest mare oraș, dar panorama (madártávlat) este totuși surprinzător de frumoasă. Te salut, Bunuș"[88].

Aceste două mesaje sunt trimise de artist de pe parcursul călătoriei spre Germania, când părăsește definitiv țara, și probabil că sunt nu doar ultimele arhivate în dosar, ci poate chiar printre ultimele trimise lui Elekes Károly în țară.

Dialogul pe calea poștei dintre cei doi artiști era plănuit să dobândească și forma unei expoziții, după cum mărturisește Elekes Károly, ceea ce nu s-a mai întâmplat, probabil din cauza subitei plecări a lui Ioan Bunuș. Despre această intenție atestă și un raport din dosarul de urmărire al artistului, datat 4 august 1982, care redă conținutul unei scrisori trimise de Elekes pe adresa Hotelului „Someș" din Satu-Mare, interceptată de Serviciul „S": „Stimate Domn! În hotelul dvs. a fost cazat artistul Bunuș Ioan din Oradea până la data de 31.07.1982 în cadrul taberei de creație organizată în orașul Satu Mare. Cu artistul Bunuș Ioan am inițiat conversația artistică prin poștă numită „POST ART" ce va servi pentru organizarea unei expoziții în această idee, deci orice lipsă din această suită ar întrerupe ideea artistică. Ultimul „POST ART" am trimis pe adresa hotelului pe data de 3 august. În cazul dacă Bunuș a părăsit hotelul cu câteva zile mai înainte, v-aș ruga frumos să trimiteți exemplarele rămase la dvs. în plicul anexat la Oradea. Totodată cer scuze pentru acest deranj, dar nu avem altă posibilitate pentru salvarea ideilor artistice"[89].

Este greu de spus dacă angajamentul acestei scrisori a avut vreun efect în a-i convinge pe ofițerii de Securitate asupra intenției reale a conținutului comunicării dintre cei doi artiști sau aceștia au continuat să considere comunicările dintre ei suspecte, așa cum se menționează într-un raport datat 15 iulie 1982: „În ultima perioadă [Elekes, *n.n.*] întreține relații foarte apropiate cu numitul Bunuș Ioan, din Oradea [...]. Conținutul comunicărilor între cei doi au un conținut suspect [sic] mai ales că folosesc și unele cifre"[90].

Angajamentul față de mail-art al celor doi artiști a avut însă, pe termen scurt, simpatizanți și adepți între colegii lor. Pe de o parte, la Oradea, Ferenczi Károly a preluat pentru un timp comunicarea poștală cu Elekes Károly după plecarea din țară a lui Bunuș, pe de altă parte, Radu Procopovici, critic de artă bucureștean, s-a arătat inspirat de consecvența celor doi – pentru a folosi doar exemplele documentate în dosarul lui Elekes.

Pe fața unei cărți poștale nedatate, Procopovici îi trimite artistului

---

[87]*Ibidem*, f. 202.
[88]*Ibidem*, f. 209.
[89]*Ibidem*, f. 69.
[90]*Ibidem*, ff. 42 (verso)-43.

proiectul unui program de mail-art, dactilografiat, intitulat „Acţiune autobiografică publică nr. 1": „Biografia subiectului începe azi [ştampilă „Mail-art", *n.n.*]. EVENIMENTUL zilei: R.P. începe să comunice cu E.K. folosind Cartea Poştală. SCOPUL zilei: R.P. vrea să înceapă ceva nou, ceva ce nu a mai făcut niciodată. Verificăm ce înseamnă ÎNCEPUT a începe SFÎRŞIT a sfîrşi. REALIZAREA zilei: (10h ... nimic). EROAREA zilei: dezordine, inerţia, lipsa de concentrare, pierderea memoriei etc. PROPUNERI de perspectivă: imediate: formularul poate primi orice îmbunătăţiri. (subl. în orig., *n.n.*)"[91]. Din relatările lui Elekes Károly, schimbul de mail-art cu Radu Procopovici nu a beneficiat de consecvenţă ulterior acestei cărţi poştale, din cauza deselor ocazii cu care se întâlneau, rămânând, însă, acest program-partitură care conceptualizează viitorul proiect[92].

Din dialogul pe calea poştei dintre Ferenczi şi Elekes au rămas câteva documente arhivate, în afară de cele care au devenit dovezi incriminatoare în „cazul Szabados Ágnes" – acestea din urmă, de fapt, fiind doar destinate acestui dialog, fără să ajungă să facă parte din el, nemaifiind returnate în circuitul poştal. În dosarul lui Elekes Károly există doar o scrisoare de la Ferenczi, cu un conţinut personal şi redactată într-o formă comună[93]. În dosarul de urmărirre al lui Ferenczi Károly se păstrează, însă, alături de o serie de scrisori traduse în notele informative, de asemenea cu un conţinut personal, imaginile unei acţiuni făcute de cei doi artişti în Mureş, ale cărei fotografii Elekes le trimite colegului său în Oradea[94]. Acţiunea este menţionată în corespondenţa dintre cei doi artişti sub numele „*Deviaţia*", dar în portofoliul actual al lui Ferenczi apare ca „*Ultrastângistul o ia la dreapta*": Elekes Károly, încălţat la ambele picioare cu câte un pantof stâng, păşeşte pe liniile de marcaj ale unui teren de sport şi, urmând direcţia curburii pantofilor, deviază de pe linia dreaptă şi o continuă pe cea care se curbează pregnant spre dreapta.[95] Ideea acţiunii este a lui Ferenczi şi o fotografiază cu aparatul colegului său. Elekes i-a trimis prin poştă două seturi a câte patru fotografii ce documentează procesul acţiunii, marcând cu roşu linia dreaptă abandonată pe unul dintre aceste seturi, cu mesajul: „EK → FK. Deocamdată îţi trimit două exemplare; filmul îl păstrez, dar dacă vreodată îţi mai

---

[91] *Ibidem*, ff. 124-125.

[92] "Bunuş şi cu mine avem contact zilnic, prin poştă, iar Radu a văzut piesele; el stă la Bucureşti, eu la Târgu Mureş, şi începem şi noi să ne trimitem scrisori zilnic. Dar lui Radu i-a plăcut să vină la Târgu Mureş, venea foarte des, şi atunci nu a fost foarte consecvent cu scrisorile, dar am făcut proiectul ăsta, un program de mail art.", din discuţiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.

[93] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 62-63.

[94] Idem, dosar nr. 329978, ff. 2-5.

[95] „... dacă urmăresc curbura cu doi pantofi pentru piciorul stâng şi sunt stângaci cu toată rigurozitatea, atunci voi ajunge la extrema dreaptă. Aveam astfel, de fapt, o parodie a comunismului, contopirea lui cu fascismul ...", Ferenczi Károly, în Ujvárossy, *op. cit.*, p. 56.

vin nişte idei, ţi-l pun la dispoziţie. Deviaţia n-a reuşit încă, aceasta ar fi fost „Pielea Ursului”. Ar fi putut fi mai metodic şirul acesta de imagini”[96].

Mesajul este datat 16 ianuarie 1984, şi se situează, astfel, în miezul investigaţiilor pe care Securitatea Oradea le făcea pentru a descoperi identitatea lui Szabados Ágnes, colectând, printre altele, dovezi din corespondenţa întreţinută de Ferenczi Károly. Comentariul cu indubitabile referinţe politice pe care acţiunea „Deviaţia” îl face are, însă, un registru mai larg conotativ decât caricatura şefului statului, ceea ce a făcut, probabil, ca aceste fotografii şi scrisorile schimbate despre ele să nu îndeplinească statutul de dovezi în procesul incriminator întreprins împotriva lui Ferenczi, motiv pentru care, pesemne, au rămas arhivate în dosar.

Această observaţie indică un aspect foarte special pe care documentele de artă / corespondenţă poştală (şi nu numai) păstrate în dosarele personale din Arhivele fostei Securităţi îl deţin, spre deosebire de alte documente, din alte arhive: ele au fost create ca dovezi *potenţiale*, ca mărturii pasive care pot fi activate, atunci când situaţia o cere, pentru a deveni dovezi, dar nu atât pentru scrierea istoriei (funcţie pe care încerc să le-o confer acum), cât pentru reordonarea şi nivelarea impulsurilor individuale ori sociale pentru a le sincroniza cu aşteptările şi nevoile regimului politic.

Despre un potenţial substrat politic al practicii de artă poştală, aşa cum au cultivat-o Ioan Bunuş şi Elekes Károly, cu ale lor ştampile „Free Art”, „Mail Art Connection”, „Only My Own”, „Privat” ş.a., cu toate comunicările sibilinice şi ocazionalele ironii ori adresări directe, grafice ori textuale, care poartă o referinţă de o natură sau alta la realităţile vremii, s-ar putea intui că în spatele acestora ar fi stat o atentă prelucrare şi premeditare artistică a unui militantism calculat şi opozant. Tentaţia de a le citi astăzi astfel este una considerabilă, având în vedere nota discordantă pe care o fac nu numai ca parte a acestei arhive, ci în însuşi contextul practicilor artistice majoritare ale perioadei. Despre imboldurile începuturilor lor, documentele de aici, coroborate cu cele din colecţiile private ale artiştilor şi cu istoria orală, indică felul în care s-ar putea obţine o măsură justă luând în considerare amestecul de necesitate practică cu o cunoaştere a fenomenului mail-art internaţional şi o „introducere” în reţea mijlocită de relaţiile cu scena artistică budapestană. Cât despre militantismul lor, Elekes Károly susţine că el se justifica în principal prin natura intrinsecă genului: „mail-art-ul trebuie să aibă ceva militant, pentru că dacă nu are, nu-l faci”. Despre încărcătura politică a acestei practici, artistul o reduce la minimum, la o „marjă de eroare” dată mai mult de situarea geo-politică decât de convingeri ori intenţii personale: „Într-o stare istorică anume, când un om creativ, să nu-i spun artist,

---

[96] Nota informativă a Serviciului „S” care însoţeşte fotocopiile traduce foarte bine această scrisoare. Vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 329978, f. 6.

vrea să comunice în lume în diferite direcţii, atunci asta era o modalitate foarte bună şi funcţională, era poştă. Poşta a funcţionat şi ducea desenele noastre şi textele noastre. Puţin, probabil, că era şi politică în asta, puţin. [...] Dar numai din cauză că era o cortină de fier, pentru că proveneau din spaţiul de dincoace de cortină”[97].

Baász Imre – pe picior de libertate

Cele mai multe dintre exemplele de mail-art din centrele culturale studiate, recuperate din aceste arhive şi prezentate aici au rămas în acel prim stadiu de dovadă potenţială, fără să contribuie în vreun fel la incriminarea autorilor lor. A mai fost, însă, un incident generat de această formă de artă soldat cu alertarea Securităţii, interogarea şi avertizarea artistului, ale cărui documente se păstrează în colecţia actuală a Arhivei CNSAS.

În 1984, Fiatal Művészek Klubja (F. M. K.) din Budapesta[98] a organizat o expoziţie internaţională de mail-art, sub conducerea lui Vásárhelyi Antal, la care au fost invitaţi şi artişti practicanţi ai genului din Transilvania[99]. Dintre aceştia, Baász Imre a expediat pe adresa expoziţiei două cărţi poştale care au ajuns la destinaţie – retrospectiv e cert că fără a fi interceptate de Securitate – şi au fost expuse.

Dintr-o notă informativă datată 27 septembrie 1984, oferită de informatorul „Bacanu Viorel” Inspectoratului Judeţean de Securitate Satu-Mare (!) şi arhivată în dosarul de urmărire al lui Baász (din Sfântu Gheorghe), reiese că una dintre lucrările artistului din expoziţia de la F.M.K., intitulată *Szabadlábon* (*Pe picior de libertate*), a stârnit reacţia ambasadei României din Budapesta, nemulţumită de această expunere; imaginea mail-art-ului lui Baász a fost publicată şi în numărul din 21 septembrie al revistei budapestane *Élet és Irodalom* (*Viaţă şi literatură*), ilustrând un articol scris de Bencze Iános, în care „se vorbeşte

---

[97] Din discuţiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.

[98] Clubul Tinerilor Artişti, organizaţie culturală care a activat între 1960, înfiinţată la iniţiativa K.I.SZ. (Uniunea Tineretului Comunist din Ungaria), trecută ulterior în subordinea administraţiei locale din Budapesta. Clubul a fost, de-a lungul deceniilor, locul de manifestare a unor forme culturale mai puţin acceptate oficial, găzduind expoziţii de artă, concerte şi dezbateri culturale. După 1998, a devenit Centrul pentru Arte Contemporane Trafó. Membri ai F.M.K.-ului întreţineau strânse legături cu tineri artişti din Transilvania, inclusiv din centrele studiate, prin vizite, proiecte comune, invitaţii la expoziţii din Ungaria sau publicare de articole de critică de artă referitoare la viaţa artistică din Ardeal.

[99] Expoziţia a avut loc între 14 – 28 septembrie 1984, la sediul F.M.K. Budapesta, sub titlul *Nemzetközi „mail art” Kiállitás1984* (*Expoziţia internaţională de mail art 1984*). „Expoziţie jurizată care astfel face abstracţie de latura democratică a expoziţiilor de mail-art şi suscită repulsie din partea cercurilor clasice ale genului”. Vezi: http://www.artpool.hu/MailArt/kronologia/80.html. Nu deţin informaţii despre invitarea unor artişti români dinafara Transilvaniei, dar ea nu e exclusă.

despre comportamentul deviant al unor tineri ~~din țara noastră~~ [fragment tăiat cu pixul, *n.n.*] care au fost recent puşi în libertate."[100] O însemnare olografă de pe această notă informativă explică despre Vásárhelyi Antal, cetăţean român cu domiciliul în Budapesta, că este directorul artistic al F.M.K. şi „l-ar fi invitat pe Baász Imre să-şi expună lucrările. În „Élet és Irodalom" din 21.09.84 i s-a publicat lucrarea expusă de B.I. la F.M.K. intitulată „Pe picior de libertate" care reprezintă o şosea (probabil) legată de-a curmezişul, iar pe lucrare este desenată o emblemă (stil timbru) ce reprezintă însemnul artei intitulate „MAIL ART" (artă prin corespondenţă), emblemă în care sunt desenate două picioare încătuşate şi inscripţiile „STEP BY STEP" (pas cu pas) şi „BAÁSZ – 1984." Menţionăm că Vásárhelyi Antal se află în atenţia noastră în acţiunea „Oponenţii"[101] fiind semnalat cu grave manifestări naţionalist-iredentiste. [...]"[102]. În dosar nu se păstrează nici o imagine a celor două cărţi poştale.

Este foarte probabil ca acest incident să fi constituit cauza (sau pretextul) numeroaselor interogatorii, atestate în dosarul artistului printr-o succesiune de declaraţii olografe date în faţa ofiţerilor, datate 3, 4, respectiv 8 octombrie '84, în care Baász Imre explică pe larg o serie de aspecte referitoare la viaţa, relaţiile şi creaţia sa, de la fundamentele formatoare dobândite în şcoala superioară de arte din Cluj până la „reţeaua" de cunoscuţi şi prieteni şi credo-ul său artistic ori intenţia ce a stat în spatele realizării unor lucrări[103]. Aceste declaraţii constituie, retrospectiv, poate cele mai puternice şi concludente texte

---

100 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, Vol. I, f. 235. Nota informativă, copie extras: „Sursa vă informează că în perioada 13.09 – 25.09. 1984 a efectuat o vizită turistică în R.P.U., R.S.C. şi R.D.G. [....] Într-una din sălile F.M.K.-ului, la sediul acestuia a fost organizată expoziţia artistului grafic Baász Imre din Sfântu Gheorghe. În legătură cu acesta Vásárhelyi mi-a arătat o lucrare pe care a expus-o, intitulată „Szabodlábon" [sic], (Pe picior de libertate). Pentru această lucrare în care artistul şi-a propus să prezinte libertăţile din ţara noastră s-a iscat un scandal, un reprezentant al ambasadei ţării noastre la Budapesta a dat un telefon la Vásárhelyi, protestând pentru lucrarea de mai sus şi articolul apărut în *Élet és Irodalom* ...".

101 Acţiunea „Oponenţii" a fost declanşată de apariţia în 1983 a unei ştiri, difuzată de ziaristul Bertrand Rosenthal, şeful Biroului din Viena al Agenţiei de Ştiri France Presse, acreditat din noiembrie '82 în calitate de corespondent de presă şi pentru România, intitulată „Oponenţii maghiari din România încearcă să se organizeze şi susţin că represiunea continuă"; ştirea anunţa înfiinţarea unei organizaţii subterane, „Biroul maghiar de presă din Transilvania" (ce figurează în unele rapoarte şi sub titulatura „Agenţia maghiară de ştiri din Ardeal"), alcătuită din intelectuali maghiari, al cărui obiectiv ar fi „furnizarea de informaţii cu privire la teroarea fără de sfârşit ce face actualmente ravagii în România" şi care erau transmise presei internaţionale, occidentale. În cadrul „acţiunii Oponenţii" Securitatea urmărea, pe diferite filoane, posibili actanţi ai acestei grupări disidente, cu un interes sporit asupra unor jurnalişti, scriitori, oameni de artă, dar şi prelaţi ai Bisericii Reformate; ca principale centre suspectate că ar găzdui nucleul organizaţiei figurează Târgu Mureş şi Oradea. Vezi A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3010, mai ales ff. 19-21.

102 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, f. 235.

103 *Ibidem*, ff. 238 – 250; 251 – 262; 264, 265; 266 – 268; 273.

rămase de la Baász Imre, cu o valoare ce trece dincolo de meschinăria şi condiţionările contextului în care au fost scrise şi pot fi, pe bună dreptate, recuperate în istoriografia de artă cu statutul de scrieri ale artistului[104]. Declaraţia în care explică, printre altele, punctul său de vedere faţă de cele două cărţi poştale care au creat probleme este scrisă în limba maghiară şi este tradusă ulterior, parţial şi imprecis, în paginile dosarului; ea oferă numeroase indicii utile în analiza retrospectivă a perioadei şi a climatului comunităţii artistice, asupra cărora voi reveni, pentru a mă concentra acum asupra elucidării problemelor ridicate de cele două lucrări de artă poştală:

„M-am ocupat şi cu aşa-zisul mail-art (arta poştală), «copilul orfan al artei», care până în zilele noastre nu este clarificat. E un mod de manifestare care e pe jumătate artă, sau poate nici atât, e o frântură de mesaj, o frântură de stare de moment (subiectivă!) [paragraf complet absent din traducerea oferită de Securitate, *n.n.*]. În completare, legat tot de acest lucru, de multe ori am purtat discuţii polemice cu colegii (Elekes Károly, Jovián György, Krizbai Sándor etc.) despre faptul că eu nu găsesc argumente convingătoare, nici personale, nici de altă natură pentru părăsirea ţării, fie legal, fie ilegal. Amintirea unei frânturi dintr-o astfel de discuţie s-a oferit ca posibilitate atunci când, în martie anul acesta, am primit invitaţia la expoziţia internaţională de mail-art organizată la Budapesta. Motivul [pe care l-am folosit] (sfoara) a existat, am încercat doar să reprezint singura modalitate de rămânere aici, nu din alte raţiuni, ci pentru că oricum, în cel mai bun sens – atât din punct de vedere social cât şi politic –, doar pe un fundament specific etnic putem crea valori adevărate şi obiective. În acest spirit am pregătit două cărţi poştale, dintre care pe una sunt două picioare legate, iar pe cealaltă se vede o frânghie tensionată între două porţi. Am proiectat şi o emblemă cu o inscripţie (Step by step = Pas cu pas), după care pe prima [carte poştală, *n.n.*] am scris numele colegilor care s-au expatriat în ultimii ani, iar pe spatele cărţii poştale am scris cuvinte de salut. În conformitate cu intenţia mea curată şi după opinia mea, motivaţia conţinutului, una singură – după părerea mea -, a fost şi este propagarea rămânerii aici, creării aici, ca singură posibilitate, singura posibilitate reală. Cărţile poştale le-am expediat par avion şi recomandate, aşa cum au specificat organizatorii, uitând să cer aprobarea Uniunii în legătură cu trimiterea – pe de o parte pentru că acest gen [de artă, *n.n.*] poate fi considerat lucrare de artă sau operă doar dacă acceptăm că e suficient ca ceva anume să aibă urma mâinii artistului pentru a fi artă, ceea ce e o viziune forţată. Această viziune nu poate fi adevărată, pentru că ar crea ocazia pentru nenumărate abuzuri. Dar aş dori să accentuez încă o dată că în situaţia de faţă, legată de cărţile poştale, s-a petrecut o

[104] Cum mărturia artistului despre acest subiect nu mai poate fi recuperată şi tema nu a fost abordată public înainte de moartea sa, m-am consultat cu o serie de persoane apropiate lui Baász Imre cu privire la cele afirmate de el în aceste (multe) pagini de declaraţii şi proporţia în care se poate bănui o intenţionată reinterpretare a propriilor lucrări şi convingeri, în termeni agreabili ideologiei oficiale, pentru a atenua alarmarea Securităţii. Printre cei cu care am discutat se numără soţia sa, artista Baász Szigeti Pálma, prietenul şi acum editorul şi arhivistul artistului, Kopacz Attila, prietenul şi colaboratorul lui Baász Imre, artistul Űtő Gusztáv şi mai vechiul prieten şi coleg, Elekes Károly, care au confirmat că recunosc în acele rânduri convingerile artistului, aşa cum le-au cunoscut.

interpretare greşită din punct de vedere politico-social, ale cărei victime am fost atât eu, cât şi cărţile mele poştale, ignorându-se intenţia mea originară. Am vrut să comunic frântura unei idei reale şi lucide, cum că doar aici şi acum, în această societate, este posibil şi putem să creăm artă"[105].

Într-o oarecare contradicţie cu tonul şi afirmaţiile acestei mărturii, la 8 octombrie 1984 Baász Imre recunoaşte, într-o declaraţie scrisă de mână în limba română, că se face vinovat de încălcarea legilor în diferite împrejurări[106] şi de abordarea unor teme cu un caracter interpretabil în unele dintre lucrările sale, inclusiv în cele trimise în străinătate fără aprobările necesare, şi „ia la cunoştinţă" avertizarea care i s-a făcut, precum şi faptul că repetarea unor fapte asemănătoare va avea consecinţe mai grave, de natură penală[107].

La o zi după această ultimă declaraţie a artistului, Securitatea Covasna trimite un raport Direcţiei I a Departamentului Securităţii Statului Bucureşti, care rezumă în două pagini istoricul urmăririi informative a lui Baász, motivată de porniri naţionalist-iredentiste maghiare, cărora le sunt subsumate şi lucrările trimise la expoziţia internaţională de mail-art de la Budapesta. Se precizează că în cursul anchetării artistului şi a percheziţiei efectuate la domiciliul şi atelierul său „au fost ridicate materiale şi lucrări cu conţinut necorespunzător politicii partidului şi statului nostru" şi că acesta va fi în continuare supravegheat[108]. Acest ultim raport poate fi un indiciu pentru o posibilă reconstituire a traseului pe care l-a urmat incriminarea celor două cărţi poştale ale lui Baász Imre, neinterceptate în circuitul poştal: nu atât nota informativă din Satu-Mare pare să fi fost cea care a declanşat „cazul", cât reacţia scandalizată a ambasadei României din Budapesta, care a avut, probabil, drept consecinţă, o alarmare a Securităţii centrale căreia i se raportează, la rezolvarea cazului, esenţa lui şi măsurile preventive (de această dată) la care s-a recurs.

Dincolo de acest aspect care, oricât de curios în sine, este secundar în raport cu interesele prezentului studiu, aş zăbovi aici asupra acuzaţiei de

---

105 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, ff. 261-262, *trad. n.* Am intenţionat să păstrez caracterul textului original, redând, pe cât posibil, repetiţiile, parantezele şi frazeologia cât mai aproape de cele originale.

106 Mai precis, se referă la găzduirea în diferite ocazii a unor cetăţeni străini – prieteni din Ungaria – la domiciliul sau atelierul său, fără înştiinţarea, în prealabil, a autorităţilor, aşa cum cerea legea.

107 „Aşa cum am declarat şi anterior, în lucrările mele de grafică am abordat teme cu conţinut interpretativ, fapt ce a generat din partea persoanelor care au vizitat expoziţiile mele comentarii ostile. Mă fac de asemenea vinovat de trimiterea unor lucrări cu caracter artistic în străinătate fiind prezentate în saloane internaţionale, pentru care nu am cerut aprobările necesare, lucrările în cauză având de asemenea un caracter interpretativ. Am luat la cunoştinţă că azi 8 octombrie 1984 am fost avertizat de organele de securitate pentru faptele comise şi mă angajez ca în viitor să nu mai dau naştere la situaţii similare. Am luat de asemenea la cunoştinţă că faptele mele sunt prevăzute în codul penal, iar dacă le voi repeta voi suporta rigorile legii", *Ibidem*, f. 273.

108 *Ibidem*, f. 274.

„caracter / conținut interpretativ" (folosit deseori ca sinonim pentru „conținut interpretabil") adusă producțiilor artistice. E o acuzație care se lovește de factura eminamente conotativă a limbajului artistic, în acest caz vizual, părând să atace înseşi fundamentele exprimării artistice prin sărăcirea acesteia de valențele interpretative şi reducerea ei la denotația plată a unei aclamări uniforme. În mare măsură, tocmai asta era intenția puterii, cel puțin în termenii ei teoretici, dar ea dobândea multiple nuanțe atunci când trebuia să fie tradusă în practică şi aplicată unui caz concret. În ale sale declarații date ofițerilor de Securitate, Baász Imre explică în termeni perfect concordanți cu aşteptările teoretice ale ideologiei oficiale intențiile ce au stat în spatele realizării anumitor lucrări şi ajunge, cu toate acestea, să se recunoască vinovat de crearea unor lucrări cu un conținut interpretabil. Iar asta pentru că nu atât lucrarea în sine era judecată de ofițerii Securității, cât reacția potențială a receptorilor acelei lucrări, a publicului: câtă vreme acesta nu emitea comentarii nepotrivite politicii oficiale, care să fie stârnite de respectiva lucrare, ea nu constituia o dovadă pentru prezența unui conținut inadecvat[109]. Acest detaliu ne conduce adânc în miezul procesului de receptare, până acolo unde cenzura ideologică ajungea cu observațiile sale asupra impactului pe care îl genera un produs artistic, în demersul său de a pune în practică – deseori forțând limitele absurdului – indicațiile oficiale privind neutralizarea „caracterului interpretabil" al creației artistice. Pe această bază se poate presupune în mod justificat, în cazul cărților poştale ale lui Baász Imre, că ele ar fi trecut neobservate de vigilența regimului dacă nu ar fi fost publicate, ca ilustrație la articolul lui Bencze Iános, „*Pe picior de libertate*".

Acest articol este un reportaj, cu tente de interviu sociologic, care tratează sub multiple aspecte problema reîncadrării sociale a tinerilor eliberați din închisoare, cu deosebire a celor care provin din centrele de plasament administrate de stat. Articolul se referea la Ungaria şi prezenta două studii de caz concrete din evoluția cărora sunt evidențiate încrengăturile greoaie ale birocrației, cu legislația ambiguă şi prejudecățile sociale, toate contribuind la

[109] Acest tipar de evaluare a caracterului interpretabil se regăseşte în rapoartele din dosarul de urmărire informativă a lui Baász şi în cazul unui afiş pe care artistul l-a realizat, la solicitare, pentru Colocviul Teatrelor Naționalităților Conlocuitoare, la ediția I din 1980, când „a realizat o lucrare care a suscitat o serie de comentarii în rândul persoanelor din sectorul artă-cultură, în principal din partea elementelor cunoscute cu manifestări ori preocupări de factură naționalist-şovină şi iredentistă, fiind necesară intervenția organelor noastre pentru scoaterea afişelor din locurile unde au fost expuse." Ori, se ştie că rareori un afiş ajungea să fie expus dacă nu avea obținut bunul de tipar de la Comitetul de Cultură şi Educației Socialiste, instituția responsabilă cu cenzura şi controlul ideologic şi ai cărei membri trebuiau să anticipeze receptarea efectivă şi posibilele ei reacții. Asta s-ar fi arătat cu atât mai necesar cu cât era vorba despre un eveniment mai mare, nu unul strict municipal. Astfel, pare că nu atât afişul, ca imagine ne-receptată a fost cenzurat - de Securitate, nu de Comitetul de Cultură -, cât afişul ca generator de comentarii neadecvate. *Ibidem*, f. 226 verso.

diminuarea şanselor de reabilitare ale acestei categorii de tineri[110]. Nu există nimic în întreg articolul care să facă vreun fel de trimitere la România, ori care să menționeze vreuna dintre cărțile poştale ale lui Baász. Reproducerea uneia dintre acestea apare în vecinătatea titlului, lăsând vizibil timbrul cu picioarele legate şi inscripția „*step by step*", cu explicația sub imagine: „Expedierea lui Baász Imre (România)". Aici, contextul şi posibilele conexiuni subtextuale cu tema reportajului făceau ca acea carte poştală să devină prilej de suprainterpretare: era lesne de imaginat, în paralel cu eliberarea tinerilor maghiari din închisoare şi şansele lor de integrare socială, situația tinerilor maghiari din Transilvania care emigrau în Ungaria – cum era şi cazul multora dintre colegii lui Baász, cărora artistul le trimitea salutări prin cele două piese de artă poştală – şi şansele acestor alt fel de eliberați. Nu cred că trebuie ajuns până într-acolo încât să citim întreg reportajul ca pe o metaforă a emigrării în țara vecină, dar cred că sensibilitățile politicii naționaliste a ultimului deceniu al dictaturii comuniste româneşti puteau să reverbereze iscând un dezacord cu o astfel de alăturare de teme şi mesaje, independente în sine, dar corelabile „într-un mod nefavorabil" prin juxtapunere. Sau poate că nici de această interpretare nu era nevoie, şi doar simpla *vizibilitate* pe care cartea poştală a lui Baász Imre a dobândit-o prin publicarea în *Élet és Irodalom*, unde imaginea-logo a celor două picioare legate era menționată ca venind din România, a fost suficientă pentru a-i scandaliza pe reprezentanții diplomatici ai țării în Ungaria.

Criterii de selectare a trimiterilor poştale

În căutarea rațiunilor, procesului şi principiilor de sustragere din circuitul poştal a corespondenței – mai ales după ce a devenit evident, în urma studiului dosarelor citate mai sus, că nu toată corespondența era interceptată (unul dintre miturile orale cu largă circulație asupra activității Securității) – am găsit două volume păstrate în colecția fondului Documentar, intitulate promițător „Criterii de selectare a trimiterilor poştale"[111]. Volumul datând din 1985 este o variantă extinsă şi îmbunătățită a primului, din 1980, ambele identice ca factură, motiv pentru care mă voi opri aici asupra acestuia.

Conținutul său este exemplarul xerox cu numărul 16 al unei lecții elaborate de Unitatea Specială „S", destinată lucrătorilor Serviciului IV al acestei unități, a cărei temă era „însuşirea criteriilor de selectare a trimiterilor poştale în vederea aplicării celor mai corecte metode de deschidere şi recondiționare în

[110] Bencze János, „*Szabadlábon*", în *Élet és Irodalom*, 21 septembrie 1984, p. 16, HU ISSN 0421-8848.
[111] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosarele nr. 3270 („Criterii de selectare a trimiterilor poştale interne şi externe", 18 p., 1985) şi nr. 3273 („Criterii de selectare a trimiterilor poştale pentru exploatarea în conținut", 12 p., 1980).

scopul asigurării completei secretizări a activității de control specific"[112]. Lecția începe cu un prim capitol de „considerațiuni generale" care recapitulează, în termenii rigizi și pompoși ai discursului politic oficial al vremii, realizările extraordinare, economice, sociale, politice, industriale și de dezvoltare pe care le-a înregistrat țara în anii socialismului, devenind un stat al democrației muncitorești, rezultate remarcabile care „stârnesc ura feroce a elementelor șovine, horthyste, iredentiste sau fasciste din diverse țări occidentale". În acest context internațional ostil, organele de securitate se pregătesc să preîntâmpine orice posibilă amenințare din partea dușmanilor țării ori a celor care se pun în slujba lor. Unitatea specială „S" este prezentată ca fiind cea căreia i se atribuie „în exclusivitate misiunea de a asigura controlul total al trimiterilor poștale în vederea prevenirii introducerii în țară sau scoaterii în exterior a materialelor care prin conținutul lor pot prejudicia interesele statului nostru". Această unitate este cea care semnalează celorlalte departamente ale Securității informațiile și documentele ce rezultă din controlul secret al corespondenței; în cadrul ei „funcționează, pe lângă celelalte servicii și Serviciul IV, cu compartimente corespondente în teritoriu care asigură deschiderea și recondiționarea trimiterilor poștale ce fac obiectul controlului total al corespondenței"[113]. Capitolul al II-lea al lecției trece la considerații pragmatice privind analiza configurației trimiterilor poștale și procedee de a le deschide: „prin acțiune mecanică asupra adezivilor, prin solubilizarea acestora (în apă sau solvenți organici) sau prin slăbirea capacității lor de aderență". Pentru a decide care procedeu este adecvat fiecărui material în parte, se analizează „forma și dimensiunea plicului, natura materialului folosit pentru confecționarea plicului, forma, modul și tipul de execuție al adresei destinatarului, forma și tipul efectelor poștale, dispunerea acestora, existența unor zone de acces în interiorul plicului, natura adezivului folosit, mijloace suplimentare de asigurare (cristal-band, sigilii), urme de violare ale hârtiei plicului". Toate aceste observații se fac prin analiză în lumină albă, efectuarea controlului antiterorist cu aparatura din dotare, controlul cu radiații X și palparea. Ulterior se insistă pe importanța majoră pe care o deține, în acest proces, identificarea tipului de adeziv – dintr-o mare varietate - utilizat la confecționarea plicului ori la securizarea ulterioară a acestuia, „stabilindu-se dacă acesta este cel original sau aplicat suplimentar, fie de expeditor, fie de un organ al serviciilor de spionaj occidentale." Se ajunge apoi la criteriile de selectare a materialului trimis prin poștă, iar acestea sunt: „scrisori suspecte de a conține substanțe explozive, chimice sau radioactive; scrisori scrise la mașină; scrisori ale filateliștilor; scrisori ale firmelor; scrisori autoadezive; scrisori cu conținut ce s-ar

112 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosarul nr. 3270, ff. I și II.
113 *Ibidem*, ff. 1-2.

putea deteriora în contact cu vaporii de apă" ş.a.[114]. Paginilor care descriu în amănunt întregul proces ce stă în spatele deschiderii şi recondiţionării corespondenţei interceptate le sunt anexate tabele cu tipurile de plicuri produse în S.U.A., Japonia şi R.F.G., cu hârtia, lipiciul şi modul de deschidere al fiecăruia.

Criteriile identificate aici sunt departe de criteriile pe care le aşteptam, pentru că lecţia porneşte de la un raţionament diferit: nu se elaborează *principii* pornind de la care să se selecteze care dintre scrisorile din fluxul poştal să fie sustrase şi care nu, ci doar criterii de grupare pe categorii de dificultate şi specificitate a deschiderii şi recondiţionării, pentru că se vorbeşte în termenii unui „control total al corespondenţei". În această lumină, s-ar putea presupune că tot ceea ce nu se păstrează în dosarele artiştilor din corespondenţa şi arta poştală întreţinută de ei lipseşte nu pentru că nu a fost citită, ci pentru că nu a fost considerată suficient de relevantă pentru a fi arhivată. Am foarte mari dubii faţă de această posibilitate, pentru că tind să citesc enunţul „controlului total al corespondenţei" mai degrabă în cheia emfazei prezente în toate aspectele discursului oficial, fie că se vorbeşte despre măreţele cuceriri tehnologice ale ţării ori despre depăşirea planului de producţie; acest control total era, poate, unul intenţionat la modul ideal, dar care în practică dobândea alte proporţii şi multiple raţiuni.

Printre concluziile posibile ale analizei materialelor păstrate în arhivă despre dialogul pe calea poştei dintre câţiva artişti ai comunităţilor studiate, una dintre primele ar arăta spre o colecţie anomică[115] de documente, ale cărei raţiuni de a exista s-au întemeiat pe o monitorizare ubicuă a spaţiilor sociale pentru depistarea oricăror tentative de subminare a regimului politic, dar a căror aplicare nu se poate justifica până la fiecare piesă în parte din masele de documente create. Dacă este mai lesne de înţeles, în termenii acelei birocraţii, de ce o serie de scrisori, cum au fost cele expediate de Ferenczi Károly prietenului său din Târgu Mureş sau cele două cărţi poştale trimise de Baász Imre în expoziţia de

[114] „[...] scrisori asigurate cu cristal-band; scrisori cu sigilii; scrisori capsate sau cusute; scrisori al căror conţinut este protejat cu hârtie carbon, hârtie fotosensibilă; scrisori care conţin felicitări muzicale; plicuri confecţionate din hârtie cu un grad ridicat de satinaj – care au adresele scrise cu cerneală sau tuş; plicuri de format mare confecţionate dintr-o hârtie de calitate inferioară căptuşită cu o folie de plastic formată din compartimente umplute cu aer care în contact cu căldura se pot distruge." *Ibidem*, ff. 4- 5.

[115] Afirmaţie pe care o fac şi cu gândul la studiul lui Benjamin H. D. Buchloh, "*Gerhard Richter's "Atlas": The Anomic Archive*", in *October*, Vol. 88 (Spring, 1999), pp, 117-145. Fără a pretinde că se poate vorbi de un paralelism între colecţia de documente din arhiva fostei Securităţi şi *Atlasele...* lui Warburg sau Richter comentate aici, am găsit totuşi utilă metaforizarea conceptului de „atlas", căruia îi sunt sabotate întemeierea în empirism şi aspiraţia către o totalitate comprehensivă a sistemelor pozitiviste de cunoaştere, pe care cred că şi această arhivă le ilustrează, oarecum împotriva raţiunilor sale de a fi.

mail-art din Budapesta au constituit motive pentru represalii din partea Securităţii asupra autorilor lor, lucrurile nu mai sunt atât de evidente în privinţa documentării şi păstrării pieselor de corespondenţă mail-art dintre Ioan Bunuş şi Károly Elekes. Cazul acestui dialog este însă relevant, pentru că el poate să ilustreze concursul de circumstanţe, valabil aici, care a condus la arhivarea artei poştale între documentele fostei Securități, care nu a avut nimic de a face cu practica artistică în sine. Aceleaşi piese de corespondenţă care pentru Securitatea Oradea nu au însemnat nimic – pentru că persoana artistului Ioan Bunuş nu prezenta probleme de competenţa instituției – pentru Securitatea Mureş au reprezentat un punct de interes, pentru că se legau de „obiectivul" pe care îl urmăreau pentru „atitudini naționaliste" - Károly Elekes. Corespondența acestuia ar fi fost interceptată şi poate chiar arhivată indiferent sub ce formă s-ar fi configurat ea, iar faptul că era, în mare măsură, tocmai artă poştală, nu a influenţat în plus monitorizarea ei. Altfel spus, cele mai multe dintre piesele de mail-art din zonele studiate ce se regăsesc în arhiva fostei Securități sunt aici pentru că unul dintre autorii lor era urmărit pentru acuzația (nedemonstrată şi neîntemeiată) de naționalism maghiar.

Ambiguitatea pe care aceste materiale de arhivă o proiectează asupra concluziilor contemporane provine tocmai din caracterul lor de dovezi potențiale care, odată activat, le-ar fi transformat în vectori ai unor atitudini de opoziție față de regimul politic. Pentru că acest potențial nu le-a fost activat în acel context, ele sunt acum chemate, ca surse istoriografice, să își demonstreze tocmai această labilitate documentară: cu ce anume se modifică identitatea lor de lucrări de artă poştală pentru că sunt parte a arhivei fostei Securități, față de alte lucrări ale genului care nu au intrat în această arhivă?

Unul dintre motivele pentru care am optat pentru o tratare exhaustivă a exemplelor de artă poştală pe care le-am găsit în dosarele studiate stă tocmai în intenția de a preîntâmpina acest mod forțat de a le situa. Recuperarea fragmentelor de dialog mail-art reflectat de birocraţia represivă este constant juxtapusă pe parcursul studiului, în măsura în care a fost posibil, cu imaginea aceloraşi piese din arhiva personală a lui Károly Elekes, în intenția de aduce împreună două extensii ale aceleiaşi realități care nu s-ar fi întâlnit niciodată într-un alt context, un format de expunere pe care îl voi păstra în expoziția documentară. Aici, o dificultate aparte va fi reconstruirea „cazului Szabados Ágnes", care trebuie reasamblat în jurul unei absențe – cea a scrisorii incriminatorii – în care raportul grafologic contribuie în a conferi istoricitate acestei absențe.

Multimedial Birthday Action

În data de 17 iulie 1982 artiştii Elekes Károly şi Nagy Árpád (Pika), ambii membri ai nucleului grupării artistice MAMŰ au organizat o petrecere de celebrare a zilei (comune) de naştere, la locuinţa lui Nagy din Târgu Mureş. În pregătirea respectivei întruniri, artiştii au trimis pe calea poştei invitaţii de participare prietenilor din ţară şi din Ungaria, dintre care o parte au răspuns cu prezenţa.

Evenimentul în sine, ca şi pregătirea lui, a stârnit un mare interes în rândul ofiţerilor care se ocupau de urmărirea informativă a lui Elekes. El le-a oferit, pe de o parte, ocazia constituirii unui centralizator cu „reţeaua" de relaţii apropiate ale artistului – numele reunite acolo fiind în exclusivitate artişti sau profesionişti ai artei -, iar pe de altă parte şansa observării îndeaproape şi documentării fotografice a ceea ce părea, pesemne, o adunare cu un potenţial valorificabil pentru munca de securitate.

Întocmirea listelor cu relaţiile „obiectivului Ervin" s-a bazat pe datele obţinute din corespondenţa interceptată, în acestea regăsindu-se toţi cei cărora artiştii le trimiseseră invitaţii. Astfel, din Cluj a fost invitat Antik Sándor, din Oradea Ioan Bunuş şi Jovián György, din Sfântu Gheorghe Baász Imre, iar din Bucureşti au fost invitaţi Szilágyi Zoltán, Butak András, Wanda Mihuleac, Mihai Drişcu, Mathe Lili; dintre prietenii aflaţi în Ungaria se regăsesc, printre alţii, Szörtsey Gábor şi Chikán Bálint[116]. Textul invitaţiei, identic în cele trei exemplare arhivate în dosar, spunea: „Vă invităm la ziua lui Nagy Árpád şi Elekes Károly. Se ţine o seară alternativă pe data de 17 iulie. Vă aşteptăm cu gânduri fertilizate, pe strada Orizontului, la numărul 20" [*trad. n.*].

Într-o notă-studiu din 15 iulie, în care se reiau rezumate suspiciunile sub care era urmărit Elekes – cazul „Poarta" şi manifestări naţionalist-şovine - însemnarea olografă a unui ofiţer menţionează explicit necesitatea „controlării acestei întâlniri cu toate mijloacele muncii de securitate"[117]; nota precizează, de asemenea, că nu sunt cunoscute persoanele din Târgu Mureş care vor participa la aniversare şi că vor fi luate măsuri pentru identificarea tuturor celor care vor fi prezenţi, precum şi a eventualelor comunicări telefonice dinaintea, din timpul şi de după întrunire. Astfel, va fi intensificată monitorizarea corespondenţei, vor fi

[116] Dintre invitaţiile trimise prin poştă sunt arhivate în dosar doar cele adresate lui Antik, Baász, Bunuş şi Jovián, A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, ff. 127–132. Celelalte persoane enumerate se regăsesc într-o listă întocmită de Serviciul „S" cu „legăturile stabilite" de Elekes în perioada recentă, comunicată la 14. 07. 1982, *Ibidem*, f. 114.

[117] *Ibidem*, f. 42: „Este necesar să controlăm această întâlnire cu toate mijloacele muncii de securitate. Să continuăm măsurile de urmărire informativă a lui Elekes pentru a clarifica suspiciunile ce le avem în legătură cu el. Toate momentele operative să-mi fie raportate iar săptămânal vom analiza cazul".

interceptate convorbirile telefonice pentru a identifica eventuale mesaje şi se va instala un post fix de filaj în vecinătatea casei unde se va ţine aniversarea, de unde vor fi fotografiate persoanele care vor vizita imobilul şi înregistrate mijloacele de transport cu care vor veni[118].

În acelaşi imbold deconspirator, Securitatea Mureş trimite o serie de adrese inspectoratelor judeţene din Bucureşti, Cluj, Covasna şi Bihor, prin care solicită informaţii referitoare la artiştii invitaţi din respectivele centre pentru a lua parte la aniversare. În aceste adrese sunt menţionate suspiciunile pentru care este urmărit Elekes Károly, contextul în care au devenit relevante informaţiile despre invitaţii la celebrare, precum şi urgenţa cu care se aşteaptă răspunsul solicitat.[119] În dosarul artistului se păstrează arhivate adresele de răspuns din toate cele patru judeţe. Astfel, din Cluj aflăm că Antik Alexandru, artist plastic, angajat ca proiectant de modele la fabrica de porţelan „Iris", nu figurează în evidenţele de securitate, dar că se deţin date din care rezultă că are unele manifestări naţionaliste şi că este cunoscută poziţia sa refractară faţă de organele de securitate[120]. Din Covasna se comunică despre Baász Emeric-Ladislau că este monitorizat prin dosar de urmărire informativă pentru manifestări ostile naţionalist-iredentiste şi preocupări neavenite politicii partidului şi statului[121]. Securitatea Bucureşti răspunde printr-o adresă în care este prezentată Wanda Mihuleac şi semnalată printre persoanele cu care Elekes ţine legătura. De asemenea, se menţionează că Szilágyi Zoltán se află în atenţia instituţiei şi a fost investigat în luna mai 1981[122]. În fine, din Bihor se răspunde cu aceleaşi informaţii care au mai fost trimise într-o adresă anterioară, citată mai sus, în esenţă că nici Bunuş Ioan şi nici Jovián György nu sunt cunoscuţi cu probleme pe linia muncii de securitate[123].

Filajul „casei Orizont", cum a fost codificat domiciliul lui Nagy Árpád, s-a desfăşurat în zilele de 17 şi 18 iulie, respectiv data de începere a petrecerii şi până la plecarea tuturor oaspeţilor. În dosarul lui Károly Elekes se păstrează fotografiile făcute în cursul acestei monitorizări, împreună cu nota-raport care descrie evenimentele observate în timpul filajului – mai precis cine la ce oră a venit şi cu ce, cine şi la ce oră a plecat -, precum şi o serie de „note de filare şi identificare" a tuturor persoanelor care au fost observate şi fotografiate că ar fi intrat în curtea casei. O parte dintre acestea nu au fost identificate (sau nu figurează ca atare), dar printre cei nominalizaţi se numără Garda Aladar şi soţia,

---

118*Ibidem*, f. 43.
119*Ibidem*, f. 80 (adresa către Bucureşti), f. 77 (adresa către Cluj), f. 79 (adresa către Covasna), f. 78 (adresa către Bihor).
120*Ibidem*, f. 203.
121*Ibidem*, f. 220.
122*Ibidem*, f. 45, 55.
123*Ibidem*, f. 71.

Szabo Zoltán şi soţia – aceasta din urmă fotografiată, dar greşit identificată -, Elekes Károly şi soţia şi Ioan Bunuş, alături de gazda evenimentului, Nagy Árpád[124]. Alături de artişti, au fost fotografiate şi identificate şi câteva persoane care nu aveau legătură directă cu aniversarea, venind, probabil, în vizită la socrii lui Nagy, care locuiau în aceeaşi casă.

În interior s-a desfăşurat, în cadrul petrecerii aniversare, ceea ce mai târziu va apărea, în catalogul MAMŰ publicat în Ungaria, cu titlul de *Multimedial Birthday Action*[125]. Nagy Árpad a conceput o instalaţie într-una din camerele locuinţei, a cărei scenografie se prezenta astfel: o cortină de pânză albă, din tavan până la podea, integra televizorul şi lăsa vizibil, printr-un decupaj, doar ecranul acestuia; pe o măsuţă stăteau, alăturate, un acvariu cu un singur peşte în el, conectat printr-o sfoară de televizor, şi un vas de sticlă plin cu apă, în care „înotau" câteva fotografii alb-negru reprezentând diferite situaţii banale cotidiene; ambianţa sonoră era dată de o bandă de magnetofon pe care artistul a înregistrat murmurul produs de frecarea unei hârtii şmirghel, murmur întrerupt periodic de scurte râsete. În plus, fiecare dintre cei prezenţi purta pe piept câte un ecuson cu pictograma unui om, în vreme ce ecusonul lui Nagy Árpad etala pictograma unui peşte. În acest cadru s-a petrecut *Acţiunea multimedia*: la televizor se difuzau ştirile, mereu despre reuşitele extraordinare ale partidului şi tovarăşului; ecranul televizorului a fost acoperit cu un carton găurit în raster, pe care artistul încerca să deseneze anumite momente văzute pe ecran; când finaliza un astfel de desen, scotea o fotografie din vasul cu apă şi o lipea pe unul din pereţii acvariului, astfel încât, la finalul celor aprox. 25 de minute de acţiune, peştele din acvariu nu se mai întrezărea din cauza fotografiilor ce au acoperit complet sticla acestuia; acţiunea s-a sfârşit cu aşezarea unei coroane de flori în faţa televizorului[126].

Ideea acestei instalaţii şi a performance-ului care o activa îi aparţine lui Nagy Árpád (Pika), ea a dobândit acest statut în cadrul MAMŰ şi a fost recuperată retrospectiv ca acţiune de grup, situaţie valabilă pentru cele mai multe dintre acţiunile realizate de artişti în spaţiul public (din Târgu Mureş, în principal) sau în natură, în împrejurimile oraşului, în prima parte a anilor '80. Dacă ar fi să îi trasez repere comparative din arta alternativă locală a perioadei, aş aduce în discuţie seria *House Party,* organizată de un grup de artişti la locuinţa soţilor Nadina şi Decebal Scriba[127] - în care se petrece o izolare similară în

[124] *Ibidem*, ff. 85–94.

[125] *MAMŰ. Marosvásárhely Műhely 1978 – 1984. Tegnap és Ma*, ed. Tihamér Novotny, 1990, ISBN-9630402238.

[126] Desfăşurarea acţiunii mi-a fost descrisă de Nagy Árpád, în cadrul unui dialog prin email, mai 2014.

[127] La reunirile ocazionale sub titulatura *House Party* au participat, alături de soţii Scriba, Wanda Mihuleac, Dan Mihălţianu, Călin Dan, Dan Stanciu, Andrei Oişteanu, iar mai târziu Teodor

spaţiul privat a unor practici artistice neîncurajate oficial. *Acţiunea Multimedia Aniversară* din cadrul grupului MAMŰ rămâne, însă, ca document al unui experiment artistic de interior, completat de reflectarea sa în documentele produse de fosta Securitate, ceea ce îi diversifică, prin această deplasare într-un context distinct, profilul istoriografic.

Despre ce s-a întâmplat la petrecerea propriu-zisă, protejată de privirile intruzive ale filajului, ofiţerii ce urmăreau cazul au aflat, prin surse indirecte (şi nemenţionate), că Szabo Zoltán ar fi afirmat că „au fost probleme interesante”[128]. Această menţiune apare enunţată, alături de vechile suspiciuni de implicare în cazul „Poarta”, în Hotărârea de deschidere a dosarului de urmărire informativă a lui Elekes din 11 august 1982, unde întrunirea aniversară dobândeşte statutul de indiciu suspect. Pe de altă parte, Elekes Károly a mărturisit că cei prezenţi ştiau încă de pe atunci că se fac fotografii din casa de vizavi, unde locuia un medic militar cu care vecinii săi erau în relaţii bune, dar în acelaşi timp erau obişnuiţi cu apariţia „Daciei negre”, care îi observa de la distanţă în diverse ocazii, şi nu făceau nimic necuvenit, neînţelegând interesul cu care erau filaţi[129].

Posibilitatea de a aşeza acum cele două perspective asupra aceluiaşi eveniment una lângă alta – ceea ce a urmărit, fotografiat şi analizat Securitatea şi ceea ce au făcut, intenţionat şi arhivat artiştii – oferă o imagine asupra realităţii respectivului eveniment văzut de la poluri extreme (şi poate chiar un exemplu despre cum o întâmplare din sfera banalităţii ajunge să îşi vadă propria reflectare istorică transpusă în forme opuse). Juxtapunând fotografiile filajului cu fotografiile de interior ale artiştilor, ele creează un veridic memento al acelui context, unde Securitatea căuta ceva ascuns ce nu exista, omiţând să observe evidenţele imediate ale faptului că monitorizau o banală reuniune aniversară, pe care artiştii au trăit-o ştiindu-se urmăriţi, fără să ştie de ce. *Acţiunea mutimedia*

Graur şi Iosif Király. Vezi: Ileana Pintilie, *Acţionismul în România în timpul comunismului*, Idea Design&Print Cluj, 2000, p. 78; Andrei Oişteanu, „Experimentul House pARTy (1987 - 1988)”, în catalogul *Experiment în arta românească după 1960*, C.S.A.C., Bucureşti, 1997, p. 147.

128 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 36: „La 17.07. a.c. şi-a sărbătorit ziua de naştere împreună şi la domiciliul lui Nagy Arpad, asistent pictor-scenograf, la Teatrul Naţional din Tg-Mureş, eveniment la care au fost invitaţi şi au participat în parte numiţii: Bunuş Ioan, Baász Imre, Antik Sandor, Szabo Zoltan, Garda Ladislau din Tg-Mureş şi alţii, întâlnire despre care Szabo Zoltan a afirmat că „au fost probleme interesante”.

129 „Lucrarea *ContraFouché* era făcută la locuinţa lui Krizbai [Sándor, *n.n.*], iar maşina [Securităţii, *n.n.*] stătea toată noaptea sub copacul de vizavi; era o salcie, sub care vedeam Dacia neagră, cu motorul pornit, mergea până dimineaţa cât stăteam acolo şi făceam sculpturile din ziare. [...] Sau am avut musafiri de aici [din Budapesta, *n.n.*] de la Studio [Studioul Tinerilor Artişti, *n.n.*], Chikán Bálint, şi alţii. Ei veneau în fiecare vară acolo şi discutam, dar nu făceam nimic politic. Când ei dormeau la mine, în locuinţa mea, şi atunci maşina aia, Dacia neagră, [...] stătea acolo până dimineaţă. În seara următoare tot acolo era”, din discuţiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.

aniversară a fost un moment performativ care, dacă ar fi fost cunoscut în exterior în adevăratele sale intenţii şi detalii, ar fi putut atrage repercursiuni nedorite, dar ea a fost doar o fracţiune a întâlnirii şi nici pe departe scopul ei. Ce constituia, din toate astea, partea ascunsă, secretă, a realităţii, şi care era partea ei vizibilă? Iar ceea ce era ascuns, era ascuns faţă de cine: acţiunile artiştilor faţă de Securitate sau acţiunile Securităţii faţă de artişti? Par în egală măsură adevărate ambele situaţii, iar din împletirea spectrală a acestor două realităţi reiese o imagine plină de acurateţe a tabloului general: realitatea era constituită tocmai din paralelismul celor două perspective, aflate într-o stare de tensiune latentă. Datorită faptului că nu s-a soldat cu urmări negative, petrecerea „alternativă" de zi de naştere poate fi recuperată în termeni mai degrabă amuzaţi de situaţia oarecum ridicolă a alarmei pe care a creat-o ofiţerilor care gestionau cazul Elekes. Dar acest ridicol se putea transforma oricând, la cel mai mic indiciu palpabil, în hărţuire, cu efecte posibile dintre cele mai grave.

Rănile Pământului

Pe lângă cele două cărţi poştale *Pe picior de libertate*, care au atras atenţia Securităţii, Baász Imre a mai fost interogat, după cum reiese din declaraţia sa dată la 3 octombrie 1984, şi despre seria de lucrări *Rănile pământului* (1983-1984): lucrări grafice realizate în pastel ori serigrafie – acestea din urmă înglobând intervenţii pe fotografii ce documentează proiecte de land-art -, cu motive recurente în iconografia sa – frânghia, acul de siguranţă, şurubul de lemn, cufărul ș.a.[130]. Prezența acestor lucrări pe agenda ofițerilor ce gestionau cazul este surprinzătoare, luând în calcul pe de o parte factura lor semi-figurativă, cu o asociere de motive care cu greu ar fi putut sugera o suprainterpretare tendenţioasă în sens ideologic (cu toată reticenţa oficială faţă de abstracţionism, problema nu intra în interesele Securităţii), iar pe de altă parte absenţa de pe acea agendă a unor lucrări care ar fi fost, poate, mult mai susceptibile de atare suprainterpretări – e.g. *Mitologia jertfei*, *Naşterea unei ideologii*, *Un mod de părăsire a orașului*[131].

Justificarea pe care am găsit-o, între documentele arhivate în dosarul artistului, pentru acest interes faţă de seria *Rănile pământului* se află într-o notă

[130] În arhiva familiei Baász se mai păstrează câteva lucrări din această serie, însă nu se poate stabili cu certitudine care dintre imagini au fost cele inculpate, dar în declaraţia sa Baász se referă exclusiv la pasteluri.

[131] Aceste din urmă lucrări apar menţionate în declaraţia amintită a lui Baász, într-o enumerare cronologică și în cadrul unei argumentaţii teoretice în care artistul vorbea despre faptul că a renunţat la utilizarea exclusivă a mediilor bidimensionale şi despre căutarea sa în zona interdisciplinarităţii în creaţia artistică, fragment reprodus mai jos. În textul declaraţiei, însă, nu se insistă asupra explicitării intenţiei ce a stat la baza creării lor, aşa cum se întâmplă în cazul *Rănilor pământului* sau cărţilor poştale *Pe picior de libertate*.

informativă „S”, nedatată, care redă, în formă rezumată şi tradusă, o scrisoare din 11 decembrie 1983 a lui Gazda Jozsέf din Covasna, adresată lui Marosi Péter din Cluj-Napoca, redacţia publicaţiei *Utunk*. În scrisoare, după cum reiese din notă, Gazda îi trimitea redactorului *Utunk* un articol, cu intenția de a i se publica, în care scria despre o recentă expoziție (fără date de identificare)[132], dar mai ales îl „populariza” pe artistul Baász Imre şi al său nou ciclu de lucrări, evaluate elogios; articolul se intitula „Rănile pământului”, iar autorul său „încearcă să explice ce importanță mare au semnele folosite de Baász (crucea, frânghia, foarfeca, coşul de hârtie, furculița, lingura, cuțitul, cercul, etc., etc.), dar mai ales culorile aplicate, care înseamnă totodată şi faptul că epoca noastră este mult prea complicată, iar memento-ul lui Baász: „Ember, legy kész! Omule, fii gata!”, nu este întâmplător. Aceste lucrări au un conţinut foarte profund, reprezintă treburi care nu pot fi rostite, iar Baász caută ordinea, butoanele care să ţină laolaltă treburile care aproape că se împrăştie”[133].

Gazda Jozsef, publicist cu contribuţii constante în revistele culturale maghiare din România, figura printre persoanele „cunoscute de organele de securitate cu preocupări şi manifestări necorespunzătoare”, după cum reiese dintr-un raport din dosarul Baász.[134] Pe de altă parte, presupusa relaţie a lui Baász Imre cu redacţia *Utunk* (și redacţia *Utunk* însăși) era suspectată de lucrătorii Securității încă de pe vremea studenției artistului la Cluj, dat fiind faptul că o afirmaţie atribuită acestuia de un informator şi datând din 1975 este piatra de temelie a dosarului de urmărire informativă pe numele său: „Sunt membru al unui cenaclu clandestin pe lângă una din redacţiile maghiare din Cluj. Acest cenaclu are ca program apărarea culturii maghiare din Transilvania. Eu am misiunea de a lucra în Transilvania pentru apărarea culturii şi spiritului maghiar, pentru ca acestea să nu fie înăbușite. Din acest motiv nu aş mai pleca din ţară, nici chiar în Ungaria! Prin lucrările mele vreau să menţin nealterată conştiinţa maghiarilor”[135].

Scrisoarea şi articolul lui Gazda semnalate prin nota „S” puteau face ca

---

132 După toate probabilitățile, articolul era o recenzie la recent deschisa expoziție personală a lui Baász cu titlul *Rănile pământului*, în care a fost expusă întreaga serie de pasteluri omonime.

133 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, f. 217.

134 *Ibidem*, f. 227.

135 *Ibidem*, f. 6. Textul reprodus aici este preluat din „Nota sinteză în D.U.I. „Bodola” [numele conspirativ sub care era urmărit Baász, *n.n.*]”, scrisă în Covasna, la preluarea dosarului artistului trimis aici de Securitatea Cluj, cu ocazia mutării lui la Sfântu Gheorghe. În nota informativă a informatorului „Sorescu” din Cluj, scrisă de mână, relatarea este redată la persoana a treia singular și sunt specificate, în paranteză și cu semnul întrebării, redacțiile *Utunk* sau *Korunk*, ca gazde ale respectivului cenaclu. Vezi: *Ibidem*, f. 1. Acest fragment de declarație, atribuit lui Baász exclusiv pe seama celor susținute de informatorul „Sorescu”, reapare redat în toate rapoartele / notele de analiză întocmite de-a lungul anilor, dar sub forme diferite, tot mai rezumate, în care nominalizarea redacțiilor *Utunk* sau *Kronunk* nu se mai regăseşte.

informaţiile deţinute să se lege: un publicist aflat în vizorul Securităţii ca „necorespunzător" intenţionează să publice un articol ce îl elogiază pe artistul bănuit de manifestări duşmănoase, într-o revistă de cultură suspectată că ar găzdui un cenaclu clandestin din care se ştia că artistul (şi, probabil, publicistul) făcea parte. Toate astea, având ca referinţă centrală un ciclu anume de lucrări care, dacă erau promovate într-un astfel de context, probabil că deţineau un „conţinut interpretabil".

Dacă altele au fost raţiunile care au stat la baza interogării lui Baász Imre asupra intenţiilor sale din seria de lucrări *Rănile pământului*, ele nu se regăsesc în documentele arhivate în dosarul artistului. Pentru a-şi explica aceste intenţii, în declaraţia pe care o dă ofiţerilor Baász o contextualizează conturând un tablou mult mai vast al caracterului şi formării opticii sale artistice, mergând înapoi la anii studenţiei, la fundamentele ideatice ale creaţiei sale, cu pârghii înspre devenirea internaţională a artei modernismului târziu:

„Lucrările mele – şi mă gândesc şi la lucrările executate încă înainte de lucrarea de diplomă – au fost influenţate, în mare parte, de personalităţile a doi dintre foştii mei profesori. Unul a fost Bretter György, profesor de filosofie, care m-a sfătuit să nu mă mulţumesc niciodată cu imaginea aparenţei false a realităţii, ci să încerc să captez alternativele profunde ale ei. De la celălalt profesor, Feszt László[136], am învăţat iubirea şi supunerea faţă de meserie.
În vreme ce eseistica lui Bretter căuta analogii între mitologie şi realitate, eu am încercat să mă folosesc în lucrările mele de gândirea lumii populare, de crezurile şi mijloacele acesteia. Niciodată n-am căutat motivul particular, ci pe cel universal. Acest motiv nu este nici pe departe un obiect sau un mijloc, ci un mod de privi. În paralel cu acest mod de a privi – şi în situaţia dată - s-a ivit rolul cheie al omului creativ în societate.

Arta, în ultimii 20-25 de ani, a traversat nişte transformări atât de uriaşe, s-au contopit hotarele şi modurile de a crea ale genurilor artistice, încât între aceste multiple direcţii şi „-isme", omul creator a rămas singur şi s-a străduit să-şi creeze propriile mitologii. Un astfel de punct de vedere este şi cel potrivit căruia dacă un anume lucru poartă semnătura artistului, poate fi „deja" operă de artă (?) [punctuaţie în original, *n.n.*].

Se oferă posibilitatea mai multor alternative, toate greu de parcurs, însă trebuie restrânse graniţele acestor alternative pe criteriul funcţiei lor, şi anume că arta, sub orice formă, este parte integrantă a societăţii şi are un rol în formarea ei; apoi, trebuie să ţinem cont că terminologia care determină „-ismele" apare artificial şi prea devreme – înainte de mişcarea artistică -, ajungându-se să se ataşeze creaţiile artistice teoriei. Ori, lucrările născute după epuizarea mişcării artistice ajung, după părerea mea, în sfera dezinteresului. În această relaţie, cele două grupe de alternative ar fi: fie artistul acceptă schema sau forma certificată (tradiţională) pentru a-şi face publice gândurile, respectiv oglindirea realităţii, fie încearcă să atingă un nivel de sintetizare, subordonat, fireşte, unui imperativ ideologic. Din punctul meu de vedere, am ales cea de-a doua variantă. Dar subliniez că orice artă poate fi doar angajată, iar această angajare este progresistă

[136] În traducerea Securităţii, numele profesorului apare, greşit, ca „Teszt Laszlo". Vezi *Ibidem*, f. 247.

doar dacă este una radical de stânga.

Trebuie să mai fac o subliniere: există două categorii estetice de bază care determină mâna şi rolul artistului – forma de conduită apolinică și cea dionisiacă. Prima, în general, oglindeşte bucuria vieţii, triumful şi victoriile realităţii şi momentele reuşite, în vreme ce a doua cercetează în bucătăria biruinţei, dezvelind părţile umbrite ale acesteia şi victimele care rezultă din oricare construcţie sublimă. Atrage atenţia, ocroteşte şi, dacă trebuie, te somează să ocoleşti unele stări pentru a înlesni procesul recreării.

Acţiunile mele le văd mai degrabă justificate în spiritul dionisiac.

În această spiritualitate am încercat să îmi realizez lucrările, înainte de a veni la Sfântu Gheorghe şi după asta. Expoziţia naţională a tineretului, *Medium*, organizată în 1981, a fost un mare prilej de a trage învăţăminte şi de a sintetiza. Aşa am simţit, că se deschid mult mai multe posibilităţi pentru arta şi artistul actual dacă trece dincolo de imaginea înrămată şi cercetează o formă de expresie interdisciplinară.

Aşa s-au născut „Mitologia jertfei", regizarea mea plastică din 1981, foto-documentaţia cu titlul „Naşterea unei ideologii" cu ocazia aniversării a 60 de ani de P.C.R., şi „Posibilitatea supravieţuirii" din expoziţia *Medium* '81, sau regizarea plastică cu titlul „Un mod de părăsire a oraşului".

Apoi au urmat câteva luni de pauză de creaţie, când mi-am asumat, pe lângă funcţia deţinută în cadrul Muzeului Judeţean, rolul de popularizare a culturii. [...] Am făcut, în 1980, noul afiş al Colocviului Teatrelor Minorităţilor care, spre uimirea mea, a fost retras. La început m-am liniştit pentru că am bănuit în spatele faptelor doar invidia măruntă.

În decembrie 1982, independent de propria-mi voinţă, s-a întrerupt relaţia mea de muncă cu Muzeul Judeţean şi în locul postului de la Muzeu am fost numit profesor de educaţie fizică la Filia, lucru care m-a întristat total şi m-a cuprins un fel de sindrom al inutilităţii[137]. După câteva luni am putut să lucrez din nou şi am pregătit o serie de pasteluri („Rănile pământului"), pe care le-am prezentat la Braşov, Odorhei, Cristurul Secuiesc şi Târgu Mureş.

Ideea şi gândul de bază al seriei – nu întâmplătoare, ţinând cont de situaţia mea – se îndreaptă spre nedreptăţile obiective ale lumii, căutând justificare pentru nedreptăţile care consider că mi s-au întâmplat.

Motive pe care le-am folosit şi mai demult, funia şi acul de siguranţă, au devenit permanente în lucrări. Ceva, în schimb, mi-a scăpat, şi anume că, trăind într-un cerc etnic specific, ar fi trebuit să îmi compun mesajul mult mai sensibil, pentru că acolo unde neînţelegerea se alătură unui mediu cu tendinţe extremiste (naţionalismul) şi

[137] În traducerea făcută de Securitate acest paragraf apare astfel: „În decembrie 1982, independent de voinţa mea, mi-a pierit tot cheful de lucru la Muzeul Judeţean şi în locul postului de la Muzeu am fost numit la Filia, în post de profesor, fapt ce m-a supărat de tot şi m-a cuprins cu toată puterea un fel de sindrom de inutilitate." *Ibidem*, f. 248. Se pare că artistul a fost eliberat din funcţia pe care o deţinea la Muzeu ca urmare a dezacordului cu care a fost primită expoziţia *Medium*, şi prin desfiinţarea postului său care, după ce a fost numit profesor de educaţie fizică la Filia, a fost reînfiinţat şi numit pe el o altă persoană. Acest lucru se încearcă să fie trecut sub tăcere prin traducerea parţială şi diferită ca sens a declaraţiei artistului.

răspândirea lor e sesizabilă, acolo este inevitabilă reinterpretarea răuvoitoare, respectiv ceea ce s-a întâmplat în cazul de față, cu lucrările mele, contrar intenției mele inițiale, unde, într-un mod nedrept şi nelegitim, mesajul lor a fost expropriat, cu ajutorul acestei spiritualități extremiste. Şi acum, ulterior, îmi dau seama ce mecanisme au funcționat în 1980, în cazul afişului meu făcut pentru acel colocviu al teatrelor minorităților naționale"[138].

În lumina acestui ultim paragraf citat din declarația lui Baász, principala suspiciune asupra sa şi a lucrărilor sale – cea de naționalism maghiar - s-ar fi clătinat, pentru a muta atenția, în schimb, asupra contextului receptor, a publicului, ca *locus* al ideilor naționaliste. Problematica receptării tendențioase în termeni politici a lucrărilor şi transferul semantic care se reflectă asupra lor revine şi aici – subliniată de artist, de această dată – într-un fragment pe care însă lucrătorii Securității l-au expurgat din traducerea oficială. La fel cum s-a întâmplat şi cu paragraful în care artistul menționează eliberarea sa din funcția de la Muzeu şi numirea în postul de profesor de sport – acesta din urmă tradus, dar cu un sens complet diferit. Iar asta pentru că evaluarea ultimă a acestor indicii şi dovezi se va fi făcut de către nevorbitori de limbă maghiară, a căror decizie putea fi astfel dirijată, fără ca sensurile originare să mai poată fi recuperate. A le fi recuperat ar fi însemnat ca în locul unor nominalizabili „duşmani ai poporului" să fi fost urmărită o masă umană difuză, a publicului, care îşi reflecta şi activa aşteptările şi frustrarea identificându-le într-o iconografie sau alta a câte unei lucrări vizuale.

Un alt aspect demn de a fi subliniat din această declarație a lui Baász Imre îl găsesc în forma în care îşi argumentează viziunea asupra devenirii artei la nivel internațional şi şansele pe care le vede viabile pentru artistul acestor spații. Pe de o parte, se îndepărtează reticent de cârja teoriei artei, de care „sunt atașate" artificial lucrările artei recente, chestionând validitatea recursului la mitologizare personală accesibilă pentru artistul contemporan – prin exemplul pe care îl aminteşte mereu, că orice poartă semnătura artistului este operă de artă, şi cu care nu este de acord. Pe de altă parte, constatând amestecul şi întrepătrunderea genurilor care contribuie la diluarea reperelor pentru artistul actual, el remarcă paleta largă de posibilități pe care o deschide renunțarea la imaginea „înrămată" şi aventurarea înspre forme de expresie interdisciplinare – fapt certificat prin expoziția *Medium* din 1981. Ceea ce declarația lui Baász Imre formulează este o rezistență la postmodernism, înțeles în sensul lui Lyotard, prin afirmarea nevoii de metanarațiuni diriguitoare – a se vedea metabolizarea învățămintelor profesorului Bretter György şi orientarea spre cultura populară, în termeni „universali", şi nu „particulari" – totodată cu nevoia de distanțare de genurile clasice şi experimentarea limbajelor interdisciplinare. Aceste ingrediente situează discursul artistului în sfera unui modernism târziu, cu accente de specificitate locală – nevoit să se justifice atât față de normele ideologice impuse culturii de politica oficială a statului, cât şi față normele ideologice autoimpuse ale artei occidentale. De primele alege să se distanțeze foarte subtil, prin invocarea „dionisiacului" şi a sintezei ideatice a realității, afirmând totodată necesitatea angajării progresiste a artei într-o stângă radicală

[138] Paragraful încadrat între linii este în întregime absent din traducerea Securității.

– afirmație exacerbată, probabil, de presiunea contextului declarației[139].

„Rețeaua”

Unul dintre aspectele recurente analizate de Securitate în dosarele de urmărire informativă a artiştilor pe care le-am studiat în cursul acestei cercetări se referă la reţeaua de relaţii interpersonale ale acestora. Listele cu „legăturile” pe care artiştii le întreţineau cu persoane din interiorul şi din exteriorul ţării revin în alcătuirea actuală a dosarelor, completate şi revizuite cu diverse ocazii. Ele aveau, în cadrul urmăririi, un rol esenţial, asigurând acoperirea unui posibil filon de propagare a unor atitudini sau intenţii neadecvate, precum şi garantând o sursă de informaţie despre obiectivul urmărit.

Pentru analiza micro-istorică a dinamicii acestor comunităţi artistice, notele de relaţii întocmite de Securitate dobândesc întrucâtva statutul de document de atestare a interacţiunii dintre aceste comunităţi, oferind unele perspective „din interior” asupra acesteia, în vreme ce, pe de altă parte, confirmă cunoaşterea – parţială şi discontinuă de către poliţia secretă a raporturilor existente între ele.

În dosarul lui Elekes Károly, notele de legături interne şi externe ale artistului sunt întocmite exclusiv din informaţiile furnizate de Serviciul „S”, constituindu-se astfel în liste ale persoanelor cu care artistul a întreţinut corespondenţă. Una dintre ocaziile de a actualiza o asemenea listă a fost cea a expedierii invitaţiilor pentru aniversarea comună cu Nagy Árpád a zilei de naştere, unde îi regăsim pe apropiaţii artistului din Bucureşti – Mihai Drişcu, Wanda Mihuleac, Szilágyi Zoltán, Butak András -, pe orădenii Onucsan Miklós şi Jovián György, alături de omniprezentul corespondent Ioan Bunuş, pe clujeanul Alexandru Antik şi pe Baász Imre din Sfântu Gheorghe; Szigeti Pálma apare aici cu domiciliul încă în Târgu Mureş, înainte de mutarea la Sfântu Gheorghe. Dintre legăturile externe semnalate – toate în Ungaria -, se numără Sörtsey Gábor, proaspăt emigrat sau Chikán Bálint, istoricul de artă interesat de artiştii transilvăneni, membru al Studioului Tinerilor Artişti din Budapesta (*Fiatal Képzőművészek Stúdiója*)[140]. Sunt multe absenţele din acest inventar, mai ales în ce priveşte cercul restrâns de colegi artişti care forma gruparea MAMŰ. Ele pot fi completate, însă, prin menţiunile regăsibile sporadic în diversele rapoarte ori în filajul de la „casa Orizont”: Garda Aladar, Szabó Zoltán, Krizbai Sándor ş.a.

Pornind de la aceste ramificaţii şi aducând laolaltă mici detalii şi indicii, regăsibile răsfirate în sute de pagini şi împărţite în diferite dosare, este posibil să se

[139] Consider că afirmarea necesităţii angajării artei într-o direcţie ideologică radical de stânga este una exacerbată de contextul în care Baász Imre a dat această declaraţie – i.e. în cadrul unor lungi interogatorii întreprinse de ofiţerii de Securitate – ţinând cont, pe de o parte, de opera artistului care nu poate fi aşezată sub semnul direct al unei astfel de angajări radicale. Pe de altă parte şi anticipând, se regăsesc în dosarul artistului fragmente de corespondenţă din care transpare această strategie de adaptare a declaraţiilor referitoare la crezul estetic şi ideologic în funcţie de așteptările structurilor oficiale – vezi corespondența cu Chikán Bálint în care scrie despre intenția de a publica un articol în care să „ideologizeze” expoziția *Medium 1*, document comentat mai jos.
[140] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 114.

reasambleze, cu golurile, omisiunile şi distorsiunile aferente, o imagine generală a acestor comunităţi artistice aşa cum se păstrează ea în arhivele fostei Securităţi.

Relaţia cu Baász Imre apare semnalată în dosarul Elekes de sursa „S" pe diferite filoane: invitaţia amintită la petrecerea „alternativă" şi piesa poştală „Memorial Art", prezentată mai sus. Pe lângă suspiciunea de naţionalism maghiar care plana asupra ambilor artişti, mai exista o bănuială la adresa amândurora: aceea că ar fi avut unele implicări în ceea ce lucrătorii poliţiei politice au denumit conspirativ „cazul Poarta" – apariţia în spaţiul public din Târgu Mureş, mai precis pe câteva afişe ale teatrului local, a ştampilei cu textul „*Király Károly az üstökös*" (Király Károly cometa), urmat de unele cifre.

Această bănuială se regăseşte arhivată în dosarul lui Baász Imre printr-o serie de scrisori expediate de Szigeti Pálma din Târgu Mureş lui Baász şi altor cunoştinţe din Sfântu Gheorghe, prin care artista îi înştiinţa despre percheziţiile făcute de Securitate la domiciliul ei şi despre interogatoriile la care a fost convocată şi îi sfătuia să se dispenseze de vopselele tipografice[141]. Pornind de la aceste scrisori şi de la atenţionarea cuprinsă în ele, suspiciunea la adresa artistei Szigeti Pálma – ca de fapt asupra multor tineri intelectuali din Târgu Mureş – s-a răsfrânt şi asupra lui Baász, Securitatea Mureş cerând colegilor din Covasna să îl investigheze prin prisma unei posibile implicări în acest caz[142].

Toate percheziţiile efectuate în căutarea autorilor ştampilei „*Kiraly Károly...*" au dat rezultate negative sau neconcludente în cazul artiştilor studiaţi. Iar asta chiar în condiţiile în care percheziţia la locuinţa lui Elekes, făcută în absenţa sa şi în secret, trebuie să fi scos la iveală ştampilele de mail-art pe care acesta le deţinea şi le folosea[143]. Discutând acum pe această temă cu Szigeti Pálma şi cu Elekes Károly, ambii au afirmat că nu au avut nici un fel de implicare în acel „caz Poarta" şi nu au înţeles foarte bine nici pe atunci ce anume dorea să afle Securitatea de la ei. Cert e că, în ce-l priveşte pe Elekes, suspiciunea a rămas în picioare până la plecarea lui definitivă în Ungaria, în 1985, întreţinută, probabil, de multitudinea ştampilelor de mail-art pe care artistul le producea şi folosea. Dar se pare că nu a existat din partea Securităţii presiunea de a găsi un

---

141 Idem, dosar nr. 235147, vol. I, ff. 103–106.

142 *Ibidem*, f, 86. Pe lângă Baász, a fost nominalizată şi Szaskacs Iudith din Sfântu Gheorghe, o prietenă a artiştilor, căreia îi trimisese scrisoarea Szigeti Pálma.

143 „E.K.: [...] Undeva scrie că au făcut percheziţie acasă cât eram plecat şi că nu au găsit nimic interesant. Dar erau ştampilele şi erau nişte texte care sigur nu le-au plăcut.

M.B.: Spuneţi că au avut o atitudine protectoare?

E.K.: Da, da. Aveam o insignă veche, de la tata, care provenea de la divizia de frontieră secuiască. Pentru aia te băgau în puşcărie atunci. Am avut şi un steag unguresc micuţ, pe care îl ţineam într-o cutie metalică veche, cumpărată din talcioc, cu o insignă Szent István pe ea. Probabil că au văzut şi asta. Eu nu am observat nimic, totul era la loc.", din discuţiile înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta. Compară: A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 39 (verso).

responsabil, fie el și nevinovat, pentru rezolvarea cazului.

Notele de relații „interne” și „externe”[144] din dosarul lui Baász Imre s-au configurat în principal pe baza informațiilor obținute din repetatele filaje ale artistului făcute în Sfântu Gheorghe, centralizându-se numele diferitelor persoane cu care el era văzut în spațiul public ori pe care le vizita. La acestea s-au adăugat și datele obținute de Serviciul „S”, prin interceptarea corespondenței.

Filajele s-au desfășurat în perioade diferite – 20 – 26 aprilie 1980, 24 iunie – 1 iulie 1980, 2 – 4 decembrie 1982[145] și nu am găsit mențiuni care să specifice cauzele precise care au determinat alegerea acestor intervale, ceea ce mă face să cred că e posibil ca ele să fi fost simple monitorizări de rutină. Ele au fost efectuate de Serviciul „F” Brașov, având ca rezultante, ca de obicei în astfel de operațiuni, rapoartele descriptive și de identificare a persoanelor / adreselor observate și „albumele foto” cu fotografiile realizate în timpul monitorizării.

Despre natura relațiilor sale cu persoanele incluse de Securitate pe listele de „legături” ale artistului, acesta a răspuns detaliat în cadrul interogatoriilor din octombrie 1984 - nu mai puțin de 27 de persoane din țară și 15 din Ungaria, la care se adaugă câteva rude din străinătate[146]. Deși Elekes figura în evidențele ofițerilor, el nu apare menționat în declarația lui Baász unde, din Târgu Mureș, îl amintește pe Ágoston Vilmos – estetician, membru al MAMŰ, ca pe un fost coleg din Cluj, ce frecventa cercurile de filosofie ale profesorului Bretter György -, alături de doi scriitori și de graficianul publicației *Új Élet*[147]. Din Oradea, Baász îi numește pe Jakobovics Miklós, pictor, cu a cărui soție, artista Jakobovics Márta, a fost coleg de facultate în Cluj, și pe Ujvárossz László, grafician, cu care a legat o relație de prietenie cu ocazia expoziției *Medium* din 1981, fiind uniți de concepții comune. Din Cluj menționează legături pe care le are în lumea literară – e.g. Banner Zoltán, redactor al revistei *Utunk*, sau Szöcs István, membru al filialei redacției *Előre*. În București, Baász declară că întreține relații cu Szilágyi Zoltán, grafician la Animafilm, alături de alte persoane din lumea literară. Nici una dintre aceste legături nu apare altfel documentată în dosarul de urmărire al artistului. Nu la fel stau lucrurile în cazul comunicării prin poștă pe care Baász o avea cu istoricul de artă Chikán Bálint din Budapesta și care apare mai bine documentată.

Chikán obișnuia să viziteze periodic centrele culturale din Transilvania, având relații în cadrul comunităților artistice din Oradea, Târgu Mureș și Sfântu

144 Idem, dosar nr. 235147, vol. I, ff. 51-52.
145 *Ibidem*, ff. 160–164, 184–186, respectiv 190–193.
146 *Ibidem*, ff. 238–245 (traducere), 251–258 (manuscris).
147 Balázs Imre, de la revista „*Új Élet*”și scriitorii Erdelyi Lajos – colaborator al *Új Élet* – și Jánosházi György, redactor-șef adjunct al revistei *Igas szó*, în *Ibidem*.

Gheorghe – aici fiind prezent şi cu ocazia expoziţiei *Medium*[148]. Despre această expoziţie Chikán Bálint scrie un articol în revista *Élet és irodalom* din 19. 02. 1982, a cărui xerocopie i-o trimite lui Baász Imre, împreună cu o scrisoare, redată într-o formă rezumată şi tradusă într-o notă „S" din 16 martie 1982. Nota menţionează că articolul intitulat „*Fiatal képzőművészek - Sepsiszentgyörgyön*" („*Artişti tineri la Sfântu Gheorghe*") apreciază talentul tinerilor artişti vizuali, demonstrat de recenta expoziţie organizată aici, de o astfel de manifestare având nevoie şi publicul maghiar; Chikán îl anunţă pe prietenul său că lucrează la un articol mai detaliat pe această temă, că aşteaptă fotografiile promise din expoziţie care încă nu au sosit şi speră că nu s-au pierdut pe undeva. De asemenea, îi spune că le-a expediat, lui Elekes şi lui Szilágyi pachete cu câteva cataloage mai vechi ale „*Studio*" (probabil Studioul Tinerilor Artişti din Budapesta), precum şi revistele *Mozgó Világ* şi *Művészet*, cu rugămintea ca, după posibilităţi, să le răspândească şi promisiunea unor abonamente pe numele acestora pentru ambele reviste. După toate astea, aşteaptă veşti despre ecourile pe care le-au avut expoziţia şi proiectele ce se conturează pentru viitor[149].

O scrisoare a lui Baász Imre către Chikán Bálint apare menţionată de Serviciul „S" la 11 februarie 1983, în care, printre altele, artistul îi relatează istoricului maghiar că în ianuarie 1982 s-a închis *Medium*, expoziţie pentru care a primit o mulţime de reproşuri pentru organizare – „în mod oficial mi-au reproşat faptul că am compromis PUBLICUL CARE VIZITA GALERIA (!)" [subl. în orig., *n.n*]. De asemenea, îi spune că revista *Korunk* i-a cerut un articol despre *Medium*, în care artistul a încercat, pe baza criticilor apărute, să „ideologizeze" expoziţia, dar pe care, în cele din urmă, a renunţat să îl mai scrie[150].

Expoziţia *Medium* din 1981, moment de referinţă între manifestările de amploare ale direcţiilor netradiţionale în artele vizuale locale, a fost rezultatul unei munci de echipă – ideea ei s-a născut în cadrul ambianţei MAMŰ din Târgu Mureş; Baász Imre i-a subscris şi a avut posibilitatea găzduirii ei la Muzeul din Sfântu Gheorghe, Elekes Károly i-a dat numele şi identitatea grafică ş.a.m.d. Considerată o reuşită în rândul artiştilor organizatori şi participanţi, comentată pozitiv în presa de specialitate din ţară – de limbă română şi maghiară – şi din Ungaria, prin contribuţia amintită a lui Chikán, ea a lăsat, se pare, ecouri de dezaprobare în contextul administraţiei culturale din Sfântu Gheorghe (şi, probabil, nu numai) - dacă e să ne orientăm după cele scrise de Baász în această

148 În numeroase scrieri ale sale, încă de la începutul anilor '80 şi până la moartea sa, în 1999, Chikán Bálint s-a ocupat de fenomenul artistic transilvan, reflectat în special în generaţia tinerilor artişti ai anilor '80. Tot el a fost curatorul expoziţiei retrospective Baász Imre, deschisă la Budapesta, în 1994.

149 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, f. 181.

150 *Ibidem*, f. 201.

corespondență, invocându-se criterii ideologice şi/sau reacția mai puțin entuziastă a publicului. Ceea ce poate fi observat retrospectiv şi prin prisma acestor documente este că expoziția nu a stârnit comentarii ostile pe linia „naționalismului maghiar" – nu că astfel de comentarii ar fi putut fi iscate de conținutul expoziției, dar din episoadele cărților poştale ale lui Baász Imre sau din *Rănile pământului* a devenit limpede că astfel de alunecări de sens se puteau petrece fără ancore foarte explicite. Astfel stând lucrurile, şi în condițiile unei receptări lipsite de entuziasm din partea publicului, evenimentul s-a consumat fără să atragă în vreun fel atenția poliției politice.

„Legătura" Chikán Bálint apare semnalată, prin serviciul „S", şi în dosarul lui Elekes Károly. La 1 martie 1984, artistul îi scrie istoricului de artă din Ungaria o scrisoare de răspuns la vestea că articolul pe care l-a scris despre el aşteaptă, încă, să fie publicat undeva: „Dragul meu domn! După cum văd, sentința întârzie şi aici, şi acolo. Dacă acel text scos va apare totuşi undeva, o frază trebuie schimbată. Aşa sună: ideea este destul de ininteligibilă ca să merite să o pui în aplicare. Sau: Dacă ideea este destul de improbabilă, merită să fie înfăptuită. Nu ştiu dacă simți în ultimul text aceea [sic] mistificare pe care nici nu o conține? Şi asta este corect! – nevoia schimbării textului a cauzat-o cartea lui H.L. „Új Szenzibilitás"[151], la a cărei citire au devenit suspecte mulțimile de noi latinizări, germanizări, saxonizări. [...]"[152].

Cu un an înainte, la 3 mai 1983, Serviciul „S" interceptează o trimitere poştală a lui „Alter" din Târgu Mureş, pentru Chikán Bálint din Budapesta, descrisă astfel în nota informativă: „conținutul materialului constă într-o fotografie reprezentând o stivă de pietre în mijlocul naturii. Sub poză se află un text scurt, pe care îl cităm: «Domnul meu! Romantizmul [sic] acestei imagini evocă anii '59, dar atunci era mai sincer totul». Pe spatele imaginii se află un alt text, pe care vi-l redăm: «Înverşunările mele sunt justificate! În grădina mea am împrăştiat cioburi de sticlă, poate taie pe cineva la talpă, dar nu umblă acolo nimeni, decât eu. Am cumpărat berile, am făcut rost şi de salam, cele două zile le petrecem afară, pe câmp – şi acolo deja locul este plin de cioburi. Cu complimente, E.K.»". Nota menționează că expeditorul real al materialului este Elekes Károly, şi că materialul a fost repus în circuit[153]. Discutând acum cu artistul şi despre această scrisoare, a mărturisit că nu îşi aminteşte la ce anume

[151] Cartea lui Hegyi Lóránd a avut o mare influență asupra artiştilor – în special a celor maghiari – din comunitățile studiate, devenind un reper de auto-definire a generației, reconfirmat în timp, după cum o demonstrează şi cartea lui Újvárossy László despre Atelierul 35 orădean, unde referințele la „noua sensibilitate" ce definea, după autor, generația sa sunt multiple. László Ujvárossy, *Arta experimentală în anii optzeci la Oradea*, Idea, Cluj, 2012.

[152] „[...] Reprezentantul natural al stoicismului – în limbă şi în comportare – a fost BETHLEN. Din păcate, aceea [sic] coloană vertebrală construită de el a fost prea mult îndoită şi noi o mai îndoim şi azi. De ce?", subl. în original, A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 253.

[153] *Ibidem*, f. 225.

făcea referire prin metafora „cioburilor de sticlă". Despre contextul în care a fost trimisă scrisoarea, însă, spune că era înainte de vizita membrilor Studioului Tinerilor Artişti din Budapesta, ocazie cu care au realizat împreună, la dâmburile umede[154], acțiunea „*Marele cârnat*": o folie de plastic roşie, tubulară, de o lungime de 100 de metri, a fost umplută cu aer prin mişcare şi apoi legată la ambele capete; studiul mişcării spațiale a acestui „mare cârnat" a fost documentat în fotografie.

Relația lui Elekes Károly cu Ioan Bunuş rămâne, de departe, cea mai documentată din dosarul artistului, grație consecventului schimb de artă poştală dintre cei doi. Prin mijlocirea acestei relații, avem acces la o scurtă privire aruncată asupra ambianței artistice orădene a Atelierului 35, una care, de altfel, este mai degrabă absentă din arhivele fostei Securități. Într-una dintre adresele trimise de Securitatea Oradea omologilor din Mureş, prin care răspund solicitării acestora de informații despre Ioan Bunuş şi Jovián György, ofițerii orădeni relatează singurul episod uşor problematic din punctul de vedere al adecvării ideologice în care a fost implicat Bunuş, dealtfel necunoscut în evidențele lor: „[...] la data de 3.IV.a.c. a expus unele lucrări la expoziția de artă plastică deschisă la galeriile din Oradea. Bunuş Ioan a fost prezentat într-un pliant de fotografii artistice, care doreau a prezenta aspectul, chipurile, mizer al locului de creație al artiştilor plastici. Fotografiile au fost executate de Găină Gerendi [Dorel, *n.n.*], membru al fotoclubului „Nufărul" din Oradea. Difuzarea pliantului a fost aprobată foarte greu de Comitetul de cultură şi educație socialistă a județului şi a fost comentat negativ de către plasticienii din Oradea, apreciindu-se că reflectă realitatea deformat şi tendențios"[155]. Fotografiile în cauză au fost făcute în curtea atelierului lui Jovián şi îl reprezentau pe Bunuş arătându-şi, pe rând, desenele către cameră. Poate că ambianța imaginilor s-a evidențiat printr-un aspect mizer în ochii funcționarilor de la Comitetul de cultură, dar intenția aşezării acestor fotografii pe pliantul şi afişul expoziției era dirijată mai degrabă spre imaginea artistului ca membru al unei comunități şi spre parafrazarea *topos*-ului artei occidentale al „atelierului artistului". Ceea ce e recurent în această informare întocmită de ofițerii orădeni este importanța acordată judecății şi reacției publicului – chiar dacă în acest caz se referă la opinia artiştilor profesionişti: dacă aprecierea lor ar fi fost una de încuviințare, considerând că reflectă just realitatea, poate că istoria acestor fotografii, din prisma evaluării Securității, ar fi urmat un alt curs.

Antik Alexandru (Sándor) este înregistrat printre „legăturile" întreținute de Elekes, dovadă stând invitația la „petrecerea alternativă" din iulie 1982. El e prezentat de Securitatea Cluj, în adresa informativă cerută de ofițerii din Mureş,

[154] Loc preferat de membrii MAMŰ pentru acțiunile în natură, a *vizes dombok/halmok*, dâmburile/colinele umede sunt situate în județul Mureş, la 3 km de oraşul Târgu Mureş.
[155] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 085302, f. 71.

ca element cu manifestări naționaliste și o poziție refractară față de organele poliției politice[156], iar asta într-o perioadă în care artistul nu era încă urmărit în formă organizată[157].

Dosarul de urmărire informativă pe numele lui Alexandru Antik a fost deschis în 1988, principala suspiciune ce gravita în jurul său fiind furnizată Securității de informatoarea „Ana Maria" din Sibiu. Aceasta, aflându-se în vizită la Cluj împreună cu Mircea Stănescu și Vladimir Munteanu, s-a întâlnit cu mai mulți artiști plastici din oraș și, conform instructajului primit de la ofițerii sibieni, la întoarcere din călătorie a oferit informațiile culese. Dintre artiștii clujeni, informatoarea „Ana Maria" îl remarcă pe Antik ca pe unul dintre cei recunoscuți în lumea artei; în discuțiile pe care le-au avut, ea s-a interesat despre problemele maghiarilor din țara noastră, subiect la care artistul i-a răspuns menționând unele tentative de organizare a tinerilor maghiari din Cluj prin câteva serii de întruniri studențești, la Căminul de Artă din Cluj, la care a participat și el sporadic; despre aceste întruniri, Antik a considerat, din relatările informatoarei, că „sunt inutile, nesemnificative, atâta timp cât românii din Transilvania nu iau ei singuri atitudini potrivnice politicii statului și partidului, concluzionând că firesc ar fi ca românii să se manifeste dacă au un motiv real, și nicidecum maghiarii." Informatoarea a mai comentat că, din perioada petrecută la Cluj, cât și din alte ocazii în care l-a întâlnit, și-a putut da seama despre Antik că „este un lider de opinie, care polarizează în jurul său artiștii plastici, în special tineri, având asupra lor o mare putere de influență. [subl. în orig, *n.n.*]"[158]. Pornind de la aceste date primite de la Sibiu, Securitatea Cluj a inițiat urmărirea informativă a lui Antik, încheiată odată cu schimbarea regimului politic românesc și condusă sub suspiciunea de naționalism maghiar și influențare negativă a tinerilor artiști.

Din acest dosar al artistului, documentul care poate avea o relevanță directă pentru istoria artei recente este o notă informativă, provenind tot din Sibiu și funizată de informatoarea „Alexandra", la 4 august 1986. Ea relatează:

„Alexandru Antik, unul dintre cei mai buni artiști ai generației sale, considerat în majoritatea mediilor, pe bună dreptate, genial, are o mare capacitate de influență asupra artiștilor maghiari din România și este un fel de reprezentant al artei bune din România în străinătate, precedentul crește [sic] în ceea ce privește Ungaria, unde este acceptat deplin ca om și admirat extraordinar ca artist în cele mai exclusive cercuri de artiști din Budapesta. (Fratele lui este căsătorit în Ungaria). Face o artă experimentală, o artă de ultimă îndrăzneală, însă de cea mai bună calitate profesională. Performanță (gen

156 *Ibidem*, f. 203.
157 Alexandru Antik a trăit și a activat în Cluj, după terminarea facultății, fiind asimilabil mai degrabă mediului artistic clujean. Argumentele includerii lui în acest studiu sunt legăturile strânse pe care le-a avut, încă înainte de anii de facultate, cu ambianța culturală a Mureșului; născut la Reghin, coleg de școală cu Ioan Bunuș, el se numără la începutul anilor '80 printre membrii MAMŰ.
158 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 234058, f. 11.

artistic foarte modern, spectacol deplin, la care publicul participă fără să intervină), prezentată în Tabăra de la Sibiu, a fost una dintre cele mai bune făcute în ultimul timp, se pare în lume (confirmarea s-a făcut chiar pe loc, Marcel Bunea (Cisnădie), Mircea Ignat (Sibiu) au venit cu un fost coleg de-al lor, actualmente la Karlsruhe – R.F.G. şi el artist, care a vorbit despre nivelul european al manifestării. Cum astfel de experimente sunt şocante pentru publicul rămas cu percepţia vizuală undeva în urmă, organizatorii au hotărât ca la expoziţiile experimentale (Muzeul de istoria farmaciei) să se intre pe bază de ecuson al Taberei; au venit totuşi mulţi dinafara taberei, iar riscul de a nu-i lăsa să intre era prea mare, neonoarea şi falsele idei au pornit de la faptul că la un moment dat, în cadrul performanţei, artistul s-a dezbrăcat, lucru mai mult decât firesc pentru oamenii de artă, pentru care trupul uman este la fel de obişnuit ca orice altă componentă artistică, nu a fost nici o justificare de fapt, artistul dorind să reprezinte în performanţă nuditatea, puritatea, sinceritatea creatorului în faţa publicului său. Totul a concurat la o explicare cât mai exactă a riscului creaţiei, a chinului pe care ea îl cere.
De fapt a fost un experiment de cea mai bună calitate artistică şi nimic altceva”[159].

Comentariul informatoarei face referire la performance-ul *Visul n-a murit*, pe care Alexandru Antik l-a prezentat în cadrul expoziţiei Taberei de creaţie artistică şi critică de artă organizată în subsolul Muzeului Farmaciei din Sibiu în 1986. Atunci, reprezentaţia artistului a fost întreruptă de intervenţia organelor de securitate, evenimentul intrând în circulaţia orală şi mai apoi istoriografică sub forma unuia dintre episoadele cele mai brutale de intervenţie a cenzurii politice în segmentul artelor vizuale. Aşteptările aflării în dosarul de urmărire a artistului a unui material consistent pe această temă îşi găsesc motivaţia aici, în legenda care a însoţit acest eveniment după consumarea sa. În ciuda acestora, relatarea informatoarei „Alexandra” este singurul document al momentului Sibiu ’86 înglobat unui dosar de urmărire al lui Antik, deschis abia în 1988 şi pe acuzaţii independente de evenimentul sibian.

Nota informativă citată este arhivată în dosarul artistului sub formă de copie scrisă la maşină, trimisă, probabil, din Sibiu Securităţii Cluj. Acest detaliu ar putea dobândi o importanţă în analiza acestei mărturii: pe de o parte ea ilustrează imaginea „informatorului bun”, în mod evident un profesionist al artei, bine documentat şi cu o optică deschisă spre direcţiile creaţiei alternative; pe de altă parte, micile dezacorduri gramaticale şi frazeologia poticnită, pot să ateste fie o traducere (nespecificată) din limba maghiară, fie transcrierea după un text manuscris ce a întâmpinat dificultăţi de descifrare, fie redactarea textului după o relatare orală, ori simple greşeli intervenite în procesul de dactilografiere a copiei notei informative. În fine, aş semnala şi posibilitatea ca această profesionistă a artei, bănuită a fi în spatele informatoarei „Alexandra”, să fi fost artistă, şi nu teoreticiană, caz care poate lăsa loc unei stângăcii în exprimare.

„Reţeaua” de relaţii şi interacţiuni între artiştii din centrele studiate se

[159] *Ibidem*, f. 8.

rezumă, în datele, documentele (şi, probabil, interesul) Securităţi la aceste câteva ramificaţii. Ele reprezintă mai mult decât ar fi fost o completă absenţă, însă din multiple considerente sunt aproape reductibile la ea: pe de o parte din cauza complexităţii stării de fapt reale, caracterizate de existenţa unor comunităţi artistice mult mai numeroase şi mult mai active decât ceea ce reflectă documentele arhivei; pe de altă parte, din cauza lipsei de justificare a atenţiei cu care au fost urmărite şi documentate chiar şi aceste aspecte regăsibile în arhive – nici unul dintre ele nu ascundea în sine culpele de care erau suspectate.

Tabloul de ansamblu al acestor relaţionări poate să dobândească, pe seama urmelor documentare, câteva nuanţări în plus, care nu ţin atât de dimensiunea individuală, de această dată, cât mai degrabă de trăsături ale contextului. MAMŰ sau Cenaclul „Atelier” din Târgu Mureş nu este de regăsit în aceste arhive, dar climatul în care el a funcţionat dobândeşte unele contururi mai precise.

În dialogul cu Elekes Károly, cafeneaua „Tutun” din Târgu Mureş a fost menţionată ca unul dintre locurile cheie de întrunire, dezbatere, răspândire a informaţiilor şi socializare a grupului MAMŰ: acesta era locul unde se lansau, pe cale orală, anunţurile proiectelor de viitoare expoziţii la care se aşteptau participări, aici se schimbau cărţi şi idei, se aduceau afişele noilor piese de teatru ori concerte şi se întâlneau tineri intelectuali cu provenienţe profesionale diferite – scriitori, actori, artişti plastici, muzicieni. Era o comunicare şi o interacţiune directă, nemediată de scrisori ori de vreun alt mediu, ca atare neatestabilă altfel decât prin istorie orală.

„Tutunul” era şi el monitorizat de un angajat al Securităţii, personaj de care Elekes îşi aminteşte mai degrabă în termenii profilului „securistului bun”: „[...] nu era despre ce să raportezi, asta era. Ce să raportezi, că Pandula [Dezideriu, *n.n.*] vine de la Budapesta în fiecare luni şi aduce cărţi şi ziare culturale? Venea la Tutun, punea valiza pe masa de cafea, şi spunea: „Băieţi, v-am adus ceva de citit!” Dar la colţ, tot stătea securistul, însă îl cunoşteam şi pe el. Iar când erau discuţii şi el venea: „Băieţi, lăsaţi acum tema asta!” [...] Nu vroia să facă probleme”[160].

Ambianţa tinerilor intelectuali care frecventau cafeneaua „Tutun” apare menţionată într-o notă-sinteză arhivată în dosarul lui Baász Imre, menţiune care ajunge aici datorită relaţiei artistului cu Szigeti Pálma din Târgu Mureş. În nota-sinteză este descris anturajul din care face parte Szigeti Pálma: „anturaj ce-şi purta numele de „comuna” de la Tutun – o cofetărie din Târgu Mureş, unde membrii anturajului, adepţi ai vieţii de genul „hippi”, se adunau, ascultau muzică „folk”, „rock-end-rol [sic]” etc., transmisă în bună parte de emisiunea „Metronom” al [sic] postului de radio „Europa Liberă”. Anturajul cuprinde cca

[160] Discuţii înregistrate cu Elekes Károly, februarie 2014, Budapesta.

18 – 20 de persoane"[161].

Despre cele 18 – 20 de persoane ale „anturajului" de la Tutun din recensământul acestui raport se poate presupune fără mari riscuri de eroare că îi includeau și pe artiștii Cenaclului Atelier (MAMŰ), cât despre muzica emisiunii „Metronom" și influența curentului Hippie asupra tinerilor „comunei de la Tutun", ele par să fi fost tolerate, după tonul și mențiunea pasageră cu care sunt tratate în acest document. Poate că angajatul Securității care supraveghea cafeneaua ilustra, într-adevăr, tipologia elementului pozitiv, a „gardianului" empatic, așa cum l-a reținut Elekes, care aplica în termeni mai lacși normele impuse de puterea politică. În 1978, de când datează acest raport, „anturajul" hippie nu reprezenta, încă, o potențială amenințare în optica Securității, optică ce se va modifica radical trei ani mai târziu, cu deosebire pentru zonele țării cu densitate mai mare de populație maghiară, aspecte elucidate de unele dintre documentele de mai jos.

Înainte de a trece, însă, la o altă scală de analiză, a câtorva aspecte generale de ordin contextual, cred că se întrevede cel puțin o concluzie de natură statistică din materialul documentar de până acum, care indică în toate cazurile același lucru: toți artiștii din centrele studiate care au fost monitorizați de Securitate au intrat în atenția acesteia din cauza acuzației de naționalism maghiar. După argumentele pe care se fondau aceste acuzații, deductibile și din cele câteva situații de represiune exercitată asupra unor lucrări, ele se ancorau mai puțin în profilele individuale ale artiștilor și arătau mai degrabă înspre un profil colectiv, al etniei maghiare, și poate, cu o precizie mai mare, al intelectualilor maghiari. Arta, atunci când era chestionată, ca în cazurile lucrărilor lui Baász (*Rănile pământului* ori afișul Colocviului teatrelor minorităților) nu era chestionată „în sine", în natura și valoarea sa de artă, ci în intenționalitatea mesajului său în sensul strict al referințelor politice, dar mai ales în reacțiile la acest mesaj din partea publicului.

Ultimul fragment al declarației lui Baász Imre, reprodus mai sus, arată înspre acest public, constituit, în Sfântu Gheorghe și Târgu Mureș, într-o mai mare măsură ca în Oradea, din comunități etnice maghiare dense, a căror conviețuire cu politica oficială, devenită intens naționalistă, a anilor '80 a conturat un tablou general tensionat, ceea ce a avut un efect decisiv, cred, pentru existența acestor dosare de urmărire informativă a artiștilor prezentate aici.

[161] În continuare apare menționat și Pandula Dezideriu, tânărul scriitor amintit chiar de Elekes, despre care Securitatea știa că merge des la Sfântu Gheorghe, în vizită la părinți, că are relații de prietenie cu alți tineri scriitori din Mureș și Cluj și că și-a trimis, prin intermediul unor emigranți, o serie de versuri pentru a fi publicate în revista *Irodalmi Újság*, editată de „emigrația maghiară din Franța" în A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235147, vol. I, f. 5. Nota-sinteză este datată 20.03.1978.

Starea de spirit

O analiză amănunţită a situaţiei şi „problemei" minorităţii maghiare aşa cum se reflectă ea în sursele istoriografice ale arhivei Securităţii nu-şi găseşte locul în acest studiu şi ar depăşi cu mult intenţiile sale. Există, însă, dosare voluminoase în arhivă care să documenteze o posibilă cercetare în acest sens[162]. În economia acestui text mă voi opri doar la un eveniment particular, ale cărui coordonate reunesc atât un clişeu plin de realism al ambianţei de tensiune existentă în raportul dintre o parte a comunităţii maghiare şi puterea politică, cât şi o serie de mijloace şi strategii ale acesteia din urmă de reclamare a controlului total al spaţiului public.

Cazul „Lacul Sfânta Ana '81"

În fondul documentar al arhivei C.N.S.A.S. se păstrează câteva volume, provenind de la Securitatea Covasna, ce conţin documente pe marginea a ceea ce a fost codificat drept „acţiunea" sau „cazul" Lacul Sfânta Ana, cu o datare ce se întinde din 1981 şi până în 1988[163].

În fiecare an, cu ocazia sărbătorii catolice a Sfintei Ana (26 iulie), mulţimi de pelerini, provenind în special din Ardeal şi din Ungaria se adunau în jurul lacului, cazându-se în corturi ori la pensiunile din zonă, pentru a participa la slujba de celebrare a hramului capelei omonime. În afară de credincioşi, împrejurimile lacului Sfânta Ana atrăgeau în perioada sărbătorii şi numeroşi turişti, fiind plin sezon de călătorii.

În seara de 25 iulie1981, aproximativ 300 - 400 de persoane dintre turiştii adunaţi în zona lacului, în exclusivitate tineri, au iniţiat o serie de manifestări, aparent spontane, care au provocat o reacţie foarte alarmată a organelor de securitate. Rezumând datele stufoase ale rapoartelor ce tratează această temă, mulţimea de tineri a pornit dintr-o zonă de campare într-un marş spre capelă, purtând un drapel al Ungariei, cântând imnul ungar şi pe cel secuiesc, recitând versuri patriotice şi strigând lozinci de unitate a maghiarilor şi de realipire a Ardealului la Ungaria. Din aceleaşi rapoarte, se pare că doi tineri din această mulţime s-au urcat pe turnul capelei, arborând acolo drapelele ungar şi secuiesc, în vreme ce alţii au ţinut discursuri pe tema nevoii de independenţă teritorială a Transilvaniei[164]. Evenimentul a atras imediat o serie de arestări, anchete şi interogatorii, în cursul cărora ofiţerii de Securitate au căutat să stabilească

[162] E.g.: „Cazul „Oponenţii" 1983", A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3010; Dosar de problemă „iredentişti maghiari" 1981-1989, A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 11227, vol. I-IX.

[163] Idem, dosarele nr, 3030, vol. I şi II, şi nr. 5393.

[164] *Ibidem*, vol. I, ff. 30-31.

motivele care au dus la declanșarea acestei acțiuni de masă, etapele ei de înfiripare și desfășurare, precum și principalii vinovați. Una dintre concluziile anchetelor a fost că manifestarea a avut un caracter premeditat și că vinovați pentru pregătirea ei și incitarea la participare sunt pe de o parte cetățeni din R.P.U. și pe de altă parte câteva grupuri de tineri din diferite localități ale județului Covasna, adepți ai curentului subcultural de sorginte ungară „a csövések”[165]. Curentul a pătruns în România, după expertiza Securității, prin intermediul unor publicații pentru tineret din Ungaria, printre care sunt citate revistele *Magazinul tineretului* sau *Élet és irodalom*, fiind considerat un real pericol pentru sănătatea morală a tinerilor, dovadă stând actele de huliganism și profundă dușmănie naționalist-iredentistă la care a condus.

Printre măsurile luate în consecința acestor anchete au fost, pe lângă întocmirea unor dosare penale, penalizarea instituțiilor de învățământ universitare ori liceale din care proveneau unii dintre participanții la manifestare pentru educarea ideologică neadecvată a tinerilor, sancțiuni la locul de muncă pentru participanții activi ori hărțuirea și destrămarea organizată a unor grupuri identificate ca adepte ale curentului „csövés”. Dar, poate că cea mai gravă dintre măsuri, pe termen lung, a fost interzicerea, începând cu anul 1982, a accesului la Lacul Sfânta Ana după ora 22:00 a oricăror forme de manifestare de grup, religioase ori culturale, în capela Sfânta Ana ori în zona lacului, amplasarea de corturi, scăldatul ori folosirea de ambarcațiuni. Aceste ultime măsuri au fost menținute cu strictețe până la finalul regimului dictatorial, iar monitorizarea zonei a beneficiat de o prioritate maximă între sarcinile Securității, mai ales în perioada de la finalul lunii iulie.

Am considerat acest episod, sumar descris aici, relevant în contextul prezentului studiu, din pricina mai multor considerente. Privit la o scală mai amplă decât analizele documentelor anterioare, „cazul Lacul Sfânta Ana” poartă cu sine o paletă largă de nuanțe definitorii pentru ambianța creată de o tensiune latentă specifică existentă între anumite segmente ale unor comunități maghiare și puterea/poliția politică. El poate să ofere, altfel spus, câteva piste de lectură pentru ceea ce am numit, folosind o expresie sibilinică frecvent prezentă în dosarele Securității, „starea de spirit” – un nivel contextual situat undeva între registrul oficial și cel privat, într-o zonă gri de interferență și (contra-)reacție

[165] O notă documentară privind curentul “csövés” este arhivată în dosarul “cazului Lacul Ana” din 1981. Aici curentul este descris ca fiind de inspirație occidentală, derivând din „moda hippy”, și infiltrându-se cu o rată foarte mare de răspândire în rândul tinerilor din Republica Populară Ungară; denumirea, în traducere aproximativă „cei dintre țevi”, desemna la origine categoria persoanelor lipsite de adăpost. Despre caracteristicile acestui curent, nota precizează preferința pentru genurile de muzică folk și rock, un stil vestimentar dezordonat, păr lung și neîngrijit, și aderarea la un mod de viață parazitar, ce refuză orice formă de integrare socială, nu recunoaște nici un fel de autoritate publică, pledând pentru un spirit nonconformist și pentru o „așa-zisă libertate deplină”, *Ibidem*, ff. 39–44.

potențială, zonă în care poliția politică cerceta constant modul de receptare şi metabolizare socială a directivelor impuse de puterea centrală, ori a diverselor evenimente cu un anume grad de opoziţie ce ajungeau să dobândească o oarecare notorietate[166]. Pentru a evalua, frecvent, „starea de spirit a populaţiei", Securitatea căuta în toate sectoarele şi palierele vieţii sociale, pescuind păreri şi impresii, idei şi reacţii, exprimate ori manifestate în spaţiul public sau în cel privat deopotrivă. Această zonă gri de localizare a „stării de spirit" este poate cea mai în măsură să ateste asupra modului în care înţelegea acea birocraţie să gestioneze spaţiile de existenţă individuală şi socială, prin violarea constantă a spaţiului privat până la ambiguizarea graniţelor acestuia cu spaţiul public şi acapararea în egală măsură a ambelor.

Ce s-a întâmplat, de fapt, în seara zilei de 25 iulie 1981 la Lacul Sfânta Ana? Aşa cum reiese din întreaga documentaţie întocmită de lucrătorii de securitate, un grup numeros de tineri, cei mai mulţi elevi şi studenţi, o parte muncitori, cu o vârstă medie de 20 – 23 de ani, de etnie maghiară, după un consum pe alocuri excesiv de băuturi alcoolice, au cântat cântece populare şi imnuri maghiare, au strigat diverse lozinci şi au arborat steagul străin – 300 sau 400 de manifestanţi dintre cei aproximativ 2500 de turişti aflaţi în zona lacului la acea dată[167]. Printre poeziile ale căror versuri au fost cântate atunci este menţionată în rapoarte „Talpra Magyar" („Ridicaţi-vă maghiari") a poetului Petöfi Sándor, un îndemn paşoptist acompaniat de muzică rock[168]. Întreaga acţiune s-a desfăşurat pe timpul nopţii, având mai degrabă aerul unei petreceri juvenile, cu accente de teribilism şi stări de ebrietate, şi ar fi putut să treacă neobservată în loc de a fi ridicată la rangul de ameninţare a securităţii statului.

Lucrurile nu au funcţionat aşa, iar asta şi-a găsit justificarea în stridenta şi totodată alunecoasa noţiune de „naţionalism", în utilizarea care i se dădea în acel context politic. Ce putea să însemne „naţionalist", ce era încadrabil acestei noţiuni din punctul de vedere al unui regim totalitar cum devenise cel din

---

166 În fondul documentar al Arhivei C.N.S.A.S. se păstrează numeroase dosare conţinând rapoarte şi analize asupra „stării de spirit a populaţiei" din diferite judeţe ale ţării. Personal am întâlnit în dosarele studiate câteva note informative, cerute de Securitatea Oradea unui informator, despre starea de spirit a populaţiei cu privire la decizia Consiliului Local de a interzice închiderea balcoanelor de la blocuri, ori starea de spirit de după difuzarea la televiziunea de stat din Ungaria a unui discurs al preşedintelui Kádár în care făcea unele referiri la România, A.C.N.S.A.S., fond Reţea, dosar nr. 127096, vol. 2.

Pentru o tratate detaliată a acestei teme şi cu aplicaţie pe diferite studii de caz, vezi: Alina Ilinca, „Politica de control a regimului comunist asupra spaţiului public. Studiu de caz: Jocurile Mondiale Universitare de Iarnă de la Poiana Stalin (28 ianuarie – 8 februarie 1951)", în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 2 / 2008, pp. 237 – 250; Liviu Marius Bejenaru, *Manipulare și dirijare prin observarea stării de spirit a populației. Studiu de caz: Festivalul Mondial al Tineretului și Studenților de la București (2 – 14 august 1953)*, în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 2 / 2008, pp. 251 – 264.

167 A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5393, f. 2.

168 Idem, dosar nr. 3030, vol. I, f. 154.

România începutului deceniului nouă? În multe situații, „naționalist" putea deveni tot ceea ce nu era românesc într-o tonalitate zgomotoasă de aclamare, i.e. manifesta preferința pentru o cultură, limbă sau tradiție ce defineau identitar (a se citi şi în sens politic) o altă etnie, un individ care, ca reprezentant al unei alte etnii, avea opinii critice la adresa realităților social-politice şi economice ale țării. Detaliind caracterul manifestării naționaliste a grupurilor de tineri de la Lacul Sfânta Ana, unele rapoarte arhivate în dosarul tematic enumeră, alături de imnurile, cântecele, poeziile şi lozincile amintite, discuții în care se tratează comparativ nivelul de trai din România cu cele ale altor țări, în special cu Ungaria, rezultând o lumină defavorabilă asupra vieții social-politice şi economice locale; sau elogierea drepturilor şi libertăților de care se bucură tineretul din alte țări, în timp ce aici nu are acces nici la a-şi alege ținuta vestimentară după plac, ori, „denaturând realitățile din țara noastră", afirmații precum: „Aici la noi nici măcar cărți de poveşti în limba maghiară nu poți găsi"[169]. Dacă păreri critice de această natură erau formulate de etnici români, ei deveneau vinovați de atitudini duşmănoase fața de stat şi partid; venind din partea unor etnici maghiari, asemenea opinii se făceau vinovate de naționalism.

Cel mai probabil, printre agitatorii manifestării de la lac au existat persoane cu viziuni radicale de dreapta şi arborarea drapelului ungar era un gest prin care culmina acumularea latentă de frustrări – generală la nivel de țară, dar cu unele particularități în cazul minorității etnice, traduse inclusiv prin dorințe secesioniste şi scandarea de sloganuri anti-româneşti. Dar e la fel de probabil că forma exacerbată pe care au căpătat-o aceste manifestări s-a datorat în mare măsură circumstanțelor, mai ales dacă luăm în considerare şi categoria de vârstă ori consumul de alcool, factori care ne-am fi putut aştepta să determine atenuarea deciziilor de aplicare a unor măsuri radicale, cum a fost cea de interzicere a oricărui tip de întruniri în arealul lacului.

„Problema" maghiarilor era însă una gravă din perspectiva regimului politic, marcată parțial şi de unele aspecte sub care erau înțelese interacțiunile cu națiuni străine: acolo erau duşmanii, ubicui şi neobosiți, ai orânduirii ilustre de stat şi partid locale[170]. Minoritățile naționale din România erau, însă, mai aproape, duşmanii potențiali din interior, cărora nu li se puteau ascunde realitățile obiective ale țării, dar care trebuiau să fie educați în a nu le vedea, la fel ca ai lor conlocuitori majoritari. Iar unul dintre sectoarele făcute vinovate pentru manifestarea de la lac a fost tocmai cel al învățământului, care şi-a demonstrat astfel slăbiciunea în pregătirea ideologică şi patriotică a acelor tineri. A merge„ mai departe pe această linie de depistare a responsabilităților ar fi însemnat, însă,

[169] *Ibidem.*

[170] Pentru o analiză asupra situației minorității germane din România, vezi: Silviu B. Moldovan, *Minoritatea germană din România: problemă politică şi moştenire istorică*, în „Caietele C.N.S.A.S.", nr. 7 – 8 / 2011, pp. 299 – 310.

a zdruncina întregul sistem de administrare şi a ajunge adânc, până în disfuncţionalităţile de aplicare a preceptelor teoretice ale egalităţii şi echităţii socialiste. Aceasta fiind o cale închisă, vina trebuia extrapolată – printr-un raţionament oricât de abuziv – pentru a i se găsi o sursă, pentru a se identifica un vinovat. În cazul acestui eveniment, el a fost identificat în influenţa negativă venită din exterior – la origine din Occident, unde s-a format curentul Hippie, pătruns, prin medierea şi reformularea lui în „csövés", din Ungaria în România. Astfel, se internaţionalizează problema, demonstrându-se că nu doar unele grupuri de tineri de la noi sunt afectate de influenţa negativă, ci şi un stat socialist vecin a semnalat fenomenul şi s-a sesizat asupra nocivităţii sale sociale, deci cauza problemei nu stă nicidecum în vreo posibilă disfuncţionalitate a sistemului de orânduire al ţării, cât într-o nouă infiltrare a factorilor distructivi occidentali[171].

Măsura preventivă aplicată, de interzicere a întrunirilor, nu face decât să sporească ambiguitatea problemei de fond – de ce să interzici o slujbă religioasă când cele întâmplate se ancorau într-un curent subcultural laic? Acest fapt subliniază, însă, un alt aspect, care ţine de precauţia sporită faţă de un eveniment care a beneficiat de o indubitabilă notorietate pe cale orală, cel puţin în cadrul comunităţilor maghiare din ţară[172], precedent care avea puterea să alimenteze o posibilă amplificare şi recurenţă a manifestării.

Interzicerea întrunirilor şi campării în arealul Lacului Sfânta Ana – ca şi celelalte măsuri restrictive – nu au fost nicidecum difuzate sub această formă directă, pentru că asta ar fi însemnat recunoaşterea unei slăbiciuni - tratată preventiv -, dar şi declararea monopolului total al politicului asupra spaţiului public. O parte din ele au fost popularizate prin afişe, răspândite în Băile Tuşnad, Bixad-Olt, Bálványos şi zona lacului, totodată cu publicarea în presa locală a unor articole cu o tematică ecologistă, care să prezinte Lacul Sfânta Ana ca pe un monument al naturii, cu preocuparea autorităţilor şi obligaţia

[171] Într-un document arhivat într-unul dintre dosarele de problemă „artă-cultură", provenind din judeţul Harghita, intitulat „Istoric privind problema cultură, artă [tineret studios, apare şters, *n.n.*]" şi nedatat, problematica este regăsibilă astfel: „[...] se întâlnesc la elevii din clasele superioare din liceu tendinţe spre morala occidentală constituindu-se în grupări Hipi [sic] sau Popp având drept blazon trândăvia, să trăiască dar să nu muncească. Asemenea manifestări iau uneori un caracter politic, scăpând de sub controlul şcolii, al părinţilor şi al organizaţiilor de U.T.C. desigur, dacă stăm să căutăm geneza acestor manifestări, ea nu poate fi găsită în alt loc decât în propaganda occidentală ce pătrund [sic] la noi în ţară pe diferite căi legale şi ilegale." A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5522, vol. I, ff. 36-37.

[172] Discutând pe tema acestui eveniment acum, cu Nagy Árpád, Elekes Károly, sau Ütő Gusztáv, cu toţii au mărturisit că se aflau la Lacul Sfânta Ana la acea dată, fără să ia parte la manifestări, despre care au aflat, însă, detalii, unele chiar contradictorii – ca orice subiect recuperat din mai multe surse orale! – de la martori mai mult sau mai puţin implicaţi. Interdicţia care a izolat arealul lacului în anii următori a făcut, cu siguranţă, ca evenimentul din 25 iulie 1981 să dobândească o şi mai mare notorietate.

cetățenilor de a-l proteja[173]. Cât despre intenția preotului Bártis László din Lăzăreşti de a oficia slujbe religioase în capelă pe parcursul lunii iulie, ea a fost preîntâmpinată printr-o decizie a Departamentului Cultelor, la fel cum organizarea de manifestări culturale în ambianța lacului – festivaluri şi spectacole de muzică și cultură populară – a fost mutată în alte locuri, prin decizii ale Consiliilor de Cultură locale[174].

Pentru istoriografia artei recente din România, Lacul Sfânta Ana a însemnat locul de organizare, începând cu anul 1990, a festivalului internațional de performance *AnnArt* – inițiat de artiştii Baász Imre şi Ütő Gusztáv. Pentru comunitățile județului Covasna şi a celor învecinate, ca şi pentru artiştii organizatori, deschiderea acestui festival, în perioada sărbătorii religioase a Sfintei Ana, a însemnat într-o mare măsură şi o recucerire simbolică a locului, mediată de arta de acțiune şi cu o participare internațională, pe lângă începutul recuceririi treptate a spațiului public[175]. Privind înapoi spre manifestarea din iulie 1981 din această perspectivă, ea ar putea fi considerată ediția zero a *AnnArt*-ului, un happening, mai degrabă decât un performance, marcat de ciocnirea cu ideologia oficială.

Problema „artă-cultură”

Cele mai multe dintre concluziile privind interesul operativ al organelor de securitate, situația de tensiune latentă ce exista în raport cu minoritatea etnică maghiară, precum şi strategiile de implicare a poliției secrete în dirijarea activităților sociale ce se pot desprinde din „cazul Lacul Sfânta Ana” sunt, în linii generale, valabile şi pentru domeniul culturii. Ele marchează, în fond, direcțiile principale de constituire şi aplicare a politicii de control a regimului asupra spațiului public, sub multiplele forme de coagulare şi activare ale acestuia.

Pentru a recupera termenii generali în care Securitatea îşi formula şi organiza activitatea de supraveghere şi intervenție asupra sferei culturii, sunt accesibile numeroase dosare „de problemă”, parte a fondului documentar al

---

[173] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5393, f. 2 (verso).

[174] *Ibidem*.

[175] Despre conținutul simbolic al stabilirii datei şi locului festivalului nu s-a comentat public în aceşti termeni, nici la începutul anilor '90, şi nici mai târziu. Întrebându-l pe Ütő Gusztáv despre posibilele trimiteri referențiale la evenimentele din iulie 1981, artistul le-a confirmat, motivând că ele nu au fost astfel formulate până acum, pe de o parte pentru că primul deceniu de după dictatură a fost marcat de un context socio-politic destul de tulbure, în care nu era clar dacă afirmarea identității etnice se putea manifesta fără consecințe, pe de altă parte pentru că oamenii comunităților afectate de restricțiile impuse de Securitate asupra zonei lacului şi sărbătorii catolice cunoşteau problema de fond şi substratul ei simbolic şi, nu în ultimul rând, pentru că nimeni, dintre cei care au scris despre eveniment, nu a formulat această întrebare astfel. Discuții înregistrate cu Ütő Gusztáv, februarie 2014, Oradea.

arhivelor, reunind planuri de măsuri ori tematici orientative privind culegerea de informaţii pentru domeniul artă-cultură. Cum o tratare cronologică a evoluţiei viziunii regimului asupra acestui domeniu ar depăşi cu mult tema acestui studiu, mă voi mărgini aici la rezumarea câtorva din ideile unor asemenea documente datând din anii '80, căutând coordonatele care defineau vulnerabilitatea acestui sector din prisma ideologiei oficiale.

Un „Program de măsuri privind îmbunătăţirea activităţii de securitate în sectoarele artei şi culturii", aprobat în şedinţa Biroului executiv al Consiliului de conducere al Departamentului Securităţii Statului din 16 februarie 1983[176] îşi structurează conţinutul, ca toate documentele de acest tip, în două secţiuni: analiza problemelor specifice pe care le ridică acest domeniu, respectiv măsurile ce se impun pentru eficientizarea contracarării lor. Documentul are, prin structură şi conţinut, un statut de cadru orientativ în funcţie de care inspectoratele judeţene de securitate urmau să îşi orânduiască activitatea, cu aplicabilitate pe situaţiile concrete pe care le administrau[177]. Principalele puncte de vulnerabilitate, după cum apar ele enumerate în acest „Program...", se constituie în jurul influenţei negative pe care o are, asupra unei categorii de creatori de literatură şi artă din România, propaganda anti-comunistă înteţită de o serie de cercuri reacţionare din străinătate, care urmăreşte crearea unei „mişcări contestatar-disidente" în interiorul ţării; dintre acestea, singurul nominalizat în cadrul documentului este postul de radio „autointitulat Europa Liberă"[178], către care se transmit, prin intermediul unor legături neoficiale pe

[176] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3095, ff. 83–90.

[177] Comparând acest program de măsuri cu un „Plan de muncă în problema Artă-Cultură pentru anul 1988", elaborat de Inspectoratul Judeţean Covasna, devine evident faptul că, în ciuda distanţei de cinci ani între cele două documente, cel de-al doilea reia în mare conţinutul primului, dar îl aplică specificului cazurilor aflate pe rol. Vezi: Idem, dosar nr. 3092, ff. 17–20.

[178] Într-un document din 1988, intitulat „Documentar privind cercurile şi elementele reacţionare din exterior care acţionează pe linia influenţării negative şi incitării oamenilor de artă şi cultură din ţara noastră", apar enumerate: „Fundaţia pentru întrajutorare intelectuală" din Paris, Secţiile din Franţa şi S.U.A. ale organizaţiei „Pen-Club International", cu sediul la Londra, „Uniunea artiştilor liberi români (Ars Libera)" din R.F.G., Asociaţia „Hyperion" din Paris, „Centrul român de cercetări", afiliat Academiei din Paris, „Asociaţia pentru protecţia monumentelor istorice şi de artă din România" din Paris, „Institutul de cercetări româneşti" din München, Asociaţia „Prietenii lui Constantin Noica" din Paris, „Societatea de păstrare şi promovare a culturii româneşti" din R.F.G., Societatea „Internationes", instituţie vest-germană de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe, Fundaţia „Humboldt" din R.F.G., Academia Româno-Americană de Arte şi Ştiinţe din S.U.A.. La capitolul publicaţii editate de grupări reacţionare din emigraţie: *Cartea românească în Occident*, buletin semestrial editat în Franţa, *Limite* şi *Ethos*, ambele publicate de redacţia românească din Paris a Europei Libere, *Săptămâna Müncheneză*, în München, *Agora*, publicată în Philadelphia, *Universul* şi *Micromagazin*, publicate la New York. Acestei centralizări îi sunt adăugate secţiile română şi maghiară a postului de radio Europa Libeă, precum şi o listă cu „Scriitori, artişti plastici, lirici, instrumentişti şi de circ rămaşi în străinătate, care sunt folosiţi de diverse instituţii sau cercuri interesate pentru racolarea şi determinarea să refuze înapoierea în

care diverşi oameni de cultură le întreţin cu persoane din străinătate, informaţii cu „caracter social-politic ce sunt folosite în mod tendenţios în acţiunile de propagandă ostilă întreprinsă din străinătate împotriva ţării noastre”. Prin prisma acestor influenţe sau independent de ele, documentul constată: numărul mare de rămâneri ilegale în străinătate din rândurile creatorilor, situarea unor persoane dintre aceştia, îndeosebi a scriitorilor, pe poziţii ostile politicii partidului; realizarea şi publicarea de lucrări de artă „deficitare” din prisma conţinutului ideologic; segregarea lumii literar-artistice în diverse grupări cu interese, convingeri şi idei divergente, care pot degenera în apariţia de manifestări ostile; tentative de abordare necorespunzătoare a unor aspecte ale trecutului istoric al poporului român şi de prezentare denaturată şi tendenţioasă a acestei istorii prin producţii culturale ori în instituţii muzeale; ori, în fine, apariţia unor stări de spirit necorespunzătoare în rândul creatorilor care, „nesesizate la timp, pot afecta climatul din mediu ori antrena acţiuni cu caracter anarhic-protestatar”[179]. Aceste direcţii mari de manifestări ostile sunt apoi tratate exhaustiv, fiind enumerate, punctual, toate categoriile de persoane ori situaţii pe care ele le subsumează, de la găsirea canalelor de comunicare dintre „cercurile de intelectuali ai emigraţiei reacţionare” şi oameni de cultură din ţară până la identificarea în producţiile culturale a unor conţinuturi duşmănoase, interpretabile ori echivoce(!) din punct de vedere ideologic – inclusiv idei mistice sau francmasonice - sau a polemicilor aparent estetice, dar cu substrat politic, cu implicaţii pentru securitatea statului[180].

Tabloul constituit de toate direcţiile şi categoriile din domeniul culturii de interes pentru poliţia politică epuizează enunţiativ posibilele nişe de degajare ideologică şi închid cercul, aparent impenetrabil, al unui control total. Natura intrinsecă a producţiilor artistice – în acest context, a „materialului” de controlat - rămâne, însă, una eminamente conotativă, mai degrabă rezistentă la o decodare univocă şi cultivând, dimpotrivă, potenţialul unei pluralităţi interpretative. În plus, pe lângă acest caracter „abstract” al conţinutului de idei al produsului

ţară şi să se antreneze la activităţi duşmănoase a unor oameni de artă şi cultură aflaţi temporar în Occident”. A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3095, ff. 20–33.

179 *Ibidem*, ff. 83- 84.

180 Într-un document intitulat „Tematică orientativă privind culegerea de informaţii în problema „Artă-cultură””, sunt enunţate şi: „refuzul sistematic al unor oameni de artă şi cultură de a aborda în creaţiile lor teme privind trecutul de luptă al partidului şi poporului nostru, construcţia socialismului în România, de a omagia momente şi personalităţi politice.” sau „stările de spirit necorespunzătoare şi cauzele acestora, preocupările şi frământările unor persoane din instituţiile din domeniul culturii şi artei, care pot genera fapte, fenomene sau acţiuni de natură să prejudicieze politica partidului şi statului nostru.” sau „minusuri în propaganda culturală făcută în străinătate, eficienţa redusă a deplasărilor în exterior a delegaţiilor unor instituţii cultural-artistice ori a altor acţiuni peste hotare.” A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5522, vol. I, ff. 30-31.

cultural, intervine şi *forma* sa, dată de modul / limbajul / mediul de materializare al respectivului conţinut de idei, în receptarea căruia, dincolo de preceptele teoretice şi ideologice ale privitorului, intervine şi factorul de „gust". Lucrătorul securităţii statului responsabil în sectorul artă-cultură este, înainte de orice, în contact cu producţiile şi activităţile specifice acestui domeniu, plasat în postura de public receptor – singura postură din care sunt posibile judecăţile evaluative asupra prezenţei sau nu a eventualelor intenţii subversive de natură politică într-una sau alta dintre creaţiile artistice. În capitolul „Perfecţionarea mijloacelor şi metodelor specifice de muncă, sporirea gradului de profesionalitate în lucrarea informaţiilor" al documentului citat se atinge şi această problemă, în finalul enumerării strategiilor de diversificare şi întărire a reţelei informative şi mijloacelor de supraveghere a „sectorului". În primul rând, se specifică necesitatea de implicare directă a şefilor ierarhici în clarificarea cazurilor cu un grad sporit de dificultate; apoi, se atrage atenţia că „în verificarea şi aprecierea informaţiilor se va manifesta grijă deosebită pentru înlăturarea manifestărilor de subiectivism, exagerărilor ce pot apărea ca urmare a preferinţelor estetice ale surselor, a apartenenţei lor sau a simpatiilor faţă de un grup sau altul de creatori"[181]. Aici este pusă în mod direct sub semnul întrebării justeţea aprecierilor estetice ale „surselor", respectiv informatori ori colaboratori, ce pot fi alterate de preferinţele estetice individuale, oferindu-se, însă, în subtext, avertismentul asupra grijii deosebite de „respingere a subiectivismului". Aceasta era tocmai una dintre nişele care puteau fractura cercul închis al intenţionatului control total al sectorului artă-cultură şi, în unele cazuri, a funcţionat în acest rol ameliorator – mă gândesc, în graniţele acestui studiu, la exemple precum corespondenţa de artă poştală întreţinută de Elekes Károly şi Ioan Bunuş, nu doar între ei, ci şi în reţele internaţionale ale genului, dar şi la întreaga activitate a grupării MAMŰ, ori chiar la cea a Atelierului 35 orădean, ambele absente din monitorizarea poliţiei politice. Cred că în raport cu această nişă îşi găseşte locul şi importanţa care se acorda reacţiei publicului – fie el profesionist ori simplu consumator de cultură – faţă de o anume producţie artistică: dacă ceva neadecvat a scăpat aprecierii estetice „subiective" a membrilor forurilor de control şi cenzură, acel ceva putea deveni obiectul unei vigilenţe sporite după contactul cu publicul receptor.

În lumina criteriilor şi tematicilor de supraveghere şi control al culturii – foarte schematic enumerate aici -, munca de securitate în domeniu era menită să aibă în primul rând un caracter preventiv, după cum se insistă în documentul amintit al „Programului de măsuri ...", din 1983. Ea trebuia să combată şi să respingă tentativele de prejudiciere a politicii oficiale ori influenţele negative venite din exterior. Acest pronunţat caracter preventiv are în vedere nu doar

[181] Idem, dosar nr. 3095, fila 88 (verso).

producţia culturală în sine, ci şi răspândirea ideilor duşmănoase, indiferent de sursă, la segmente largi de populaţie. În cazul influenţelor venite din partea postului de radio Europa Liberă, acest scop era gestionat printre altele, prin „determinarea unor personalităţi din sectoarele artă şi cultură de a adopta o atitudine de ripostă publică – prin presă, radio şi televiziune – împotriva încercărilor postului de radio „Europa liberă" de a se erija în „arbitru" al vieţii literar-artistice din România, „de a promova non-valori din rândul intelectualilor aşa-zişi disidenţi din ţară şi străinătate", dar şi prin determinarea unora dintre persoanele elogiate în emisiunile acestui post de radio să solicite redacţiei postului să înceteze publicitatea în jurul numelui lor[182]. Teama de diseminare a ideilor neadecvate înseamnă teama de disidenţă, sub orice formă şi din orice direcţie s-ar înfiripa ea, dar în privinţa căreia domeniul culturii era zona de susceptibilitate principală. Se insistă mult în documentul citat – ca şi în documentele-satelit pe care el le-a generat la nivel judeţean – pe măsurile de prevenire a disidenţei, ori, cel puţin, de prevenire a răspândirii ori popularizării ei ca disidenţă. Astfel, persoanele din sfera artei şi culturii care ar putea iniţia acţiuni pentru constituirea unei disidenţe în mediul cultural, vor fi „influenţate pozitiv" şi convinse să nu recurgă la asemenea acte; dacă o fac, atunci se vor lua măsuri de „izolare, descurajare, neutralizare, compromitere şi de altă natură" împotriva lor[183].

Foarte explicită în acest sens este o notă arhivată într-unul dintre dosarele „problemei artă-cultură" provenind din Harghita, în care se raportează modul de abordare a problemelor de neadecvare ideologică ridicate de câteva articole publicate în cartea *Cultura populară de la tradiţie la contemporaneitate* (*Néphagyományok új környezetben*) din 1987, care aveau „un conţinut critic privind activitatea organismelor judeţene de cultură, precum şi studii cu conţinut interpretativ sau stimulatoare a unor manifestări culturale cu tentă naţionalistă."[184] Nota raportează că săptămânalul central *A Hét* a publicat articolul „Concluziile depind de felul cum se examinează fenomenele"[185], scris de directorul Centrului Judeţean Harghita de Îndrumare a Creaţiei Artistice de Masă, Kardalus János, articol care pledează împotriva ideilor vehiculate într-unul din studiile apărute în cartea amintită; de asemenea, se raportează că au mai fost expediate redacţiei *A Hét* încă două articole, ce urmează să fie publicate, scrise de profesorii Kostyak Alpár şi Boer Károly, care adoptă şi ele o poziţie critică

[182] *Ibidem*, f. 89.

[183] *Ibidem*, f. 89 (verso). Aici noţiunea „disidenţei" subsumează orice formă de act protestatar, de la „semnificaţii politice conferite nemulţumirilor personale" până la „acte de protest public ori de dezordine" ori „acte protestatar-turbulente de natură să dobândească notorietate".

[184] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5522, vol. II, f. 81.

[185] Titlul original, în maghiară, aşa cum apare în notă: „*Amilyen a jelemségvizsgálat, olyan a következtetés is*", *Ibidem*.

față de cartea citată. În opinia ofițerului care transmite nota, prin publicarea atâtor reacții împotriva cărții *Cultura populară...* i se face propagandă acesteia, „trezind interes pentru lecturarea ei”; el consideră că ar trebui oprite de la publicare ultimele două articole de ripostă, iar cazul să fie soluționat la nivel județean, inclusiv prin avertizarea autorilor. Chiar dacă acest mic incident se petrece la o distanță de patru ani față de documentul „Programului de măsuri...” din 1983 amintit mai sus, el nu face decât să confirme persistența direcțiilor trasate de acesta şi, cu referire la modalitățile de abordare şi soluționare a tentativelor disidente, oferă un exemplu concret: dacă ceva neadecvat a scăpat vigilenței factorilor de control, acel ceva este contracarat fără vehemență şi fără a insista prea mult pe subiect în mass-media, pentru a nu-i face, astfel, publicitate inversă. Faptul în sine ar putea sugera conştientizarea din partea organismelor oficiale a susceptibilității existente la nivel popular față de tot ceea ce ajungea să fie publicat ori transmis prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, şi față de reacțiile inverse pe care o astfel de transmisiune le putea genera.

În privința disidenței din acea perioadă, văzută prin prisma documentelor cu caracter general pe problema artă-cultură pe care le-am accesat în arhive, ele nu pot să ateste dacă ea a existat sau nu ca fenomen orchestrat, în sensul tare al termenului, dar certifică faptul că s-a lucrat în mod organizat, la nivel oficial, pentru a i se nega sau neutraliza existența. Pe de altă parte, este dificil de delimitat unde anume începea şi unde se încheia registrul politicului în accepțiunea statului comunist, fiind, în consecință, şi mai greu de trasat posibile repere de conturare şi manifestare ale disidenței[186].

Specificitatea problemelor de securitate ridicate de domeniul „artă-cultură” se reflectă, poate mult mai concentrat, într-un „Model de fişă” personală, arhivat într-unul dintre dosarele acestei teme[187]. Aici, tipologia aleasă spre exemplificare este un scriitor (fictiv), iar punctele de interes enumerate în alcătuirea fişei încep prin precizarea naționalității (evreu, german, maghiar) şi apoi trec în revistă: trecutul politic al său ori al rudelor directe / apartenențe la grupări oculte – legionar, francmason ş.a. -, antecedentele penale, legăturile cu străinătatea – prin rude expatriate, ori relații cu străinii -, colaborări cu posturi de radio ostile ori elogieri ale operei sale în astfel de contexte, burse ori premii externe, legături cu reprezentanțe diplomatice din țară şi, în fine, exprimarea

[186] Pentru o analiză privind legislația ce definea şi apăra secretul de stat, obligațiile cetățenilor față de divulgarea de informații, ş.a., dar şi asupra notorietății unor scriitori/intelectuali care criticau regimul și modul în care această notorietate i-a protejat de sancțiuni drastice din partea statului, vezi: Iuliu Crăcană, *Aspecte legislative ale reprimării dizidenței româneşti. Cazul Goma*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 2 / 2008, pp. 339 – 347. Cazul Goma nu a avut urmări brutale, spune autorul, pentru că regimul nu era încă pregătit să se confrunte cu noua formă de opoziție – dizidența; dar a fost schimbată legislația şi orice manifestare publică anticomunistă putea fi blocată înainte de a începe să se desfăşoare.

[187] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3092, ff. 28-30.

publică a dezacordului cu politica culturală oficială, refuzul de a publica texte angajate / omagiale, cărți respinse de la publicare ori amenințarea cu acțiuni protestatare.

Alegerea tipologiei „modelului de fișă" din rândul scriitorilor nu este întâmplătoare, dat fiind faptul că presiunile și controlul asupra lumii literare erau mai mari decât cele asupra artelor vizuale – fapt ce cred că își găsește justificarea pe de o parte în investirea cu o mai mare putere de penetrare socială a cuvântului scris versus imagine, iar pe de altă parte în publicul mult mai restrâns pe care îl aveau artele vizuale față de literatură ori publicistică. Acestea din urmă atingeau, potențial, mase mai largi de populație, la fel cum o făceau spectacolele – de teatru, muzică, dans ș.a. – organizate în instituții de profesioniști sau amatori, care au toate o mult mai mare pondere documentară în alcătuirea actuală a dosarelor pentru „problema artă-cultură" arhivate, comparativ cu artele vizuale.

În granițele acestei „probleme artă-cultură" sunt încadrate, de fapt, toate formele și locurile de producție și manifestare culturală, după cum explică un document de „Tematică orientativă privind culegerea de informații în problema „Artă-cultură" din 1982, în care sunt enumerate: „[...] creatorii de literatură și artă, profesioniști, membri ai uniunilor și asociațiilor de creație, liber profesioniști și amatori, personalul muncitor al Consiliilor de Cultură și Educație Socialistă și unități subordonate din edituri, presă literar-artistică, instituții de artă plastică, teatrală, cinematografică, muzicală, coregrafică, de circ, muzee, laboratoare de restaurare, oficii județene ale patrimoniului cultural național, case de odihnă și creație etc."[188].

În ierarhia instituțională, Securitatea se afla deasupra tuturor structurilor implicate în administrarea/producerea culturii, controlând inclusiv „instituția cenzurii", reprezentată de Consiliile județene de cultură. Acestea din urmă aveau în subordine întreaga activitate culturală desfășurată pe razele județelor de domiciliu, iar activitatea de monitorizare în domeniu intra în sarcinile Direcției I a Securității pentru instituțiile republicane și în responsabilitatea securităților județene pentru membrii și colaboratorii uniunilor și asociațiilor de creație[189].

Din centrele culturale discutate în acest studiu, dacă există materiale arhivate în legătură cu monitorizarea domeniului cultural, ele se referă în primul

[188] Paragraful imediat următor continuă: „Munca de securitate în cadrul cenaclurilor și formațiilor artistice de pe lângă obiective economice ori instituții asigurate contrainformativ de alte compartimente de muncă, va fi realizată pe linia acestor profile [...]", A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5522, vol. I, f. 29.

[189] Compară *Ibidem*, f. 38 și A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3095, ff. 84 (verso)-85. Tot securitățile județene se ocupau și de edituri, teatre, filarmonici sau Circul de Stat, în vreme ce Muzeul de Artă al R.S.R. era monitorizat de Direcția a V-a, în colaborarea cu Securitatea municipiului București.

rând şi majoritar la uniunile scriitorilor, teatre, şcolile populare de artă şi casele de cultură, precum şi la evenimente cu participare de masă pe care acestea din urmă le organizează – festivaluri de muzică folclorică sau uşoară, concursuri de artişti amatori ş.a.. Documentele referitoare la artele vizuale şi uniuni ale artiştilor plastici, acolo unde există, sunt mai degrabă opace la o utilizare istoriografică pe linia acestui studiu, cuprinzând situaţii informative ale personalului fondului plastic şi personalului administrativ al galeriilor ori succinte rapoarte despre situaţia generală de monitorizare a breslei.

Aici se încadrează şi un document din 1987, cuprins într-un dosar de problemă „artă-cultură" din judeţul Harghita: o adresă din partea Direcţiei I prin care se solicită, probabil tuturor inspectoratelor judeţene, o analiză a eficienţei măsurilor de cunoaştere şi prevenire a realizării de lucrări neadecvate din partea unor artişti plastici de pe raza de competenţă. Documentul specifică să se raporteze, pe lângă cazurile de lucrări cu mesaj politic tendenţios ori cu simboluri francmasonice sau mistico-religioase, „artişti plastici sau alte persoane cu preocupări de „Mail-Art" (arta prin poştă), care au expediat în străinătate, pe calea poştei, picturi, gravuri, colaje, documente, texte, ilustrate etc., cu conţinut necorespunzător sau interpretabil, ori au încercat să facă acest lucru"[190]. Documentul de răspuns la această solicitare nu se află arhivat în dosarele de problemă provenind din Harghita din acei ani, dar faptul că arta poştală apare menţionată explicit ca fiind de interes operativ este unul inedit, pe care nu l-am întâlnit în nici un alt document din centrele studiate din anii '80. Această singularitate ar putea sugera, fără să poată susţine însă inechivoc, supoziţia că forma de practică / comunicare artistică a artei poştale a intrat în atenţia securităţii *per se* abia târziu în deceniul al nouălea, probabil după o înmulţire, la nivel naţional, a cazurilor neagreate, simultan cu o conştientizare din partea poliţiei politice a existenţei acestei căi de diseminare culturală.

Cea mai consistentă prezenţă documentară a artelor vizuale – cel puţin în sens cantitativ – ce se păstrează în colecţia fondul documentar al arhivelor este un dosar cu 16 volume, conţinând documente referitoare la Uniunea Artiştilor Plastici şi Fondul Plastic, centralizate, din câte se pare, de Direcţia I Bucureşti[191]. Mare parte dintre aceste documente sunt liste şi tabele cu membrii celor două instituţii din Bucureşti şi din alte centre în diferiţi ani, precum şi situaţii informative referitoare la Fondul Plastic şi Combinatul aferent, la angajaţii acestora şi ai reţelei de galerii, presărate cu câteva fişe personale ale unor artişti, în special bucureşteni; perioada de provenienţă a materialelor arhivate aici se întinde din anii '50 până în anii '80.

Dincolo de o serie de tabele cu numele membrilor uniunilor şi

[190] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 5522, vol. I, f. 195.
[191] Idem, dosar nr. 16298, vol. I – XVI.

cenaclurilor județene, câteva documente relevante – prin singularitatea lor, înainte de orice! – pentru studiul de față au fost generate de inspectoratele județene de securitate la cererea Bucureştiului: printr-o adresă din 1985, Direcția I solicită o analiză a situației operative din rândul artiştilor plastici profesionişti şi amatori din întreaga țară, concluziile desprinse şi măsurile stabilite[192].

Adresa de răspuns, tot din 1985, a Securității Bihor, menționează existența a 69 de artişti profesionişti şi aproximativ 100 de artişti amatori pe raza județului; dintre profesionişti, 15 membri ai U.A.P. şi 8 ai Fondului Plastic, dar doar 47 absolvenți ai institutelor de învățământ superior de artă. Artiştii profesionişti cu vârsta până în 35 de ani sunt „constituiți într-un cerc denumit „Atelier 35", cu un program de activități stabilit în colaborare cu conducerea Filialei Oradea a U.A.P. şi a factorilor de răspundere din cultură la nivel județean". La momentul trimiterii acestei adrese, trei artişti dintre profesionişti aveau deschise dosare de urmărire informativă: pictorul Jakobovics Miklós pentru manifestări naționalist-maghiare, pictorul Kiss Alexa pentru aceleaşi acuzații, şi pictorul Hora Coriolan pentru „manifestări duşmănoase la adresa ordinei de drept"[193] – toți trei artişti din generația matură, membrii cu drepturi depline ai Uniunii. Potențialul informativ al securității în mediile artiştilor consta din 3 informatori şi două „surse", însă nu se raportează nici o formă de activitate ostilă, nici vreo preocupare de realizare de lucrări tendențioase ori interpretabile şi nici legături suspecte cu cetățeni străini.

Din Covasna se raportează, prin adresa de răspuns din 1985, că pe teritoriul județului activează 10 artişti plastici profesionişti, toți de naționalitate maghiară, din rândul cărora au fost racolate două „surse", în vreme ce alte două persoane se află în urmărire informativă, ambele pentru manifestări naționalist-maghiare: criticul de artă din Sfântu Gheorghe (nu i se precizează numele)[194] şi artistul Baász Emeric Ladislau. În vreme ce primul este acuzat că organizează expoziții în centre din județ în care „scoate în relief în special activitatea plasticienilor de naționalitate maghiară din țara noastră" şi publică volume în care are aceleaşi opțiuni culturale, Baász „a fost semnalat cu preocupări de realizare a unor lucrări plastice cu caracter interpretabil, fapt pentru care în octombrie 1984, a fost avertizat pe linie de securitate"[195]. Raportul nu menționează existența şi situația organizațiilor de artişti amatori din județ.

Securitatea județului Mureş răspunde solicitării centrale, tot în 1985, printr-o analiză care menționează 40 de membri ai U.A.P. – Filiala Mureş şi 85 de

---

192 *Ibidem*, vol. I, f. 34.
193 *Ibidem*, vol. VI, f. 366.
194 Cel care exersa rolul de critic de artă în județ în perioada respectivă era Gazda József, cel care a semnat şi articolul amintit mai sus despre seria *Rănile pământului* a lui Baász, trimis spre publicare revistei *Utunk*.
195 *Ibidem*, ff. 315-316.

membri ai cenaclului filialei. Între artişti existau cinci „surse”, două persoane erau urmărite prin dosar pentru manifestări naţionaliste maghiare şi 11 persoane se aflau în supraveghere informativă – opt pentru naţionalism maghiar şi trei pentru relaţii cu cetăţeni străini (fără a se preciza nici un nume). Se raportează că nu au fost depistate lucrări plastice cu un conţinut tendenţios şi nici alte evenimente deosebite de profil[196].

În afară de aceste câteva analize, inspectoratele judeţene de Securitate din Bihor şi Mureş nu au lăsat dosare de problemă pentru domeniul „artă-cultură” regăsibile în alcătuirea actuală a arhivei. Dosarele personale întocmite pe numele artiştilor relevanţi pentru acest studiu sunt mai numeroase, dar, în afară de cele discutate mai sus, pot fi utile doar într-un mod foarte indirect pentru istoriografia artei recente[197]. Comunitățile artistice studiate sunt absente din aceste arhive ca grup și percepție asupra lor ca un colectiv, dinspre poliția politică.

Expoziţia documentară

Cercetarea în această arhivă a reuşit doar parţial să răspundă la întrebările cu care a pornit şi a formulat, pe parcurs, altele noi, mai mult sau mai puţin susceptibile de a-şi găsi răspunsul.. Meritul ei principal rămâne, cred, introducerea în circulaţie, prin recuperare şi parţial prin traducere, a unor fragmente documentare care, oricât de lacunare şi contradictorii – sau poate tocmai din această cauză – se dovedesc utile pentru studiul micro-istoric al acestui „eşantion” de artă recentă din România, ales în comunităţile artistice din Târgu Mureş, Sfântu Gheorghe şi Oradea. Situarea specială a acestora – cu deosebire valabilă pentru primele două şi care se profilează limpede din ţesătura de documente de mai sus – este una de triplă marginalitate: faţă de Bucureşti, faţă de Budapesta şi faţă de cultura occidentală, o observaţie care, în proporţia de rigoare, poate fi extrapolată asupra statutului minorităţii maghiare din

[196] *Ibidem*, ff. 386-387.

[197] Enumerarea lor poate avea, cred, doar rolul de diluare a speculaţiilor pe acest subiect. Astfel, din Oradea, dintre membrii nucleului Atelier 35, au fost monitorizaţi prin dosare de urmărire informativă Rudolf Bone (dosar deschis în 1987, din pricina unor legături cu străinătatea şi a intenţiei de a participa la o expoziţie înafara ţării, pentru care a făcut cerere de paşaport) şi Nicolae (Miklos) Onucsan (dosar deschis în martie 1989 pentru nemulţumiri privind realizarea sa pe plan artistic la noi în ţară şi unele manifestări necorespunzătoare); din Mureş, dintre membrii grupului MAMŰ, a fost monitorizat prin dosare de urmărire informativă Dienes Attila (dosar deschis în 1977 pentru atitudini duşmănoase naţionalist-iredentiste). Printre membrii acestor comunităţi artistice există şi câteva dosare de reţea, al căror conţinut este însă unul complet benign şi ale căror circumstanţe de apariţie arată mai mult înspre o dorinţă a Securităţii de a îngroşa cifrele reţelei informative şi nu înspre o reală colaborare a respectivelor persoane; nici unul dintre aceste dosare nu avea în vizor mediul artistic.

România.[198] Pentru recuperarea istoriografică a unor comunități artistice cu o densă prezență maghiară, această observație poate dobândi o pondere mare în cursul următor al cercetării.

Pornind să descopăr în această arhivă date de reconstituire a discursului oficial al instituțiilor cenzurii asupra practicii artiştilor studiați, am dat peste forma extremă a acestuia, produsă de instituția ultimă a controlului – Securitatea. Dincolo de utilitatea imediată ce derivă de aici – posibilitatea reconstituirii ierarhiilor sistemului de control, unde Consiliile de Cultură şi Educație Socialistă ocupă un loc median printre factorii executivi şi decizionali, fiind la rândul lui supus monitorizării poliției politice -, această utilitate aduce cu sine şi o atenționare: documentele pe care le-am analizat provin dintr-o extremă a respectivei realități, pe care o privesc dintr-o perspectivă tendențioasă şi, prin urmare, au acces la un unghi îngust şi deformat asupra ei. Posibilitatea compensării acestui neajuns am identificat-o în principal în mărturiile istoriei orale, ale actanților direcți - ele însele purtătoare ale unor riscuri ce decurg din construcțiile identitare cărora le aparțin şi inflexiunilor memoriei în relație cu necesitățile prezentului[199] - care pot reprezenta unghiul extrem opus al acelei realități. Punerea împreună a acestor „extreme" se adresează, în principal şi prioritar, spațiului public.

Demersul de față a fost animat de intenția realizării unei expoziții documentare care să prezinte publicului (potențial larg) aceste materiale de arhivă. Liniile principale de construcție a acestei expoziții vor coincide cu structura prezentului studiu, poate chiar cu subcapitolele lui, sub aceeaşi

---

[198] „Marginalitatea" intră în caracteristicile oricărei minorități etnice – fie ea creată prin emigrare sau prin redistribuire teritorială - şi poate fi ilustrată, în forma sa cea mai simplă, printr-o situare descentrată geografic, socio-cultural şi simbolic față de țara-mamă, printr-o dizlocare purtătoare de nostalgie şi integrată construcției identitare. În cazul specific al artiştilor maghiari din comunitățile ce fac subiectul acestei cercetări, se poate constata o triplă (auto-)raportare marginală, fapt ce susține necesitatea analizei, în desfăşurarea ulterioară a cercetării, a problematicii raportului centru vs. periferie culturală şi valabilitatea sa în granițele țării. Vezi: Michael D. Hall, Eugene W. Metcalf, Jr.(eds.), *The Artist Outsider. Creativity and the Boundaries of Culture*, Smithsonian Institution Press, Washington and London, 1994; Saloni Mathur (ed.), *The Migrant's Time. Rethinking Art History and Diaspora*, Sterling and Francine Clark Art Institute, Williamstown, Massachusetts, 2011; Zsuzsa Plainer, „Irregularly but full of hope. High culture and minority nation-building in the Hungarian theatre of Oradea during the 1980s", in *New Europe College Ştefan Odobleja Program Yearbook 2008-2009*, Bucureşti, pp. 139-165; Piotr Piotrowski, „On the Spatial Turn, or Horizontal Art History", în *Umeni. Journal of the Institute for Art History of the Academy of Sciences of the Czech Republic*, Art. 5, LVI / 2008, pp. 378-383.

[199] Vezi: Alexandru Zub, „Istoricul în fața duratei imediate: aportul ego-istoriei", pp. 33-51; Jean-Charles Szurek, „Pentru o memorie democratică a trecuturilor traumatizante", pp. 52-74; Smaranda Vultur, „Discursurile memoriei în România post-comunistă: cu privire la o arhivă de istorie orală", pp. 211-222, în *Istoria recentă în Europa. Obiecte de studiu, surse, metode*, Simpozion NEC, 2000.

titulatură. Cu toate acestea, organizarea materialului documentar într-un cadrul expoziţional pune nişte probleme specifice, ce decurg din natura lui, din strategiile recuperatoare şi din intenţiile curatoriale.

Cazul „Szabados Ágnes" trebuie reasamblat expoziţional în jurul absenţei piesei de referinţă a documentelor existente despre ea – scrisoarea împricinată; unul dintre substitutele sale va fi fragmentul de interviu cu Ferenczi Karoly în care relatează despre ea, în vreme ce „Raportul de analiză grafologică" va fi „martorul acuzării", un fotomontaj birocratic al câtorva dintre componentele grafice ale sale care oferă o replică involuntară imaginii lui Picabia de pe coperta revistei *Dada 4-5*; acolo, artistul a spart un ceas elveţian, i-a înmuiat piesele în cerneală şi le-a imprimat contururile pe hârtie, într-un gest ce nu intenţiona doar să schimbe ordinea în dezordine, după cum comentează Sven Spieker, ci să transforme un mecanism funcţional într-o colecţie a părţilor sale prin intermediul reproducerii şi să le dea posibilitatea de a alcătui noi seturi de relaţii[200]. În „Raportul grafologic", mediul de reproducere e fotografia, iar noile seturi de relaţii pe care literele fotografiate şi decupate din contextul lor le creează nu vor să se constituie într-un comentariu asupra arhivei ca mediu al revenirii şi reproducerii ce se sustrage modelului temporalităţii lineare, ca la Picabia, dar devin involuntar referentele directe ale acestei stări de fapt.

Dialogul pe calea poştei dintre Ioan Bunuş şi Elekes Károly va fi expus prin piesele regăsite în dosarele Securităţii, dublate de imaginile lor din arhiva personală a lui Elekes, acolo unde ele există, respectiv în cazul pieselor care au ajuns, în cele din urmă, la destinatar. Pe lângă faptul că oferă o statistică parţială a raportului dintre corespondenţa trimisă şi cea ajunsă la destinaţie, această variantă de expunere este utilă pentru a arăta diferitele prezenţe în multiple arhive ale aceluiaşi material şi modul în care natura însăşi a arhivei poate influenţa receptarea contemporană a documentului: în ce fel se modifică percepţia asupra acelor piese de artă poştală şi reflexia lor istoriografică pentru că au devenit parte a arhivei fostei Securităţi?

Cărţile poştale ale lui Baász Imre, *Pe picior de libertate*, vor fi prezente expoziţional prin declaraţiile artistului despre ele şi documentele din dosarul său care le amintesc, dar şi prin materialele exterioare arhivei securităţii – articolul din *Élet és Irodalom* şi imaginile timbrului cărţii poştale din colecţia familiei Baász.

„Criteriile de selectare a trimiterilor poştale" va fi documentul ce va închide paranteza secţiunii comunicării pe calea poştei dintre artişti – în bună parte încadrabilă mail-art-ului -, o lecţie (tardivă) despre securizarea şi deschiderea cât mai eficientă a corespondenţei.

Evenimentul privat *Multimedial Birthday Action* va fi arătat în expoziţie din

[200] Francis Picabia, lucrarea *Alarm Clock I* (1919). Vezi Sven Spieker, *The Big Archive. Art from bureaucracy*, The MIT Press, 2008, pp. 7 – 8.

cele două perspective ale sale: cea interioară, înregistrată în arhivele (şi portofoliul) artiştilor, şi cea exterioară, înregistrată în filajul şi rapoartele Securităţii. Şi această expunere este motivată de negocierea celor două perspective, diametral opuse, asupra memoriei acelui trecut, perspective care, chiar dacă provin din acelaşi loc şi timp, nu au fost menite să se întâlnească.

Cazul creat în jurul seriei de lucrări *Rănile pământului* a lui Baász Imre poate fi expus prin documentele pe care le-a generat: declaraţiile artistului, rapoartele ofiţerilor, scrisoarea lui Gazda József pentru redacţia *Utunk* ş.a., fiind necesară, cred, şi reproducerea câtorva imagini ale seriei, aduse dinafara dosarului.

Documentele pe care le-am încadrat subcapitolului „Reţeaua" vor alcătui, cel mai probabil, un asamblaj difuz, cu secvenţe ce provin din diverse dosare, o imagine fantomatică asupra ramificaţiilor acelor comunităţi de artişti, aşa cum era ea înregistrată de poliţia politică.

Evenimentele ce au constituit cazul „Lacul Sfânta Ana" au o valoare contextuală în această expoziție, dar care accentuează un aspect foarte relevant al acelui context dat de reverberaţiile pe care tensiunile de natură etnică existente în ambianţa socială a centrelor studiate le-au proiectat asupra cazurilor particulare ale artiştilor şi chiar ale lucrărilor lor. Consider că acuzaţiile de naţionalism maghiar sub care au fost urmăriţi artiştii ale căror dosare vor fi expuse aici se datorează în mare parte obtuzităţii regimului politic care a extrapolat afirmarea identităţii etnice a unor segmente de populaţie maghiară, ridicând-o la rangul de ameninţare pentru securitatea statului, ceea ce s-a reflectat, mai apoi, arbitrar, asupra întregii minorităţi. În acest sens, profilul colectiv al maghiarilor, un duşman *Pluralia tantum*, conturat de Securitate, a avut un rol determinant pentru existenţa acestor dosare; tabloul şi inflexiunile acestei teme fiind prea largi, le voi rezuma în expoziție prin dosarul „cazului Lacul Ana '81". Pentru a accentua, însă, acest rol participativ, această „vină colectivă", intenţionez să aşez, în succesiunea documentelor acestui dosar, un panou cu o coală albă ce va conţine doar textul „eu am fost aici", unde sunt invitaţi să semneze toţi acei vizitatori ai expoziţiei care se aflau în iulie 1981 în arealul lacului Sfânta Ana.

Documentele pe marginea problemei „artă-cultură" vor beneficia de o expunere clasică, enumerativă, restrânsă, totuşi, la cele câteva planuri de măsuri şi rapoarte prezentate aici.

Expoziţiei îi mai rămâne, însă, un aspect în plus de acoperit faţă de studiul prezent, care se referă la tăcerile şi absenţele din această arhivă. Una dintre cele mai nefericite concluzii - şi o frecventă dezamăgire între artişti – se referă la inexistenţa unor dosare de urmărire pe numele tuturor artiştilor, şi ar investi această absenţă cu valoarea unei dovezi de „insuficienţă": insuficientă detașare faţă de regim, insuficientă libertate, insuficientă semnificaţie. Riscurile unei astfel de aserţiuni sunt evidente şi foarte inadecvate în raport cu această

arhivă.

Pentru a răspunde acestei probleme, intenţionez să încadrez în expoziţie un interviu înregistrat cu Nagy Árpád (Pika), în care artistul relatează întreaga serie de interogatorii şi hărţuieli la care a fost supus de Securitate în decursul anilor '80, a căror urmă nu este de găsit în componenţa actuală a arhivei poliţiei politice pentru că nu există nici un dosar pe numele său. Mărturia artistului va fi contrapunctul care să accentueze că această colecţie de documente lăsată de fosta Securitate, în aceeaşi măsură în care poate să reveleze numeroase date deosebit de importante pentru istoria recentă, omite să înregistreze poate mai multe, nu doar asupra realităţilor sociale pe care le urmăreau, ci şi asupra acţiunilor propriului angrenaj birocratic.

Expoziţia îşi propune să întreprindă, cel puţin parţial, o demistificare a raportului fostei Securităţi cu arta contemporană ei. Orice expoziţie îşi construieşte discursul prin intermediul exponatelor sale, care sunt totodată referentul şi, până la un punct, materialul discursiv însuşi. Această expoziţie aspiră la a-şi sabota propriile exponate, pe care le prezintă şi le chestionează în acelaşi timp, pentru că lucrează cu un material încărcat cu semnificaţii contradictorii. Cel mai mare pericol cu care expoziţia se confruntă este cel al monumentalizării[201] involuntare a materialului pe care îl expune. Transferul acestor documente din statutul de „strict secret" direct în istorie, ca surse majore ale acesteia, împărtăşeşte acelaşi risc şi cred că rolul principal pe care expoziţia ar trebui să îl aibă este cel de a scoate materialul documentar din izolarea mistificatoare şi reintroducerea lui în spaţiul public, pentru a fi văzut, redobândit şi metabolizat, şi pentru a contribui la reconsolidarea acestui spaţiu.

Întrebându-l pe Elekes Károly despre impresiile generale în urma răsfoirii propriului dosar de securitate, artistul a răspuns: „Înainte să îl răsfoiesc, mi-a fost teamă că poate aflu acum că din cercul nostru foarte strâns cineva a făcut vreo prostie, cât de neplăcut va fi. [...] Apoi, eu am crezut că nici nu am dosar. Pentru că n-avea rost. Dar după ce omul vede, atunci am devenit foarte mândru şi mă bucur că Securitatea Română m-a luat în seamă şi că a început să o intereseze arta şi mail-art-ul. Asta e ceva formidabil! Deci nu trebuie luat foarte în tragic, este tragic din privinţa lor, că erau nevoiţi să facă asta. Dar poate că a fost şi ceva pozitiv pentru ei, faptul că au avut contact cu o gândire artistică care nu seamănă cu gândirea lor şi probabil că acum Agoşton [Alexandru, şeful Securităţii Mureș, *n.n.*] este colecţionar de artă".

---

201 Pentru utilizarea acestui transfer şi al reversului său în arta contemporană, dar şi pentru utilizarea artistică a arhivelor comuniste, vezi: Okwui Enwezor, „Archive Fever: Photography Between History and the Monument", in *Archive Fever: Uses of the Document in Contemporary Art*, exh. cat. (New York: Steidl/ICP, 2008), pp. 11-51. „To refute the singular authority of the archive is also ostensibly to diminish the trauma that it represents", p. 35.

Nicoleta **IONESCU-GURĂ**

30 octombrie 1971. Catastrofa de la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb, județul Hunedoara în documentele din arhiva PCR şi ale Securității

30 October 1971. The Disaster at Certej-Sacaramb Mine, as Reflected in Documents from the Archives of the Communist Party and the Securitate

In the morning of 30 October 1971, the failure of a tailings dam at the Certej-Sacaramb Mine, in Hunedoara County, led to the destruction of several houses and administrative buildings and resulted in a large number of deaths, mostly among women and children.

The catastrophe was mirrored in the newspapers of that time. The Secretariat of the Ministry of Internal Affairs gave daily reports about the respective event between 1 and 8 November 1971. Among the documents of the Central Committee of the Romanian Communist Party found at the National Archives of Romania there is a report given by the governmental commission that was created to investigate the causes of the disaster and a note issued by the Prosecutor's Office of the Socialist Republic of Romania on 4 December 1972.

Despite the report given by the governmental commission that stated which specialized institutions were to be brought to account, the prosecutors decided a year later, in December 1972, to drop all charges. Therefore, according to the note issued by the Prosecutor's Office, nobody could be found guilty for the catastrophe at the mine, where 89 persons died and 79 were injured. This proves that the Prosecution was a political tool of Ceausescu's regime. Pointing to the ones held accountable for the disaster at Certej Mine would have led to a disclosure of the economic deficiencies of the communist regime, including carrying out some projects without proper documentation or ignoring documentation for large-scale projects, in order to cheapen investments and hasten their execution.

Etichete: catastrofă, exploatarea minieră Certej-Săcărâmb, județul Hunedoara, 30 octombrie 1971, Procuratura RSR, regim comunist, Republica Socialistă România.

Keywords: catastrophe, Certej-Sacaramb Mine, Hunedoara County, 30 October 1971, Prosecutor's Office of the Socialist Republic of Romania, communist regime, the Socialist Republic of Romania

În dimineaţa zilei de 30 octombrie 1971, la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb, din judeţul Hunedoara, a avut loc ruperea decantorului de steril care a distrus clădiri administrative, locuinţe şi a produs un număr mare de decese, cele mai multe în rândul minorilor şi al femeilor.

Evenimentul a fost reflectat în presa vremii. De asemenea, Secretariatul Ministerului Afacerilor Interne a întocmit câteva note, pe zile, în perioada 1-8 noiembrie 1971, referitoare la eveniment. În arhiva CC al PCR de la Arhivele Naţionale ale României se găseşte raportul comisiei guvernamentale care a cercetat cauzele evenimentului şi nota din 4 decembrie 1972 a Procuraturii Republicii Socialiste România, în care se arăta că nu se putea reţine în sarcina vreunei persoane o răspundere penală.

De la început s-a operat cu termenul de catastrofă[1] şi nu accident tehnic grav, deoarece a dus la distrugerea de locuinţe şi la decesul unui număr important de oameni. Într-un regim democratic, vestea producerii unui asemenea eveniment ar fi apărut pe prima pagină a ziarelor, însă în regimul Nicolae Ceauşescu ea şi-a găsit locul în pagina a cincea din „Scânteia", pe două coloane scrise cu litere mici.

La 31 octombrie 1971, în numărul de duminică al ziarului „Scânteia", organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a apărut, în pagina 5, sub titlul *Catastrofă la exploatarea minieră Certej-Săcărâmb*, următoarele:

„Deva (Agerpres) – La exploatarea minieră Certej-Săcărâmb, judeţul Hunedoara, a avut loc în zorii zilei de 30 octombrie o gravă catastrofă. Ruperea decantorului de steril a provocat deplasarea unei cantităţi mari de mâl, care a acoperit şi a distrus un număr de clădiri administrative şi locuinţe.

Organele locale au luat măsurile de urgenţă care se impun. Echipe de muncitori şi unităţi ale forţelor armate lucrează intens pentru degajarea dărâmăturilor şi salvarea celor prinşi sub ele. Până în prezent au fost scoase de sub dărâmături 45 de persoane decedate şi 88 rănite.

A fost constituită o comisie de anchetă a Consiliului de Miniştri pentru stabilirea cauzei catastrofei şi aplicarea tuturor măsurilor necesare pentru înlăturarea urmărilor sale. La faţa locului au sosit tovarăşii Ilie Verdeţ, membru al Comitetului Executiv, al Prezidiului Permanent al CC al PCR, prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, Ioachim Moga, prim-secretar al Comitetului judeţean Hunedoara al PCR, Bujor Almăşan, ministrul minelor, petrolului şi geologiei şi alţi reprezentanţi ai organelor centrale şi locale de stat. Au fost luate măsuri pentru acordarea de asistenţă medicală, cazare, alimente, cât şi evacuarea populaţiei sinistrate.

În numele conducerii de partid şi de stat, al tovarăşului Nicolae Ceauşescu

[1] În dicţionarul explicativ al limbii române termenul catastrofă este definit astfel: „Eveniment tragic de mari proporţii, cu urmări dezastruoase; dezastru, nenorocire, calamitate, tragedie" (*Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 144).

personal, tovarăşul Ilie Verdeţ a transmis familiilor celor care au pierit în această catastrofă, locuitorilor care au avut de suferit, întregii populaţii din Certej-Săcărâmb cele mai sincere condoleanţe şi expresia sentimentelor de profundă compasiune, asigurându-i că vor fi duse la îndeplinire toate măsurile pentru ajutarea celor sinistraţi, reluarea activităţii întreprinderii şi refacerea localităţii"[2].

Aşadar, din presa vremii, aflăm că mâlul din decantorul de steril a distrus un număr de clădiri administrative şi locuinţe, că organele locale, alături de militari, au intervenit imediat pentru degajarea dărâmăturilor şi găsirii eventualilor supravieţuitori, că până la acea dată fuseseră scoase de sub dărâmături 45 de persoane decedate şi 88 rănite; că a fost constituită o comisie de anchetă guvernamentală pentru stabilirea cauzei catastrofei şi că Nicolae Ceauşescu nu a fost la Certej-Săcărâmb, judeţul Hunedoara, după producerea catastrofei, ci a transmis prin Ilie Verdeţ, care era prim-vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi membru al Comitetului Executiv şi al Prezidiului Permanent ale CC al PCR, condoleanţe familiilor celor care au murit şi compasiunea sa locuitorilor din Certej-Săcărâmb, care au avut de suferit de pe urma catastrofei.

În arhiva organelor de Securitate se păstrează câteva note, pe zile (1, 2, 3 şi 8 noiembrie 1971), întocmite de către Secretariatul Ministerului Afacerilor Interne referitoare la evenimentul ce a avut loc în localitatea Certej-Săcărâmb, judeţul Hunedoara, în 30 octombrie 1971. Din ele aflăm cum s-a produs, câte persoane au murit (după sex şi ocupaţie), măsurile luate de autorităţi, starea de spirit a populaţiei din zonă.

În notele Secretariatului Ministerului Afacerilor Interne se arată că ruperea decantorului de steril a format o viitură cu o înălţime de 2-3 metri, care a distrus 40-50 de imobile şi 6 blocuri de locuinţe cu 2-3 etaje fiecare; că starea de spirit a populaţiei era împotriva conducerii exploatării miniere, deoarece amplasase decantorul de steril într-un loc nepotrivit; că un număr de şapte copii au rămas fără ambii părinţi şi că în multe cazuri au murit toţi membrii unei familii. Până la data de 2 noiembrie 1971 se identificase 74 de persoane decedate. Dintre acestea 18 erau bărbaţi, 21 femei şi 35 minori. După ocupaţie: 17 erau muncitori, 4 funcţionari, 18 femei-casnice, 15 elevi şi 20 copii de vârstă preşcolară (*vezi în continuare documentele*):

[2] „Scînteia", nr. 8954 din 31 octombrie 1971, p. 5.

I.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
-Secretariatul-
NOTĂ
cuprinzând date în legătură cu evenimentul petrecut în localitatea Certeju-Săcărâmb, judeţul Hunedoara

În ziua de 30 octombrie a.c. în jurul orelor 04,00 în urma ruperii barajului de la lacul Staţiei de flotaţie a minei de aur şi cupru din Certeju-Săcărâmb, judeţul Hunedoara, apele reziduale au deversat şi antrenând mari cantităţi de steril au format o viitură cu o înălţime de 2-3 metri care pătrunzând în localitate a provocat distrugerea şi prăbuşirea a 40-50 imobile şi a 6 blocuri de locuinţe cu 2-3 etaje fiecare.

Până în prezent au fost găsite între dărâmături 56 persoane decedate şi 90 rănite. Nu se cunoaşte situaţia a încă circa 200 persoane. Printre persoanele decedate este şi sergentul-major Tudor Vasile, ajutor al şefului postului de miliţie din localitatea respectivă.

Pentru salvarea victimelor şi restabilirea situaţiei au intervenit subunităţi din cadrul Grupului de pompieri al judeţului Hunedoara, organe ale miliţiei, Batalionul de securitate Orăştie, subunităţi MFA, cadre medicale şi specialişti cu mijloace tehnice şi elicoptere, precum şi cetăţeni din localităţile învecinate.

Operaţiunile de salvare a victimelor şi de identificare a decedaţilor continuă sub conducerea unui Comandament constituit în acest scop.

Organele miliţiei au luat măsuri pentru paza bunurilor şi de menţinere a ordinii în zona calamitată.

Din materialele informative obţinute rezultă că în rândul populaţiei se discută nefavorabil la adresa conducerii exploatării miniere, pe motiv că a amplasat decantorul în loc necorespunzător, deasupra blocurilor de locuit.

Cu toate măsurile întreprinse până în prezent nu s-a putut debarasa mâlul din întreaga zonă. Operaţiunea de evacuare se desfăşoară greu deoarece mâlul este fluid.

Comisia însărcinată cu efectuarea anchetei continuă cercetările şi s-a dispus efectuarea unei expertize tehnice de specialitate în vederea stabilirii cauzelor catastrofei".

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11 737, vol. 22, ff. 19-20.

II.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
-Secretariatul-
Nr. 060 324 din 1 noiembrie 1971 SECRET
Ex. nr. 5[3]

NOTĂ
privind evenimentul petrecut în localitatea Certeju-Săcărâmb, județul Hunedoara

În completare la cele raportate anterior în legătură cu acest eveniment, Inspectoratul miliției județului Hunedoara raportează că măsurile de înlăturare a mâlului din zonă continuă și în noaptea de 31 octombrie a.c. au mai fost găsite încă 10 cadavre, astfel că numărul persoanelor decedate până în prezent este de 66. Dintre acestea 43 au fost predate familiilor pentru înhumare, iar celelalte 23 urmează a li se stabili identitatea. Operațiunea de stabilire a identității persoanelor decedate se desfășoară greu, deoarece în multe cazuri au murit toți membrii unor familii, fiind necesar să se stabilească rudele acestora din alte localități.

În rândul populației din zona calamitată se discută negativ la adresa conducerii exploatării miniere pentru faptul că nu a luat măsuri de supraveghere a barajului lacului decantor. Începând cu 2-3 ani în urmă, cadrele de specialitate (ingineri, tehnicieni, funcționari) s-au mutat în municipiul Deva, de unde fac naveta la locul de muncă, lucrările la decantor fiind lăsate pe seama unor cadre fără o pregătire corespunzătoare.

Se fac, de asemenea, unele comentarii în sensul că cheltuielile pentru înlăturarea urmărilor catastrofei, s-ar suporta numai la început de către stat, urmând ca apoi să fie lăsate pe seama salariaților.

De la data catastrofei s-a întrerupt procesul de producție atât la flotația exploatării cât și în mină, nefiind reluat până în prezent.

Din datele obținute până în prezent rezultă că au rămas fără ambii părinți un număr de 7 copii, care se află în spital fiind accidentați.

Au fost afectate de calamitate un număr de 94 familii cu 335 persoane.

S-au luat măsuri de combaterea comentariilor negative.

Organele miliției au luat măsuri pentru intensificarea pazei în zona calamitată în vederea prevenirii infracțiunilor”.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11 737, vol. 22, ff. 17-18.

3 Pe notă apare scris olograf: „Câte un exemplar s-a dat la cabinete și tov. col. Lungu”.

III.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
-Secretariatul-
Nr. 060 324 din 2 noiembrie 1971

SECRET
Ex. nr. 4

NOTĂ
privind evenimentul petrecut în localitatea Certeju-Săcărâmb, judeţul Hunedoara

În legătură cu datele raportate anterior referitoare la acest eveniment, Inspectoratul miliţiei judeţului Hunedoara raportează că în ziua de 1 noiembrie a.c. şi noaptea de 1/2 noiembrie a.c. au mai fost găsite încă 8 cadavre, astfel că numărul persoanelor decedate identificate până în prezent este de 74. Dintre aceştia 18 sunt bărbaţi, 21 femei şi 35 minori. După ocupaţie: 17 sunt muncitori, 4 funcţionari, 18 femei-casnice, 15 elevi şi 20 copii de vârstă preşcolară.

Din cele 74 persoane decedate, 71 au fost predate familiilor şi rudelor pentru înhumare, iar la 3 urmează a li se stabili identitatea.

Pe baza confruntării evidenţelor locale urmează a se mai stabili precis situaţia a circa 21 persoane.

În urma măsurilor luate, şcolile din localitate îşi reiau activitatea în ziua de 2 noiembrie 1971.

Se apreciază că procesul de producţie, atât la exploatarea minieră cât şi la Staţia de flotaţie – unde se amenajează un nou decantor – se va relua în ziua de 3 noiembrie 1971.

Starea de spirit a populaţiei este în general bună.

Se apreciază în mod deosebit sprijinul acordat de conducerea de partid şi de stat pentru înlăturarea efectelor catastrofei.

Se discută în legătură cu cauzele catastrofei, fără însă ca acestea să fie argumentate.

Organele miliţiei execută paza bunurilor sinistraţilor, reglementează circulaţia în zona afectată şi au luat măsuri pentru prevenirea unor infracţiuni”.

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11 737, vol. 22, f. 16.

IV.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
-Secretariatul-
Nr. 060 324 din 3 noiembrie 1971

SECRET
Ex. nr. 5

NOTĂ
privind noi date în legătură cu evenimentul din comuna Certeju- Săcărâmb, județul Hunedoara

Inspectoratul miliției județului Hunedoara raportează că au mai fost găsite încă 5 cadavre, totalul persoanelor decedate până în ziua de 3 noiembrie a.c. fiind de 79.

În cursul zilei de 2 noiembrie a.c., dintre persoanele aflate în poziția «dispărute» au fost găsite în viață 10, astfel că în prezent urmează a se mai stabili situația a încă circa 6 persoane".

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11 737, vol. 22, f. 15.

V.

„MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
-Secretariatul-
Nr. 60 584 din 8 noiembrie 1971

NOTĂ
privind noi date în legătură cu evenimentul din comuna Certeju-Săcărâmb, județul Hunedoara

Inspectoratul miliției județului Hunedoara raportează că în cursul zilelor de 6 și 7 noiembrie a.c., în urma lucrărilor de înlăturare a mâlului au mai fost găsite două cadavre care după identificare au fost predate rudelor pentru înhumare. Numărul total al persoanelor decedate găsite până la 7 noiembrie a.c. este de 84. După datele probabile ale Consiliului popular local, rămân în continuare dispărute 3 persoane.

Starea de spirit a populației este bună. Se apreciază pozitiv sprijinul acordat de conducerea de partid și de stat pentru înlăturarea catastrofei.

În timpul lucrărilor de înlăturare a mâlului au fost găsite mai multe obiecte de uz casnic ce au fost depuse la locul de depozitare.

Acțiunile pentru înlăturarea mâlului continuă".

Sursa documentului: ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11 737, vol. 22, f. 51.

Pentru stabilirea cauzei catastrofei a fost constituită o comisie tehnică la Consiliul de Miniştri. Comisia guvernamentală şi-a finalizat raportul la 24 noiembrie 1971, în mai puţin de o lună de la producerea evenimentului. Raportul a fost prezentat conducerii Partidului Comunist Român în luna decembrie 1971.

Comisia guvernamentală a fost formată din:

- ing. Emil Drăgănescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri – *preşedintele* Comisiei;
- ing. Florin Iorgulescu, preşedintele Consiliului Naţional al Apelor – *locţiitor preşedinte*;
- *Membrii*: ing. Emanoil Florescu, consilier la Consiliul de Miniştri;
- prof. ing. Ion Stănculescu, prorector al Institutului de Construcţii Bucureşti;
- geolog prof. Ion Băncilă, Institutul de studii şi proiectări hidroenergetice;
- ing. Constantin Constantinescu, consilier la Institutul de studii şi proiectări hidroenergetice;
- ing. Lidia Mihăilescu, şef laborator preparare la Institutul de cercetări şi proiectări miniere pentru huilă;
- ing. Ciprian Mândreanu, director în Ministerul Minelor, Petrolului şi Geologiei;
- ing. Alexandru Ardelea, inspector general adjunct al Inspecţiei de Stat în Construcţii din Comitetul de Stat al Planificării;
- ing. Petre Gomotârceanu, inspector şef la Inspectoratul protecţia muncii Hunedoara;
- ing. Dan Predoiu, inginer şef la Întreprinderea de construcţii hidrotehnice;
- ing. Emeric Hannig, topograf şef la Exploatarea minieră Petrila;
- ing. Ciprian Palievici, şef colectiv independent de proiectare Uzina de pompe Bucureşti;
- ing. Marian Angelescu, adjunct al Ministrului Muncii;
- ing. Lucian Drăguţ, secretar general la Consiliul Economic;
- ing. Ştefan Almăşan, secretar al Comitetului judeţean PCR Hunedoara[4].

[4] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 145/1971, ff. 64-65.

Raportul comisiei guvernamentale a fost semnat de 16 persoane, avea 22 de pagini şi 10 anexe şi conţinea cinci capitole mari care se împărţeau în subcapitole: I. Descrierea sumară a catastrofei; II. Date generale cu privire la realizarea iazurilor de decantare[5]; III. Iazul de decantare de la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb; IV. Cauzele care au determinat producerea catastrofei la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb; V. Măsurile tehnice şi de securitate socială ce trebuie avute în vedere la stabilirea amplasamentelor, proiectarea, executarea şi exploatarea investiţiilor atât la exploatările miniere ce se vor înfiinţa, cât şi la cele existente[6].

La descrierea sumară a catastrofei, în raportul comisiei guvernamentale, se arăta:

„La Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb, în dimineaţa zilei de 30 octombrie 1971, în jurul orei 5, o porţiune lată de cca. 50 m şi înaltă de 25-27 m, din materialul sedimentat, relativ consolidat, care forma «digul» iazului de decantare în zona aval, a fost expulzată şi împinsă pe o distanţă de cca. 150 m. Volumul porţiunii expulzate a fost de cca. 50 mii m.c. Prin spărtura astfel creată, care s-a lărgit rapid la 60-80 m, a izbucnit şi s-a scurs în evantai, în decurs de numai câteva minute, apa din decantor, precum şi o masă de mâl de cca. 100 mii m.c.

Masa de material expulzată din «dig», şuvoiul de apă şi torentul de mâl au distrus în comuna Certej, în imediata apropiere a iazului, 6 blocuri de locuinţe cu 25 apartamente în total, un cămin cu 30 camere, 7 locuinţe individuale, 4 construcţii social-culturale şi anexele a 24 gospodării individuale. Au fost grav avariate 2 blocuri de locuinţe cu câte 8 apartamente şi 4 locuinţe individuale. Surprinse la acea oră de dimineaţă în clădirile care au fost distruse sau avariate, un număr de 84 persoane şi-au pierdut viaţa, iar 76 au fost rănite; 3 persoane sunt date ca dispărute. Valoarea distrugerilor, avariilor la construcţii şi a bunurilor pierdute se estimează la cca. 8

[5] Referitor la realizarea iazurilor de decantare, în raport, se arăta: „La exploatările miniere unde minereurile se prelucrează prin flotaţie, reziduurile de steril care conţin substanţe toxice (plumb, cianuri) se evacuează sub formă de apă noroioasă denumită şi tulbureală. Tulbureala nu se deversează în râuri, deoarece ar atrage după sine poluarea apelor cu substanţe toxice şi suspensii, înnămolirea albiilor şi inundarea terenurilor din aval. Pentru reţinerea reziduurilor, tulbureala este trimisă prin conducte de refulare în instalaţii de decantare unde, sub greutatea proprie, reziduurile se depun, iar apa limpezită, de la suprafaţă, este evacuată prin conducte. Instalaţiile de decantare cele mai frecvente sunt iazurile de decantare. Soluţia optimă pentru realizarea iazurilor de decantare, o constituie folosirea unor bazine naturale – depresiuni, crovuri, văi închise – însă asemenea condiţii se găsesc foarte rar la distanţe convenabile faţă de instalaţiile de flotaţie. Din această cauză, de cele mai multe ori se recurge la crearea prin îndiguire a unor bazine artificiale. Bazinele artificiale se pot amplasa pe terenuri orizontale şi în acest caz sunt înconjurate pe toate laturile de «diguri», sau pe coaste şi văi. În aceste din urmă situaţii «digurile» reprezintă trei, două sau numai una din laturile iazului de decantare, după cum e configuraţia terenului" (*Ibidem*, f. 45).

[6] Raportul comisiei guvernamentale poate fi consultat la Arhivele Naţionale ale României, în fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 145/1971.

milioane lei. Activitatea de producţie a exploatării a fost întreruptă de la 30 octombrie până la 4 noiembrie a.c."[7].

În raportul comisiei guvernamentale se arăta că iazul de decantare de la exploatarea Minieră Certej s-a realizat începând din anul 1956, pe baza unui proiect IPROMIN, elaborat în anul 1953, şi a unor documentaţii de amplificare, întocmite succesiv în perioada anilor 1960-1969; că „pentru stabilirea soluţiilor tehnice de realizare a acestui iaz de decantare nu au fost efectuate studii geotehnice asupra terenului pe care urma să se amplaseze, calcule privind stabilitatea şi nici probe de colmatare, încercări de forfetare etc., în laborator, cu sterilul ce urma să se depoziteze în acest iaz; că atât proiectantul cât şi beneficiarul nu şi-au pus problema că prin realizarea unui depozit de material steril în amonte de construcţiile industriale şi locuinţele existente la acea dată se poate crea o situaţie potenţial periculoasă"[8].

Comisia guvernamentală a constatat o serie de deficienţe care reveneau unităţii în privinţa exploatării iazului de decantare (admiterea apei lângă digul de contur, tratarea necorespunzătoare a sondelor inverse înfundate, control insuficient). Comisia a mai constatat că în ultimii 4-5 ani avuseseră loc „unele accidente tehnice şi avarii" la exploatarea minieră Certej. Astfel, în ianuarie 1967, se produsese, în partea frontală a „digului", pe o înălţime de 8-10 m şi o lăţime de 15-20 m, o ruptură prin care s-a scurs, în decurs de aproximativ 30 minute, o cantitate de 20-30 mii m. c. de mâl. Porţiunea avariată se găsea la cca. 40 m nord de locul în care se produsese ruptura din 30 octombrie 1971. Avaria din 1967 s-a datorat ruperii în interiorul iazului a unei sonde inverse scoase din funcţiune[9].

În raport se arăta că avarii la iazul de decantare, nu însă de natura şi amploarea celei de la Certej, se mai produseseră şi la alte exploatări miniere (Cavnic, Săsar, Bălan etc.). Ruperea iazului de decantare de la Exploatarea minieră Certej-Săcărâmb, la 30 octombrie 1971, nu a rămas numai un accident tehnic grav, ci s-a transformat într-o catastrofă, din cauză că în imediata apropiere a iazului de decantare se aflau locuinţe[10].

În opinia membrilor comisiei guvernamentale, factorii determinanţi ai catastrofei de la Certej au fost:

- ruperea iazului de decantare;
- schimbarea amplasamentului iniţial al iazului de decantare. Amplasamentul pe care s-a realizat iazul a fost fixat în 1952, printr-o dispoziţie a conducerii Ministerului Industriei Metalurgice şi Industriei Chimice, schimbându-se amplasamentul propus şi aprobat iniţial;

[7] *Ibidem*, f. 44.
[8] *Ibidem*, ff. 47-48.
[9] *Ibidem*, f. 49.
[10] *Ibidem*, f. 57.

- amplasarea şi dezvoltarea, în perioada 1958-1968, a construcţiei de locuinţe prin încălcarea prevederilor proiectului de sistematizare a exploatării miniere. În perioada proiectării (1953) şi execuţiei iazului de decantare (1956), în imediata apropiere a acestuia se găseau 8 locuinţe individuale şi un bloc cu 9 apartamente. După realizarea iazului, în perioada 1958-1960, s-au construit 4 locuinţe cu câte 2 apartamente, în 1960-1962 alte 3 blocuri cu 8 apartamente fiecare, iar în anul 1968 un bloc-cămin cu 30 camere pentru nefamilişti. Aceste construcţii au fost amplasate la 120-240 m aval de iazul de decantare. Amplasarea construcţiilor s-a făcut fără să se respecte proiectul preliminar de sistematizare a exploatării Săcărâmb, elaborat în anul 1952, avizat de către Comitetul de Stat pentru Arhitectură şi Construcţii şi aprobat de către Ministerul Industriei Metalurgice şi Industriei Chimice, în care se prevedea amplasarea blocurilor de locuinţe pe un teren situat în centrul comunei Certej. Respectarea amplasamentului ar fi dus la evitarea transformării unui accident tehnic grav într-o catastrofă.
- dezvoltarea, în perioada 1960-1971, a iazului de decantare, atunci când în imediata lui apropiere se aflau locuinţe[11].

Din cercetările făcute la faţa locului, din examinarea documentaţiilor de proiectare şi a condiţiilor de exploatare, pe baza unor calcule proprii, comisia guvernamentală a ajuns la concluzia că ruperea iazului de decantare de la Exploatarea minieră Certej s-a datorat „pierderii stabilităţii «digului» de material sedimentat în zona cu înălţime maximă”[12]. Această pierdere de stabilitate a fost cauzată de acţiunea unor factori principali şi secundari de care nu s-a ţinut seama la proiectarea iazului de decantare.

Factorii principali fiind:

- înălţarea iazului peste limita condiţionată de rezistenţa la alunecare a materialului din care a fost construit „digul”;
- acţiunea presiunii laterale dată de mâlul neconsolidat acumulat în iaz. Asupra «digului» s-a exercitat o presiune mare, de aproape 200 tone/m.l. de care nu s-a ţinut seama în proiect şi care a contribuit în mod esenţial la alunecarea sa[13];
- acţiunea presiunii apei din depozitul de mâl, în piciorul „digului”, reţinută în corpul său din cauza impermeabilităţii patului argilos din terenul

[11] *Ibidem*, ff. 57-58.
[12] *Ibidem*, f. 52.
[13] *Ibidem*, f. 54.

natural şi a digului de amorsare, construit din argilă, factor de care, de asemenea, nu s-a ţinut seama în proiect[14].

La ruperea iazului de decantare au contribuit şi *factori secundari*:

- existenţa racordului între „digul” vechi şi „digul” nou;
- realizarea cu o lăţime prea mică a plajelor din care s-a constituit corpul „digului”
- folosirea, în decursul timpului, a mai multor sonde inverse, la diferite nivele, pozate pe materiale neconsolidate;
- influenţa şocurilor şi vibraţiilor[15].

Comisia guvernamentală a stabilit o serie de răspunderi ale unor instituţii de stat de profil în privinţa producerii catastrofei de la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb din judeţul Hunedoara:

- răspunderea profesională a proiectantului – ICEPROM, respectiv IPROMIN pentru deficienţele proiectului, „în primul rând pentru lipsa calculelor corespunzătoare de verificare a rezistenţei şi stabilităţii masivului de material sedimentat ce formează «digul» iazului”[16]. În raport se arăta că proiectul după care s-a executat iazul de decantare a fost inspirat după unele metode folosite în străinătate, însă proiectantul le-a adus unele modificări („certificate ca perfecţionare tehnică”), care să simplifice execuţia şi să ieftinească investiţia şi exploatarea iazurilor de decantare. Modul cum a fost pusă în practică această idee a avut „deficienţe de natură tehnică, rezolvări sumare şi omisiuni din partea organizaţiei proiectante”[17]. *Comisia tehnică guvernamentală a ajuns la concluzia că iazul de decantare de la exploatarea minieră Certej-Săcărâmb nu a fost proiectat corect, aducând următoarele argumente împotriva proiectantului*: „a privit unilateral problema stabilităţii iazului pe care a considerat-o ca fiind limitată la simpla stabilitate a taluzului exterior. Nu a făcut şi nu şi-a pus problema efectuării unui calcul de rezistenţă şi de stabilitate a masivului de material sedimentat, care formează «digul» iazului la efectul creşterii înălţimii acestuia, împingerea mâlului din spate şi la acţiunea apei infiltrate în iaz. Neluarea în considerare a problemei stabilităţii masivului, s-a menţinut până în prezent, la data expertizei. «Studiul de sinteză asupra stabilităţii depozitelor din iazurile de decantare» elaborat de IPROMIN în 1965, care trage unele concluzii juste de natură constructivă, ca şi «instrucţiunile tehnice departamentale privind proiectarea, execuţia şi exploatarea iazurilor de

[14] *Ibidem*, f. 52.
[15] *Ibidem*, ff. 55-56.
[16] *Ibidem*, f. 60.
[17] *Ibidem*, f. 58.

decantare» din 1970, elaborate de acelaşi institut, nu fac nici o menţiune despre necesitatea acestui calcul. A preconizat execuţia «digului de amorsare» ca o construcţie impermeabilă, ceea ce prin studiile ulterioare asupra cauzelor avariilor care au avut loc s-a constatat că era o greşeală. De altfel, proiectele întocmite după 1967 şi instrucţiunile de proiectare din 1970 prevăd ca digurile de amorsare să fie permeabile. A prevăzut în proiectul din 1960 pentru formarea masivului de sedimentare o plajă de numai 4-5 m lăţime valabilă pentru toată înălţimea iazului ceea ce ulterior s-a dovedit a fi cu totul insuficient, mai ales la baza «digului». De altfel, prin instrucţiunile tehnice departamentale pentru exploatarea iazurilor de decantare, s-a ajuns la concluzia necesităţii unei plaje de 30-40 m lăţime, deci de cca. 8 ori mai mare decât cea prevăzută în proiectul pentru iazul de la Certej. Nu a sesizat particularităţile mult mai dezavantajoase pentru modul de formare a digului în cazul iazurilor amplasate pe coaste – cum este cel de la Certej – faţă de amplasamentele pe teren plan. Nu a examinat pe criterii complexe amplasamentele propuse la exploatarea Certej pentru a scoate în evidenţă inconvenientele şi riscurile ce le comportă amplasamentul decis de organul superior şi pentru a face obiecţiuni la această decizie”[18].

- răspunderea revenea, în opinia membrilor comisiei, şi organelor fostului Minister al Metalurgiei şi Industriei Chimice şi fostului Departament al Minelor Neferoase din MAI care au avizat proiectele din 1953 şi 1960 ale iazului decantor de la Certej. O răspundere revenea şi Ministerului Minelor care a avizat după 1960 proiectele altor iazuri în care s-a generalizat soluţia de la Certej fără o analiză de detaliu a acestei soluţii, care ar fi permis să se sesizeze deficienţele de concepţie ale iazului de decantare de la Certej[19]. De asemenea, o răspundere revenea şi Direcţiei Generale a Minereurilor Neferoase şi Direcţiei Tehnice din Ministerul Minelor pentru că nu a analizat deficienţele de concepţie şi că nu a luat măsurile de remediere ale iazurilor în exploatare mai cu seamă că din 1962 s-au semnalat la iazurile de decantare o serie de deficienţe, iar aceste instituţii aveau obligaţia să dispună institutului de proiectări analizarea situaţiei la toate iazurile în exploatare[20].
- Întreprinderii miniere Certej-Săcărâmb şi Trustului Aurului Brad din cadrul Departamentului Minelor Neferoase din MAI le revenea răspunderea, primei de a fi propus şi celei de a doua de a fi aprobat amplasarea şi execuţia în anii 1958-1960 a patru blocuri de locuinţe de câte două apartamente, iar în 1960-1962 a trei blocuri de locuinţe de câte opt apartamente în aval de iazul de decantare şi la o distanţă de numai 120-240 m de acesta. Comisia considera că s-a încălcat prevederile proiectului preliminar de sistematizare a exploatării

[18] *Ibidem*, ff. 58-59.
[19] *Ibidem*, 61.
[20] *Ibidem*, f. 61.

Săcărâmb avizat de Comitetul de Stat pentru Arhitectură şi Construcţii şi aprobat de către Ministerul Industriei Metalurgice şi Industriei Chimice[21].

În finalul raportului comisia guvernamentală a propus şi o serie de măsuri tehnice şi de securitate socială ce trebuiau avute în vedere la stabilirea amplasamentelor, proiectarea, executarea şi exploatarea investiţiilor atât la exploatările miniere ce urmau să se înfiinţeze, cât şi la cele existente[22].

Raportul comisiei guvernamentale a fost prezentat conducerii Partidului Comunist Român în luna decembrie 1971. În şedinţa Prezidiului Permanent al CC al PCR din 20 decembrie 1971 s-a hotărât să se dea curs normal anchetei judiciare în vederea stabilirii răspunderii celor care se făceau vinovaţi de producerea catastrofei care a avut loc la Exploatarea Minieră Certej-Săcărâmb, judeţul Hunedoara[23].

În ciuda raportului comisiei guvernamentale care stabilea răspunderile instituţiilor de profil în privinţa producerii catastrofei de la Exploatarea minieră Certej-Săcărâmb, Procuratura Republicii Socialiste România a stabilit un an mai târziu, în decembrie 1972, că nu se putea reţine în sarcina vreunei persoane o răspundere penală. În nota din 4 decembrie 1972, semnată de procurorul general al RSR, Alexa Augustin, cu privire la rezultatul cercetărilor efectuate în legătură cu evenimentul produs la Exploatarea minieră Certej – Săcărâmb, judeţul Hunedoara, se arătau următoarele:

„La Exploatarea minieră Certej-Săcărâmb, în dimineaţa zilei de 30 octombrie 1971, în jurul orei 5, s-a rupt «digul» iazului de decantare. Un număr de 89 persoane şi-au pierdut viaţa, iar alte 79 au fost rănite. Au fost, de asemenea, distruse sau avariate construcţii de locuinţe şi social-culturale, valoarea acestora fiind estimată la cca. 8 milioane lei.

Organele de urmărire penală, pe baza cercetărilor efectuate şi a constatărilor din raportul Comisiei tehnice guvernamentale cu privire la cauzele tehnice ale catastrofei, au stabilit că ruperea «digului» iazului de decantare s-a datorat acţiunii concurente a unor factori imprevizibili, urmare a unor fenomene geomecanice şi hidrofizice subacvatice, neelucidate încă integral de ştiinţă şi tehnică.

Ruperea «digului» iazului de decantare fiind datorat unor asemenea factori, nu se poate reţine în sarcina vreunei persoane o răspundere penală”[24].

[21] *Ibidem*, ff. 61-62.
[22] Vezi pe larg măsurile în *Ibidem*, ff. 62-63.
[23] *Ibidem*, f. 3.
[24] Idem, fond CC al PCR-Secţia Administrativ-Politică, dosar nr. 14/1972, f. 45. Deşi Procuratura RSR a stabilit că nu se putea reţine în sarcina vreunei persoane o răspundere penală, în finalul notei din 4 decembrie 1972, se arăta totuşi că „din actele de urmărire penală şi constatările tehnice au rezultat unele aspecte deficitare cu privire la concepţiile de proiectare şi realizare a iazurilor de decantare şi cu privire la exploatarea şi întreţinerea lor” (*Ibidem*, f. 49), ceea ce contrazice concluzia la care ajunsese în privinţa nerăspunderii penale. În nota Procuraturii

Aşadar, conform notei din decembrie 1972 a Procuraturii Republicii Socialiste România, nimeni nu a răspuns penal, în urma ruperii „digului" iazului de decantare de la Exploatarea minieră Certej – Săcărâmb, judeţul Hunedoara, în care şi-au pierdut viaţa un număr de 89 de persoane, iar alte 79 au fost rănite, ceea ce dovedeşte că Procuratura R. S.R. era un instrument politic al regimului Nicolae Ceauşescu.

Un proces care să fi stabilit vinovaţi în producerea catastrofei de la Exploatarea minieră Certej-Săcărâmb din judeţul Hunedoara ar fi dus la aflarea deficienţelor regimului comunist în domeniul economic, printre care amintim întocmirea de proiecte insuficient documentate; realizarea de lucrări de anvergură fără a se respecta documentaţia cu scopul de a iefteni investiţiile şi a grăbi executarea lor.

RSR se propunea pentru înlăturarea acestor deficienţe, următoarele: elaborarea unor normative tehnice cu privire la proiectarea şi construirea iazurilor de decantare; elaborarea unor normative tehnice cu privire la zonele de protecţie teritorială şi sanitară dintre astfel de obiective cum sunt iazurile de decantare şi zonele de locuinţe; reconsiderarea actualelor instrucţiuni tehnice departamentale privind exploatarea şi întreţinerea iazurilor de decantare, în vederea asigurării exploatării acestora în condiţii de deplină securitate; verificarea fiecărui iaz de decantare existent pentru înlăturarea unor deficienţe care puteau periclita stabilitatea iazurilor (*Ibidem*, f. 49). Pentru textul integral al notei procurorului general al Republicii Socialiste România, Augustin Alexa, din 4 decembrie 1972, cu privire la rezultatul cercetărilor efectuate în legătură cu evenimentul produs la Exploatarea minieră Certej – Săcărâmb, judeţul Hunedoara, vezi la *Ibidem*, ff. 45-49.

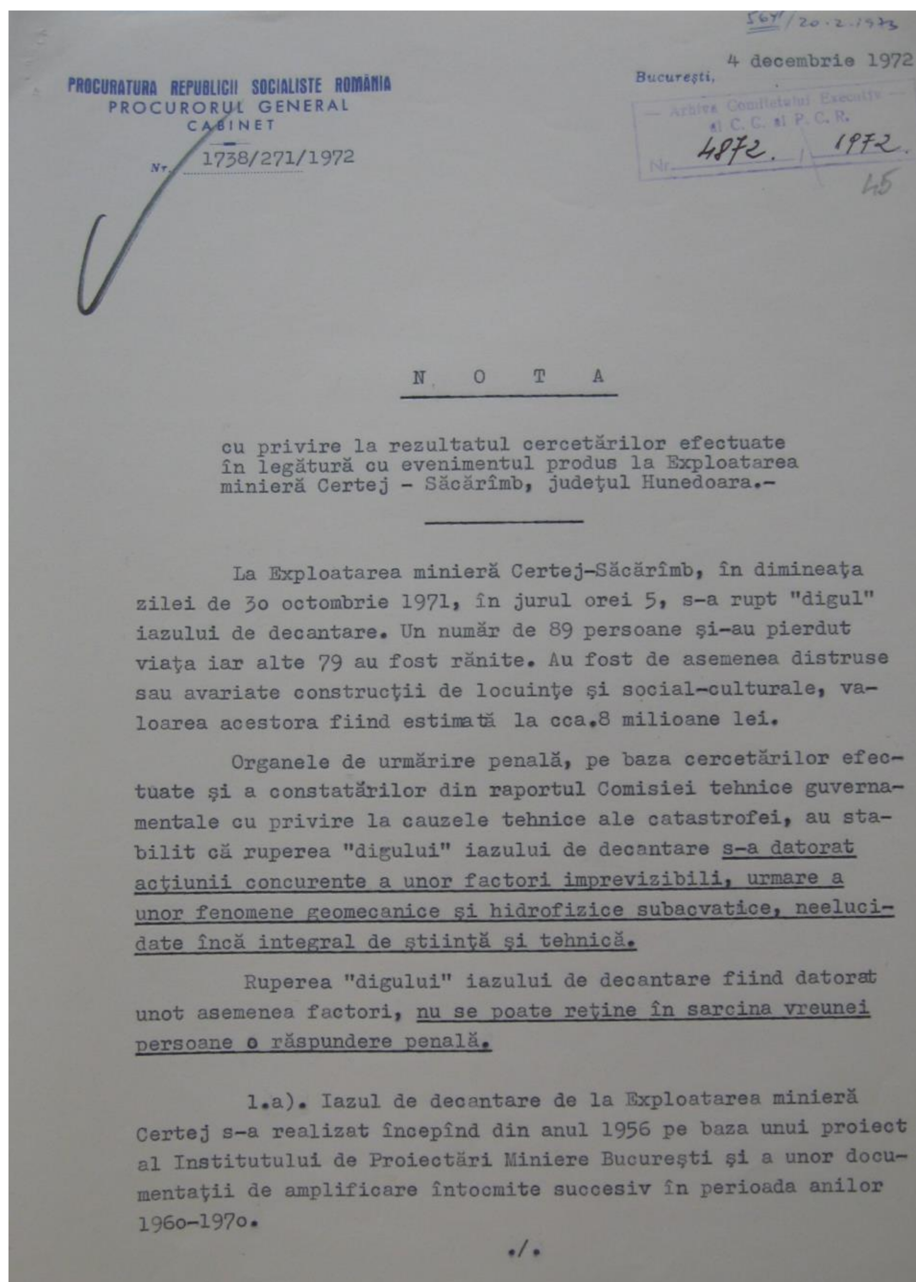
Anexa documentară

- Fotografie – Anexa nr. 9 din raportul comisiei guvernamentale;

Sursa: *ANR, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 145/1971, f. 77.*

- Prima pagină a notei Procuraturii RSR din 4 decembrie 1972.

5647/20.2.1973

PROCURATURA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
PROCURORUL GENERAL
CABINET
Nr. 1738/271/1972

București, 4 decembrie 1972

Arhiva Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R.
Nr. 4872. 1972.

45

N O T A

cu privire la rezultatul cercetărilor efectuate în legătură cu evenimentul produs la Exploatarea minieră Certej - Săcărîmb, județul Hunedoara.-

La Exploatarea minieră Certej-Săcărîmb, în dimineața zilei de 30 octombrie 1971, în jurul orei 5, s-a rupt "digul" iazului de decantare. Un număr de 89 persoane și-au pierdut viața iar alte 79 au fost rănite. Au fost de asemenea distruse sau avariate construcții de locuințe și social-culturale, valoarea acestora fiind estimată la cca.8 milioane lei.

Organele de urmărire penală, pe baza cercetărilor efectuate și a constatărilor din raportul Comisiei tehnice guvernamentale cu privire la cauzele tehnice ale catastrofei, au stabilit că ruperea "digului" iazului de decantare s-a datorat acțiunii concurente a unor factori imprevizibili, urmare a unor fenomene geomecanice și hidrofizice subacvatice, neelucidate încă integral de știință și tehnică.

Ruperea "digului" iazului de decantare fiind datorat unot asemenea factori, nu se poate reține în sarcina vreunei persoane o răspundere penală.

1.a). Iazul de decantare de la Exploatarea minieră Certej s-a realizat începînd din anul 1956 pe baza unui proiect al Institutului de Proiectări Miniere București și a unor documentații de amplificare întocmite succesiv în perioada anilor 1960-1970.

./.

Sursa: *ANR, fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 14/1972, f. 45.*

Emilian **DRANCA**

Spectrul intelectual al omului politic. Studiu de caz: Corneliu Coposu

The Intellectual Spectrum of a Politician. Case Study: Corneliu Coposu

A specific distinguishable figure regarding the totalitarian era in Romania is represented by Corneliu Coposu, a complex and synthesis between two tendencies: his own interpretation of the world and the concern for the ethics, both of them, along with the structure of his intellect influencing, guiding and drawing the lines of his political horizon. In consequence, was he a real intellectual or simply a political man?

Etichete: gândire politică, regimuri politice, totalitarism, Securitate
Keywords: political view, political regimes, totalitarianism, political policy

Acest parlament este o turmă supusă care nu are nici o valoare pentru țară[1].
Corneliu Coposu

Geografiile simbolice sunt o reprezentare particulară a unui spaţiu, a unei societăţi şi a unei istorii. Însă geografiile simbolice nu sunt doar reprezentări colective, ele pot fi şi construcţii personale care articulează şi modelează

[1] „S-a trecut apoi la discutarea alegerilor pentru Parlament, despre care Coposu a spus că în fapt, acest parlament este o «turmă supusă care nu are nici o valoare pentru ţară, dar este vorba de o nouă orientare a componenţei – praf în ochii Apusului – pentru a obţine credinţe. Voi nu aţi băgat de seamă că sunt propuşi 7 preoţi? Până acum erau deputaţi numai Patriarhul şi preotul Popescu de la Griviţa, acela care a depus mărturiile că armata a tras în muncitori la Griviţa»". (Nota informativă, 4 februarie 1965, în ACNSAS, fond Informativ, dosarul nr. 5062, vol. 2, f. 136). Nu era prima dată când Corneliu Coposu critica aparenţele unor alegeri legislative organizate de un regim autoritar în România. Spre exemplu în 1946, el declara: „La 18 iunie 1939, data constituirii Parlamentului de operetă, senatorii de drept din partid, în frunte cu d. Iuliu Maniu, iar din conducerea regionalei noastre, domnii Mihaiu Popovici şi Aurel Dobrescu, refuză să îmbrace uniforma albastră şi protestează împotriva opreliştei ce li se face, în exercitarea mandatului lor" (*Raport politic al PNȚ*, organizaţia pe Transilvania şi Banat, 3 iulie 1946, în *Ibidem*, vol. 3, f. 71).

personalitatea autorului lor. Probabil fiecare om politic are propria geografie simbolică prin lentila căreia vede şi interpretează lumea în care trăieşte, astfel îndepărtându-se sau apropiindu-se de realitatea acesteia.

În acest studiu vom reliefa modul în care Corneliu Coposu a cultivat o anumită opţiune politică. Pe de o parte din punct de vedere ideologic iar pe de altă parte din punct de vedere pragmatic. În ceea ce priveşte prima dimensiune a activităţii sale, merită menţionat faptul că unii dintre intelectualii la care el se raporta este Constantin Dobrogeanu Gherea, membru marcant al Partidului Social Democrat Român şi un cunoscut intelectual care, pentru ideile sale socialiste, nu a fost simpatizat de nici unul dintre apropiaţii lui Corneliu Coposu.

În ceea ce priveşte activitatea practică trebuie menţionat faptul că discipolul lui Iuliu Maniu nu a făcut politică, în toată complexitatea cuvântului, decât opt ani: 1944-1947 şi 1990-1995. Toţi ceilalţi ani nu pot fi consideraţi drept ani în care a desfăşurat o adevărată activitate politică. De asemenea, în ceea ce priveşte studiile, nu am intrat în detalii. În următoarele pagini nu sunt prezentate foile matricole, notele, rezultatele sau materiile pe care le-a studiat. Cum până în prezent încă nu a fost găsită teza sa de doctorat, în ciuda faptului că el s-a recomandat mereu ca doctor în drept, am lăsat anii de studii de la Cluj Napoca pentru o cercetare ulterioară. De asemenea, articolele pe care le-a scris până în 1947 precum şi după 1990, şi care sunt cunoscute, constituind întreaga sa activitate de jurnalist, nu fac obiectul acestui studiu. Pe de o parte, deoarece nu sunt relevante din punct de vedere al ideologiei partidului din care a făcut parte - cu excepţia celor de după 1990, când PNŢ devine PNŢ-CD şi se afiliază Internaţionalei Creştin-Democrate - iar pe de altă parte, deoarece ele nu relevă surse bibliografice astfel încât să facă subiectul unei analize aprofundate din punct de vedere intelectual sau măcar doctrinar. De asemenea unele materiale de istorie pe care le-a scris, precum şi interviurile pe care le-a acordat după 1990 se află publicate deja la a doua sau a treia ediţie, fiind cunoscute nu intră în analiza noastră.

Ca urmare, am încercat să descoperim alte amănunte şi alte caracteristici ale portretului său pe baza documentelor de la CNSAS. Am plecat de la o interogaţie esenţială ce priveşte omul politic şi anume în ce măsură structura intelectului său, formaţia profesională, educaţia şi mediul familial şi profesia i-au influenţat alegerile şi deciziile politice? În ce priveşte profesia se cuvine să menţionăm faptul că deşi Corneliu Coposu se recomandă uneori ca jurist sau chiar avocat, încă nu am găsit documente care să ateste apartenenţa sa la un anumit barou, în Bucureşti sau în Cluj.

Astfel, despre sursele primare se poate menţiona că la CNSAS putem găsi un dosar de urmărire informativă I 149087 ce numără 38 de volume, trei dosare de anchetă penală, P 348 cu 6 volume, P 351 cu 18 volume şi P 16829 cu

11 volume. Un alt dosar ce se află la CNSAS este SIE 19578 şi numără 7 file în format electronic.

Primele note informative precum şi primele acţiuni de filare nu sunt realizate de Securitate ci de predecesoarea acesteia – Siguranţa, iar ele au început încă din 1939. Prima notă informativă, ce se află in dosarul de urmărire este datată 26 septembrie 1940: Corneliu Coposu „participă la o consfătuire cu alţi lideri ţărănişti la Maniu în str. Sfinţilor”[2]. Aşadar, notele informative încep în 1940[3] şi se sfârşesc în 1989 (cel puţin aşa reiese din ceea ce deţine în prezent arhiva CNSAS). Chiar şi un rezumat rezonabil al unei cercetări ample a documentelor din cei 50 de ani de urmărire nu poate fi redat în 10-15 pagini.

Pentru a înţelege mai bine orizontul politic al omului politic Corneliu Coposu, avem nevoie de o minimă înţelegere a propriei sale geografii, a simbolurilor sale şi astfel al propriilor prezentări şi reprezentări ale lumii în care a trăit. Acest om politic a avut o interpretare personală a lumii, astfel că şi-a construit în timp propria geografie simbolică pe care a suprapus-o peste realitatea societăţii din România. Din primii ani de şcoală, continuând cu anii de liceu şi după anii de universitate a început să cunoască cadrul geografic, cultural, economic, juridic şi finalmente politic al societăţii româneşti, iar ulterior a început să-şi construiască această geografie simbolică proprie, deosebită de a celorlalţi oameni politici cu care a colaborat sau s-a confruntat pe parcursul unei jumătăţi de secol.

Desigur, această geografie simbolică este determinată de mediul familial, de parcursul educaţional, de cercul de prieteni şi cunoştinţe, dar mai ales de lecturile personale şi de relaţiile inter-personale foarte apropiate pe care le-a avut. Lecturile personale şi relaţiile apropiate au avut un rol hotărâtor în viaţa lui Corneliu Coposu, mai ales dacă ne gândim la relaţia pe care a avut-o cu Iuliu Maniu, preşedintele PNŢ[4]. Relaţia dintre Corneliu Coposu şi Iuliu Maniu poate

[2] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 348, vol. 5, f. 44.

[3] Asemenea note se află şi în dosarele de urmărire penală deschise pe numele lui Ion Bărbuş, preşedintele organizaţiei de tineret a partidului, încă din 1947 când Corneliu Coposu se afla în libertate şi a lui Demetriade Alexandru, condamnat un an mai târziu, în martie 1948.

[4] Dincolo de funcţiile în stat pe care le-a deţinut Iuliu Maniu, „pentru Corneliu Coposu a fost mult mai important rolul jucat de Maniu ca preşedinte al Partidului Naţional Ţărănesc” (discuţie cu Răzvan Dobrescu, 9 septembrie 2013.) De asemenea, dezinteresul manifestat de Coposu pentru diferite funcţii în stat şi interesul vădit pentru conducerea partidului confirmă influenţa pe care a avut-o Maniu asupra sa ca preşedinte al ţărăniştilor nu ca prim-ministru. De altfel, într-un raport al activităţii politice a P.N.Ţ. organizaţia regională a Transilvaniei pe care l-a redactat Corneliu Coposu la 3 iulie 1946, acesta îl numeşte pe Iuliu Maniu „preşedinte suprem”. (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5062, vol. 3, f. 65). Cel mai probabil aceasta nu este o afirmaţie gratuită. Pe de o parte ea poate fi expresia unei convingeri personale sau pe de altă parte poate fi o notă în plus la discursul politic menită să accentueze personalitatea lui Iuliu Maniu.

fi prezentată precum o relaţie tipică, maestru-discipol. Coposu l-a urmat pe Maniu din punct de vedere politic, atât ideologic cât şi pragmatic, relaţia cu fostul premier al României fiind decisivă pentru el. Spre exemplu, în ceea ce priveşte atitudinea lui Iuliu Maniu faţă de politica Mareşalului Ion Antonescu, adică faţă de un rival al său, într-un discurs ţinut la 3 iulie 1946, Corneliu Coposu amintea câteva chestiuni despre activitatea politică a preşedintelui de atunci a Partidului Naţional Ţărănesc. „Credinţa guvernului dictatorial, în forţa armatei germane nu poate fi zdruncinată de logica aspră şi prevederile înţelepte ale d-lui Iuliu Maniu. Succesele iniţiale al aparatului de răsboiu german sporesc numărul celor care clădesc pe utopia unei ordini noui, dictate de la Berlin. Domnul Maniu, neclintit, afirmă certitudinea victoriei aliate şi pregăteşte neamul, printr-o temeinică activitate, pentru abandonarea orientării germane”[5].

Referindu-se la dictaturile pe care le-a cunoscut România în perioada celui de al Doilea Război Mondial, într-un discurs susţinut la 3 iulie 1946, Corneliu Coposu le prezenta astfel: „Trei dictaturi s-au perindat peste nefericita noastră ţară. Toate s-au perindat peste nefericita noastră ţară. Toate şi-au încercat puterea, izbind cu valurile lor trecătoare, în stânca neclintită a celui mai puternic organism politic (Partidul Naţional Ţărănesc) pe care l-a cunoscut istoria românească”[6]. În acelaşi discurs politic el preciza faptul că de la 6 martie 1945, în România s-a instalat o „a patra dictatură”[7] iar PNŢ-ul era una dintre primele victime ale acestui regim. Regionala Ardealului numără morţi, răniţi, maltrataţi şi arestaţi, victime ale teroarei guvernamentale. Raportul administrativ va cuprinde „tabloul isprăvilor sumbre, raportate la Ardeal şi Banat, de care şi-a legat numele Cabinetul prezidat de către un ardelean”[8]. A patra dictatura…[9] într-adevăr aşa a fost. La 6 martie 1945 „s-a constituit guvernul Petre Groza impus împotriva voinţei naţionale şi sprijinit de o minoritate politică fără însemnătate. O nouă epocă de dictatură începe”[10].

După ce a fost arestat, împreună cu Iuliu Maniu, politicianul sosit din Ardeal la Bucureşti pentru a face carieră se prezenta astfel: „Subsemnatul Coposu V. Corneliu, […] de profesie am fost avocat şi ziarist. Politică am făcut în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc. Şcoala primară am urmat-o în comuna

5 Raport politic redactat si prezentat de Corneliu Coposu, 3 iulie 1946, în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5062, vol. 3, f. 76.

6 Raport al organizaţiei PNŢ pe Transilvania şi Banat, redactat şi susţinut de Corneliu Coposu la data de 3 iulie 1946, conform *Ibidem*, f. 67.

7 Iar această „a patra dictatura” nu a întârziat să împiedice Partidul Naţional Ţărănesc să-şi desfăşoare activităţile. „A patra dictatură […] Partidul nostru este persecutat şi aderenţii noştri cunosc, din plin abuzul de putere şi violenţă fără îngrădire, a agenţilor regimului”, *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

9 Amintită şi în Raportul politic redactat si prezentat de Corneliu Coposu, 3 iulie 1946, *Ibidem*, f. 83.

10 *Ibidem*.

natală, liceul teoretic la Blaj, universitatea la Cluj (Facultatea de Drept şi Ştiinţe de stat) terminând frecvenţa în anul 1937. Aparţin prin tradiţie PNŢ-ului, în care a activat şi tatăl meu (încă înainte de unirea Ardealului (Partidul Naţional Român din Ungaria) şi bunicul meu. Oficial am aderat la organizaţia tineretului PNŢ în anul 1935 şi am fost membru al PNŢ până la arestarea mea (14.7.1947). Am făcut parte din Comitetul Democratic Studenţesc din Cluj, din 1930 de la înscrierea mea în facultate, până în 1935. Am activat în presă, colaborând la ziarele democratice şi apoi la ziarele de partid. Am scris articole în ziarele şi revistele: *Adevărul, Dimineaţa, Stânga, Cuvântul liber, Democratul român, Lumea românească, Zorile* şi la *Patria, România nouă, Dreptatea, Cuvântul, Ţărănismul* şi *Pământul Strămoşesc*"[11]. Astfel îşi descrie primii 35 de ani din viaţă, Corneliu Coposu, într-o declaraţie dată în anul 1953, în cadrul anchetei. Aici avem o descriere simplă a traseului său pe care l-a urmat din şcoala primară şi până la finele universităţii precum şi activitatea sa de jurnalist până la data arestării. Din această descriere lipsesc două repere. Primul, activitatea practică de avocat, rămâne destul de puţin cunoscută, dat fiind faptul că Corneliu Coposu nu a practicat această profesie[12]. Al doilea, activitatea sa politică este oarecum eclipsată în mod intenţionat de motivaţia pe care se bazează această opţiune politică: familia şi tradiţia urmată de aceasta.

În timpul procesului din 1955 intentat lui Corneliu Coposu, Securitatea a trimis acasă la familia sa în multiple rânduri diferiţi informatori pentru a afla modul în care membrii familiei îi puteau asigura o minimă apărare. Din punctul de vedere al familiei „partea pe care o consideră gravă e că Hagea a scos împreună cu Coposu în timpul războiului o carte de cântece, care a avut aprobarea statului major şi a fost trimisă pe front. S-ar părea că şi Coposu şi Hagea ar urmări să «facă pe eroii» în cursul procesului în convingerea că «lucrurile se află la sfârşit şi că mai devreme sau mai târziu ei vor fi eliberaţi»"[13].

După cel de al Doilea Război Mondial, Corneliu Coposu s-a afirmat din nou în rândurile tineretului implicat în viaţa politică din România. Astfel, el a

---

[11] Corneliu Coposu, *Declaraţie*, 9 decembrie 1953, *Ibidem*, f. 107.

[12] După părerea unor persoane apropiate de preşedintele PNŢCD şi mai ales apropiate prin profesia comună, avocatură, în ceea ce priveşte meseria de avocat, l-a ajutat prea puţin în formarea sa. Esenţiale au fost alte repere pe care Corneliu Coposu le-a urmat. Discuţie cu Răzvan Dobrescu, 16 septembrie 2013.

[13] "În rândurile şefilor de organizaţii naţional ţărăniste acest proces a fost primit cu mare surprindere. După eliberarea lui Dan Brătianu – care era de asemenea în curs de judecare – un proces intentat unor oameni «care în mod logic urmau să fie eliberaţi» li s-a părut de necrezut. Cercurile naţional-ţărăniste oscilează între două ipostaze: ori guvernul înţelege să lichideze înainte de «destinderea adevărată» o serie de elemente, pe care le socoate primejdioase , ori vrea să justifice arestarea şi deţinerea lor şi să intervie apoi printr-o amnistie sau graţiere." Notă informativă, informator „Ion Ionescu", 8 iunie 1955, ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5062, vol. 3, f. 27.

fost membru al „organizației de tineret «M» transformată mai târziu în asociația «Solidaritatea». A fost propus pentru a participa la Congresul Mondial al Tineretului, care a avut loc la Londra în luna Noemvrie 1945”[14].

Din timpul domiciliului obligatoriu sunt păstrate mai multe mărturii despre „deținutul criminal politic Coposu Corneliu”[15]. Spre exemplu un informator afirmă că „este un tip inteligent şi o fire comunicativă, uneori cam comodă şi cam încăpăţânată. Are aptitudini gospodăreşti şi pasiunea pentru citit, căutând să se pună la curent cu noua literatură şi cu progresele realizate de ştiinţa şi tehnica modernă. Cunoaşte mai multe limbi străine. Are talent de povestitor şi de panfletist”[16].

În vara lui 1962, Corneliu Coposu este eliberat din penitenciarul de la Râmnicu Sărat şi trimis în apropiere de Brăila unde i se stabileşte domiciliul obligatoriu în comuna Rubla[17].

În timpul domiciliului obligatoriu, Corneliu Coposu a relatat diferite întâmplări din timpul primelor anchete şi implicit a arestării sale. „În general toţi anchetatorii au avut o atitudine civilizată faţă de mine. În special unul dintre anchetatorii, care purta barbă și care am auzit că a fost ofiţer de marină – fugit în URSS ca şi Bodnăraş – a avut o comportare cât se poate de bună şi era foarte inteligent. M-a anchetat şi Avram Bunaciu, pe care îl cunoşteam încă de la Cluj şi cu care am locuit în aceiaşi casă în Bucureşti, fiind în raporturi bune unul cu altul. Înainte de a mă anchetă Bunaciu mi s-a adresat pe un ton prietenesc şi mi-a atras atenţia, că dacă voi fi raţional şi dacă voi uşura desfăşurarea anchetei, voi fi pus în libertate. Mi-a dat o foaie de hârtie, pe care era bătut un text scurt, de o

[14] Referat nedatat, cel mai probabil el este redactat după arestarea sa, deoarece evenimentele istorice prezentate se opresc în vara lui 1947 şi este menţionat la final „după dizolvarea partidului, a fost arestat odată cu Iuliu Maniu”; *Ibidem*, f. 139.

[15] Aşa este numit Corneliu Coposu într-o notă a Securităţii din 22 aprilie 1952, „susnumitul este un element indisciplinat faţă de administraţia Coloniei şi continuă să aibă manifestări ostile şi duşmănoase regimului nostru de democraţie populară. Astfel susnumitul, deţinut criminal politic caută să saboteze munca pe şantier prin intermediu altor deţinuţi care ia grupat în jurul său şi pe care îi îndeamnă ca să nu muncească, pentru acest fapt a fost pedepsit cu carcera în repetate rânduri de către conducerea Coloniei”, *Notă*, 22 aprilie 1952, în *Ibidem*, f. 32.

[16] Nota informativă, 9 ianuarie 1963, în *Ibidem*, vol. 2, f. 191. În privinţa primelor lecturi din domiciliul obligatoriu aflăm dintr-o altă notă informativă că „venind vorba de cărţile citite, Coposu a declarat, că şi-a procurat mai multe numere din revista *Orizonturi* şi *Timpuri Noi* şi că vrea să-şi procure şi *Secolul al 20-lea*. A consultat şi un catalog al cărţilor apărute în ultimii ani în editurile din Bucureşti şi a rămas surprins de numărul mare şi variat al cărţilor apărute, atât originale româneşti cât şi traduceri din limbi străine şi că doreşte să-şi procure şi să citească un număr cât mai mare, deoarece întodeauna a fost un pasionat cititor”. Notă informativă, în *Ibidem*, f. 201.

[17] Vă facem cunoscut că prin Decizia M.A.I. nr. E/16450 din 27 iunie 1962 se fixează D.O. pe timp de 24 luni în comuna Rubla, numitului Coposu Cornel, născ. la 20 mai 1914 în Bobrota (sic) fiul lui Valentin şi Aurelia, fost cu ultimul domiciliu în Bucureşti str. Șoseaua Jianu nr. 72. Luaţi măsuri de trecerea sa în evidenţele persoanelor cu D.O.” 7 iulie 1962, *Ibidem*, vol. 3, f. 128.

jumătate de pagină, pe care urma să-l citesc şi să-l semnez, urmând ca acest text să fie folosit în procesul Maniu ca o depoziție a mea în calitate de martor al acuzării"[18].

Dacă ar fi semnat acest document, teoretic Corneliu Coposu ar fi fost pus în libertate. Cert este că astfel el ar fi dat dovadă de oportunism, s-ar fi lăsat practic cumpărat şi şi-ar fi pierdut onoarea şi demnitatea. Însă, Corneliu Coposu a refuzat să semneze acest document, cel mai probabil un text incriminatoriu pentru Iuliu Maniu, iar astfel şi-a păstrat şi totodată manifestat solidaritatea faţă de mentorul său politic. Consecinţele refuzului său au fost imediate: „Întrucât eu am refuzat să citesc şi să semnez declaraţia, Bunaciu şi-a schimbat atitudinea faţă de mine, a chemat un gardian şi pe un ton aspru i-a ordonat acestuia: du-l la carceră. Am fost dus la carceră. De atunci nu l-am mai văzut pe Bunaciu, am fost anchetat apoi de alte persoane"[19].

De asemenea, liderul PNŢ a povestit mai multe momente şi din timpul ultimilor ani petrecuţi în penitenciarul de la Râmnicu Sărat, acolo unde comandant al închisorii era căpitanul Vişinescu[20].

Corneliu Coposu avea o încredere uriaşă în propriile forţe precum şi în colaboratorii săi apropiaţi. În timpul domiciliului obligatoriu încă din toamnă lui 1962, când s-a despărţit de cineva, care ulterior avea să devină informator al Securităţii, Corneliu Coposu i-a spus: „îţi urez un viitor apropiat bun, întrucât în viitorul îndepărtat nu mă îndoiesc". Acest scurt fragment poate arăta două chestiuni distincte. Pe de o parte, Corneliu Coposu a intuit că numitul „Eugen Stănescu" va deveni o sursă de informaţii pentru Securitate, implicit un colaborator al regimului iar astfel nu va mai duce grija zilei de mâine. Or, pe de altă parte, Corneliu Coposu a anticipat declinul regimului comunist, şi o inevitabilă ascensiune politică a colaboratorilor săi. Ambele variante sunt posibile, însă cea mai probabilă este cea de a doua. Astfel, după cum notează şi informatorul, se putea vedea „posibilitatea de acţiune"[21]. Desigur, pentru o acţiune de anvergură a vechiului PNŢ membrii săi au trebuit să aştepte aproape 38 de ani, până când regimul s-a prăbuşit.

Încă din timpul domiciliului obligatoriu, Corneliu Coposu a încercat să se informeze asupra evoluţiei societăţii în ansamblul său, dar în special asupra

---

[18] Nota informativă, 17 noiembrie 1972, în *Ibidem*, vol. 2, ff. 194-195.

[19] *Ibidem*.

[20] „În după masa zilei de 5 noiembrie 1962, la Coposu acasă – acesta a povestit lui Ivasiuc Alexandru şi Dumitrescu Adrian – despre ultima discuţie care a avut-o cu comandantul închisorii Rm. Sărat, - cpt. Vişinescu – care l-a întrebat dacă ştie ce este acum I. G. Maurer. Coposu s-a mirat şi a aflat că e prim-ministru. Întrebat de unde-l cunoaşte, Coposu a afirmat că au pledat împreună în procesele comuniştilor pe care i-a apărat. Acum însă nu mai este naiv – spune el – şi n-ar mai pleda – pentru că îi cunoaşte foarte bine". *Nota*, 7 noiembrie, 1962, în *Ibidem*, vol. 3, f. 124.

[21] *Ibidem*, vol. 2, f. 50.

evoluției evenimentelor politice atât pe plan intern cât și extern[22]. Corneliu Coposu a fost eliberat din domiciliu obligatoriu în martie 1964[23]. El a fost recunoscut ca un potențial lider politic încă înainte de a fi arestat, iar acest fapt este relevat printr-o sumă de mărturii a mai multor politicieni care ulterior au devenit agenți ai Securității[24].

De pildă, referitor la probabilitatea ca mai mulți preoți să fie aleşi în Marea Adunare Națională, părerile erau împărțite în grupul de prieteni ai lui Corneliu Coposu. „Față de Mocanu care nu crede în aceste «mistificări», Coposu i-a adus şi argumentul desemnării preoților drept candidați pe listele FDP, ca şi reprezentarea la Teatrul Giuleşti a piesei «Muşcata din fereastră», unde apare într-o lumină favorabilă figura preotului de sat”[25].

În anul 1966 în cadrul unei partide de bridge, un informator al Securității îl surprinde pe Corneliu Coposu făcând observații față de politica pe care o duce Generalul De Gaulle[26]. De asemenea liderul grupului analiza în acest context şi politica externă pe care o duce România. „Comentând vizita tov. Tito în România, Coposu, a afirmat că principala problemă a acestei vizite este constituirea unui bloc Iugoslavia, România, Bulgaria, Albania, tampon între Vest şi Uniunea Sovietică, bloc cu tendințe aparent neutre, dar dirijat de americani”[27].

---

[22] „Din urmărirea sa informativă a rezultat că obiectivul, dat fiind faptul că nu s-a eliberat de mult timp din penitenciar, majoritatea timpului şi-l petrece citind cărți şi reviste de actualitate. După cum spune, aceasta o face cu scopul de a se documenta asupra evoluției evenimentelor politice din țara noastră în cei 15 ani cât el a stat în detenție. Urmăreşte din ziar evenimentele politice fără însă a le comenta. Este interesat de situația internațională făcând unele aprecieri”, *Raport*, 26 ianuarie 1963, în *Ibidem*, vol. 3, f. 114.

[23] „Vă facem cunoscut că prin Decizia M.A.I. nr. 6249 din 14. III 1964 s-au ridicat restricțiile domiciliare numitului Coposu Cornel născut la 20 V 1914 în comuna Bobota, raionul Șimleul Silvaniei fiul lui Valentin şi Aurelia care a declarat că se va stabili în Bucureşti, calea Dudeşti, nr. 86. Deoarece susnumitul a fost condamnat la 15 ani detenție grea pentru activitate ostilă pe linia PNŢ, luați măsuri spre a fi trecut în evidență elementelor duşmănoase. Şeful Serviciului «C», Colonel de securitate, Nedelcu Mihail”, în *Ibidem*, f. 127.

[24] „Coposu Cornel a avut un rol important în viața politică atât înainte cât şi după 23 august 1944. Ca secretar particular al lui Iuliu Maniu cunoştea tot ce să hotăra în conducerea PNȚ-ului şi a fost destinat pentru un rol de frunte în politica României. Cu legături importante în toată țara”. Nota informativă este semnată de „Valeriu Motu”, Notă informativă, 25 august 1958, *Ibidem*, f. 209.

[25] *Ibidem*, vol. 2, f. 146.

[26] Față de politică externă a Franței, Corneliu Coposu este foarte critic şi-l consideră pe De Gaulle drept un „senil vanitos care strică coeziunea contra comunismului”. Însă părerea sa nu este aceeaşi cu cea a apropiaților săi. „Carandino susținea cu tărie politica Franței, care vrea să scape Europa de jugul american, care ne consideră ca pe nişte colonii, de care poate dispune cum vor”. Notă informativă, 5 mai 1966, în *Ibidem*, f. 84.

[27] *Ibidem*, f. 84.

Explicaţiile asupra naturii efectelor negative pe care le-a avut ideologia marxistă şi produsul acesteia – regimul comunist din România, în perioada 1945-1989, nu ar fi de prisos. Hannah Arendt a încercat să analizeze originea răului, banalitatea răului în interiorul regimurilor politice totalitare. Leszek Kolakowski, analizând originile dialecticii marxiste, a oferit mai multe variante. Una dintre ele trebuie menţionată aici pentru a facilita demersul epistemologic în următoarele pagini. Leszek Kolakowski, în demersul său analitic, porneşte de la teodiceea creştină şi observă două surse ale răului. Una dintre acestea se află în negaţie *priatio* sau *carentia*, sursa răului este coruperea voinţei[28], imposibilitatea ca voinţa să se supună poruncilor divine, legilor morale şi limitelor raţiunii. Astfel asistăm la un imperiu al voinţei care se impune în faţa tuturor celorlalte sisteme normative – religios, moral, juridic, legal/legitim – şi domneşte prin negarea acestora, practic prin areligiozitate, amoralitate şi ilegalitate/ilegitimitate. Dacă sondăm în profunzime regimurile totalitare ale secolului XX putem observa cum marea lor majoritate sunt sau pot fi descrise prin aceste cuvinte cheie: amoralitate, ilegalitate/ilegitimitate.

În ceea ce priveşte ocupaţia sa – deşi era de profesie jurist şi jurnalist – Corneliu Coposu s-a recalificat, lucrând pe diferite şantiere de construcţii încă din 1964[29]. De asemenea, în ciuda unei staturi impresionante nu a fost atât de sănătos pe cât părea. Impresiona în aparenţă şi se discuta, mai ales după 1989 despre înălţimea sa, însă dincolo de imaginea publică se afla un om grav bolnav. Deşi avea o statură robustă, problemele de sănătate nu au întârziat să apară nici după câţiva ani de la (re)întoarcerea sa în Bucureşti[30].

În casa pe care i-a „rezervat-o" regimul comunist, „Coposu îşi luase două şifoniere noi. Cornel a spus că mobila pusă în vânzare de comerţul de stat este tare slabă, iar cea recondiţionată este prea mare pentru încăperile actuale, aşa că mobila rămâne la noi încă o problemă nerezolvată"[31].

---

28 Leszek Kolakowski, *Principalele curente ale marxismului*, vol. I, *Fondatorii*, Bucureşti, Curtea Veche, 2009, p. 29.

29 „Despre Cornel Coposu, sursa a aflat că a fost încadrat ca normator pe şantierul din dosul Casei Scânteii şi că până la 10 octombrie va lucra până seara târziu, neputând fi găsit acasă la o oră convenabilă. Urmează ca sursa să dea un telefon…", ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5062, vol. 2, f. 159.

30 „Grija cea mai mare este însă purtată lui Cornel care, cam în jurul datei de 5-7 aprilie a fost foarte rău bolnav şi a avut un atac de inimă în cursul nopţii. A încercat să se scoale din pat şi a căzut jos leşinat, încât toată familia a crezut că a murit. De atunci nu se mai simte bine şi a slăbit mult, având şi ameţeli din când în când", Nota informativă, 9 iunie 1966, *Ibidem*, f. 101 Poate acest atac de cord s-a datorat şi excesului de tutun observat de mai multă lume. Spre exemplu, un informator „Mihăiescu" relata: „Coposu este un tip reţinut, destul de inteligent, cu suficientă prestanţă, din punct de vedere fizic, se ţine destul de bine. Fumează însă enorm de mult. Cât a stat la sursă a fumat cca. 30 de ţigări", Nota informativă, 5 mai 1965, în *Ibidem*, f. 141.

31 Nota informativă, 9 iunie 1966, *Ibidem*, f. 102.

Ofiţerul de la Securitate, Natăleţu Dumitru, notează la finele unei note informative: „Menționez că am atras atenţia agentului asupra faptului că nu a adâncit afirmaţia lui Maria Achim cu privire la Coposu Cornel, că «acesta se şi vede preşedinte de partid». Agentul a primit indicaţiile necesare de a relua această problemă în discuţiile cu Maria Achim spre a stabili de unde a pornit şi cine vântură această idee"[32].

Din punct de vedere al strictului necesar [33], al obiectelor de îmbrăcăminte, pe de o parte Corneliu Coposu încerca să prelungească cât mai mult viaţa vechilor haine[34], iar pe de altă parte primea diferite pachete din Occident cu haine necesare mai ales în timpul iernii. În ceea ce priveşte necesitatea articolelor vestimentare pentru sezonul rece este cât se poate de relevantă scrisoarea soţiei sale, Arlete, către o cunoştinţă din Elveţia:

„Exp. Arlette Coposu, Calea Dudeşti 86, Bucureşti

Destinatar Lydia Husser, Renens Vaud, Elveţia

Dragă tanti Lydia

Mariely mi-a spus că ați pierdut adresa mea, deci mă grăbesc să vă scriu.

Vă mulțumesc pentru intenția de a-mi trimite un pachet care îmi va fi de folos. Puteți pune în el chiar haine purtate de dvs, Renatte sau Gigi. Totul este binevenit, în special dacă puteți să-mi trimiteți haine calde, sufăr teribil de frig… Câteva lame Gilette pentru Cornel.

Vă mulțumesc încă odată dragă tanti Lydia pentru tot, dvs. lui Paul şi Lulu. Văd pe Mariely în mod regulat, locuim aproape. Mihai este drăguț, eu şi Cornel îl iubim mult.

Cu mulțumiri şi recunoştiință, Arlette

---

[32] Nota informativă, 3 martie 1966, *Ibidem*, f. 107.

[33] În privinţa alimentaţiei, criticile erau inevitabile, iar un informator a relatat aceste observaţii ale lui Corneliu Coposu: „aprovizionarea populaţiei este slabă, deşi sunt magazine puţine, dar nici în acestea nu se găseşte minimum de alimente", Nota informativă, sursa „Teofil", 11 iunie 1969, în *Ibidem*, f. 232. Însă pentru familia Coposu, problemele legate de alimentaţie nu au apărut în anii `60 ci imediat după arestarea lui Corneliu Coposu în 1947. Pentru situaţia din aceşti ani este relevantă o notă a Siguranţei din decembrie 1947: „Astfel, la fiecare 3-4 zile, soţia ministrului Bucur Șchiopu trimite mamei lui C. Coposu, care locuieşte pe aceiaşi stradă, împreună cu soţia acestuia, Arlette Coposu, diferite alimente ca: varză murată, carne, ceapă etc. Ultima oară, cam acum trei zile, i-a trimis praz, cam pentru o mâncare. Totodată transmite şi cuvinte încurajatoare, că nu va fi nimic, că Puiu (Coposu) va scăpa curând, e bine, să nu aibe grijă etc."(Nota, 4 decembrie, 1947, *Ibidem*, vol. 3, f. 29). Corneliu Coposu nu stătea chiar atât de bine în puşcărie. În ceea ce priveşte raţia de mâncare primită, Securitatea observă cinci ani mai târziu, deci în 1952, că „deținutul criminal politic Coposu Corneliu a mai afirmat că mâncarea pe care o dă Colonia, nu este mâncare bună, că aceasta este pentru exterminarea oamenilor, fapt care a produs în detaşamentul din care face parte susnumitul deţinut, o stare de spirit agitată iar producţia sa scade în mod evident", Nota, 22 aprilie, 1952, în *Ibidem*, f. 32.

[34] „În 27 iunie, sursa a fost vizitată la biroul său de către Corneliu Coposu, cu care ocazie, sursa l-a împrumutat cu 200 lei ca să-şi poată scoate de la croitor un costum de haine pe care l-a refăcut dintr-un costum vechi", *Ibidem*, vol. 2, f. 163.

28.09. 1964"[35].

Însă această lipsă cronică a minimului necesar nu caracteriza doar familia Coposu ci societatea în ansamblul său. Era o economie „a insuficienţei, în care cererea nu influenţează oferta, iar aceasta rămâne mult inferioară cererii. Aşa se face că oamenii nu-şi puteau cheltui banii de care dispuneau din cauza lipsei mărfurilor din magazine. […] Economia insuficienţei dădea naştere unor cozi imense ori de câte ori se aducea marfă în magazine, cât şi unei corupţii generalizate şi dependenţei de *relaţiile* pe care le aveai când era vorba să *rezolvi* orice problemă"[36].

În ceea ce priveşte relativa sa modestie, aceasta îl caracteriza pe Corneliu Coposu încă înainte de a fi încarcerat (timp de 17 ani), nu doar după această perioadă, aşa cum s-a speculat în unele cazuri[37]. Relevante sunt propriile sale fapte. Deşi avea multiple cunoştinţe/relaţii în domenii diferite el nu a abuzat de acestea nici măcar când i s-au oferit mărunte avantaje. Spre exemplu un drum cu maşina, pe care Corneliu Coposu l-a povestit ulterior unui viitor informator al Securităţii în timpul domiciliului obligatoriu. „Da, l-am mai văzut (pe Bucur Șchiopu) în câteva rânduri. Ultima dată ne-am întâlnit când ajunsese deja ministru. Eu veneam pe jos de la şosea. De odată stopează o maşină elegantă lângă mine, în care se găsea Bucur Șchiopu, a deschis geamul şi m-a invitat în maşină să mă conducă până în centru. Eu i-am spus că doresc să merg împreună cu el, dar nu în maşină, ci pe jos fiindcă maşina nu-i de nasul meu. Puţin cam jenat de refuzul meu, Bucur Șchiopu a coborât din maşină şi am făcut împreună o plimbare pe jos până în capul Căii Victoriei, apoi ne-am despărţit"[38].

Atunci când s-a pus problema unei eventuale călătorii în exteriorul României, Securitatea a făcut tot posibilul pentru a-l împiedica pe Corneliu Coposu să iasă din ţară. Iar acest demers nu a fost greu, dat fiind faptul că o obţinerea unui paşaport depindea tocmai de „amabilitatea" Securităţii[39].

[35] *Ibidem*, vol. 1, f. 116.

[36] Adam Burakowski, Aleksander Gubrynowicz, Pawel Ukielski, *Toamna Națiunilor*, Iași, Polirom, 2013, p. 31.

[37] Ioan Stanomir, *Corneliu Coposu și secolul său,* în www.corneliu-coposu.ro/articol/index.php/4140-corneliu-coposu-si-secolul-sau/.

[38] Nota Informativă, 2 mai 1963, în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5062, vol. 2, f. 185.

[39] „M.A.I. Direcţia pentru paşapoarte, Evidenţa străinilor şi controlul trecerii frontierei. Vă rugăm a nu i se elibera actele necesare trecerii frontierei de stat a Republicii Socialiste România, cetățeanului Coposu Corneliu, fiul lui Valentin şi Aurelia, născut la 20 mai 1914, în comuna Balota(sic), judeţul Sălaj, domiciliat în Bucureşti, cal. Dudeşti nr. 86, Sector 4. Susnumitul este suspectat în cazul furtului de tablouri din muzeul Brukenthal" 27 octombrie 1969. Desigur această notă a Ministerului Afacerilor Interne nu prezintă nici un adevăr istoric în ceea ce privește furtul unor tablouri din muzeul Brukenthal, drept dovadă o altă notă datată 29 octombrie 1969: „Către Inspectoratul Miliţiei. Luaţi măsuri urgenţe de a nu se acorda viză de ieşire din ţară – înapoiere, persoanei mai jos notate, indiferent pentru care ţară va solicita, fără

În raporturile cu şefii săi, este „mai ataşat şi depune interes pentru rezolvarea lucrărilor ce-i sunt repartizate”[40].

Corneliu Coposu a fost apreciat de întreaga echipă a şantierelor şi atelierelor unde lucra. În anii `60, unitatea sa a ieşit „fruntaşă în întrecerea socialistă”, iar fostul secretar al lui Maniu s-a clasat în primii 30 de muncitori care trebuiau să beneficieze de o excursie la Sofia[41]. Însă, înainte de a pleca, el a fost exclus din lot, fără a i se oferi explicaţii. În realitate, în acei ani existau condiţii ca liderul ţărănist să părăsească România. Câţiva foşti membri de partid pregăteau deja un plan pentru această plecare. Excursia la Sofia i-ar fi oferit lui Corneliu Coposu o posibilitate în plus pentru a pleca din România. În această situaţie, autorităţile comuniste au acţionat pe măsură împiedicând orice iniţiativă de acest fel.

Însă excursia în Bulgaria nu a fost o situaţie singulară când lui Corneliu Coposu i s-a retras ceea ce i se cuvenea de drept. În 1972, Corneliu Coposu a fost trimis de directorul fabricii unde lucra, la un curs de specializare, un fel de „şcoala de înaltă calificare”. Şcoala de înaltă calificare se ţinea lângă Bucureşti[42], iar cursurile erau predate de lectori americani şi traduse în paralel de translatori din limba engleză în limba română. Corneliu Coposu a promovat aceste cursuri şi a primit chiar şi o diplomă. În mod surprinzător, a venit cineva din partea guvernului şi a cerut ca diploma să-i fie retrasă, iar directorul fabricii a fost mustrat pentru că a trimis un „bandit care peste 15 ani a petrecut la puşcărie”[43].

Totuşi, aprecierile şi respectul dobândite de „bandit” la locul de muncă sunt astfel incontestabile. În discuţiile cu unele persoane care ulterior au dat note informative Securităţii, se plânge de faptul că lucrează aproximativ 14 ore pe zi dacă pune şi distanţa pe care trebuie să o facă de acasă şi până la servici.

În 1980 - când a împlinit 66 de ani - îşi aduce contribuţia în cadrul unor lucrări ale românilor din exil sau în cercetări istorice ce se realizau în epocă asupra unor subiecte precum politica externă a României, 23 august 1944, istoria dreptului şi istoria Transilvaniei. Împreună cu Ion Raţiu a redactat *Reflexiuni asupra propagandei revizioniste maghiare în străinătate şi asupra mijloacelor de a o combate*, publicată în „Buletinul de informaţii pentru românii din exil” (BIRE din luna iulie 1979).

avizul direcţiei noastre în referire la nr. D.I. 602449 din 29 X 1969. Coposu Cornel născut la 20 mai 1914, domiciliat în Bucureşti, Calea Dudeşti, nr, 86. În situaţia că s-a eliberat paşaport celui în cauză, veţi raporta direcţiei noastre telefonic, precum şi conducerii Inspectoratului Miliţiei municipiului Bucureşti, în vederea stabilirii măsurilor ce se impun. Locţiitor Şef de Direcţie, Maior Ungureanu Florea”. Vezi *Ibidem*, vol. 3, ff. 144-145.

[40] Notă, 15 octombrie 1975, Idem, fond Informativ, dosar nr. 149087, vol. 3, ff. 22-23.

[41] Tudor Călin Zarojan, *op. cit.,* p. 93.

[42] „Această şcoală se numea CEPECA”, Nicolae Ionescu-Galbeni, interviu 24 mai 2013.

[43] Notă, 16 februarie 1973, ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 149087, vol. 3, f. 166.

În România, este împiedicat să prezinte studii personale în cadrul conferinţelor organizate de *Asociaţia de istorie comparativă a Instituţiilor şi Dreptului* din Bucureşti[44]. În acest sens s-a procedat şi cu privire la intenţia susnumitului de a se deplasa în acelaşi scop în judeţul Sălaj"[45]. La finalul notei, ofiţerul oferă mai multe indicaţii ce trebuiesc urmate pentru a slăbi poziţia *Utopicului*: „vom continua documentarea activităţii ostile a lui Coposu Cornel, sens în care vor fi cercetate informativ şi alte legături ale sale care îi cunosc preocupările şi concepţiile politice ostile prezente, de la care se vor obţine declaraţii. Termen: 25 februarie 1982. În vederea compromiterii şi izolării lui Coposu Cornel, împreună cu serviciul „D" şi U. M. 0544, se vor adânci şi extinde, în ţară şi străinătate, suspiciunile ce planează asupra sa, de a fi «în legătura organelor de securitate». În scopul descurajării lui, se vor organiza chemarea sa repetată la sediul organelor noastre, cu care ocazie va fi solicitat să declare legăturile pe care le deţine cu alţi foşti membri ai partidelor burgheze din ţară şi străinătate, exploatând materialele obţinute anterior din cercetarea altor persoane din anturajul său. Termen: 10 martie 1982"[46].

Ceea ce este din ce în ce mai cert în privinţa lui Corneliu Coposu îl constituie faptul că nu suma lecturilor sale l-au influenţat într-atât cât l-au influenţat persoanele care l-au înconjurat. Aici, desigur, este necesar să acordăm atenţie celor doi oameni care i-au marcat viaţa. Pe de o parte el a avut modelul tatălui, preot greco-catolic, descendent din şapte generaţii de preoţi din Ardeal. Cap de familie şi de parohie în satul natal, tatăl său este un reper şi un model pentru Corneliu Coposu în viaţă. Singurul lucru care-i diferenţiază pe cei doi este profesia. Corneliu Coposu a ales să studieze dreptul, nu şi-a urmat tatăl în profesie.

Cel de-al doilea om important în viaţa sa este Iuliu Maniu. Nu se ştie exact când s-au întâlnit cei doi pentru prima dată. Însă, Iuliu Maniu vizita familia Coposu încă de când era deputat în Parlamentul de la Budapesta şi după, în cel de la Bucureşti. Deci, Iuliu Maniu l-a cunoscut pe Corneliu Coposu încă de când acesta era foarte tânăr. Astfel, drumul său politic a fost stabilit înainte ca el să aleagă practic, stânga sau dreapta. A ales ceea ce făcea familia sa, respectiv prietenii familiei sale. Faptul că a fost membru al Partidului Naţional Ţărănesc în perioada interbelică nu s-a datorat unei simple conjucturi sau unei opţiuni ideologice. Tradiţia familiei şi apropierea de Iuliu Maniu au determinat această apartenenţă şi acest angajament politic.

---

[44] La 16 iulie 1976 s-a înfiinţat Asociaţia de Istorie Comparată (şi nu *Comparativă* cum apare în dosarele Securităţii) a Instituţiilor şi Dreptului din RSR. Corneliu Coposu s-a înscris în asociaţie în anul 1979 (Anexa 1, Legitimaţia de membru), iar din 114 membri, 20 erau foşti membri ai PNŢ, vezi Tudor Călin Zarojanu, *op. cit.,* p. 108.

[45] Notă, ianuarie 1982, în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 149087, vol. 1, f. 46.

[46] *Ibidem.*

Astfel, Corneliu Coposu nu a avut nevoie de o îndrumare ideologică. Pentru el nu se punea problema alegerii între stânga sau dreapta politică. De altfel este cunoscut faptul că Iuliu Maniu a încercat inițial să comaseze Partidul Național Român din Transilvania cu Partidul Național Român, ceea ce ar fi exclus Partidul Țărănesc. Însă, cum această comasare nu a fost posibilă datorită neînțelegerilor politice dintre Maniu şi Brătieni, următorul partid pentru o posibilă comasare a fost partidul lui Ion Mihalache, Partidul Țărănesc. Acesta din urmă se prezenta ca un partid de clasă şi cu orientare de stânga. Aşadar, viitorul partid Național Țărănesc din România interbelică ar fi trebuit să fie unul cu orientare de stânga. Însă nici pentru Iuliu Maniu şi nici pentru Corneliu Coposu aceste nuanțe teoretice nu au avut vreo mare importanță. Drept dovadă guvernele pe care le-a condus Iuliu Maniu au fost cât se poate de echilibrate şi lipsite de măsuri de tip socialis. În plus, pentru Maniu esențială era distincția democrație-tiranie. În general, Maniu milita pentru un regim democrat, îl preocupa dinamismul şi eficiența acestui regim şi al societății în ansamblul său. O dovadă în acest sens era aceea că Iuliu Maniu nu vedea cu ochi buni întoarcerea instabilului Carol al II-lea în România. El dorea un sistem politic bazat pe lucruri sigure şi pe oameni de încredere nu pe persoane care se dedau la diferite aventuri romantice sau economice în funcție de pasiunile şi patimile ce-i frământă. Nu în ultimul rând, Maniu, iar Coposu i-a urmat exemplul într-un mod sublim, era un patriot cert. Din întreaga sa activitate politică iese în evidență faptul că a fost un adept al consensualismului democratic şi un simpatizant al regimului politic constituțional bazat pe instituții eficiente prin normele şi regulamentele lor nu prin ambițiile şi luptele dintre diferiți oameni politici, a se vedea în această situație guvernarea lipsită de succes a profesorului Nicolae Iorga.

De asemenea, Corneliu Coposu a mai moştenit ceva de la tatăl său şi de la Iuliu Maniu: simțul măsurii. Moderația, simțul măsurii, hibrisul de care se vorbeşte din antichitate şi care lipseşte în general politicienilor dintotdeauna. Politica corupe, puterea corupe, însă cei doi, atât Maniu cât şi Coposu par să fi fost imuni la acest real fenomen. Este drept, Coposu nici nu a avut de multe ori ocazia să se întâlnească cu puterea politică în deplin exercițiu al său. Politica şi mai ales puterea politică înseamnă posibilitate, oportunitate, ocazia de a realiza ce îți doreşti, şansa de a instituționaliza politica pe care o susții şi desfășori. Din această perspectivă mai mult juridică decât socială, Corneliu Coposu nu a cunoscut niciodată puterea politică ca persoană aflată în deplina posibilitate de a o exercita. El s-a aflat mereu în opoziție. Astfel, posibilitatea de a fi la fel de corupt precum politicienii aflați la guvernare se reduce în mod drastic. Însă, chiar şi aşa el a cunoscut efectele puterii politice şi a contracarat mai ales acea putere politică sau acele măsuri politice cu origini totalitare, în speță comuniste.

Acestea sunt liniile mari care trasează portretul omului politic Corneliu Coposu din punct de vedere intelectual și etic. Pentru a cunoaşte mai multe şi pentru a explica suma deciziilor sale este necesară o radiografie în profunzime a biografiei sale, în special în ceea ce priveşte lecturile şi preocupările sale, precum şi mentorii săi. Astfel, personalitatea lui Corneliu Coposu ni se va dezvălui printr-un alt contur mai rafinat şi totodată mai ascuţit, practic este vorba de ceea ce l-a creat şi l-a format ca om şi după ca politician.

William **TOTOK**
Elene-Irina **MACOVEI**

De la S.D. la Securitate. Biografia secretă a lui Fritz Cloos (1 mai 1909, Braşov – 3 mai 2004, Waakirchen[1]), conservată în arhiva CNSAS[2]

From S.D. to Securitate. The Secret Biography of Fritz Cloos (May 1, 1909, Braşov - 3 May 2004, Waakirchen) , preserved in the archives CNSAS

In 2000, the newspaper "Neue Zeitung Kronstädter" published an extensive interview with Fritz Cloos (1909-2004), then aged 91, entitled *The force of democracy lies in the force of personality*. As a direct witness, Cloos recounts a series of events of the 20th century and presents itself as an active political actor for achieving the ideals of social democracy. The fact that he worked in his youth in Nazi movement, becoming one of the main protagonists National Socialist propaganda among ethnic Germans from Romania, subject, in the 1930s and 1940s, a systematic process of ideological indoctrination, Cloos described as the result of a momentary blindness. But Fritz Cloos does not say anything about the enduring bonds they had with the Securitate (between 1956-1987) and his stances as a paid agent of the famous political police.

Etichete: Cloos, biografie, legionari, agenți, Securitate
Keywords: Cloos, biography, legionnaires, agents, Securitate

În anul 2000, ziarul „Neue Kronstädter Zeitung” a publicat un amplu interviu cu Fritz Cloos (1909-2004), atunci în vârstă de 91 de ani, intitulat „Forța democrației constă în forța personalității”[3]. În calitatea sa de martor direct, Cloos rememorează o serie de evenimente ale secolului 20 şi se prezintă ca actor politic activ pentru înfăptuirea idealurilor social-democrației. Faptul că a activat în tinerețe în cadrul mişcării naziste, devenind unul dintre protagoniştii principali ai propagandei național-socialiste în rândurile etnicilor germani din România,

[1] Cf. Todesanzeige (Ferpar), în: „Siebenbürgische Zeitung” [în continuare prescurtat: *SbZ*], nr. 8, 20 mai 2004, p. 31.
[2] Acest studiu este un fragment dintr-un volum în pregătire: *Între mit și realitate.*
[3] Ewald Lingner, „*Die Stärke der Demokratie ist die starke Persönlichkeit“. Der 91-jährige Friedrich Cloos blickt auf das 20. Jahrhundert zurück*, în: „Neue Kronstädter Zeitung”, nr. 1, 25 martie 2000, p. 3.

supuşi, în anii 1930 şi 1940, unui proces sistematic de îndoctrinare ideologică, este descris de Cloos ca rezultatul unei orbiri de moment. Forma nazismului propagat de către Partidul Naţional-Socialist Muncitoresc German (NSDAP) al Grupului Etnic German din România (GEG), care între anii 1940-1944 devenise singura organizaţie politică reprezentativă a minorităţii naţionale germane, este descrisă de către Cloos drept o formaţiune mai tolerantă decât cea condusă de Hitler, lipsită de rasism şi anti-semitism. Cei care susţin contrariul, spune tot el, dau dovadă de „rea voinţă", sunt „lipsiţi de caracter" şi de „stil", iar, pe de altă parte, manipulează faptele istorice după bunul lor plac, în conformitate cu anumite „clişee la modă".

Dincolo de legende biografice

Asta susţine un personaj care, după înfiinţarea, în 1932, de către Fritz Fabritius a Mişcării naţional-socialiste de autoajutorare a germanilor din România (Nationalsozialistische Selbsthilfebewegung der Deutschen in Rumänien – NSDR), a preluat conducerea organizaţiei muncitoreşti (Selbsthilfe Arbeitsmannschaft – S.A.). În 1934, Cloos este numit Gaujugendführer (şef regional al tineretului), iar un an mai târziu liderul tineretului german din România.

Din motive tactice, Fabritius a schimbat, în 1933, denumirea partidului în Mişcare Naţională de Reînnoire a Germanilor din România (Nationale Erneuerungsbewegung der Deutschen in Rumänien - NEDR). Un an mai târziu, partidul a fost interzis, ca dealtfel şi celelalte organizaţii de extremă dreapta din România.

O fracţiune radicală care s-a desprins de organizaţia lui Fabritius a înfiinţat, în 1935, Partidul Popular German din România (Deutsche Volkspartei in Rumänien – DVR), în care Fritz Cloos a jucat un rol cheie. În perioada aceasta, el a fost de câteva ori în Germania, unde a interiorizat nu numai ideologia nazistă, dar a devenit şi colaborator al serviciului secret.

În septembrie 1940, procesul de lichidare şi unificare forţată a tuturor organizaţiilor germane din România s-a încheiat, conducerea fiind preluată de un partid totalitar unic, NSDAP al GEG, în frunte cu Führer-ul local, Andreas Schmidt (1912-1948?). În această perioadă, Cloos face o carieră spectaculoasă, preluând funcţii politice şi organizatorice importante în cadrul partidului NSDAP, devenind şeful organizaţiei Muncitorimea Germană din România (D.A.R. - Deutsche Arbeiterschaft Rumäniens), care avea peste 20.000 de membri.

La un miting al D.A.R. din Reşiţa, în 1944, Cloos a ţinut o cuvântare belicoasă[4] în care foloseşte întreaga gamă a propagandei urii, afirmând între altele:

„O chestiune e sigură. Evreii ştiu de 2.000 de ani ce vor. În ultimele două secole s-au apropiat cu paşi mari de ţelul lor politic, preluarea conducerii lumii. Acum trebuie să decidem. Popoarele şi ţările plutocrat-democratice conduse de evrei s-au pus în slujba statului sovietic internaţionalist care în conflictul de faţă a preluat funcţia de avangardă, pretinzând că doreşte o unificare a tuturor proletarilor din lume, promiţându-le salvarea. [...] Evreul se află la începutul şi la sfârşitul acestei ciume mondiale[5]. Nu există o ţară pe globul acesta în care aceste elemente dizolvante să nu-şi fi băgat degetele murdare pentru a declanşa o revoluţie prin care să-şi impună propriile interese".

---

[4] Reprodusă în „Südostdeutsche Tageszeitung" din 14 aprilie 1944, p. 3, şi citată în: Johann Böhm, *Hitlers Vasallen der Deutschen Volksgruppe in Rumänien vor und nach 1945,* (*Vasalii lui Hitler în Grupul etnic german din România înainte şi după 1945*), Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006, pp. 149-151. Tot aici autorul studiului a publicat o schiţă biografică a lui Fritz Cloos (pp. 142-160).

[5] Termenul „ciumă mondială" apare în titlul unei cărţi semnată de antisemitul german şi primul redactor-şef al organului nazist, „Völkischer Beobachter", Hermann Esser (1900-1981), din lectura căreia, probabil, s-a inspirat şi Cloos (Hermann Esser, *Die jüdische Weltpest. Judendämmerung auf dem Erdball* [*Ciuma evreiască mondială. Crepusculul evreimii pe globul pământesc*], Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachf., München, 1939, ediţia I, 1927). Corneliu Zelea Codreanu a avut relaţii de corespondenţă cu Esser, ceea ce rezultă şi dintr-o scrisoare nedatată. Codreanu îi mulţumeşte în limba germană pentru cartea (*Ciuma evreiască mondială*) trimisă cu dedicaţie, pe care o reproducem în traducerea unui ofiţer de la Siguranţă, din aprilie 1928: „Mult stimate Domnule Hermann Esser.

Volumul D-voastră având o dedicaţie pentru mine, am primit-o de multă vreme. De asemenea şi scrisoare. Citind-o împreună cu camarazii, am rămas profund impresionaţi de adevărurile scrise în ea. - Realmente, peste omenire s-a abătut o grea boală, pe care toate forţele vii ale tuturor neamurilor trebuie s-o combată cu toate puterile. În acest războiu de deparazitare, vă rog consideraţi-ne şi pe noi românii ca ocupând o poziţie pe care vom menţine-o. - Însă cea dintâi chestiune care ar trebui să se facă, este o prealabilă înţelegere între toate popoarele în luptă cu satana. – Lipsa de legătură se simte în chip dureros, nu pentru noi, ci pentru marea cauză. - Eu precizez – este nevoie nu numai de o înţelegere simplă, ci este nevoie de: 1) o acţiune comună, - 2) coordonare în acţiune. Trecând la ceva informaţiuni de la noi aflaţi că de câteva luni suntem într-o activitate din ce în ce mai mare. Mai ales cu noua organizaţie ostăşească LEGIUNEA ARHANGHELUL MIHAIL, având ca principii de bază – CREDINŢA, MUNCA, ORDINE, DISCIPLINĂ, ERARHIE."- În continuare, Codreanu îi relatează despre congresul studenţesc de la Oradea, din decembrie, la care a participat şi el, şi unde s-a cerut introducerea unui *numerus clausus* şi „s-au desbătut toate chestiunile naţionale şi internaţionale în legătură cu problema jidovească. Nota esenţială a întregului congres", conchide Codreanu, „se poate observa din cuvintele: - afară cu jidanii". (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 11784, vol. 2, ff. 27-28 - copia în limba germană, ff. 26-26v).

În calitate de corespondent de presă de pe frontul de est, Cloos a publicat o sumedenie de articole în cotidianul „Südostdeutsche Tageszeitung”[6], în care a justificat războiul de cucerire şi distrugere al celui de-al III-Reich şi al aliaţilor săi dus contra Uniunii Sovietice. În toate aceste articole a utilizat clişeele propagandei naziste. Spre exemplificare citām câteva fragmente dintr-un articol publicat în toamna anului 1942, sub titlul: „Luptător şi soldat politic“, pe care-l începe cu cuvintele lui Carl von Clausewitz, „războiul este doar continuarea politicii cu alte mijloace“:

„Din această consecinţă deducem că în cursul acestui război total în care este implicat **întregul continent** […], sub conducerea germană, lupta se duce nu doar pentru apărarea spaţiului vital, ci şi pentru asigurarea culturii proprii şi cea a popoarelor ameninţate de moarte demografică, de materialism şi dominaţia evreiască. Această conştiinţă dă fiecărui membru al armatei noastre puternice de pe frontul de est **puterea interioară** […] de a învinge duşmanul căruia i-a fost injectată sub conducerea evreiască o nălucă socială şi ideea revoluţiei mondiale. [...] Niciodată în cursul istoriei universale nu s-au confruntat într-un mod atât de izbitor două armate atât de uriaşe, opuse prin obiectivele lor politice şi ideologice. Niciodată nu s-a manifestat atât de pregnant unitatea între conducerea militară şi cea politică. Această unitate politică şi militară este întruchipată, într-o desăvârşire măreaţă formidabilă, în persoana Führer-ului **Adolf Hitler**”[7].

23 august 1944

Odată cu răsturnarea dictaturii fasciste a lui Ion Antonescu, dispare şi NSDAP-ul al GEG. Pentru a scăpa de arestare, unii dintre liderii organizaţiei se ascund şi pregătesc operaţiuni de „rezistenţă” împreună cu legionarii care, după înfrângerea rebeliunii din 1941, şi-au continuat activitatea în clandestinitate. Cu sprijinul regimului nazist, sub conducerea comandantului Legiunii, Horia Sima, se înfiinţează la Viena un guvern în exil, hotărât să lupte în continuare pentru

[6] Organul GEG s-a înfiinţat în martie 1941, în urma fuzionării forţate a ziarelor „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt” din Sibiu şi „Banater Deutsche Zeitung” din Timişoara (numită de nazişti Temeschburg). Redactorul şef al ziarului a fost Alfred Hönig (1900-1984). După răsturnarea regimului lui Antonescu, Hönig a fost arestat şi deportat în Uniunea Sovietică. După eliberarea sa, în 1949, s-a stabilit în partea de vest a Germaniei; între anii 1957 şi 1970 a fost redactor-şef al ziarului „Siebenbürgische Zeitung“ din München, organul asociaţiei saşilor din Transilvania (Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen) stabiliţi în R.F. Germania. (Pentru alte detalii a se vedea: Mariana Hausleitner, „Südostdeutsche Tageszeitung [Rumänien, 1941-1945]“, în: *Handbuch des Antisemitismus. Judenfeindschaft in Geschichte und Gegenwart, Publikationen* [*Lexiconul antisemitismului. Duşmănirea evreilor de-a lungul istoriei şi azi. Publicaţii*], vol. 6, editat de Wolfgang Benz, De Gruyter Saur, Berlin/Boston, 2013, pp. 681-682).

[7] Fritz Cloos, „Kämpfer und politischer Soldat“ (*Luptător şi soldat politic*), în: „Südostdeutsche Tageszeitung”, nr. 243, 18 octombrie 1942, p. 3.

„victoria finală" a lui Hitler şi pentru revenirea la putere a Gărzii de Fier în România. În acest scop, se pregătesc mai multe echipe de paraşutişti care au aterizat spre sfârşitul anului 1944 şi începutul anului 1945 în spatele frontului, având sarcina să pună la cale acţiuni teroriste şi de sabotaj şi să organizeze detaşamente de gherilă care să lupte contra sovieticilor. Printre membrii acestor echipe s-au aflat şi Andreas Schmidt şi legionarul Constantin Stoicănescu[8]. În februarie 1945, cei doi urmau să se reîntoarcă dintr-o misiune secretă din România. În timpul şederii lor clandestine în ţară s-au întâlnit şi cu Fritz Cloos. Cu această ocazie, Cloos a fost desemnat ca locţiitor al lui Schmidt „pe linia rezistenţei germane", precum se precizează într-un document al Securităţii din 1956[9].

Traseul avionului, care a decolat la 9 februarie 1945 de la Oradea şi în care se aflau Schmidt şi Stoicănescu, sub o identitate falsă, a fost dezvăluit sovieticilor de către un legionar, dr. Alexandru Ţăranu din Timişoara, care acceptase să devină agent. Avionul a fost doborât[10], iar Stoicănescu şi Schmidt sunt arestaţi, duşi în Uniunea Sovietică şi condamnaţi. Vor muri în condiţii neelucidate[11].

Fritz Cloos preia practic, în această perioadă, conducerea organizatorică a etnicilor germani, care sunt hotărâţi să se alăture acţiunilor de rezistenţă, întreţinând contacte cu legionarii care puneau la cale operaţiuni secrete. În acest scop funcţiona la Bucureşti un centru clandestin de comandă, în cadrul căruia a activat pentru scurtă vreme şi agentul SD, Roland Gunne[12], un german originar

[8] Una dintre primele organizaţii neolegionare fondată după 1989 în România post-comunistă, care a fost strâns legată de revista „Gazeta de Vest", editată de Ovidiu Guleş la Timişoara, a primit numele lui Constantin Stoicănescu (1908-1948?).

[9] Cf. Declaraţia lui Cloos despre cei paraşutaţi din 22 februarie 1956 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, ff. 361-365).

[10] Pentru detalii a se vedea: Florica Dobre, „Cazul Miskolc", în: „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române", an V, nr. 1(17), 2002, pp. 18-22.

[11] Alte detalii despre acest episod în: Ilarion Ţiu, *Istoria Mişcării Legionare. 1944-1968*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2012, pp. 51-53. Afirmaţia autorului că Andreas Schmidt s-a întors din captivitatea sovietică în anii '50 în Germania (p. 52) nu corespunde realităţii. Schmidt a murit în Uniunea Sovietică. Fritz Cloos susţine că l-a reîntâlnit ultima dată într-un lagăr unde acesta i-a povestit episodul cu doborârea avionului şi capturarea sa şi a lui Stoicănescu (Declaraţia lui Cloos despre cei paraşutaţi din 22 februarie 1956, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, f. 364).

[12] Roland Gunne (1913-2005), SS-Untersturmführer, membru al unităţii de elită „Leibstandarte Adolf Hitler", lucrător S.D., arestat în 1945 de către sovietici, condamnat, eliberat în 1955. Superiorul său pe linia S.D.-ului era Kurt Auner (n. 1914), SS-Hauptsturmführer, şeful reţelei S.D. din România (1941-1944). După război s-a stabilit în partea occidentală a Germaniei şi a activat în aşa-numita „Organizaţie Gehlen", botezată, în 1956, în Bundesnachrichtendienst (BND) – Serviciul Federal de Informaţii. (Pentru detalii despre activitatea S.D.-ului în România a se vedea studiul lui Ottmar Traşcă: „Grupul Etnic German şi activitatea SD-Ausland în România (1940–1944) / Die Deutsche Volksgruppe in Rumänien und die Tätigkeit des SD-Ausland in

din România, comandantul legionar pe regiunea Ardeal Nistor Chioreanu[13] şi Nicolae Pătraşcu, secretar general al Legiunii şi adjunctul lui Horia Sima, care datorită acestei funcţii era practic şeful gardiştilor din ţară[14]. Până în martie 1945, când va fi depistat de către organele serviciilor secrete sovietice, Cloos a locuit în diverse case conspirative, între care şi cea „gospodărită" de şefa femeilor legionare din Bucureşti, Titi Gâţă, unde se mai aflau ascunşi şi câţiva legionari[15]. Cloos credea că numele Titi Gâţă ar fi un pseudonim[16], ceea ce nu era[17]. După

Rumänien (1940-1944)", în: Hannelore Baier (Hg./ed.), *Abbrüche und Aufbrüche. Die Rumäniendeutschen nach zwei Weltkriegen. Tagungsbeiträge. Rupturi și începuturi. Germanii din Romania după două războaie mondiale. Comunicările unui simpozion*, Hermannstadt, Honterus Verlag, 2014, pp. 29-68.)

13 Cloos relatează că i-a trimis lui Chioreanu 1 milion de lei, prin intermediul unui curier. Banii, spune tot el, ar fi fost destinaţi înfiinţării unor tabere pentru instruirea unor luptători din rezistenţă (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, f. 363). Chioreanu a fost condamnat în 1948 în cadrul unui proces spectacol împreună cu 11 co-acuzaţi (Alexandru Popp, Ioan Bujoiu, George Manu, Max Auschnitt, Nicolae Mărgineanu, Dimitrie Gheorghe, Alexandru Balş, Horia Macellariu, Gheorghe Bontilă, Nicolae Petraşcu, Eugen Theodorescu) şi eliberat în 1964. În timpul detenției Chioreanu a făcut parte dien comandamentul ilegal al legionarilor încarceraţi și și-a expus proiectele privind viitorul stat legionar, curăţit etnic (cf. Nota lui „Pricop Valeriu" din 22 august 1961, ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 233979, vol. 9, ff. 55-56; nota lui „Ionaş Gheorghe" din 20 iunie 1961, *ibidem*, ff. 163-164; Fişă personală privind pe Nistor Chioreanu, nedatată, probabil din 1961, *ibidem*, vol. 8, ff. 25-29). În cursul discuţiilor Chioreanu s-a pronunţat pentru expulzarea „evreilor parazitari" în Madagascar, idee împărtășită inițial și de către naziști (cf. nota lui „Constantin Păduraru" din 21 septembrie 1959, în *ibidem*, vol. 10, f. 144). Propunerea de expulzare a evreilor în Madagascar a fost lansată prima dată în 1885, de către teoreticianul antisemit german, Paul Anton de Lagarde (1827–1891), iar apoi preluată de către naziști, în frunte cu ideologul şef al partidului NSDAP, Alfred Rosenberg (cf. Paul de Lagarde, *Deutsche Schriften* [Scrieri germane], ausgewählt und eingeleitet von Wilhelm Rössle, Eugen Diedrichs Verlag, Jena 1944, pp. 435 ş.u. Prima ediție a *Scrierilor germane* a apărut în 1878, au urmat alte ediții adăugite; Alfred Rosenberg, *Tradition und Gegenwart. Reden und Aufsätze 1936-1940. Blut und Ehre* [*Tradiție și actualitate. Cuvântări și articole 1936-1940. Sânge și onoare*], IV. Band, herausgegeben von Karlheinz Rüdiger, 3. Auflage, München, Verlag Franz Eher Nachf. GmbH., 1941, p. 221).

14 ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, f. 371.

15 Pătraşcu declară în 1954 că în casa unde locuia Titi Gâţa l-a recontactat pe Stoicănescu. Tot acolo s-au pus la punct acţiunile operative ale legionarilor în care fusese implicat Nistor Chioreanu, ofiţerul SD Roland Gunne şi alţii (cf. Gheorghe Onişoru, *Pecetea lui Stalin. Cazul Vasile Luca*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2014, p. 218).

16 ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, f. 364.

17 Alte detalii despre activitatea lui Titi Gâţă în: Ilarion Ţiu, *Istoria Mişcării Legionare. 1944-1968*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2012, pp. 51 ş.u. pp. 80 ş.u. În scrieri postcomuniste de glorificare, semnate de neolegionari români, Titi Gâţă este inclusă în galeria „Sfinţilor închisorilor". În jurul ultimilor ei ani de viaţă s-au ţesut o sumedenie de legende şi speculaţii. Exemplară pentru o astfel de abordare, lipsită de dovezi documentare, este articolul biografic, semnat de Cezarina Bârzoi şi Ionuţ Băiaş, „Ecaterina Gâţă - Pentru că a scuipat-o pe Ana Pauker i-au smuls sânii cu cleştele, au violat-o şi omorât-o", în: vezi *Hotnews*, 3 martie 2008.

arestare, el a fost dus în U.R.S.S., anchetat şi condamnat la 20 de ani de închisoare.

Întoarcerea din lagăr – 1955

Dezgheţul iniţiat de liderul sovietic Nikita Sergheevici Hruşciov, după moartea lui Stalin în 1953, şi reluarea contactelor sovieto-vest-germane la nivel înalt în urma vizitei cancelarului Konrad Adenauer, în 1955, la Moscova, s-au materializat într-o înţelegere privind soarta prizonierilor germani de război, respectiv a unor condamnaţi pentru diverse delicte săvârşite în perioada conflagraţiei mondiale. Aceştia au fost eliberaţi în cursul anului 1955 şi repatriaţi în cele două Germanii. Unii dintre aceştia, fiind originari din România, fuseseră trimişi în ţara lor natală şi predaţi autorităţilor care nu i-au pus imediat în libertate, ci i-au internat în penitenciarul de la Gherla. Printre aceştia s-a aflat şi fostul agent S.D.[18] şi activist GEG, Friedrich (Fritz) Sigmund Cloos.

În timpul reţinerii, Cloos a fost interogat la Gherla şi apoi la Bucureşti şi a dat declaraţii amănunţite despre persoanele care au activat în GEG, despre politicieni, despre activitatea sa ca agent şi rezident al S.D. În aceste declaraţii îşi confecţionează o biografie politică legendată pe care, în linii mari, o va menţine şi o va populariza până la sfârşitul vieţii sale. Între altele, el a susţinut că deja din 1943 şi-a dat seama că „hitlerismul a înşelat muncitorimea”, ceea ce l-a determinat să se distanţeze de ideologia nazistă[19].

Ofiţerii de Securitate interesaţi de a se folosi de experienţa sa îndelungată ca lucrător S.D. caută să-l atragă pe Cloos de partea lor, convingându-l să accepte colaborarea neoficială şi includerea sa ca agent în reţeaua lor informativă. Cloos acceptă propunerea de colaborare, pecetluită într-un document olograf, semnat de el pe data 1 aprilie 1956, la Gherla, în care au fost strecurate şi sintagme tipice ale limbajului securistic:

„După 23 august 1944 până la arestarea mea am fost locţiitorul grupurilor de ‚Rezistenţă’ din România, organizată de noi conform directivelor ce le-am primit de la comandamentul hitlerist. Sunt conştient de gravitatea faptelor comise în decursul activităţii mele, fapt pentru care în mod sincer sunt hotărât să mă reabilitez. [...] În munca mea de colaborare cu organele de

---

[18] SD-ul, *Sicherheitsdienst des Reichsführers-SS* - serviciul secret nazist (cu o aripă internă şi externă), alături de Gestapo-ul, *Geheime Staatspolizei* – poliţia politică secretă, SS-ul, *Schutzstaffel* - batalioanele de asalt şi NSDAP-ul, *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – Partidul Naţional-Socialist Muncitoresc German au fost declarate în cursul proceselor de la Nürnberg drept organizaţii criminale.

[19] Cf. Referat de propunere de a se aproba trimiterea definitivă a agentului „Mihăilescu Gheorghe“ în R.F.G. cu sarcini contrainformative, din 20 iunie 1960, semnat de şeful Direcţiei a II-a, col. Isidor Holinger şi şeful serviciului, maiorul Feodor Maximenco (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol.1, f. 21).

Securitate ale R.P.R. nu mă voi lăsa cuprins de anumite sentimente şi voi informa despre orice acţiune duşmănoasă, indiferent de cine ar fi dusă, fie ei rude, foştii mei subalterni sau colegi cu care am acţionat pe timpul politicii hitleriste. [...] Informaţiile ce le voi obţine le voi preda organelor de securitate în scris şi semnate cu numele de Lăzărescu Ion, care este numele meu conspirativ faţă de organele de Securitate”[20].

La scurtă vreme după semnarea înţelegerii cu Securitatea, Cloos este pus în libertate. Odată cu eliberarea sa începe şi activitatea sa secretă intensivă de identificare şi denunţare a unui număr mare de persoane pe care le suspectează de activităţi „contrarevoluţionare”. Cloos, ca fost deţinut într-un lagăr sovietic, abuzează conştient de încrederea victimelor sale, pe care le denunţă sistematic, furnizând Securităţii toate detaliile necesare unor acţiuni operative şi represive. Pentru această muncă, Fritz Cloos este recompensat cu sume importante[21], obţinând şi anumite favoruri.

La un moment dat este salvat de Securitate şi de o condamnare penală, după ce miliţia a descoperit că era implicat într-o afacere ilegală cu furnire. În urma intervenţiei Securităţii, condamnarea la închisoare este transformată într-o amendă de 2000 de lei, sumă plătită parţial de poliţia secretă printr-o „recompensă” financiară oferită agentului[22].

În analizele activităţii sale este descris ca „un agent sincer, verificat şi capabil să rezolve sarcinile primite”[23].

Poetul Oskar Pastior denunţat de Cloos

Într-adevăr, Fritz Cloos, ca fost colaborator al S.D. ştia exact ce fel de informaţii sunt importante pentru un serviciu secret, furnizând poliţiei politice o sumedenie de date valoroase din punct de vedere operativ. În rapoartele ofiţerilor, în care activitatea lui Cloos este analizată în urma unor verificări sistematice, se menţionează şi contribuţiile acestuia la „rezolvarea” cu succes a unor cazuri.

Astfel, într-o adresă din 18 decembrie 1959, trimisă de Securitatea din Oraşul Stalin (precum se numea atunci oraşul Braşov) către Direcţia a II-a, la Bucureşti, maiorul Ernest Deitel, care apare şi în alte numeroase dosare politice din anii 1950, reliefează aportul deosebit al lui Cloos la identificarea, arestarea şi

[20] Angajament din 1 aprilie 1956, semnat Cloos Fritz (*Ibidem*, ff. 16-17).
[21] A se vedea, de exemplu, tabelul cu îndemnizaţiile acordate informatorului „Lăzărescu Ion” între 1957 şi 1959, sume între 250 şi 500 de lei (*Ibidem*, ff. 33-34) şi raportul de recompensare cu suma de 2000 de lei (*Ibidem*, ff. 35-36).
[22] Raport privind sentinţa din 12 ianuarie 1958 (*Ibidem*, f. 110).
[23] Aşa, de exemplu, în Referatul din 20 iunie 1960, semnat de şeful Direcţiei a II-a, col. I[sidor] Hollinger, şi şeful serviciului, Feodor Maximenco (*Ibidem*, ff. 18-24).

condamnarea unor persoane. Deitel întocmeşte o listă lungă de persoane despre care agentul Cloos a furnizat informaţii utile, folosite apoi în acţiuni de reprimare.

În „referatul" de propunere de a se aproba trimiterea definitivă a agentului „Mihăilescu Gheorghe" în R.F.G. cu sarcini contrainformative, din 20 iunie 1960, semnat de şeful Direcţiei a II-a, col. I[sidor] Hollinger[24], şi şeful serviciului, Feodor Maximenco[25], agentul Cloos este lăudat pentru sinceritatea sa şi capacitatea de a rezolva cu succes problemele legate de activitatea informativă[26]. În acelaşi document se precizează şi faptul că „este ataşat şi dependent de organele de Securitate prin materialele ce le-a furnizat despre o serie de elemente de naţionalitate germană care au fost arestate şi condamnate". Printre persoanele enumerate în acest material cuprinzător despre care agentul a furnizat aparatului represiv date utilizabile – adică „informaţii despre activitatea [lor] contrarevoluţionară" - este nominalizat şi preotul protestant din Oraşul Stalin (Braşov), Konrad Möckel (1892-1965), condamnat în fruntea unui lot de inculpaţi în cadrul aşa-numitului proces „Biserica Neagră", din 1958[27]. Pe listă mai apare şi numele prozatorului Andreas Birkner, condamnat în cadrul unui proces răsunător, intentat unui număr de cinci scriitori germani în 1959, la Braşov[28].

Într-un alt document, din mai 1958, se subliniază că informaţiile furnizate de „Mihăilescu Gheorghe" („Lăzărescu Ioan") au fost verificate de

---

24 Ortografiat uneori şi Isidor Hollingher, născut la 01.12.1920 în Suceava, decedat în 1985, în Bucureşti, a fost trecut în rezervă în septembrie 1960 (cf. http://www. cnsas.ro /documente/cadrele_securitatii/HOLLINGER_ISIDOR.pdf.)

25 Feodor Maximenco, nume de serviciu: Murgu Teodor, n. 01.06.1922 în Ismail, URSS, decedat în 1970, în Bucureşti (cf. www. cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/MAXIMENCO%20FEODOR.pdf).

26 Referat din 20 iunie 1960, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, ff. 18-24.

27 A se vedea: Corneliu Pintilescu, *Procesul Biserica Neagră 1958*, Editura Aldus, Braşov, 2008. William Totok, „Material didactic pentru Securitate", *RFI*, 27 februarie 2012; id., „Istoria orală şi limitele ei. Relatările unor victime condamnate în 1958, la Braşov (Oraşul Stalin), în aşa numitul Proces Biserica Neagră", *RFE*, 21 martie 2012. „Procesul Biserica Neagră - Der Schwarze-Kirche-Prozess", în: *Halbjahresschrift* - *hjs-online*, 25 februarie 2012 - http:// halbjahresschrift.blogspot.de/2012/02/procesul-biserica-neagra-der-schwarze.html.
Documentele legate de proces în: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 742 şi în fond Informativ, dosar nr. 153639, 15 volume.

28 Despre procesul celor cinci scriitori (Hans Bergel, Harald Siegmund, Wolf Aichelburg, Georg Scherg, Andreas Birkner) a se vedea următoarele dosare: despre Birkner, ACNSAS, fond MR Sibiu 737, fond SIE dosar nr. 24831, fond Informativ dosar nr. 18554; despre Scherg: ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 136040, 2 vol.; despre Bergel: ACNSAS, fond MI Braşov, dosar nr. 6496, fond SIE, dosar nr. 15622; despre Aichelburg: ACNSAS, fond MR Sibiu, dosar nr. 6943; despre Siegmund: ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 264514, 2 vol.; despre proces: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 331, 8 volume.

agenţii „Radu Constantin“[29] şi „Petre Valer“[30], şi, cum se spune în altă parte, informaţiile s-au „confirmat în întregime”[31]. Totodată, în materialele poliţiei politice se reliefează faptul că „Lăzărescu Ioan” („Mihăilescu Gheorghe”) a furnizat informaţiile operative care au dus la arestarea lui Grete Löw[32].

Pe lângă personalităţile publice, amintite mai sus, lista întocmită de securişti cu „victimele” lui Cloos, cuprinde şi numele unor persoane mai puţin cunoscute ca, de pildă, Grete Löw (ortografiată şi Loew)[33].

Aceasta era o fostă colegă de serviciu a poetului sibian Oskar Pastior (1927-2006).

Ca şi alţi etnici germani din România (bărbaţi între 17 şi 45 de ani, femei între 18 şi 35 de ani), tânărul Pastior fusese deportat între 1945 şi 1949 la aşa numita muncă de reconstrucţie în U.R.S.S. Impresiile din timpul şederii într-un lagăr de muncă din Ucraina sovietică le-a descris într-un ciclu de poeme, lăsate

---

[29] Din dosarul SIE al agentului „Radu Constantin”, născut pe data de 6 aprilie 1914 la Caransebeş, aflăm că şi acesta a fost arestat după război, fiind implicat alături de Cloos şi alţi foşti nazişti în acţiuni de „rezistenţă“, condamnat la detenţie, eliberat, în 1955, dintr-un lagăr sovietic (cf. Raportul privind agentul „Radu Constantin“, din 13 aprilie 1965, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 4098, vol. 1, ff. 23-38). Deşi agentul a furnizat informaţii care au contribuit la urmărirea unor personalităţi culturale şi politice ca Hans Bergel, Georg Scherg, Eginald Schlattner sau Hans Otto Roth (cf. *ibidem*), Securitatea cunoscându-i şi activitatea informativă pentru serviciul secret nazist, totuşi are rezerve faţă de planul că ar putea fi plasat cu „sarcini în exterior“ (cf. Referatul privitor la „Radu Constantin“ din 27 septembrie 1956, semnat de lt. maj. Aurel Ciclovan, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 4098, vol. 1, ff. 68-75). Dintr-o adresă a Ministerului de Interne către Inspectoratul Judeţean Braşov, din 16 august 1972, rezultă că agentul, un cunoscut artist plastic, a plecat în 1971 în R.F.G. Se pare că după plecarea din ţară, acesta a refuzat să mai lucreze pentru Securitatea română. În Germania, a participat la întrunirile pseudo-istorice organizate de cercul revizionist al lui Fritz Cloos, Comunitatea de lucru pentru cercetări etno-populare sud-est-germane, a continuat să picteze. A murit pe data 6 octombrie 1990.

[30] Referat cu propunere de a se aproba plecarea în R.F.G. a numitului Liebhardt Samuel şi folosirea lui indirectă de către organele noastre prin intermediul agentului „Lăzărescu”, mai 1958, aprobat de lt. col. Holinger şi şeful serviciului cpt. Bartha Ladislau, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, ff. 25-31, aici f. 31.

[31] *Ibidem*, f. 21.

[32] Adresa M.A.I Stalin din 18 decembrie 1958 către M.A.I. Bucureşti, Direcţia a II-a, semnată de şeful Securităţii locale, col. Akanier (? nume greu descifrabil) Pavel şi şeful serviciului II, mr. Deitel Ernest, în care se sintetizează materialul informativ furnizat de către „Lăzărescu”, cuprinzând o listă lungă de persoane arestate şi condamnate, ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, ff. 134-136. (Ernest Deitel, n. 30.04.1927 în localitatea Usgorod, U.R.S.S., în 1953 locotenent major la Regionala Banat, apoi, pînă-n 1960 ca maior la Braşov. A emigrat în SUA, în 1975, şi a pierdut cetăţenia română, în 1977 - cf. www. cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/DEITEL%20ERNEST.pdf).

[33] Adresă din 18 decembrie 1959, semnată de mr. Ernest Deitel şi şeful Securităţii din M.A.I. Oraşul Stalin (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, ff. 134-136). O listă similară cuprinde şi un raport, din mai 1959, semnat de mr. Neagu Cosma, de la direcţia a II-a, şi căpitanul Nardin Ion (*ibidem*, f. 137).

în custodia lui Grete Löw (n. 1927), din Sibiu, în anul 1955, când s-a mutat la Bucureşti unde a început să studieze germanistică. Löw a arătat poeziile şi lui „Lăzărescu Ioan”, iar acesta nu a ezitat să o denunţe Securităţii[34].

Într-un material informativ, predat ofiţerului său de legătură, căpitanul Ion Nardin, la data de 19 martie 1959, „Lăzărescu Ioan” descrie împrejurările prin care a ajuns să afle de existenţa poeziilor lui Oskar Pastior, menţionează că Löw i-a citit câteva texte pe care el le consideră antisovietice şi duşmănoase:

„Eu m-am interesat de acest student [adică: Pastior] şi am întrebat dacă n-are ceva scris la mână din lucrările acestui poet. Grete Löw a adus nişte foi şi a spus:

«Aceste poezii au fost scrise de mult, după întoarcerea lui Pastior-Capesius din URSS unde el a fost la muncă de reconstrucţie».

Poeziile citite de Löw au avut fără îndoială un caracter antisovietic.

Eu am întrebat dacă toate aceste poezii [pe care le-a] avut în mână, au acelaşi caracter?

«Nu, numai câteva din trecut. El a scris foarte multe poezii cu caracter liric. El scrie cam mult, el e foarte productiv, dar nu toate poeziile lui Pastior Capesius sunt reuşite»”[35].

Ofiţerul menţionează că în urma acestor informaţii se va deschide „acţiunea de verificare” a lui Pastior[36]. Din menţiunea securistului mai rezultă că Löw se afla deja în vizorul Securităţii din cauza unui contact cu un cetăţean străin care i-ar fi adus un „cifru pentru a coresponda cu fratele ei din Austria”.

Suspiciunile poliţiei secrete faţă de Löw s-au amplificat în urma denunţului. O încercare de racolare a eşuat. Au urmat şicane şi confiscarea textelor lui Pastior. Din cauza opoziţiei faţă de propunerea de a colabora, în 1959 Securitatea a dispus arestarea şi condamnarea lui Grete Löw la 7 ani de închisoare. După ce a fost pusă în libertate, înainte de termen, în 1961, ea a depus o cerere de emigrare în Germania.

Pentru contribuţia sa la arestarea lui Grete Löw şi pentru demascarea caracterului duşmănos al poeziilor lui Pastior, Fritz Cloos a fost recompensat cu

---

34 Alte detalii în studiul lui Stefan Sienerth, „»Angst vor unerfundenen Geschichten«. Zur Securitate-Akte Oskar Pastiors” / «Frică de povestiri neinventate». Despre dosarul de Securitate al lui Oskar Pastior, în: „Spiegelungen”, anul 5 [59], nr. 3, 2010, pp. 236-271.

35 Nota lui „Lăzărescu Ioan“ din 19 martie 1959, dactilografiată de cpt. Ion Nardin (ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 249556, ff. 88-89).

36 Despre urmările acestei „verificări” asupra destinului acestui poet pe larg în: „Versuchte Rekonstruktion. Die Securitate und Oskar Pastior“ („Încercarea unei reconstituiri. Securitatea şi Oskar Pastior”), în: *text + kritik*, Nr. 12, 2012. Cf. prezentarea publicaţiei, William Totok, „Securitatea şi Oskar Pastior. Publicaţia *text + kritik* dedică celebrului poet originar din România un număr special”, în: „Timpul”, an XIII, nr. (171) 5, 2013, p. 8.

500 de lei plus 180 de lei pentru cheltuieli legate de deplasarea de la Braşov, unde-şi avea domiciliul, la Sibiu, unde locuia Löw[37].

Calificat pentru misiuni „în exterior”

Spre sfârşitul anilor 1950, Securitatea consideră că Fritz Cloos s-a calificat ca agent şi ar putea fi trimis în această calitate în Germania. Planul prinde contururi concrete în urma verificărilor multiple la care a fost supus şi din care rezulta faptul că agentul, într-adevăr, a dat dovadă de „sinceritate”. Instructajul propriu zis al lui Cloos pentru „sarcini informative în exterior” se aprobă în iulie 1960 şi se desfăşoară în mai multe şedinţe succesive. Amplul instructaj, propriu zis, a fost efectuat de către căpitanii Silea Simion (conspirat „Stan”) şi Szöke Emeric („Micu”)[38]. Se stabilesc metodele de contactare şi întâlniri conspirative în străinătate, formele de comunicare şi natura rapoartelor pe care urmează să le transmită la Bucureşti.

Crezând că Grete Löw l-ar putea suspecta pe „Lăzărescu Ioan” că a denunţat-o la Securitate şi că astfel a contribuit direct la arestarea ei, agentul a propus poliţiei secrete un scenariu care să disperseze eventualele suspiciuni ale victimei. Scenariul prevedea ca Securitatea să-i dea un paşaport lui Grete Löw abia după plecarea din ţară, migălos pregătită, a lui „Lăzărescu Ioan”. Asta cu scopul de a-i inocula Gretei Löw ideea falsă că ea a putut părăsi România în urma unor intervenţii ale lui „Lăzărescu” pe lângă autorităţile germane, încununate de succes[39]. Astfel, Securitatea, fiind şi cointeresată de reuşita acestei induceri în eroare, a sprijinit prin toate mijloacele de care dispunea eforturile agentului de a evita pericolul unei deconspirări sau lansarea unor discuţii stânjenitoare care l-ar fi pus într-o situaţie extrem de delicată atât în cercurile pe care urma să le spioneze, cât şi în faţa rudelor, colegilor sau prietenilor săi şi, nu în ultimul rând, în faţa autorităţilor vest-germane.

---

[37] Tabel cu îndemnizaţiile acordate agentului „Lăzărescu Ioan”, întocmit de ofiţerul său de legătură, cpt. Ion Nardin în perioada 9 ianuarie 1959 - 21 martie 1960 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 1, f. 34).

[38] Cf. Aprobarea instructajului de către mr. Neagu Cosma, din 29 iulie 1960, *Ibidem*, vol. 2, ff. 2-4; Aprecierile după cele 13 şedinţe de instructaj, organizate între 12 ianuarie şi 22 februarie 1961, *ibid*., ff. 57-58; Raport, *ibid*., ff. 5-16, Plan de legătură între centrala şi agentul „Lăzărescu Ioan” din 24 decembrie 1960, *ibid.* ff. 30-36. (Neagu Cosma, n. 07.04.1925 în comuna Padina, judeţul Buzău, decedat în 2007, în Bucureşti, a activat în cadrul Securităţii din 1950 până-n 1989, lucrând după 1968 în Direcţia Generală de Contraspionaj, fiind avansat la gradul de general-maior, iar după 1973 a lucrat la Şcoala Militară de Ofiţeri Activi din Ministerul de Interne din Bucureşti – cf. www. cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/COSMA_NEAGU.pdf.)

[39] Grete Löw a părăsit definitiv România abia în decembrie 1964. Data sosirii a fost menţionată şi în presa repatriaţilor („Loew Margarete, geb. 14. 10. 1927 und Loew Michael, geb. 15. 3. 1960, aus Hermannstadt nach Gundelsheim, Schloß Horneck“, cf. „In die Bundesrepublik zugewandert“, în: *SbZ*, nr. 2, 15 februarie 1965, p. 4).

Sarcinile agentului

În lunga sa activitate pentru Securitatea română, care din motive de „vârstă” s-a încheiat pe data de 8 iulie 1987[40], documentată în 24 de volume microfilmate, Fritz Cloos avea în atenţie trei obiective principale: a) spionarea şi influenţarea asociaţiei repatriaţilor germani din România din cadrul Landsmannschaft-urilor, b) impunerea unei anumite interpretări a evenimentelor istorice din România până la 23 august 1944, în conformitate cu istoriografia naţional-comunistă propagată în ultima fază a regimului lui Gheorghiu-Dej şi apoi de cel al lui Nicolae Ceauşescu şi c) supravegherea informativă a unor legionari din exil şi eventuala influenţare a unor acţiuni programate de către aceştia.

Cu prilejul încheierii pregătirii ca agent extern, Cloos notează, pe data de 6 iunie 1961, în finalul unui raport, că şi-a „însuşit instructajul”, că a memorat toate „datele privind sistemul de legătură” şi promite că va „respecta instructajul” privind „munca de informaţie” în Germania federală[41]. La scurtă vreme după terminarea instructajului, Cloos părăseşte România, ajungând în acelaşi an, 1961, în Germania[42]. La scurtă vreme după sosirea sa în occident, agentul a şi cerut să fie contactat de către un ofiţer de legătură. Întâlnirea solicitată a fost aprobată la 30 septembrie 1961 la cel mai înalt nivel - de însuşi ministrul de interne, Alexandru Drăghici - iar maiorul Iulian Cojocaru urma să plece la Viena[43]. Întrevederea conspirativă a agentului cu ofiţerul de legătură a decurs fără vreun incident neprevăzut.

După acest prim contact, agentul se pune serios pe treabă, încercând să adune date cât mai utile, pentru care este răsplătit cu sume importante care în primii ani de activitate oscilează între 250 şi 800 de mărci lunar. Odată cu creşterea calităţii şi valorii operative a informaţiilor furnizate, în anii 1970, creşte şi volumul îndemnizaţiilor, ceea ce se desprinde, de exemplu, şi dintr-un tabel[44] cu sumele primite din februarie până-n august 1975:

---

[40] A se vedea opisul documentelor din ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 24.

[41] *Ibidem*, vol. 2, f. 83.

[42] Sosirea lui a fost menţionată în presa refugiaţilor (cf. *In die Bundesrepublik zugewandert. Nach Baden-Württemberg*, în: „Siebenbürgische Zeitung”, nr. 8 din 15. August 1961, p. 5).

[43] Raport cu propuneri de contactare a agentului „Lăzărescu Ion” la Viena de către ofiţerul de Securitate Iulian Cojocaru, semnat de mr. Iulian Cojocaru, aprobat de şeful Direcţiei I, gen.-mr. Nicolae Doicaru, locţiitorul şefului direcţiei, col. Aurel Moiş şi vicepreşedintele Consiliului de Miniştri şi Ministrul Afacerilor Interne, Alexandru Drăghici din 30 septembrie 1961 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 2, ff. 144-145).

[44] Raport din 28 octombrie 1975, privind analiza activităţii inventatorului „Kaiser“ în cursul anului 1975, dactilografiat cu maşină de scris IBM, cu litere mari, destinat organelor superioare, nesemnat, din care rezultă că următoarea întâlnire a colaboratorului neoficial va avea loc pe data

Data	Locul	Note informative file	Recompense	Obs.
17.2.	Salzburg	20	1800 DM	
21.2.	Salzburg	-	-	
27.3.	Salzburg	20	1200 DM	
28.4.	Viena	21	1000 DM	
29.5.	Kufstein	16	900 DM	
31.8.	Wels	17	1000 DM	

„Organizație paravan”

Pregătirile de plecare din țară ale lui „Lăzărescu Ioan” au fost precedate de crearea unei legende plauzibile pentru risipirea unor posibile suspiciuni ale autorităților vest-germane față de un strămutat german dintr-un stat din spatele cortinei de fier, chiar și în faza ușor ameliorată a „războiului rece”.

Liderul sovietic, Nikita Hrușciov, care a denunțat abuzurile de putere ale lui Stalin la cel de-al XX-lea congres al P.C.U.S., în februarie 1956, a lansat formula „coexistenței pașnice” care începuse să se contureze ca linie generală a politicii externe a „lagărului socialist”. Noua orientare externă urma să se materializeze printr-o destindere cuprinzătoare, vizând toate țările lumii, deși în vest era percepută, în primul rând, ca o încercare de apropiere a blocului sovietic de cel capitalist, occidental, și ca o diminuare substanțială a tensiunilor acumulate.

În acest context geopolitic are loc „emigrarea” lui Cloos. Așadar, pentru opinia publică și apropiați, plecarea legendată a lui Cloos din România trebuia să apară ca rezultat al unor intervenții din afară din partea unor foști colegi și prieteni în favoarea sa, respectiv a unor organizații umanitare ca, de exemplu, Crucea Roșie Germană (DRK). Operațiunea de dezinformare reușește pe deplin, Cloos jucându-și rolul atribuit de către Securitate fără ca cineva să-l suspecteze vreodată, în mod serios, că activează pentru Securitate și, pe deasupra, încasează prin canalele oculte ale poliției secrete române sume importante care în anumite perioade depășeau veniturile obținute în R.F. Germania din munca sa cotidiană.

„Cu gașca mea și cu toți stau în general bine. Mă feresc de dușmani. În acest an va fi organizată, dar nu prin mine direct, întâlnirea «camarazilor vechi». Acest punct al programului este cel mai ușor de îndeplinit”[45], scria Cloos într-un

de 17 februarie 1976, la „Viișoara“ (numele conspirativ pentru Viena), cu col. Ion Humelnic (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 24, f. 544).

[45] *Ibidem*, vol. 4, f. 25.

amplu material informativ dactilografiat, datat 24 aprilie 1962, trimis de rezidenţa Securităţii din Viena centralei din Bucureşti. Din „gaşca" la care se referă „Lăzărescu Ioan" (conspirat de-a lungul anilor şi sub alte nume ca: „Mihăilescu Gheorghe", după 1964, „Konrad" sau „Radovan", apoi „Kaiser", „H3", „Marton" şi „Martin") făceau parte, de fapt, mai mulţi foşti nazişti germani din România, „vechi camarazi" stabiliţi în Republica Federală Germania înainte, în timpul şi după cel de-al doilea război mondial. Toţi aceştia urmau să fie folosiţi de către agent ca surse care puteau fi exploatate-n orb şi folosite ca multiplicatori ai unor zvonuri lansate de unitatea de dezinformare. Integraţi într-o organizaţie pe care urma s-o înfiinţeze, aceştia deveneau parte a unui „paravan", precum notează el într-un alt raport[46], care îl ajutau să-şi deghizeze mai bine activităţile informative.

În materialul amintit, din aprilie 1962, „Lăzărescu Ioan" mai vorbeşte şi despre Horia Sima, comandantul legionarilor, exilat în Spania, cu care întreţinea relaţii apropiate, şi Hans Hartl (1913-1990), care după 1941 a fost redactor al cotidianului pro-nazist german din România, „Südostdeutsche Tageszeitung", apoi în 1953 redactor al ziarului refugiaţilor saşi din R.F.G., „Siebenbürgische Zeitung" şi cofondator al „Societăţii Europa de sud-est" („Südosteuropa-Gesellschaft") din München. În acelaşi material, „Lăzărescu Ioan" repetă îngrijorat rugămintea exprimată în faţa ofiţerilor de Securitate înainte de plecarea sa în Germania, în 1961, şi anume ca „deocamdată" să nu fie „trimisă" în Germania Grete Löw – adică să nu i se dea un paşaport de emigrare[47].

În 1965, Cloos întemeiază un cerc intitulat Arbeitsgemeinschaft für südostdeutsche Volks- und Heimatforschung (ceea ce într-o traducere aproximativă înseamnă: Comunitate de lucru pentru cercetări etno-populare sud-est-germane), reuşind să atragă apropiaţii săi, cât şi numeroase personalităţi publice care activau în politică, în asociaţiile repatriaţilor germani din răsărit, publicişti, politologi, scriitori şi istorici să participe la şedinţele „organizaţiei". Astfel, pentru o reuniune a cercului, programată să aibă loc în 1967, Cloos a invitat 173 de persoane, respectiv instituţii. O copie a listei cu numele, adresele exacte şi numerele de telefon ale invitaţilor a fost predată Securităţii[48]. Într-un raport, din 7 martie 1967, în care Cloos sintetizează reacţiile legionarilor în urma vizitei în R.F.G. a ministrului român de externe, Corneliu Mănescu, el se referă,

[46] În acest raport, din ianuarie 1967, el aminteşte că a reuşit prin „organizaţia" sa să-şi adune prietenii în conformitate cu „programul stabilit în 1961", având astfel posibilitatea „de a lucra mai în public şi ca o metodă de camuflare" (*Ibidem*, vol. 13, ff. 63-74).

[47] *Ibidem*, vol. 4, ff. 1-26.

[48] Lista invitaţilor pentru reuniunea din Friedrichsdorf 1967 (*Ibidem*, vol. 13, ff. 247-252). A se vedea şi scrisoarea nr. 97/C.I. din 28 iulie 1967, a rezidenţei referitoare la „Konrad", în care se spune: „Agentul ne-a predat lista invitaţilor săi la lucrările organizaţiei pe care a iniţiat-o" (*Ibidem*, vol. 10, f. 154).

pe larg, şi la posibilităţile de „dezvoltare organizatorică" a cercului său, pe care-l descrie ca o „bază de acţiune în public" pentru activităţi „acoperite". „Este un instrument de care am absolută nevoie, dacă şi în viitor activitatea mea să se intensifice"[49], notează agentul.

Puţin mai târziu, revine cu alte informaţii asupra cercului său, afirmând că „prin acesta am reuşit să mă leg mai aproape de cercurile şi persoane care conduc oficial şi neoficial concepţiile saşilor şi şvabilor". Numai menţinerea legăturilor cu aceste persoane, afirmă el, îi oferă o garanţie pentru „reuşita" muncii informative şi pentru îndeplinirea sarcinilor primite. În acelaşi timp, însă, raportează şi despre apariţia unor voci critice la adresa asociaţiei sale, nominalizându-l pe unul dintre cei mai vehemenţi contestatari. Este vorba despre Hans Wolfram Hockl (1912-1998), scriitor originar din Banat care după război s-a stabilit în Austria [50].

În 1974, Cloos raportează că Josef (Sepp) Komanschek, un fost demnitar nazist din România care a devenit membru al Comunităţii de lucru pentru cercetări etno-populare sud-est-germane, a fost „atacat" de către Hockl în legătură cu prezentarea „evenimentelor politice interne ale grupului etnic german din România înainte de 23 august 1944". Din raport se poate deduce că cercul lui Cloos a prezentat într-un mod eronat uciderea a şapte anti-fascişti germani din oraşul Jimbolia, în toamna lui 1944, de către nazişti bănăţeni[51].

Un an mai târziu, Hockl a acceptat să participe la o reuniune a cercului. Cu această ocazie, a înregistrat pe bandă magnetică[52] discuţiile aberante la care a asistat atunci şi le-a publicat parţial în două volume[53] în care i-a criticat pe fondatorii cercului pentru încercarea de rescriere a istoriei şi bagatelizarea crimelor naziste.

Dintr-o intervenţie a lui Fritz Cloos se desprinde tendinţa limpede de a da evenimentelor istorice recente o interpretare care să nu se afle în contrasens cu cea oficială propagată de regimul naţional-comunist din România. Ideea principală a acestei interpretări consta în faptul de a prezenta România ca victimă şi nu ca aliat al Reich-ului nazist. Prin extindere şi actorii politici ai Grupului Etnic German erau transformaţi prin această inginerie interpretativă în simple marionete ale politicii naziste, deci un soi de inocente victime colaterale ale istoriei. „Toţi sunt de părere", notează Cloos într-un raport în care vorbeşte

---

[49] Raport din 7 martie 1967 (*Ibidem*, vol. 13, f. 40).
[50] Raport din 18 iulie 1967 (*Ibidem*, vol. 13, ff. 180-182).
[51] Raport semnat de „Radovan" pe data de 6 august 1974 (*Ibidem*, vol. 24, ff. 238-246).
[52] O copie a casetei se află în arhiva autorului – W.T.
[53] Hans Wolfram Hockl, *Offene Karten. Dokumente zur Geschichte der Deutschen in Rumänien 1930-1980* (Cu cărţile deschise. Documente privind istoria germanilor din România 1930-1980), Linz 1980; id., *Deutscher als die Deutschen. Dokumente und Studien über NS-Engagement und Widerstand rumäniendeutscher Volkspolitiker* (Mai germani decât germanii. Documente şi studii despre angajamentul nazist şi despre rezistenţa unor politicieni germani din România), Linz, 1987.

despre cercul său şi despre primele critici ale lui Hockl, „că rezultatele acestor cercetări şi mai ales celor dificile să nu fie publicate”[54]. Consecinţele acestei politici de suprimare a unor detalii istorice neavenite din punctul său de vedere s-au materializat mai târziu într-un volum al cărui co-autor a fost[55].

Operaţiunea „Geminei”

Pe de altă parte, Cloos a avut sarcina să impună şi prin intermediul cercului său o viziune asupra istoriei moderne a României în conformitate cu linia istoriografiei oficiale naţional-comuniste. După venirea la putere a lui Nicolae Ceauşescu, în 1965, istoria devine şi un instrument de răfuială cu minoritatea maghiară. Întreţinerea unei atmosfere conflictuale cu maghiarii avea menirea să distragă atenţia populaţiei de la problemele economice interne care se agravau din ce în ce mai mult. Pe de altă parte, starea de tensiune creată artificial prin incitarea instinctelor naţionaliste ale populaţiei urma să legitimeze politica de independenţă a lui Ceauşescu faţă de Moscova şi ţările satelit vecine. În acest context are loc treptata reînviere a unor mituri naţionale, integrarea unor elemente ideologice, preluate din arsenalul ultranaţionalismului interbelic, în propaganda de partid şi un lent proces de reabilitare a unor personalităţi controversate.

În 1968, propaganda regimului pregăteşte cea de-a 50-a aniversare a alipirii Transilvaniei de România, exprimată prin participanţii la adunarea de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918, inclusiv prin canale diplomatice şi „agentură”, adică prin reţelele poliţiei politice active în străinătate. La reflectarea narativă a aniversării „Geminei”, precum apare denumirea conspirativă a Ardealului în documentele Securităţii, urma să contribuie şi Fritz Cloos[56]. În acest scop, el trebuia să sugereze editorilor ziarului „Siebenbürgische Zeitung” accentele tematice care să cuprindă articolele dedicate zilei de 1 decembrie 1918. Prin reliefarea atitudinii pozitive a minorităţii germane faţă de unirea Transilvaniei cu România, urma să se evidenţieze, prin contrast, politica de deznaţionalizare la care au fost supuse naţionalităţile din vechea monarhie austro-ungară, în special în provinciile administrate de către autorităţile de la Budapesta. Operaţiunea viza discreditarea maghiarilor şi impunerea ideii unei continuităţi a iredentismului în rândurile minorităţii ca pericol al statului naţional român.

---

[54] ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 24, ff. 238-246.

[55] Karl M. Reinerth, Fritz Cloos, *Zur Geschichte der Deutschen in Rumänien 1935-1945*. Beiträge und Berichte (*Privitor la istoria germanilor din România 1935-1945. Contribuţii şi rapoarte*), Bad Tölz, 1988.

[56] Cf. notă privind aniversarea „Geminei“ din 11 octombrie 1968 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 13, ff. 480-481).

În urma sarcinilor primite de la Bucureşti, Cloos a încercat să convingă conducerea asociaţiei saşilor şi editorii ziarului lor să publice textul declaraţiei istorice în favoarea unirii din 1918, a unor saşi din Mediaş, cât şi prezentarea unor cărţi şi materiale de propagandă legate de acest eveniment, destinate, în primul rând, exilului. Aceste materiale au fost difuzate şi răspândite de aparatul diplomatic, în cazul de faţă, de către ambasada României din R.F. Germania, deschisă cu prilejul stabilirii relaţiilor diplomatice cu Germania occidentală, în 1967. Cloos raportează pe larg despre propunerile pe care le-a făcut privind articolele din ediţia programată a ziarului, dedicată unirii, cum au fost primite sugestiile sale şi ce discuţii şi controverse au stârnit ele între factorii de decizie[57]. Într-un raport al rezidenţei din Viena, trimis centralei din Bucureşti, se schiţează sarcinile trasate lui „Konrad" şi se reţin detalii despre întâlnirea preşedintelui asociaţiei saşilor, Erhard Plesch, preşedintele Landsmannschaft-ului al şvabilor, Michael Stocker şi a publicistului şi analistului Hans Hartl cu trei diplomaţi de la Ambasada României. În cursul întrevederii, se precizează în raportul rezidenţei, s-a discutat despre „marcarea" celor „50 de ani de la realipirea Ardealului la România". În acelaşi raport, mai este citat agentul „Konrad" care a informat Securitatea că Plesch îşi va însuşi sugestiile primite, fiindcă „este o fire care întotdeauna a nutrit sentimente anti-maghiare"[58].

Materialul care s-a publicat în cele din urmă în „Siebenbürgische Zeitung" [59] cuprindea trei articole, unul nesemnat, cu accente favorabile României, în care se vorbeşte despre festivitatea dedicată Unirii, organizată la Ambasada României, şi despre declaraţiile ambasadorului Constantin Oancea şi cele ale fostului rector al Universităţii din Cluj, prof. Constantin Daicoviciu. Al doilea articol este semnat de către un apropiat al lui Cloos, Otto Rudolf Ließ[60], fost membru al biroului de presă, cultură şi propagandă al GEG, stabilit după război în Austria, în care autorul sintetizează alocuţiunea rostită de ambasadorul român din Viena, Gheorghe Pele. Cel de-al treilea articol, de asemenea

---

57 Raportul lui „Konrad" din 24 septembrie 1968 (*Ibidem*, ff. 541-550).

58 Raportul rezidenţei din 27 septembrie 1968 (*Ibidem*, ff. 567-570).

59 „Siebenbürgische Zeitung", nr. 23, 15 decembrie 1968, p. 2.

60 Otto Rudolf Liess (scris şi Ließ) (1914-1994), membru al biroului de presă, cultură şi propagandă al GEG, redactor şef al revistei naziste „Volk im Osten". După război s-a stabilit în Austria. Ließ este autorul unui raport, redactat în 1957-58, despre activitatea organizatorică şi politică a minorităţii germane din România până la finele ultimului război mondial. Scrierea, în care autorul vehiculează diferite legende şi mituri postbelice, cuprinde şi câteva informaţii inedite, dar, în esenţă, bagatelizează activităţile naziştilor din România şi este tributară revizionismului istoric. (Raport publicat în: „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde", anul 34 [105], nr. 2, 2011 pp. 192-228.) În raportul său Ließ concluzionează: „Distanţa faţă de zăpăceala şi evenimentele produse de marele război european este o poruncă atât pentru martorii contemporani, cât şi pentru istorici, de a recunoaşte gloria şi spiritul de jertfă al acestui neam de colonişti care în interiorul şi în afara patriei sale a slujit unei misiuni pe care azi, fără îndoială, o recunoaştem: Europa" (p. 225).

nesemnat, este o sinteză a unei conferinţe ţinute de Daicoviciu despre „înfiinţarea şi evoluţia statului naţional român”[61].

Pe lângă sarcina de influenţare a politicii culturale şi a istoriografiei apropiată organizaţiei repatriaţilor germani din România, stabiliţi în R.F.G., Cloos a furnizat Securităţii şi informaţii utile din punct de vedere operativ, legate de politica de emigrare şi de rolul serviciului secret vest-german (organizaţia Gehlen, după 1956 BND) şi cel al organizaţiei umanitare Amnesty International[62], cât şi despre preocupările legionarilor din exil[63].

La îndemnul Securităţii, Cloos a refuzat să ocupe vreo funcţie în cadrul asociaţiei repatriaţilor. În acelaşi timp, a fost sfătuit să intre în Partidul Social-Democrat şi să influenţeze politica de emigrare. În 1976, devine chiar referent al partidului pentru probleme legate de reîntregirea familiilor[64]. Controlul emigrării şi încasarea unor sume enorme de către statul comunist român pentru fiecare persoană „strămutată” este un alt capitol dintr-o piesă în care Fritz Cloos şi-a jucat rolul scris de ofiţeri de Securitate.

Într-un necrolog publicat, în 2004, într-un ziar al repatriaţilor, Fritz Cloos este elogiat pentru „meritele sale trainice” în răspândirea unor aspecte ale istoriei recente şi pentru activitatea sa pentru reîntregirea familiilor despărţite[65].

---

[61] Cf. bilanţul lui „Konrad“ privind aniversarea Unirii (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 14, ff. 65-68).

[62] Raport din 1974 (ACNSAS, fond SIE, dosar nr. 2732, vol. 24, f. 571) şi din 1976 (*Ibidem*, f. 738v);

[63] A se vedea, de exemplu, raportul, din 17 ianuarie 1970, privind mesajul lui Horia Sima către Cloos (*Ibidem*, vol. 14, f. 661), dar şi numeroasele rapoarte despre contactele agentului cu legionarii exilaţi, stabiliţi în Germania, Vasile Mailat şi Dumitru Leontieş.

[64] Pe data de 30 ianuarie 1976, devine membru al Consiliului de partid care se ocupă de problema repatriaţilor şi refugiaţilor (Beirat für Vertriebenen- und Flüchtlingsfragen). Cf. copia documentului de numire, furnizată de „Radovan” Securităţii, în: *Ibidem*, vol. 8, f. 450.

[65] Hans Bergel, „Brechungen eines Jahrhunderts. Zum Tod von Friedrich Cloos“ (*Fracţiunile unui secol. La moartea lui Friedrich Cloos*), în: „Siebenbürgische Zeitung”, nr. 8, 20 mai 2004, p. 7.

III. Istorie orală

Dana IAMANDI

Nu v-ar fi dor să mai avem nemți?

Don't You Miss Having Germans Around?

The Securitate created a file whose subject was Helmuth Frauendorfer (a German writer who emigrated from Romania in the mid-1980s), which resembles a journal of impressions in which almost all of the writer's acquaintances have stated various opinions about him. The file is entirely based on information provided by his friends.

After having read the file at the National Council for the Study of the Securitate Archives, Dana Iamandi had an interview with the German scholar. The dialogue between the two focuses on some biographical details as well as on elements of the history of mentalities. Besides, it sheds light on the relation between the Securitate and the intellectuals in Romania in the 1980s.

Etichete: dosarele Securității, colaborare, literatură germană. dizidență

Keywords: Securitate files, collaboration, German literature, dissidence.

În pantofi îmi curge mocirla, care în timpul zilei este aruncată asupra acelora care tac.
Într-un parc văd că pomii au frunze roșii și că iarba crește în trei culori.
Eroii împietriți ai trecutului îmi aruncă mănușa lor în față.
Dar cu ei nu vreau să am de-a face.
Poate sunt laș.
Poate vreau să văd chipuri de televizor numai ca statui.
Fiindcă această piatră apasă mai puțin puternic asupra pieptului ca susnumitele chipuri...
(*Plimbare nocturnă*, de Helmuth Frauendorfer, publicat în
„Neue Banater Zeitung"din 21.04.1982)

Helmuth Frauendorfer (n. 5 iunie 1959, Voiteg, județul Timiș, Banat, România), poet și jurnalist de limba germană din România.

În anul 1965, familia sa s-a mutat la Timișoara și a devenit un apropiat al scriitorilor din Grupul de Acțiune Banat.

Începând cu anul 1979 a început să apară cu regularitate în publicații periodice de

limbă germană din România.

A urmat studii de anglistică și germanistică la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, absolvite în 1984.

După absolvire a fost angajat ca profesor. În 1984 a fost reținut timp de cinci zile și interogat de ofițeri de securitate pentru „acțiuni ostile statului”. Ulterior, Editura Kriterion din București i-a publicat volumul de versuri *Am Rande einer Hochzeit*. În 1986 a încercat să se angajeze corespondent la publicația „Neue Literatur”, aparținând Uniunii Scriitorilor din România. La cererea Uniunii Scriitorilor din România a ieșit din învățământ pentru a putea fi angajat la „Neue Literatur”. În pofida acestui fapt în scurtă vreme este dat afară de la această revistă și ajunge șomer.

Pe 26 ianuarie 1987 a făcut cerere de emigrare pe motive politice. În decembrie 1987 a emigrat în RFG, stabilindu-se în Berlinul de Vest.

În prezent trăiește la Berlin, fiind scriitor liber-profesionist și colaborator extern permanent pentru emisiunile politice de televiziune *Kulturreport* și *Fakt* (la postul ARD) și *Wir* (la postul MDR), unde realizează reportaje și emisiuni tip magazin.

În 2010, Helmuth Frauendorfer a realizat filmul documentar „Cu spatele la zid”, despre scriitorii români de etnie germană, care au fost în vizorul Securității.

Din aprilie 2010 este director adjunct și referent pentru educație politică al Memorialului Berlin-Hohenschönhausen, un fost penitenciar al serviciului secret din R.D.G., Stasi.

De cine ne-a scăpat Securitatea?

Securitatea a „agonisit” pentru Helmuth Frauendorfer un dosar precum un jurnal de impresii, în care aproape toate cunoştinţele scriu şi îl descriu ca pe o apariţie într-o oglindă rotativă cu multiple feţe, în care vezi măşti ale aceluiaşi personaj[1]. Este interesant să-l vezi întrucât părerile celorlalţi se suprapun, se potrivesc, diferă. Dosarul său este construit aproape în întregime din informările date de apropiaţii săi.

Pentru aceia dintre noi care ne-am gândit măcar o dată că suntem urmăriţi, e incitant să descindem în această lume bănuită doar; Câte „Securităţi” ne-au urmărit, cam prin câte state am trecut? Pe unde suntem împrăştiaţi prin lume, cu aceste ipostaze de hârtie ale noastre, o filă aici, un document acolo, secvenţe neştiute din noi?

„Poezia gândurilor” de licean în conflict cu statul

D.I.: D-le Frauendorfer, în 1982 Securitatea v-a deschis dosar de urmărire informativă. Eraţi student la Facultatea de Filologie din Timişoara, secţia Engleză-Germană. Eraţi membru U.T.C., ca orice tânăr pe vremea aceea şi aveaţi o activitate extrem de bogată în afara facultăţii. Eraţi membru al redacţiei

[1]A.C.N.S.A.S, fond Informativ, dosar nr. 211 348.

revistei „Forum Studenţesc", conduceaţi echipa de teatru studenţesc în limba germană *Thalia Studio*, frecventaţi cenaclul literar *Adam Müller Guttenbrunn*. Aţi primit mai multe premii pentru poezie, scrieţi la ziarul „Neue Banater Zeitung", la revista „Neue Literatur". Tocmai de aceea aş vrea să folosim ca motto un citat dintr-o scriere de-a dvs. de atunci.

Cum era viaţa dumneavoastră în anii aceia?

H.F.: A fost şi frumoasă viaţa mea în anii aceia, pot să spun, fiindcă am luptat pentru o bucată de libertate în viaţa de zi cu zi, chiar şi libertatea de a publica astfel de poezii, ca cea pe care aţi citat-o. Azi mă miră cum de, pur si simplu, am putut să public atunci, însă acesta a fost şi punctul de conflict cu statul comunist român, cu Securitatea.

Erau două chestiuni pentru care am intrat în conflict: era mai întâi poezia, dragostea mea pentru poezie. Şi dacă zic poezia, eu presupun să fie poezie liberă, necenzurată, o poezie a gândurilor, a sentimentelor mele. Şi această fascinaţie şi importanţă pe care am dat-o şi o dau cuvântului a fost o chestiune şi în chestii literare nu accept niciun fel de cenzură.

A doua parte, din primul „block", a fost dorinţa de a trăi necenzurat, dorinţa de libertate. Când am scris această poezie aveam 23 de ani.

Dar mai dinainte am simţit că există o cenzură, o ne-libertate, nu din motive mari, politice, de liberalitate, pe care le ştiu acum, ci pur şi simplu fiindcă am vrut să fiu liber, să iubesc pe cine vreau, să trăiesc o viaţă, dacă vreau, să pot trăi o viaţă boemă, iar dacă vreau să citesc mult, să citesc mult.

Că n-am fost, cine este, la vârsta de 14 ani sau 15 ani, politizat. Am început din timp să scriu, primele versuri ritmate le-am scris în clasa a IV-a şi aveam vreo 14-15 ani când au apărut primele poezii ale mele.

Al doilea „block" era că eu, fiind interesat de toate evenimentele literare sau culturale de limba germană ce aveau loc, am fost, bineînțeles, şi din timp, membru al cenaclului literar *Adam Müller Guttenbrunn*. Am făcut şi revista liceului unde am fost, liceul „Nikolaus Lenau", o foaie, o gazetă a şcolii, cu poezii despre natură, de dragoste. Dar nu erau poezii vesele, optimiste.

Mărturisiri despre liceanul german racolat (sau despre angajamentul de colaborare semnat, care lipseşte din dosarul de la Securitate)[2]

Şi atunci, tocmai datorită faptului că am fost activ în aceste cenacluri și pe plan cultural, probabil s-au gândit securiştii timişoreni să mă racoleze din timp, pentru a avea pe cineva în aceste cercuri.

Şi era în anul în care eram în clasa a douăsprezecea, înainte de bacalaureat. Am fost scos din clasă şi mi s-a spus că mă aşteaptă un ziarist, de la

[2]Conform spuselor sale, Helmuth Frauendorfer este pe jumătate sas, pe jumătate şvab.

„Scânteia”, un ziar bucureştean. Şi am vorbit cu el, am plecat cu el, „să facem o plimbare” şi plimbarea asta, însă, s-a terminat pe Bd. Leontin Sălăjan, unde ştiam că e Securitatea. M-a dus înăuntru, m-a pus într-o cameră, unde am stat vreo două-trei ore, fără să vină cineva. A venit câte unul, a deschis uşa, s-a închis uşa. Şi-au vrut să pună întrebări despre colegi, colege, nu ştiu ce, şi au zis că trebuie să lucrez pentru ei.

D.I.: În clasa a XII-a?

H.F.: Da, înainte de bacalaureat. Şi au zis că, dacă nu lucrez cu ei, nu voi reuşi la examenul de bacalaureat şi nici să nu-mi fac gânduri să reuşesc la examenul de admitere la facultate, fiindcă se ştia că vreau să studiez germana – engleza la Universitatea din Timişoara.

D.I.: Dar ce vă cereau? Ce urmăreau?

H.F.: Urmăreau să mă facă sursă.

D.I.: Sursă pentru mediul elevilor din…

H.F.: N-am ştiut. N-am ştiut la început pentru ce, că m-au întrebat atât în legătură cu elevi, cât şi, mai apoi, în legătură – şi atunci mi-am dat seama în ce direcţie merg – cu cenaclul literar. Despre Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Johann Lippet, Horst Samson. Eram deja în cenaclul acela.

D.I.: Deci din liceu eraţi în cenaclu.

H.F.: Da, da, încă din liceu.

D.I.: Din ce clasă, de la câţi ani?

H.F.: M-am dus începând din clasa a IX-a sau a X-a.

D.I.: Erau mai multe cenacluri literare de limbă germană?

H.F.: Nu. Era singurul şi ţinea de Uniunea Scriitorilor din Timişoara. Bine, mai aveau şcolile câte un cenaclu sau aşa ceva, dar nici pe departe cu profilul acesta.

D.I.: Când s-au întâmplat evenimentele?

H.F.: '79, '78. '78 trebuie să fi fost, pentru că sunt născut în '59.

D.I.: Aveaţi 18-19 ani şi au încercat să vă racoleze. Acest episod nu este consemnat în dosarul dumneavoastră.

Lecţie pentru „Bert”: „Dacă vrei să ajungi ceva în ţara asta, trebuie să colaborezi cu ei”

H.F.: Foarte interesant că nu este consemnat. Cu toate că atunci când m-au interogat pentru prima oară, în '84, Pădurariu, care conducea interogatoriul, mi-a zis cu foarte multă răutate să nu-mi închipui că ei mi-au iertat vreodată că i-am trădat, că am vorbit peste tot despre conversaţia pe care au avut-o cu mine în liceu.

Fiindcă eu ce-am făcut, după ce am plecat de-acolo, de la sediul Securităţii din Leontin Sălăjan: am mers glonţ la persoana mea primă de încredere, directorul liceului „Lenau”, care se dădea liberal.

Aveam voie să fumăm la WC-uri (râde) şi eu, de la Securitate m-am dus direct la director şi i-am spus că trebuie să stau de vorbă cu el singur. Ne-am dus într-un coridor şi i-am zis „Dom-le, ce să fac?" Răspunsul dânsului a fost: „Helmuth, dacă vrei să ajungi ceva în ţara asta, trebuie să colaborezi cu ei. Şi eu colaborez. Eu, când vin din străinătate, de fiecare dată scriu note. Nu trebuie să faci nimănui rău. Dar fără să colaborezi cu ei nu vei ajunge nimic".

D.I.: Dar dumneavoastră refuzase-ţi deja, nu? Sau v-au lăsat un timp de gândire?

H.F.: Nu, ei m-au pus acolo, nu m-au lăsat să părăsesc sala până ce nu am semnat un angajament acolo.

D.I.: Înţeleg, da, dar angajamentul în ce consta? Putea fi un angajament că nu veţi divulga nimănui această convorbire sau putea fi un angajament de colaborare.

H.F.: De colaborare, dar şi că nu voi vorbi cu nimeni despre aceasta. Şi pare-mi-se „Bert" sau aşa ceva, mi-au dat şi un nume. Altfel, au zis, nu mă lasă să ies.

D.I.: Dar aţi simţit vreo presiune, au exercitat asupra dumneavoastră o presiune sau pur şi simplu v-a fost frică?

H.F.: Nu, nu, m-au ameninţat, m-au lăsat ore în şir acolo singur şi mi-au zis că dacă nu semnez nu mai ies de acolo. După cinci ore…

D.I.: Cine era, lt. col. Pădurariu?

H.F.: Pădurariu şi încă unul mai tânăr, pe care mai târziu nu l-am mai văzut.

D.I.: Deci Pădurariu Nicolae, care apare şi mai târziu, când vă urmăresc, şi Adamescu, cumva?

H.F.: Nu era Adamescu, nu, nu, era altul, nu ştiu… M-a mai luat o dată celălalt, încă o dată m-au scos de la şcoală, câteva luni mai târziu sau câteva săptămâni mai târziu şi m-au dus într-o locuinţă conspirativă în Calea Şagului. Acolo era acel tânăr. Era chiar la o zi sau două după ce fusese o şedinţă de cenaclu şi voiau să ştie ce s-a întâmplat acolo şi eu i-am povestit ceea ce se scrisese în ziarul „Neue Banater Zeitung" şi mi-a propus aşa, un fel de protocol şi după aceea am văzut că nu se mai poate…

D.I.: Dar până atunci vă mai chemaseră?

H.F.: Nu, nu.

Integrität, „gură-spartă" şi solidaritate germană

D.I.: Deci după ce-aţi semnat forţat acel angajament v-au mai contactat?

H.F.: O dată m-au scos de la şcoală.

D.I.: După câteva luni.

H.F.: Săptămâni, cred că erau. Păi da, după aceea am scăpat de această chestiune prin două metode. Ştiţi, eu citisem Camus, eram cu capul într-o lume

literară şi aveam aşa o imaginare cum ar trebui să fie viaţa mea de scriitor, deschis, sincer. Nu ştiu dacă am cunoscut deja cuvântul *Integrität* – „integritate". Dar ceva simţeam, că am nevoie de această integritate şi că nu pot face lucruri de care să nu pot răspunde.

Pe vremea aceea eram şi într-o trupă de teatru a Teatrului de Stat German, unde aveam un rol într-o piesă, făceam un fel de şcolarizare de actorie în paralel cu liceul. Şi asta mi-a fost (pocneşte din degete), cu aceşti actori mai ieşeam la o bere, mai era şi un fel de semi-viaţă publică şi peste tot am început să povestesc că Securitatea a încercat să mă racoleze.

D.I.: Nu vă era frică?

H.F.: Am zis: ce poate să-mi facă altceva decât să se supere că am dezvăluit acel secret, dar prin aceasta, văzând că eu am o gură spartă, cum s-ar spune, cred că le-am dat sugestia că nu mai sunt bun pentru ei, adică nu mai pot să mă folosească.

Şi al doilea lucru pe care l-am făcut, m-am întâlnit, în sfârşit, cu Richard Wagner şi William Totok, despre care ştiam că aveau deja antecedente, Totok chiar penale, că fuseseră arestaţi şi erau disidenţi. Le-am povestit despre ce este vorba şi că, în mod explicit, securiştii m-au întrebat de ei la a doua întâlnire. Şi atunci ei mi-au propus să merg la Berwanger. Nikolaus Berwanger era pe atunci un politician german din Timişoara[3].

D.I.: Dar aveaţi legături şi cu Germania Democrată sau cu Germania de Vest?

H.F.: Pe vremea aceea aveam legături doar cu Germania de Vest, cu prieteni sau colegi de liceu care plecaseră acolo. Mai târziu am avut şi alte legături, prin diplomaţi, la Bucureşti, ceea ce m-a ajutat foarte mult. Însă Nikolaus Berwanger a fost preşedintele Consiliului Judeţean Timişoara al Minorităţii Germane din România, a fost redactor-şef la „Neue Banater Zeitung" şi şeful cenaclului *Adam Müller Guttenbrun*. Era o personalitate foarte interesantă, care, pe de o parte, a făcut carieră politică în incinta sistemului.

D.I.: Dar de care ei se temeau pentru că avea o susţinere dinafară, nu?

H.F.: El era în legătură şi cu fel de fel de organizaţii, cercuri din Germania şi avea o anumită putere, aşa... Auzind el - asta ştiu! - că au încercat să mă racoleze pe mine, s-a dus direct la şeful Securităţii Române din Timişoara şi a zis: „Ce îndrăzniţi voi, eu sunt aici partidul, eu reprezint partidul, omul acesta face parte din cercul meu literar şi voi îl racolaţi, aceasta nu este posibil, nu vă permit!".

[3]Nikolaus Berwanger a fost un scriitor de limbă germană, care a ocupat funcţii în P.C.R., dar care i-a sprijinit deschis pe scriitorii nonconformişti din cadrul *Aktionsgruppe Banat* (Albert Bohn, Rolf Bossert, Werner Kremm, Johann Lippet, Gerhard Ortinau, Anton Sterbling, William Totok, Richard Wagner, Ernest Wichner). Berwanger a fost redactor-şef al publicaţiei „Neue Banater Zeitung" între 1969-1984. În 1984 a rămas în R.F.G.

D.I.: Semn de solidaritate. Scriitorii de limbă germană, care erau mai în vârstă decât dumneavoastră, vă susţineau, susţineau generaţia de scriitori de limbă germană, generaţia mai tânără?

H.F.: Da, sigur că da, sigur că m-au susţinut. Şi m-au susţinut chiar foarte mult. Şi din acel moment, după ce a apărut Berwanger la suprafaţă, spunând Partidului şi Securităţii să mă lase în pace, m-au lăsat în pace. Bine, atunci am primit un alt rol, mai târziu, acolo.

Bacul şi majoratul de Securitate

D.I.: Aşa s-a încheiat episodul dumneavoastră cu tentativa de racolare.

H.F.: Da. În primul eseu pe care l-am scris în '88, în Germania, i-am mulţumit Securităţii pentru faptul că au încercat să mă racoleze, fiindcă prin această încercare de racolare m-au politizat mult mai din timp decât, poate, într-un mod normal, într-o viaţă liberă, normală, poetul Frauendorfer ar fi devenit un poet politic şi un disident.

Cred că mi-ar fi trebuit mai mult timp, dar, văzând de-odată ce se întâmplă în ţara asta, că abia faci 18 ani şi nu te lasă în pace, nu-ţi dau libertate, vor să te facă un neom, am zis că nu se poate şi de atunci am început să mă uit şi mai exact şi mai atent in jur.

D.I.: Astfel aţi conştientizat. Şi chiar aţi scris în '82 în ziarul „Neue Banater Zeitung", bine, tot pe ocolite, despre ideea că societatea este plină de interdicţii. Episodul acela a fost pragul maturizării.

H.F.: Da, exact, episodul acesta mi-a conştientizat în ce ţară trăiesc, în ce condiţii trăiesc.

Personajul Mockinpott, looser-ul tipic al regimului,
mima că vorbeşte şi replica în afara scenariului

D.I.: Tăcerea este una dintre temele care vă obsedau în scrierile dumneavoastră, cu tăcerea celorlalţi în care se arunca noroi şi mai târziu, tot în facultate, când, în cadrul *Thalia Studio* aţi regizat o piesă, *Moockinpott*, în care se întâlneşte aceeaşi temă. Aveţi o scenă cu un personaj care mima că vorbeşte, dar în fapt, tăcea, deci nu se auzea vorbitul şi la sfârşit se prăbuşeşte.

H.F.: Norocul meu era că pe vremea aceea nimeni din partea Securităţii, a Partidului şi a altor organe de cenzură nu citise piesa lui Peter Weiss, fiindcă şi-ar fi dat seama că în piesa lui Peter Weiss acest personaj nici nu există. Era introdus de mine. Şi în această piesă am făcut mai multe lucruri, mi-a făcut o enormă plăcere, fiindcă piesa este foarte bună, este piesa looser-ului, despre cel mai pesimist om, despre un om care pierde întotdeauna, care este supus tuturor regulilor unui regim şi iese din închisoare, îşi găseşte nevasta cu altul în pat, nu ştiu ce. Deci, tipic.

Şi acest motiv l-am găsit ca fiind tipic pentru ceea ce trăiam noi în

societatea română sub dictatura ceaușistă și Securitate. Și, în această piesă, mereu am schimbat câte ceva. De exemplu, chiar pe atunci a început să se oprească din ce în ce mai mult curentul și când avea Moockinpott pe scenă o serie de scene de astea, de a se plânge și a se plânge, și ce-a pățit, eu jucam rolul lui Moockinpott și am avut posibilitatea atunci să strig de pe scenă: „A, și iar ni s-a luat curentul și iar n-avem apă caldă!"

D.I.: Replici care nu erau în scenariu.

H.F.: Nu erau în scenariu, dar erau din realitatea în care am jucat această piesă, din realitatea noastră. Și, de aceea, am observat acum, după studierea actelor din dosar, cât de furioși au fost securiștii când au aflat ce fac în *Thalia Studio*. Și ce reprezintă această piesă. Erau furioși că am fost descoperit, de abia după ce piesa fusese jucată de nu știu câte ori și făcusem un turneu prin toată țara.

D.I.: Ați fost și la Brașov, ați fost și la Sibiu, ați fost și la Iași.

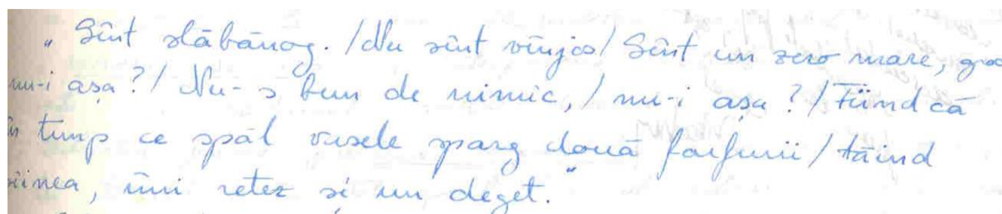
H.F.: Și la București am fost, mi-am propus așa o rută, cum face orice teatru.

D.I.: La un moment dat șeful Serviciului I scria așa, avea o însemnare: „Nu trebuie să-i mai permitem să se manifeste. Să-l oprim până în iunie (era în 1983), să acționăm asupra obiectivului!", adică asupra dumneavoastră. Era „imperios necesar" să vă oprească.

H.F.: A fost o vreme în care am făcut multe lucruri, care erau - cu toate că în declarație acolo am zis că nu sunt ostile - într-adevăr ostile și care erau făcute pentru a demasca sistemul în care trăiam, însă, pe de altă parte, mi-a făcut și plăcere acest stil de viață.

Expresia artistică ca modalitate de supraviețuire

D.I.: Dar chiar credeați că va simți cineva că demascați regimul sau că îl veți schimba sau, pur și simplu, că îi ajută pe oameni faptul că mai pot auzi câte ceva, mai pot comunica din revolta pe care fiecare și-o ascundea, nu? Ce însemnau scrisul și exprimarea artistică, dincolo de talentul dumneavoastră și de nevoia personală de a face asta?

„Sînt slăbănog. / Nu sînt vînjos / Sînt un zero mare, gro
nu-i așa? / Nu-s bun de nimic, / nu-i așa? / Fiindcă
n timp ce spăl vasele sparg două farfurii / tăind
inea, îmi retez și un deget.

H.F.: Da, dar era și o chestiune de supraviețuire. În ultimii ani în România mi-am pus întrebarea ce-aș fi făcut eu dacă n-aș fi avut cuvântul, expresia artistică, cum aș fi supraviețuit. Aș fi intrat într-o depresie totală, m-aș fi sinucis, nu știu ce s-ar fi întâmplat, însă acesta a fost modul de viață prin care am

putut să trăiesc în timpul studenției. Am dus o viață interesantă, boemă, neconvențională, creativă. Când am citit acum aceste acte am gândit: „Doamne, dar când am făcut toate lucrurile astea?” N-am avut impresia că lucrez ca un nebun, fiindcă aveam nevoia să lucrez atât de mult, să fac atât de multe lucruri.

Iar în ultima perioadă în România, când nu mai aveam trupă de teatru și nici posibilități de publicare, mi-am dat seama cât de importantă a fost conjunctura din timpul studenției, când m-am putut exprima prin cuvânt, prin teatru, prin scris.

În literatura germană din R.S.R. era o „libertate a nebunilor”

D.I.: Dar cum de ați avut-o, cum de vi s-a permis totuși? A fost episodul acela în care v-a luat apărarea Berwanger, a funcționat ca o protecție pe ani de zile?

H.F.: Nu, nu e chiar așa. Nu pe ani de zile, a fost o parte din protecție. O altă parte a fost că se dezvoltase din '68, în literatura germană, o nouă generație de critici literari, de scriitori, care erau nu neapărat disidenți și oponenți, dar critici. Și ei au făcut în aceste publicații în limba germană, cum ar fi „Neue Literatur” și „Neuer Weg” la București, „Die Woche” la Sibiu, „Karpatenrundschau” la Brașov și „Neue Banater Zietung” la Timișoara, ei au făcut din acest mediu cultural un mediu destul de liberal, în care au avut loc dezbateri literare și culturale la un nivel foarte înalt și foarte deschis.

Bineînțeles că nu s-a scris „Jos Ceaușescu!”, dar s-a putut scrie, dar au putut apărea fel de fel de lucruri și în „Neue Banater Zeitung”. Berwanger a avut un rol în Timișoara, era așa un climat pentru cultura germană din România, în care aveam așa, un fel de libertate a nebunilor.

D.I.: Era ținută în interiorul literaturii germane? Care era impactul literaturii germane asupra societății, exista în România?

H.F.: Nu a fost o chestiune introvertită, trebuie să vă gândiți că a avut loc *AktionsgruppeBanat*, au avut loc discuții publice despre ce este necesar în această societate, critice față de societatea românească în care trăiam și critice la adresa societății comuniste.

D.I.: Vorbeați prin simboluri, vă exprimați cifrat?

H.F.: Câteodată mai mult cifrat, câteodată mai puțin cifrat.

D.I.: Sau vă foloseați de limba germană și vorbeați pe șleau?

H.F.: Acesta a fost un foarte mare avantaj, că am scris și am vorbit în limba germană, fiindcă probabil și-au spus: „Lasă-i pe ăștia să facă, că oricum ceea ce fac rămâne între ei”. Pe vremea aceea Ceaușescu credea că are mai multe probleme cu maghiarii decât cu noi. Și de aceea ne-au lăsat mult timp să facem ce făceam, până prin '82-'84.

D.I.: Dar scriitorii de limba română veneau spre dumneavoastră, știau ce se întâmplă? Aveau curiozitatea, simțeau sau aveau nevoia - ca să se țină pe ei

înşişi - să vină, să participe, să contribuie? Aveaţi relaţii sau cum era, era o punte între dumneavoastră şi ceilalţi?

H.F.: Era *Cenaclul de Luni*, de exemplu, din Bucureşti, care ştia ce facem.

D.I.: Unde era dl. Manolescu?

H.F.: Era contactul cu Cărtărescu, Bogdan-Lefter şi oameni de felul acesta. Mariana Marin, care din păcate e decedată. Aici au fost relaţii foarte strânse. Şi de prietenie. Însă doar cu o parte dintre ei. Alţii ne-au ocolit, de frică. Şi din Timişoara, Daniel Vighi şi alţi scriitori din Timişoara ne-au tot bătut pe umăr, bravo, ce faceţi voi, ce ştiţi voi să faceţi, şi pentru că eram un grup. Am simţit un fel de admiraţie pentru „curajul" pe care l-am avut noi şi de susţinere din partea colegilor români.

Un alt document care lipseşte din dosarul de la Securitate: reclamaţia că Adamescu Ion (cpt. la I.J.S.Timiş) l-a bătut în anchetă

D.I.: Curajul dvs., apropo de aceasta. Am citit că foarte mulţi din grupul acela de teatru din vremea studenţiei dumneavoastră, foarte mulţi aveau cereri de plecare în Germania. Credeţi că asta le dădea un confort sau dimpotrivă?

H.F.: Nu, adică pentru mine era indiferent dacă cineva voia să rămână 5 ani, 10 ani, o viaţă întreagă, dacă făcea muncă bună în trupa de teatru.

D.I.: Dar poate că îndrăzneaţi mai mult şi pentru că simţeaţi că aveţi o alegere de făcut?

H.F.: O alternativă.

D.I.: Exista un loc unde vă puteaţi refugia, nu?

H.F.: S-ar putea, dar nu prea conştient, să fi fost şi acesta un motiv. Însă mi-amintesc că eu nu am avut de gând să plec. Eu am făcut toate aceste lucruri voind să schimb aici ceva. Şi în '84, când am fost interogat şi bătut de Adamescu, acel protocol, prin care mă plâng că am fost bătut, lipseşte din dosar, îl am în copie acasă.

D.I.: Aveţi acasă o copie?

H.F.: Da, da, mi-am făcut cu indigoul, am lăsat copia acasă şi am prezentat a doua zi la interogatoriu această plângere, că am fost bătut de mr. Adamescu, dar această chestiune nu apare în dosar.

D.I.: Deci aţi fost urmărit, începând din '82-'83. Eraţi student în anul III, mi se pare. Dumneavoastră eraţi atunci conştient că sunteţi urmărit, când aţi devenit conştient că sunteţi urmărit?

H.F.: Mi-a fost indiferent. Adică pentru mine era aşa, şi un fel de joc. Îi vedeam câteodată că sunt în urma mea, atunci luam bicicleta şi o luam prin parc, ştiam că ei sunt cu maşina sau pe jos şi n-au cum să mă urmărească, îmi plăcea.

D.I.: V-aţi simţit urmărit încă din liceu sau când v-aţi dat seama?

H.F.: În '84, după ce-am fost interogat.

D.I.: Abia după ce aţi fost interogat. Înainte n-aţi ştiut, n-aţi bănuit că

sunteți urmărit?

H.F.: Am bănuit, dar n-am luat-o în serios.

Fire prietenoasă înconjurată de „fire” prietenoase (aşa-numitele „surse”, care alcătuiau rețele)

D.I.: Ce vă făcea să bănuiți că sunteți în vizorul lor?

H.F.: Îi ştiam de la alții, care este securist sau care nu şi dacă stătea într-un restaurant vizavi de mine şi tot se uita la noi ce facem, ce discutăm, era clar. Au mai fost şi surse - colege de facultate, care mi-au zis că au fost chemate să raporteze despre mine.

D.I.: Apropo de asta. În dosarul dvs., vă descrie o sursă: „fire prietenoasă, având multe cunoştinţe şi mulţi prieteni, o fire deschisă, spunând lucrurilor pe nume, exuberant şi neconformist, nu-i place să intre în nişte tipare învechite, are o fire independentă, se pare c-ar fi un student eminent”. Câți dintre prietenii, cunoştinţele dumneavoastră ştiţi că au fost informatorii Securității?

H.F.: Aproape jumătate.

D.I.: Erau foarte multe nume în dosarul dvs.

H.F.: M-am mirat şi eu. Câtă vâlvă pentru un mic student care scrie poezii şi face teatru şi are într-un singur an, cred, 15 surse (râde).

D.I.: Și toți păreau să fie tineri din jurul dvs. sau oricum tineri…

H.F.: Ce m-a surprins, după ce aflaseră de piesa *Moockinpott*, au racolat, din cercul meu cel mai apropiat, surse noi. Într-o scurtă perioadă cel puțin 3 sau 4 surse noi. M-a mirat acest lucru, nu ştiu, trebuie să mă gândesc, să mai citesc prin jurnalele mele, aş dori să ştiu cine sunt.

D.I.: Aveau o informatoare „Aura”, care era de la *Thalia Studio*, o informatoare „Marina”, care era de la „Forumul Studențesc”, pe informatorul „Barbu” din cadrul Cenaclului literar *Adam Müller Guttenbrunn*...[4]

H.F.: Știu cine e. Un profesor universitar.

D.I.: Care le relata şi le interpreta scrierile dvs., cu talent. Până la urmă, firea dvs. deschisă şi prietenoasă şi nonconformistă a fost un mod de a vă apăra. Pentru un tânăr temperamental, care simțea nevoia să supraviețuiască exprimându-se într-o lume închisă şi tăcută, cum o descrieţi. Deci vă exprimaţi, vă apropiaţi oamenii. Care erau relaţiile atunci, ştiaţi care vă sunt informatorii?

H.F.: Știam că folosesc informatori. Însă eu am avut un principiu. Eu am zis: „Eu nu sunt tipul care tace, eu zic ceea ce cred”, chiar dacă în jurul meu bănuiam pe câte unul, altul, după cum s-au comportat, că ar fi putut fi sursă a Securității.

[4] Helmuth Frauendorfer mi-a scris, la data de 06.11.2013: „În legătură cu «Barbu» există, cred, confirmarea oficială C.N.S.A.S. că ar fi Herbert Bockel".

D.I.: După ce vă dădeaţi seama, după comportament sau vă intrau pe sub piele?

H.F.: După comportament, după cum mă trăgeau de limbă. Mai ales la „Forum Studenţesc", după cum se comportau şi după cum au încercat la „Forum [Studenţesc]", la început, să mă dea afară şi după fel de fel de indicii. Însă, chiar şi aşa, am stat de vorbă, zicându-mi, eu ce am de pierdut, eu am o părere şi părerea asta mi-o spun. Şi am şi scris-o. Şi aveam, aşa puţin, o nebunie a libertăţii, pe care eu mi-am luat-o chiar şi în acele condiţii dictatoriale.

Şi mă gândisem, în caz că vin securiştii la mine, să nu vorbesc cu ei, fiindcă ştiam legea şi asta am zis-o peste tot. Dacă vor ceva de la mine, să vină la decan, nu sunt obligat să vorbesc cu ei. Deci, dacă vor să mă tragă pe mine la răspundere pentru ceea ce fac eu - şi asta am răspândit-o peste tot - vorbesc cu ei doar în prezenţa decanului, pentru că aşa era legea, după câte ştiam. De aceea am avut şi noroc că a durat atâta timp până s-au legat de mine.

Comuniştii nu acceptau că şi bărbaţilor le poate creşte părul lung

D.I.: Prin noiembrie 1983 am citit despre un moment amuzant, pare acum, dar arată foarte bine „libertăţile" de care se „bucurau" tinerii atunci. „S-a propus exmatricularea sa pentru faptul că are părul lung. Tovarăşul decan i-a arătat că înfăţişarea sa nu cadrează cu cea a unui student dintr-o instituţie de învăţământ superior şi ţinuta lui contravine disciplinei universitare". Într-un alt document un ofiţer menţiona: „Părul său lung se poate interpreta ca o formă de protest".

H.F.: Da, bineînţeles, a fost o formă de protest.

D.I.: Pe moraliştii proletari i-aţi indignat cu înfăţişarea, cu atitudinea şi cu părul lung, iar tovarăşul decan a îndrăznit să vă atenţioneze pe această temă.

H.F.: Am acasă un dosar… M-a atenţionat aşa, mai prieteneşte. Decanul de atunci, Şerban se numeşte, n-a fost, de fapt, de acord ca să fiu exmatriculat. A fost iniţiativa unei profesoare, care, eu presupuneam atunci că face toate aceste demersuri de exmatriculare în ordinea Securităţii. Speram să aflu mai multe din dosarele acestea, dar n-am aflat nimic. Am dus o luptă birocratică cu toată Universitatea atunci. Mai am acasă scrierile, un dosar atâta [arată cu două degete grosimea dosarului], în care m-am plâns pe cale ierarhică şi am pus întrebări de cât are de-a face lungimea părului cu ceea ce ştie un student sau nu ştie.

D.I.: Cu luminarea minţii.

H.F.: Deci toate chestiunile astea scrise atunci, ar trebui de fapt să apară aici, dar nu apar.

D.I.: Apare totuşi că s-a propus exmatricularea unui student, în 1983!

H.F.: Da, din cauza lungimii părului.

D.I.: Nu vorbim de perioada de început a terorii, vorbim de România anului 1983! Deja în Occident cred că şi depăşiseră moda hippiotă.

H.F.: Erau iar cu părul scurt.

D.I.: Dar dvs. cu întârziere voiaţi să manifestaţi şi în România această modă. Şi incredibil că s-a propus exmatricularea. Eu cred că pentru liceenii sau pentru studenţii de azi, care habar n-au ce însemna să fii protagonistul acelor vremuri, este incredibil. Asta apropo de tovarăşul decan, prin care voiaţi să vină organele la dvs.

H.F.: Eu credeam că, în cazul în care complic lucrurile şi nu fac niciun compromis şi nu stau niciodată de vorbă cu ei decât în cadrul legal pe care-l ştiam - citisem şi *Codul de procedură penală din România,* ştiam că toate legile sunt alibi în România – ştiam, pe de altă parte, că am o bază pe care pot s-o citez şi să spun: „Eu am dreptate, nu voi".

D.I.: Bază pentru ce situaţie?

H.F.: Adică dacă ar fi venit la mine.

D.I.: V-aţi fi luptat cu regimul, prin demersuri scrise, memorii?

H.F.: Da, aş fi început, dar n-am avut ocazia.

Despre multe alte feluri de „surse" de precizie – microfoane, rude, iubite, dar şi despre o sursă a grupului *AcktionsgruppeBanat* trimisă să fie „sursă" a Securităţii

D.I.: Ştiaţi că aţi fi supravegheat şi prin alte mijloace, telefonic ş.a.? Am găsit un citat, tot de prin '83, „activitatea lui în cadrul cenaclului va fi supravegheată şi prin mijloacele existente în cadrul obiectivului «Salon»".

H.F.: Ştiu. Nu m-am gândit. Este sala Asociaţiei Timişorene a Scriitorilor, unde aveam noi şedinţele *Adam Müller Gutenbrunn*. Se auzea tot. Eu niciodată nu aş fi bănuit acest lucru, pentru că nu ne-am dat o aşa de mare importanţă. Eu ştiam că unul - doi dintre cei ce sunt în jurul meu ar putea să fie surse sau folosiţi. Pentru mine, când vedeam că mă filează, credeam că ori e prea prost, ori o face intenţionat ca să mă intimideze. Însă, când am citit acum cât de multe surse au implantat în jurul meu şi destul de aproape, foarte aproape, m-am speriat, acum, nu atunci. Unei surse i se cere să povestească şi ce plănuiesc a scrie, ce intenţii am de a scrie. Trebuie să fi fost o persoană foarte apropiată.

Şi ceea ce m-a surprins absolut de tot, la care nu m-aş fi aşteptat, erau aceste operaţiuni tehnice, cu microfoane. Asta mai târziu, la Piteşti, mi-au pus microfoane în apartament şi sunt şi lucruri nostime ce se întâmplă la Piteşti, dar acum sar din nou în cronologie.

D.I.: Apropo de informatori, ei spuneau la un moment dat: „Este necesar ca de urgenţă să se recruteze surse din intimitatea şi anturajul său şi să acţionăm pentru documentare." Aveaţi cunoştinţă de surse din apropierea dumneavoastră, atunci în perioada studenţiei?

H.F.: Nu. Am avut mulţi prieteni intimi, eram căsătorit, oficial, aveam şi familie. Dar era şi o perioadă când n-aveam o relaţie intimă sau sexuală fixă şi o

perioadă mai boemă şi cred că în acea perioadă iar s-au folosit de unele persoane care au fost mai apropiate.

D.I.: Relaţii pasagere, dar folosite ţintit. Şi aţi avut acum dovada în dosar sau bănuiţi printre toate numele conspirative din el?

H.F.: Aş vrea să aflu, trebuie să mai reflectez, să caut prin memoria mea cum s-a întâmplat. Unele lucruri sunt clare, altele nu. Bineînţeles, când m-aţi întrebat de atmosfera de atunci, cum a fost, am vorbit cu atât de multă plăcere, dar când am citit zilele acestea dosarul şi am văzut în ce măsură am fost implantat cu surse, atunci n-am mai fost atât de vesel.

De exemplu, cu fratele meu am întrerupt legătura de când am plecat sau şi mai din vreme, nu prea am vorbit cu el, fiindcă bănuisem ceva. Noi, Richard Wagner, Herta Müller ne-am întâlnit deseori la mine în grădină şi era imposibil ca să nu caute pe cineva din preajma mea, ca să vadă ce discutăm acolo, dacă bem o ladă de bere, facem un grătar sau aşa ceva.

Și într-o bună zi eu l-am întrebat pe frate-meu şi a-nnebunit la această întrebare şi a zis că n-a avut niciodată vreo legătură. Şi l-am întrebat concret: „spune-mi doar atât, ştiu că a trebuit să lucrezi cu ei, presupun şi destul de sigur, că a trebuit să lucrezi cu ei pe plan profesional, dar a trebuit să vorbeşti şi despre mine?” Fiindcă el fusese tehnician la Televiziunea Germană şi a fost împuternicit să controleze releele la graniţa cu Iugoslavia. Şi nimeni în România ceauşistă nu s-a dus la graniţa cu Iugoslavia fără să scrie note despre ce a văzut acolo. Chiar dacă a scris note inocente, pe plan profesional, doar atât aş fi vrut să ştiu şi el mi-a jurat că n-a avut niciodată de-a face cu Securitatea, ceea ce absolut e o minciună şi din dosar a reieşit că fusese sursă de contrainformaţii.

D.I.: Vi s-a părut că l-a trădat chiar faptul că a negat ceva ce nu întrebaseţi. Voiam să vă întreb – ştiţi care e numele dvs. conspirativ, „**Florin**” –, de ce or fi simțit nevoia să vă pună un nume românesc?

H.F.: Pentru mine are o logică, fiind Frauendorfer.

D.I.: Frauendorfer înseamnă ceva?

H.F.: Da, e „din satul femeilor”. Dar, de fapt, semnificaţia e alta. Frauendorfer începe cu „F” şi „Florin” începe tot cu „F”. Şi am observat că securiştii aveau un sistem cu iniţialele. În multe cazuri numele D.U.I. are prima literă identică cu prima literă a numelui de familie sau prenumelui. Chiar şi la numele de sursă.

D.I.: Ce ştiţi despre ofiţerii care se ocupau de dumneavoastră, aţi avut vreun prilej în care v-aţi întâlnit faţă în faţă cu ofiţerii care vă urmăreau? Sau v-au invitat la Securitate?

H.F.: Pe câţiva îi ştiam aşa, din vedere, de la alţii, de exemplu de la Wagner şi Totok, care-au mai avut de-a face cu ei, în '74, atunci când au fost ei arestaţi, cu *AktionsgruppeBanat*. Ei mai ştiau pe unul şi pe altul sau pe Pădurariu.

D.I.: Şi vi-i arătau.

H.F.: Da. Uite, acesta-i Indrei, acesta-i nu ştiu cine, pe stradă. Pentru că existase şi un compromis la *Aktionsgruppe*. Un coleg, Totok, lucrase cu ştiinţa grupului. Fiindcă voia să afle ce vrea Securitatea de la ei, şi cu ştiinţa grupului Totok a lucrat cu securiştii.

D.I.: A fost desemnat de grup să fie sursă. Trimis în misiune străină, contra-contrainformativă.

Cum îţi putea organiza Securitatea „balul" de absolvire a facultăţii

H.F.: Contra-contrainformaţii, da. Unii ştiau, iar pe ceilalţi, pe doi dintre ei i-am cunoscut, din păcate, prea bine, lt. col. Nicolae Pădurariu şi mr., pe atunci, în '84, mr. Adamescu, Ioan Adamescu, cei doi care m-au prelucrat acele 5-6 zile în iulie '84. Mi-amintesc, toată chestiunea a început, am locuit în Timişoara într-o casă.

D.I.: Mai eraţi student?

H.F.: Eram exact în ţara nimănui în ceea ce priveşte statutul meu. Nu mai eram student, ca să spun „nu vorbesc cu voi decât în prezenţa decanului". Eram absolvent al facultăţii cu diploma în mână, eram repartizat la Bradu, lângă Piteşti, dar încă nu fusesem angajat.

Deci era perioada asta de două luni de vacanţă, în care n-am fost nimic. Că dacă aş fi fost deja angajat al şcolii aş fi zis „nu vorbesc cu voi decât în prezenţa directorului". Şi tocmai momentul acesta l-au căutat şi deodată, fiind în casă, o casă cu curte, aud câinele că latră şi mă uit afară, ooo!!!, cei doi arată ca securişti. Şi aveau degetul pe sonerie, dar soneria n-a mers, fiindcă n-aveam curent, cum se întâmpla mai des. Şi când nu era curent, ca să intre prietenii, nu încuiam poarta cu cheia. Câinele a început să latre. Şi mi-am dat seama că tipii ăştia, dacă au degetul pe sonerie, n-au încercat să intre pe poartă. Că dacă ar fi încercat să intre, atunci aş fi avut o problemă, să-i dau afară. Şi-am ieşit aşa, cu cheile în mână.

D.I.: Dar v-aşteptaţi să vă caute? Şi ce v-a sugerat că sunt securişti?

H.F.: Nu. Aşa cum arătau.

D.I.: Erau în negru sau ce?

H.F.: Pe unul îl văzusem deja pe stradă de câteva ori, nu ştiu cum se numeşte. Ştiam doar (de la Herta probabil) că e securist. Pe Adamescu l-am văzut pentru prima oară. Şi am ieşit aşa, cu cheile în mână, tremurând, ca să vadă că e nevoie de cheie ca să intre în casă, ca să nu vină cu ideea să pună mâna pe clanţă şi să deschidă poarta. Şi-au zis că sunt de la Securitate şi au insistat să îi primesc. Şi aveam una dintre camere tocmai atunci plină cu reviste "Stern", "Spiegel", "Frankfurter Allegemeine Zietung", pe care le aveam de la Goethe Institut din Bucureşti, aşa, teancuri de ziare de felul acesta. Şi am zis că nu, nu-i las să intre.

D.I.: Era ilicită citirea lor?

H.F.: Da, sigur, era interzis. Că atunci m-ar fi întrebat de unde ai şi prin ce surse şi prin ce canale şi cine se duce acolo şi le aduce, ar fi fost o chestiune într-adevăr periculoasă. Şi nu i-am lăsat să intre, au fost supăraţi şi au zis că sunt obligat să vin după-amiază, la ora, nu ştiu cât, la sediul Securităţii. Şi asta ştiam. Că sunt obligat, aici nu mai am scăpare.

În momentul acela, după ce au fost plecaţi, am ieşit în stradă şi la colţul străzii era deja parcat un jeep, un ARO cu vreo zece antene şi cu nişte perdeluţe de culoare închisă trase şi vedeai când treceai că se mişcă câte cineva în el. Dar era clar că au interceptat tot ce se discută în casă. Bineînţeles că primul lucru a fost să-mi înştiinţez prietenii.

D.I.: Înainte să vă duceţi la Securitate? Aţi dat telefon la toţi prietenii?

H.F.: Da, sigur că i-am înştiinţat. Dar n-am avut telefon acasă atunci, doar la Piteşti am avut. S-a dus soţia, cu care eram împreună atunci, s-a urcat pe bicicletă şi s-a dus să-i înştiinţeze pe ceilalţi.

D.I.: Şi dvs. v-aţi dus la Securitate, la ora la care vă spuseseră ei?

H.F.: Da, cred că era ora 16. Şi atunci a început cu interogatoriul. În primul rând şi-au exprimat ura faţă de mine pentru faptul că i-am trădat atunci, la liceu, când au vrut să mă racoleze, în al doilea rând cu reproşuri ostile în poezie, în teatru, cu viaţa mea particulară şi eu – tactica mea a fost, pe care mi-am impus-o, tot, să nu zic nimic despre alţii, bineînţeles. Relaţiile importante pentru ei, Herta Müller, Richard Wagner, le declar doar ca relaţii marginale, ca să nu intru în situaţia de a spune mai mult despre ei, cu care făceam chestiile ostile, bineînţeles.

D.I.: Credeaţi că ei nu ştiu?

H.F.: Ştiam că ei ştiu, dar ce să-mi spună dacă eu zic că-i întâlnesc doar din când în când şi că nu suntem prieteni. Am făcut pe naivul şi asta i-a înfuriat, fiindcă, dacă ziceau că poeziile mele sunt ostile, le-am dat o interpretare… Am zis: „Asta e o interpretare răuvoitoare, pot să vă interpretez şi mai bine” şi le-am dat o interpretare „pozitivă”.

D.I.: Tendenţios este că spuneţi că e tendenţioasă.

H.F.: Da, da (râde) e vorba dvs.

Experientia docet (vezi anii'50); în anii '80 nemţii din România primeau cadou un paşaport „blanco”

D.I.: Şi era în anii '80, în '84, ce metode aplicau? Era o discuţie civilizată sau prin care încercau să obţină ceva de la dvs., o mărturisire sau ce fel?

H.F.: Tot repertoriul pe care vi-l puteţi închipui. Adică a început cu metoda clasică good cop – bad cop şi au mai schimbat rolul. Păduraru şi Adamescu m-au interogat. Şi hai că eşti băiat bun, hai spune-ne ce a spus Totok, hai spune-ne ce a spus Wagner. Nu ştiu, nu cunosc. Pe urmă a venit celălalt cu ameninţări, uite atâta avem dosare, plângeri despre tine, de la Universitate, de la

colegi şi nu ştiu ce, te facem gata, n-o să devii nimic, n-o să mai poţi publica. Până la astfel de lucruri: Vezi să nu ai un accident cu maşina, să nu te calce vreo maşină când pleci de aicea. Ori: te ţinem toată noaptea aici în pivniţă, nu te lăsăm acasă. De exemplu, chestiunea aceasta, erau cinci zile.

D.I.: Adică v-au ţinut cinci zile?

H.F.: Nu, până pe la ora 10-11 seara şi pe urmă îmi dădeau deodată drumul. Eu de fiecare dată, următoarea zi trebuia să vin la sediu, cu punga cu ciorapi, cu lenjerie, cu chiloţi, cu ceva sandviciuri.

D.I.: Veneaţi pregătit cum se duce gravida la maternitate. Scuzaţi comparaţia, dar dvs. vă duceaţi pregătit să naşteţi un deținut.

H.F.: Să fiu arestat, să devin acolo deținut. Și chestiunea aceasta a fost mult mai deprimatoare.

D.I.: Deci v-au chemat cinci zile la rând şi zilnic cât vă țineau în anchetă? Vă ţineau ore în interogatoriu şi sub presiune.

H.F.: De dimineaţă de la şapte şi până seara.

D.I.: Numai nu dormeaţi acolo.

H.F.: Și ziceau: „Dar în seara asta nu mai pleci acasă, să ştii, rămâi la noi în pivniţă". Și jocul acesta este atât de umilitor, atât de pervers, încât într-o bună zi mi-am dorit să nu mă mai lase acasă, să rămân acolo, fiindcă această tragere la sistemul nervos te distruge, te sfărâmă. Toate schimbările astea.

Pe urmă eu n-am vrut să scriu ce vor ei şi-am spus: „Nu scriu, domnule". Și atunci deodată se ridică Ion Adamescu şi începe să mă lovească cu pumnii peste tot unde nu rămân urme. În spate, la rinichi, eu m-am [se chirceşte cu braţele apărând faţa], mai întâi am luat poziția asta, nu ştiu de ce, să nu mă lovească în faţă, mai bine m-ar fi lovit în faţă ca să se vadă şi p-ormă m-am sculat şi-am alergat în jurul mesei şi el a alergat după mine. Şi o situaţie de asta iar două zile mai târziu sau o zi, după iar s-a întâmplat când a încercat să mă bată.

Acum dacă o povestesc îmi vine să râd, că e slapstick pur, dar atunci pentru mine n-a fost de râs, fiindcă era şi puternic Adamescu ăsta. Şi când am văzut că se ridică iar să vină asupra mea (ridică braţul drept cu pumnul ridicat) m-am ridicat şi eu şi a căzut scaunul şi el nu m-a apucat pe mine, fiindcă trebuia să ridice scaunul şi-am stat aşa, eu într-un colţ şi el în altul şi-am zis eu nu mă mai aşez până ce nu vine altul. Și-atunci a plecat şi-a venit Pădurariu, ca şi cum n-ar fi fost nimic. Cu toate că, după ce am fost bătut, am scris acasă o declaraţie că am fost bătut de către mr. Adamescu. Această declaraţie am zis s-o pună la dosar. Nu e la dosar.

D.I.: Le-aţi adus-o lor.

H.F.: Da. Am scris-o cu indigoul şi o copie o am încă acasă.

D.I.: Aşa era pedepsită gândirea liberă.

H.F.: Și cu violenţă şi represiune şi cu… De exemplu, tot atunci, asta iar

nu este la dosar, Adamescu a venit la mine şi-a zis: „Uite ce e, noi vrem să facem, ăă, să terminăm cu intelectualii ăştia ostili. Tu eşti de limbă germană, pleacă în Germania!”.

D.I.: Era o metodă a lor.

H.F.: "Uite aici", a avut un paşaport blanco. „Zi da, îţi trec numele în acest paşaport, pleci din România, nu mai faci nimic ostil României, ai tu pace, avem noi pace şi gata”.

Avertizare scrisă pentru atitudinea „Eu încă mai vreau să mai schimb aici ceva!”

D.I.: Aţi mai auzit de o asemenea metodă aplicată cetăţenilor români de etnie germană?

H.F.: Am mai auzit, dar acum nu-mi amintesc numele, dar ştiu că mai există. Însă eu, ştiţi, eu atunci ce aveam, 24-25 de ani şi eram aşa de convins că vreau să schimb prin activitatea mea literară, socială, că aş putea să ajut oamenii, să schimb ceva din interior. Voiam să schimb acolo ceva, nu voiam să plec, cu toate că ştiam că în jurul meu pleacă mai toţi germanii din România, dar eu am zis, nu, eu încă mai vreau să mai schimb aici ceva.

D.I.: Plecau forţaţi fiind, pentru că bănuiesc că asupra fiecăruia se exercita o asemenea presiune, într-un fel sau altul, nu cred că au plecat de bunăvoie.

H.F.: Nu. Este absurd. De exemplu saşii au supravieţuit în aceste regiuni aproape o mie de ani, iar şvabii aproape trei sute de ani, atunci de ce să plece deodată? Decât dacă nu este existenţa lor atât fizică, cât şi existenţa lor culturală periclitată, aşa cum a făcut-o Ceauşescu?

D.I.: Asta s-a întâmplat în vacanţa de după absolvirea facultăţii, după ce v-aţi luat licenţa. După aceea aţi plecat la post. Aţi părăsit practic oraşul Timişoara.

H.F.: Am părăsit, dar cu avertizare scrisă. Mi-au dat drumul în a cincea zi, fiindcă le-am zis: „Ştiţi ce am făcut, am spus tuturor prietenilor mei că sunt interogat şi lui Nikolaus Berwanger şi la Asociaţia Scriitorilor şi la Uniunea Scriitorilor, peste tot am povestit. Atunci iar a încercat Adamescu să mă bată, era o chestie de furie, pur şi simplu, nu era calculată şi iar o scenă de-asta grotescă şi-atunci s-au sfătuit, mi-au dat ceva de scris, să scriu ceva, o interpretare a unei poezii şi-am stat acolo ore în şir, până ce s-au hotărât să-mi dea drumul.

Mi-au dat drumul şi mi-au dat un alt termen la care să mă prezint, pare-mi-se 20 august. Şi perioada între iulie şi august am folosit-o pentru a scrie din memorie tot ce s-a întâmplat. Am venit la Bucureşti, la scriitorul Rolf Bossert, care a fost un bun prieten, am stat în locuinţa lui, aici, în Militari, şi am scris cu mâna un fel de proces verbal, *Gedeächtenisprotokoll* se zice în germană, a tot ce s-a întâmplat în interogatoriu. Şi mi s-a dat avertisment scris pentru activităţi ostile

statului, regimului, avertisment scris cu care am plecat la Pitești. Și imediat au trimis tot dosarul meu la Pitești, cum am văzut după lecturarea actelor.

Organe de Securitate nefericite si un profesor stagiar cu atitudine, repartizat la Bradu

D.I.: Asta era procedura standard. Și acolo erați profesor?

H.F.: De limba germană la școala din comuna Bradu, la 5-6 km de Pitești. Dar pentru securiștii din Pitești, prezența mea și a dosarului meu în Argeș a fost o catastrofă, pe care ei nu au vrut-o. Reiese atât din acte, cât și din felul cum s-au comportat acolo cu mine.

Odată, după ce ieșisem din școală și mă dusesem în stația de autobuz, s-a oprit o mașină neagră cu trei inși înăuntru - de la Securitate. S-au prezentat, mi-au zis să urc în mașină, m-au întrebat cine sunt, ce fac, dar toate discuțiile astea s-au dus în direcția: „Dom-le, ce cauți aici? Du-te înapoi în Timișoara ta și lasă-ne în pace! Dar de ce nu vreți să vă întoarceți în Timișoara?”. Eu am zis: „M-aș întoarce cu mare plăcere, dar sunt repartizat aici. Nu pot să plec”. Dar mi-am dat seama că e prea mult pentru ei. Fiindcă nu sunt obișnuiți, nici cu scriitori de limbă germană, nici cu minorități și probabil nici prea mult cu intelectuali, cu grupări de felul acesta.

D.I.: Cu oameni atât de reactivi față de sistem. Dvs. erați totuși niște privilegiați în cercul etniei germane, pentru că în rest oamenii din România nu reușeau să se constituie într-o grupare.

H.F.: Da, dar gruparea am făcut-o noi.

D.I.: Da, dar exista și teama regimului de atunci față de legătura dvs. mult mai strânsă cu exteriorul. Exista o legătură, aveați rude.

H.F.: Eu, personal nu aveam deloc rude, dar aveam prieteni, cunoștințe.

D.I.: Poate că era ceva structural.

H.F.: Era ceva structural. Dar și dacă un grup de scriitori români ar fi luat contact cu ambasada olandeză sau germană, i-ar fi ajutat și pe ei. Eu, de exemplu, toate manuscrisele pe care le posed, la un reprezentant al ambasadei, le-am lăsat înainte de plecarea în Germania și le-am luat de abia după 1990.

D.I.: Nu v-au confiscat nimic, n-au făcut acasă descinderi?

H.F.: Nu, nu.

D.I.: Deci dvs. într-un fel credeți că atitudinea sau lipsa de luare de atitudine a oamenilor din România s-a datorat, pur și simplu, lipsei curajului.

H.F.: Asta ar suna destul de dur acum. N-aș îndrăzni să fac vreun reproș cuiva din România acum că n-a avut curajul să facă revoluție sau să se opună regimului, nu, nu, nu. Însă, prea mulți au colaborat. Adică am înțelegere pentru cei care au zis e prea periculos să facă opoziție, să-și pună viața în pericol. E clar, fiecare trebuie să hotărască ce vrea, ce poate. Însă mai este și partea cealaltă, cum e și cu al treilea Reich, cu Germania hitleristă, dacă majoritatea nu se opune,

dacă majoritatea chiar zice că e bine ceea ce fac, atunci problema e foarte complicată.

D.I.: Aţi stat la Piteşti, cât timp aţi locuit acolo?

H.F.: Trei ani, din '84 până în '87, cu un intermezzo care era legat de „Neue Literatur".

D.I.: Acolo v-a preluat Securitatea din Argeş. Cum a fost perioada aceea de trei ani, era o continuare?

Condiţiile de trai „minunate" şi condiţia profesorilor în comunism

H.F.: Ei au strâns informaţii din jurul meu. Eram sigur că n-o să mă lase în pace, mai ales că începusem deja să trimit fel de fel de lucruri la radio „Europa Liberă", se pomenea numele meu. Însă am fost foarte retras. Am rămas un om deschis, cu toţi colegii am putut bea o ţuică sau să mâncăm ceva, dar în Argeş n-am vorbit absolut cu nimeni despre chestiuni politice. Fiindcă am zis că este un alt mediu, nu este mediul meu, nu are rost să-i trag pe unii într-o situaţie foarte periculoasă, în care nu au nimic de a face. Ce are profesorul de matematică de-a face cu trecutul meu, ce ştie el despre ce public în limba germană. Aici nimeni nu ştia germană.

D.I.: Nu aveaţi nici de împărtăşit cu ei aceleaşi stări de spirit şi aceleaşi idei. Probabil că era şi starea de înstrăinare faţă de mediul acela intelectual din Timişoara. Nu era mediul dvs. cultural.

H.F.: Da, am preferat o atitudine retrasă, dar totuşi comunicativă pe plan de suprafaţă sau dacă avea cineva nevoie de un ajutor, ajutam. Însă la chestiile substanţiale, importante pentru mine, cum este literatura, nici n-aş fi avut cu cine să vorbesc, ceea ce nu este o chestie de atitudine arogantă, erau, pur şi simplu alţi oameni, cu care discutam ce se mai mănâncă, unde mai găseşti o pâine, unde mai bem o ţuică.

D.I.: Şi ce se mai mânca? Cum trăiaţi ca tânăr profesor?

H.F.: Groaznic, groaznic, fiindcă nu eram nici cu domiciliu stabil, deci cartele de pâine n-am primit, trebuia noaptea să mă scol ca să cumpăr ceva, era de necrezut. Locuiam în apartament, bloc categoria a patra, adică bloc fără uşi. Deci intri într-un apartament, e o deschidere în perete, o gaură, intri în baie, fără uşă. Altă gaură, intri într-un fel de bucătărie, altă gaură, intri în dormitor. Şi vântul bătea prin ferestre, iarna aveam de la fereastră până la aşa-zisul calorifer gheaţă. Era groaznic din punct de vedere şi material în perioada aceea. Cu toate că şi aici am întâlnit oameni cu care m-am simţit bine, oameni cu care am făcut şi chefuri.

Pot să-l amintesc şi pe profesorul de matematică, fără să fi citit acele dosare, fiindcă acest profesor de matematică a venit o dată la mine şi mi-a zis: „Hai să facem o plimbare prin parc". Să mă plimb cu profesorul prin parc, cu colegul prin parc, era neobişnuit. Şi-atunci mi-a zis, uite măi, eu am un fost coleg

de liceu care-i la Securitate şi nu mă lasă în pace, ştie că noi ne vizităm şi vrea neapărat să scriu ceva despre tine. Ce să-i scriu? Şi ne-am pus în parc, pe o bancă şi i-am dictat ce să scrie. Şi-a scris despre mine, vreo şapte pagini, un fel de elogiu. Şi tipul acesta, profesor de matematică, a fost de mai multe ori tras…

D.I.: Şi-ați găsit notele acum?

H.F.: Da.

D.I.: O notă informativă de şapte pagini?

H.F.: Da.

D.I.: Laudativă.

H.F.: Da. Însă profesorul de matematică niciodată n-a acceptat să devină sursă, mereu a semnat cu numele lui.

D.I.: Ați găsit semnate notele informative cu numele real?

H.F.: Da. Şi notele între ofițerii de securitate din Argeş: „Trebuie să-l activăm pe Romi Rădulescu" sau „pe R.R.", trebuie să-l activăm pe R.R. să se apropie mai mult de „Florin", să scoatem mai mult din el şi nu ştiu ce…

D.I.: Ați găsit şi însemnările ofițerilor care foloseau acelaşi nume real?

H.F.: Da, da şi ofițerii au folosit acelaşi nume real. Şi pe acest om, după ce eu am plecat în R.F.G. au vrut să-l trimită la mine, să mă influențeze, există planul de măsuri.

D.I.: Este un caz rar, nu, de asumare a ceea ce făcea? Într-un fel, dacă este aşa cum îl descrieți, probabil că şi-a asumat. Şi avea şi conştiința, în felul său personal, că nu face nimic rău sau dorința de a nu spune, de a nu face, de a nu fi...

H.F.: Există mai multe declarații că nu i-au dat pace.

D.I.: Dar de unde ştiți că sunt declarații, scrie *Declarație* sau *Notă informativă*?

H.F.: Uf, mă scuzați dacă am confundat termenii.

D.I.: Nu, dar vă întreb pentru că este o diferență mare, declarație înseamnă că era anchetat şi notă informativă este că era totuşi informator.

H.F.: Raport sau nu ştiu ce… Trebuie să ne uităm pe dosar, acum nu mai ştiu exact ce scrie sus. Însă în ceea ce a scris el şi e scrisul lui, îl recunosc, e scris cu mâna. Dar, mai este o chestiune, după ce plecasem în Germania, am făcut muuulte activități ostile regimului şi au vrut ca muuulți oameni să mă influențeze, să mă oprească. Unul dintre aceia a fost şi acest R.R. Voiau să mi-l trimită în vizită, să vină să-mi şoptească la ureche…

D.I.: Asta ați văzut acum în dosar, dar n-ați ştiut niciodată.

H.F.: Dar n-a venit niciodată şi nici n-a-ncercat vreodată să vină.

Un scriitor interzis, dar Securitatea nu funcționa ca Stasi

D.I.: Ca să ne apropiem de acea perioadă, pentru că e foarte important. Deci la Piteşti ați renunțat la subtilitățile pe care vi le permiteați la Timişoara,

subtilitățile de exprimare a atitudinii adevărate a dumneavoastră, a gândirii dumneavoastră.

H.F.: În viața de zi de zi din Pitești, da. În ceea ce am scris mai departe, nu.

D.I.: Ați continuat să scrieți?

H.F.: Sigur că da.

D.I.: Și să publicați în publicațiile de la Timișoara?

H.F.: După '84 mi s-a interzis publicarea, adică nu a mai acceptat nimeni…

D.I.: Vă referiți la publicațiile de limbă germană?

H.F.: Da.

D.I.: Nu vă mai acceptau scrierile? Și cum motivau?

H.F.: Nu este oportun… Tradusesem o carte de povești din română în germană la Editura Ion Creangă și mi s-a spus că numele meu nu mai poate să apară.

D.I.: Cenzura funcționa foarte bine și la publicațiile de alte limbi.

H.F.: Sigur că da.

D.I.: Erați deja un scriitor interzis, de abia terminaseți facultatea. De cărți nici nu putea fi vorba, dacă nu vă apăreau articole.

H.F.: Ba da, ba da, o chestiune foarte interesantă, unde, vedeți… Eu cunosc foarte mult cum funcționează Stasi în R.D.G. și cu ce perfecțiune. Și câteodată a trebuit să mă gândesc: bine că aici nu a funcționat totul atât de perfect, fiindcă coordonarea activităților între Timișoara și București, de exemplu, nu a fost atât de bună, deoarece tocmai în vara anului '84, tocmai în zilele când am fost anchetat, interogat la Securitatea din Timișoara, într-o dimineață când trebuia să mă duc la sediul Securității, am trecut pe la librăria „Eminescu" din Timișoara și am văzut în vitrină volumul meu de debut de poezie. Tocmai în acea perioadă când am fost interogat. Și ei, în zilele astea, mi-au mai spus: „Noi știm că tu pregătești un volum la editura «Kriterion» din București, poeziile astea de care vorbim noi să ți le retragi tu de acolo, că nu știu ce, că sunt periculoase, ostile".

D.I.: Și ele apăruseră.

H.F.: Apăruseră și ei habar n-aveau. Cartea a stat însă numai două zile în librărie și pe urmă a fost retrasă.

D.I.: Da, a fost retrasă, a fost interzisă?

H.F.: Da.

D.I.: Și a devenit și mai cunoscută de abia după ce a fost retrasă. Așa se întâmpla, măsurile pe care ei le luau aveau, de fapt, urmări exact pe dos față de ce-și propuneau.

H.F.: Am reușit să mai cumpăr așa un teanc de cărți – acum mai am două exemplare – și pe care le-am răspândit după aceea. Deci, coordonarea a

fost destul de proastă, altfel nu s-ar fi putut întâmpla acest lucru, eu mă duc la interogatoriu şi…

D.I.: Aţi observat şi aţi putut face o comparaţie şi între documentele Stasi şi documentele Securităţii.

H.F.: Da.

D.I.: Aţi sesizat deosebiri majore sau lucrau identic?

H.F.: Da. De exemplu dosarele Stasi se pot citi mult mai bine, pentru că totul e scris de maşină şi aicea trebuie să mă descurc cu nişte scrieri de mână groaznice [râde]. Aceasta este o calitate.

D.I.: Nu ştiau că vor fi citite.

H.F.: Dar nici Stasi n-a ştiut. Însă există diferenţă de interese, există diferenţe de structuri, adică o astfel de chestiune în Germania de Est, în R.D.G. nu s-ar fi întâmplat ca cel interogat să-şi vadă cartea în librărie când merge la interogatoriu.

D.I.: Știți care este avantajul că aici vedeți scrisul. Se poate face, la o adică, şi expertiză grafologică.

H.F.: Da, sigur că da, este un avantaj mare. Angajamentul este scris de mână şi în Germania, angajamentul se poate verifica grafologic. Însă analizele, ceea ce se numeşte aicea *Note de analiză* ale ofiţerilor, astea sunt scrise… Bine, ar fi o chestie mult mai complicată să facem o comparaţie cum a funcţionat Stasi şi cum a funcţionat Securitatea. Ar fi interesantă, dar ar trebui făcut un studiu.

D.I.: Ca să fixăm ceva. Atunci, practic – au fost o serie de măsuri, aţi fost cinci zile interogat la Securitate, v-au avertizat, v-au dat un avertisment scris şi, după aceea, aţi devenit un scriitor interzis. Eraţi un scriitor cenzurat deja. O repercusiune foarte importantă, pentru că erau in joc profesia şi menirea dumneavoastră!

H.F.: O singură dată mi-a mai reuşit, prin intermediul unui prieten de la „Neue Literatur" să mai public o poezioară la „Neue Literatur", şi asta a fost. În rest...

„Microfoanele" din Argeş nu comunicau în germană

D.I.: Perioada Argeş a trecut doar cu ce spuneaţi, urmărirea prin: informatori...

H.F.: Nu, nu, a fost mult mai complicată. Ceea ce nu reiese din dosar, adică din dosar reies unele lucruri nostime, fiindcă timişorenii mereu scriu cu cariocă roşie asupra notiţelor, să lucreze mai mult argeşenii asupra mea: „V-am spus să căutaţi nu ştiu ce, să implantaţi mai multe surse!" Timişorenii mereu sunt nemulţumiţi cu munca argeşenilor, iar argeşenii se plâng: „Da, dar ni se termină mijloacele operative, tehnice, iar s-a mutat în alt" – m-am mutat mult – „apartament şi trebuie să spun, nu ştiu ce rost au mijloacele operative – tehnice, fiindcă în majoritatea cazurilor vorbesc germana acasă şi tot nu înţelegem

nimic". Bine, au putut intercepta convorbiri telefonice pe care le-am dus cu diverşi.

D.I.: Vă interceptau şi corespondenţa atunci?

H.F.: Şi corespondenţa?

D.I.: Ştiaţi?

H.F.: Nu. Asta iar nu ştiu.

D.I.: Din nou vă pun aceeaşi întrebare. Eraţi conştient de faptul că eraţi urmărit, bănuiaţi colegi de serviciu, de şcoală, prieteni sau nu aveaţi?

H.F.: Doar profesorul de matematică a venit să-mi spună ce s-a întâmplat, iar ceilalţi - nimic. Dar, ştiţi, ştiam că sunt urmărit, ştiam că în jurul meu vor încerca să găsească pe cineva care să raporteze, dar iar am zis: aicea, cu cei de aici nu vorbesc nimic despre munca mea literară sau disidenţă, aşa că n-au ce să-mi găsească aici, în jurul meu, decât au găsit prin interceptarea unor scrisori sau a unor convorbiri telefonice, când ziceam unei prietene, la Bucureşti, că, dacă nu se întâmplă asta sau asta, intru în greva foamei.

D.I.: Asta aţi găsit acum în dosar sau vă amintiţi?

H.F.: Nu, am găsit la dosar.

D.I.: Dar ce altceva ştiaţi atunci? Ce vă dădea de bănuit sau ce? Atunci cred că cea mai mare parte a populaţiei nu ştia, în fapt, nu ştia câte măsuri de supraveghere se iau asupra cetăţenilor români. Dumneavoastră atunci eraţi conştient că eraţi atât de urmărit, aşa cum aţi văzut astăzi sau ieri în dosar?

H.F.: În măsura asta nu am crezut. Să fiu atât de important încât să-mi implanteze microfoane în casă, n-aş fi crezut.

D.I.: Unde aţi avut microfoane?

H.F.: În casă, în apartament la Piteşti. Da, fiindcă au zis argeşenii timişorenilor că n-ar mai vrea şi în noua locuinţă să îmi pună microfoane, fiindcă nu înţeleg nimic din ce se vorbeşte în casă, fiindcă în casă, cu soţia - era şi ea aici - vorbeam germana. Şi de acolo îmi dau seama că am avut microfoane în casă. Şi mai întâi au pus microfoane în cartierul Războieni, fiindcă acolo nici nu aveau altfel cum să mă intercepteze, nu aveam telefon, numai prin microfoane puteau.

Touché: rocada profesională visată, un pas înainte spre expulzare

Eu oricum voiam să mă întorc la Timişoara şi oricum voiam din nou să intru în viaţa publică. Şi ştiam că la revista „Neue Literatur" - o revistă de literatură de limbă germană - se va elibera un post, al corespondentului de Timişoara. Şi-am vorbit cu unii oameni din redacţie, care au fost de acord, până şi Hauser, redactorul şef al revistei chiar a vrut. A zis, hai, că acum pe tine te susţinem. Dacă tu promiţi că nu pleci curând din România, îţi dăm acest post. În Comisia Uniunii Scriitorilor, pentru premiile anilor trecuţi am fost propus să primesc premiul de debut în poezie al Uniunii Scriitorilor, pentru poezia mea, volumul meu. Am zis O.K., dacă reintru în viaţa literară totul e bine şi iert tot ce

a fost şi Hauser mi-a făcut chiar afirmaţii în direcţia ca totul merge bine, atât cu premiul, cât și cu angajarea la „Neue Literatur".

D.I.: În ce an era asta?

H.F.: În 1986. Deci după doi ani de Piteşti. Încă mai eram dascăl, dar tot veneam la Bucureşti, pentru că redacţia principală „Neue Literatur" era la Bucureşti, fiind revista Uniunii Scriitorilor din Bucureşti şi trebuia să clarific astfel de lucruri. La o adică totul a devenit atât de absurd. Vă povestesc foarte pe scurt. Într-o şedinţă, directorul Uniunii Scriitorilor s-a ridicat şi a spus: „Nu putem să dăm premiul…"

D.I.: Cine era?

H.F.: Ah, ce-mi scapă. Am acasă protocolat totul, dar acum nu-mi amintesc.

D.I.: Este doar memoria noastră, care funcționează foarte bine. Era preşedintele Uniunii Scriitorilor?

H.F.: Nu, preşedintele era D.R. Popescu. Era Iancu, Traian Iancu, directorul Uniunii Scriitorilor, şi el s-a ridicat şi-a zis: „N-avem voie să-i dăm acestui Frauendorfer premiul Uniunii Scriitorilor, că ştiţi ce a fost în '84, e o persoană ostilă". Și m-a declarat *persona non grata*. Buf!

D.I.: Eraţi de faţă?

H.F.: Nu, dar mi-a zis Hauser şi încă cineva care mai era în acea şedinţă, un scriitor maghiar. Asta însemna mai întâi că nu-mi dau premiul, dar eu devenisem foarte sceptic şi Hauser mi-a spus: „Nu, lasă, asta e o chestie reprezentativă, eu mă lupt pentru ca să primeşti angajarea".

Deodată mi s-a solicitat din partea Uniunii Scriitorilor să ies din învăţământul şcolar Argeş, ca să fiu angajat aici. M-am dus cu o hârtie la Argeş, ăştia mi-au spus "Sunteţi stagiar, dar oricum, dacă aveţi o hârtie vă dăm drumul". Mi-au dat drumul din învățământ, deci am renunțat la catedra mea din Bradu, ca peste o săptămână să fiu angajat la redacţie. Ajuns la Uniunea Scriitorilor, nu mi s-a mai deschis nici o uşă. Atunci am mers iarăşi cu sute de reclamaţii scrise, zilnic aproape am fost acolo, până m-a primit în audiență D.R. Popescu, care se ascundea aşa în spatele biroului, n-a vrut să se uite în ochii mei şi-a zis că nu, că totul e o neînțelegere, că până la urma urmei nu putem să vă luăm, fiindcă încă mai sunteţi stagiar şi tot felul de chestii din astea formale, birocratice.

D.I.: Dar dvs. vă angajaţi la o revistă de limbă germană, nu?

H.F.: Da, dar era o revistă a Uniunii Scriitorilor, o revistă de limbă germană din România, din Bucureşti. Şi atunci mi-am dat seama, atunci m-a apucat într-adevăr frica. Mi-am dat seama că toată chestiunea asta este o capcană, că voiau să plec. Între timp toţi colegii mei, Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, îşi depuseseră actele de plecare, eu eram singurul care am mai zis…

D.I.: Acesta era grupul de la Timişoara, ce însemna?

H.F.: Grupul de la Timişoara era grupul scriitorilor critici Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Johann Lipett, Horst Samson. Deci ei toţi depuseseră deja actele de plecare, numai eu voiam să rămân.

D.I.: Dar de ce mai voiaţi să rămâneţi?

H.F.: Fiindcă am fost naiv. Credeam că se mai poate schimba ceva aici, că mai pot face ceva pentru cultura germană. Iar Securitatea voia *tabula rasa*, ei voiau ca toţi ăştia critici să fie plecaţi. Şi mi-au arătat atunci cum că aşa este. Pentru mine era foarte periculos în acea perioadă, cât n-am mai fost profesor la Bradu şi încă nu eram angajat la Uniunea Scriitorilor la o revistă germană. Nu aveam legitimaţie de serviciu.

D.I.: Deci eraţi pasibil la condamnare.

H.F.: La condamnare directă.

D.I.: Ştiţi că se practica asta.

H.F.: Da, sigur, ştiu şi ştiam, pentru „neîncadrare în câmpul muncii şi viaţă parazitară". În direcţia asta mergeau, de aceea mi s-a făcut frică, fiindcă ştiam acum că vor să mă condamne şi să mă trimită la Canal. Cei condamnaţi prin decretul acela au ajuns foarte repede la Canal şi ştiam şi câţi au murit la Canal, la muncile de acolo! În '86. Ştiam. Şi atunci mi-am dat seama că mi-a ajuns apa până la gât.

D.I.: Cât aţi stat şomer după ce v-aţi dat demisia din funcţia de profesor, câteva luni?

H.F.: Nu, nu, chiar aşa de uşor nu mă dau bătut.

D.I.: Păi v-au închis uşa în nas. V-au promis şi aţi rămas cu promisiunea.

H.F.: Între timp, pentru a nu fi trimis la Canal, mi-am făcut rost de la Hauser, redactorul-şef de la „Neue Literatur", de-o adeverinţă pe care scria că sunt colaboratorul revistei Uniunii Scriitorilor şi îmi dau seama că acesta a fost norocul meu. După ce mi-au închis uşile acolo, am venit cu trenul, am coborât la gara din Timişoara şi imediat a venit asupra mea un miliţian şi mi-a cerut legitimaţia de serviciu. În mod direct, numai la mine.

D.I.: Miliţian era sau securist?

H.F.: Avea uniformă de miliţian.

H.F.: I-am arătat acea adeverinţă şi am văzut că se albeşte, că nu ştie ce să facă cu situaţia asta. Era sigur că nu-i pot arăta nimic. Era deja gata să mă aresteze.

D.I.: Şi vă întorceaţi acasă, la Timişoara?

De ziua conducătorului iubit...

H.F.: Da. Şi atunci mi-am dat seama, era în ianuarie '87, ce vor şi am scris - la 26 ianuarie era ziua lui Ceauşescu - am scris o declaraţie prin care m-am declarat de acord să părăsesc ţara, fiindcă am descris atunci că nu mai am condiţii de viaţă în România. Această scrisoare am trimis-o lui George

Homoştean[5], care fusese ministru de interne şi direct la Ceauşescu, o depusesem la Comitetul Central direct la poartă, ca să fie înregistrată.

D.I.: V-ați dus la Bucureşti şi ați depus-o la poartă la C.C.?

H.F.: Da, da. Dar ştiți ce frică mi-a fost atunci. La porţile astea, unde prin Bucureşti, pe vremea aceea, nu era lumină deloc şi totul era în întuneric şi numai milițieni peste tot. Totuşi aşa, am tremurat de frică, am depus aceea, ca să fie înregistrată. Pe urmă am mai avut noroc că am devenit membru al Uniunii Scriitorilor din Berlinul de Vest, ceea ce mi-a schimbat imediat statutul de aici. Imediat la „Europa Liberă" s-a vorbit despre mine, despre situația mea, aşa încât am primit o scrisoare să mă prezint la Bradu, să mă reîncadrez la şcoală, ceea ce am făcut atunci, fiindcă aveam cerere depusă. Şi într-un timp record.

D.I.: Erați un caz al „Europei Libere", despre care vorbeau?

H.F.: Da, tot timpul. Şi *Amnesty* [*International*] s-a ocupat de mine.

D.I.: Cine anunţase „Europa Liberă"?

H.F.: Păi, prin persoanele pe care le cunoşteam la Ambasadă, dar una este şi numită la mine în dosar, că şi-au dat seama cu cine stau de vorbă.

D.I.: Şi episodul acesta este consemnat în dosar?

H.F.: Nu. Adică este consemnat doar că vreau să plec şi ce au aflat argeşenii despre plecarea mea şi până la urma urmei a fost atât de importantă o plecare liniştită, încât...

D.I.: Ați făcut şi cerere de plecare?

H.F.: Da, păi asta a fost. Scrisoarea de protest trimisă lui Homoştean şi Ceauşescu s-a terminat cu propoziția: „Fiind acestea condițiile, cer plecarea definitivă împreună cu soția", pe care n-am vrut s-o las aici singură, fiindcă ştiam că o să se răzbune, „plecarea definitivă în R.F.G.".

D.I.: O să se răzbune, la ce vă referiți?

H.F.: Păi, o să facă presiuni asupra ei, dacă rămâne singură.

D.I.: Deci în ianuarie '87, de ziua conducătorului, dvs. ați depus-o, şi în scrisoare ce spuneați? Ați acceptat a vă da demisia din țara asta?

H.F.: Am descris presiunile care au fost. Am uitat să vă spun o chestiune foarte importantă. Încă din Timişoara, în '84, atunci când Securitatea a lovit înspre mine, când m-au chemat la interogatoriu. Înainte de chestiunea aceasta, noi, acest grup de scriitori, ne-am certat pe o chestiune politică. Unii dintre noi voiau un mers mai radical, o schimbare totală, alții mai compromis. În '83 a început chestiunea cu cearta. În '84 eram foarte certați şi ei au crezut, acum e momentul să-i terminăm, fiindcă nu există solidaritate, uitând un lucru, că, la o adică, dacă este o chestiune foarte periculoasă, de amenințare, iar ne strângem. Şi ei nu s-au gândit că după ce am fost interogat şi bătut, toți acei scriitori germani se vor solidariza cu o scrisoare de solidarizare către preşedintele Uniunii

[5]George Homoştean, ministru de Interne între anii 1978-1987.

Scriitorilor şi către prim-secretarul de la Timiş şi am cerut o audienţă. Şi într-adevăr în toamna lui '84 am primit o audienţă la prim-secretar. Fiindcă această scrisoare a făcut un mic cutremur.

D.I.: Cine semna scrisoarea?

H.F.: Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, Johann Lipett, Horst Samson, Balthasar Waitz şi eu.

D.I.: Mai aveţi scrisoarea? Apare şi în dosar?

H.F.: Aceasta nu. În dosar apare scrisoarea pe care am scris-o lui Homoştean şi lui Ceauşescu pentru plecare. Aceasta nu apare, dar o am, pot să v-o trimit, dacă vă interesează chestiile astea. Am scris acolo chestia cu interogatoriul în '84, cu scrisoarea, cum am fost toţi transferaţi şi am avut represiuni din cauza acestei scrisori. De exemplu, Totok fusese redactor la „Neue Banater Zietung", şi-a pierdut postul şi alţii la fel, au suferit repercusiuni şi am enumerat ce mi s-a întâmplat, cu interdicţia de a publica.

D.I.: În memoriul către Ceauşescu şi Homoştean?

H.F.: Da, tot ce mi s-a întâmplat din partea autorităţilor şi am ajuns la concluzia că în condiţiile acestea nu mai pot lucra în această ţară şi sunt de acord să plec, îmi cer plecarea definitivă.

Ultimele luni de cetăţean al patriei sale

Şi atunci, într-un timp record, cum n-am mai pomenit - deci în ianuarie pe 26 am trimis această scrisoare - în septembrie mi s-a comunicat că pot să plec eu şi soţia, bineînţeles mai durează formalităţile de plecare, aşa că am plecat de abia în decembrie, de fapt. Şi în toată perioada asta până în septembrie am fost profesor la Bradu. Şi timişorenii le-au cerut argeşenilor surse noi, informaţii exacte, eu aici n-am povestit nimic. Şi atunci, există acel Rădulescu, profesor de matematică, care a fost foarte binevoitor în ceea ce a scris despre mine. Într-una dintre declaraţiile de mai târziu se observă că e nervos, fiindcă află de la ofiţerul cu care stă de vorbă că am depus actele de plecare definitivă din ţară.

D.I.: Şi nu de la dvs. Atâta lipsă de prietenie faţă de el!

H.F.: Dar eu nu am povestit chestiunea aceasta şi pentru a nu-i periclita pe cei de aici.

D.I.: Iată cum, totuşi, fiind în alt loc şi alt mediu aţi avut un cu totul alt comportament, o cu totul altă atitudine. Poate că aţi însuşit-o pe cea de acolo.

H.F.: În aparenţă, ceea ce pot spune sursele, da. Am o altă atitudine, însă nu în interior, fiindcă eu m-am gândit, ce trebuie să port eu discuţii politice cu profesorul de sport, cu profesorul de matematică…

D.I.: Aveaţi mult mai puţini prieteni, dar aţi avut şi mai puţini informatori în jur, nu?

H.F.: Da, da, da. Erau însă oricum nişte situaţii nostime la şcoală, cum că dacă într-o seară se vorbea despre situaţia mea sau despre mine sau se citea

vreo poezie la „Europa Liberă” am observat când m-am dus următoarea zi la şcoală cum unii mă văd şi fac tur numai ca să nu mă vadă, fiindcă n-au ştiut ce să spună, iar alţii, când m-au văzut, singuri au venit şi m-au felicitat şi era foarte interesant cum au reacţionat ceilalţi.

D.I.: Oamenii reacţionau după caracter, ca întotdeauna. Dar unul dintre lucrurile ridicole de atunci era: cât mai mulţi prieteni, cu atât mai mulţi informatori.

H.F.: Da, şi datorită faptului că am avut puţini prieteni la Piteşti am avut şi puţini informatori. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu ceilalţi, ştiu că erau vreo trei familii cu care m-am întâlnit mai des. Una cred că a fost informatoare, iar la două au început să cerceteze pe unde lucrează, astea sunt la dosar, terțe persoane.

D.I.: Da, erau relaţiile dvs. şi toţi cei din jur deveneau la rândul lor urmăriţi. Aţi mai suferit ceva înainte de plecare, vreo agresiune sau vreo intimidare?

H.F.: Nu, nu. A fost așa o pace și așa o liniște. Au mai încercat o dată să mă intimideze la Piteşti, în '87, fiindcă eu refuzasem să fac, când eram şi diriginte, orele de educaţie politică şi îi trimiteam pe elevi să joace fotbal, pur şi simplu refuzam să fac aceste ore. Ceea ce pentru colegii mei de la şcoală iar a fost foarte complicat, fiindcă ei au zis: „Noi toţi facem această murdărie, de ce nu poți face și tu?” Și asta era și înainte de depunerea actelor de plecare. Deci era destul de complicată câteodată situaţia. Şi m-au mai chemat o dată…

D.I.: Credeți că erau vexaţi sau vă priveau ca pe un fel de privilegiat?

H.F.: Da, da.

D.I.: Ei nu aveau, totuşi, nici un sprijin.

H.F.: Nu aveau sprijin şi nici nu s-au gândit cândva să spună la ceva nu.

D.I.: Şi nici nu aveau acea putere de a se solidariza.

Şi Securitatea şi Stasi

După ce aţi plecat în Germania, mi-aţi spus mai devreme că şi acolo v-a urmărit Securitatea. Au folosit aceleaşi metode, bănuiesc: reţeaua informativă etc.

H.F.: A fost mai complicat, adică există mai puţine documente.

D.I.: Acolo ce ne puteţi spune notabil despre ceea ce ştiaţi cu certitudine? Știați că erați urmărit de Securitate?

H.F.: Și nu numai de Securitate, ci și de Stasi din R.D.G. Am plecat în R.F.G., însă stând în Berlinul de Vest, am luat imediat contact cu opoziția din Berlinul de Est şi m-am implicat şi acolo. Acum ştiu şi multe lucruri din dosarele Stasi, pe care le-am citit acum 10 ani.

D.I.: V-aţi văzut şi dosarul de la Stasi?

H.F.: Da, da. Care este pe perioada '87-'89. Încă în 4 noiembrie '89, când

era mare demonstraţie pe Alexanderplatz, în Berlinul de Est, mi-au mai făcut o notă la dosar pentru interdicţia de a intra în R.D.G. în următorii 5 ani. (râde tare).

D.I.: Până când n-a mai fost R.D.G.

H.F.: În 4 noiembrie era chestiunea asta şi în 9 noiembrie au căzut zidurile. Deci 5 zile înainte.

D.I.: Ce alte elemente de noutate aţi văzut în dosar? Dosarul făcut de Securitate este complet?

H.F.: Nu. Şi am şi dovezi că nu este complet, fiindcă am file de dosar, din dosarele colegilor mei, în care vorbesc despre măsuri împotriva mea, unde scrie, copia este în dosarul meu şi în dosar nu este. Sau o sursă a venit la Berlinul de Vest, în 1988, pare-mi-se, o fostă prietenă a lui Herta Müller, trimisă ca sursă şi scrie despre mine o chestiune în care două propoziţii sunt şterse şi-aş fi fost curios ce scria acolo. Şi scrie că un exemplar se află la „Florin" - aşa ştiam dinainte de acest nume conspirativ -, dar această hârtie nu se află la mine în dosar. Deci sunt multe lucruri care lipsesc.

D.I.: Sunt multe şi sunt convinsă că lipsesc foarte multe, dar ce sentimente aţi avut citind dosarul?

H.F.: Ca şi acum, după o zi de citire, oboseală enormă.

D.I.: Oboseala amintirii, a readucerii atmosferei sau ce anume?

H.F.: Oboseala enormă că a revenit toată atmosfera aceea. Trebuie să spun că sunt două lumi paralele. N-am fost de 12 ani în România şi-acum după 12 ani în Bucureşti să mă reîntâlnesc cu prieteni, însă în ce priveşte lectura dosarului nici o secundă n-am avut un sentiment de a avea nevoia de a mă răzbuna. Sunt curios de unele lucruri, mă interesează cum a funcţionat să vină într-o atât de intimă apropiere, cu ce persoane, cu ce mijloace.

D.I.: Vă referiţi la deconspirarea multitudinii de informatori din dosarul dvs., care deconspirare ar aduce o reaşezare a planurilor?

H.F.: Da. Şi citesc din multe note pe care le dau sursele că nu vor să-mi facă nici un rău.

D.I.: Care e proporţia?

H.F.: Fifty-fifty.

D.I.: Dar ce aduce nou în istoria dvs. personală? Din ce-i la vedere, nu mă refer la ce este conspirat, acoperit?

H.F.: Sunt clarificate unele lucruri, adică mici episoade care nu s-au întâmplat aşa cum le ştiu eu, ci erau puţin mai altfel. Adică faptele erau aşa, dar motivul pentru care s-a întâmplat un lucru nu este acela pe care-l ştiam eu. Şi mai trebuie încă o dată să stau liniştit şi să-mi rememorez tot ce s-a întâmplat. E complicat să spun limpede acum ce mi-a adus lectura dosarului.

D.I.: Fiindcă dvs. înşivă nu v-aţi limpezit. Dar ce v-a adus nou? Aţi aflat ceva despre persoane dragi sau alte persoane?

H.F.: Am aflat ceva despre fratele meu, că un lucru e clar că a fost la contrainformaţii, am aflat că soacra mea de atunci fusese informator.

D.I.: Din ce perioadă?

H.F.: După ce plecasem deja în Germania. A scris tot ce i-a cerut Securitatea ei să ne scrie.

D.I.: Rămăsese în ţară?

H.F.: Da, rămăsese în ţară.

Aufklärung

H.F.: N-am aflat nimic despre unele măsuri care mă interesau, de exemplu despre anul '88, când atât eu, cât şi Herta Müller, Richard Wagner, William Totok, am primit scrisori de ameninţare cu moartea din partea unei organizaţii, „Fiii lui Avram Iancu", şi erau trimise din Viena scrisorile, deci era clar că e Securitatea, nimic nu scrie în dosar. În anul următor îmi ia foc locuinţa în Berlin, în timp ce dormeam în locuinţă, în nişte condiţii foarte dubioase a avut loc acest incendiu. În seara dinainte încercase cineva cu o foaie atârnată de un fir, cum se poate introduce o foaie, întâi cu foaia pură şi pe urmă, în acelaşi loc în faţa ferestrei, au constatat pompierii că acolo a izbucnit focul.

D.I.: Deci s-a presupus că a fost un atentat?

H.F.: Da. Şi a luat foc toată locuinţa, până-n birou în partea cealaltă. Am ieşit în ultima secundă din locuinţă, că ne-am trezit de abia când, din cauza presiunii, au zburat ferestrele din perete. De asta aş fi dorit să aflu mai multe lucruri. Deci nu sunt satisfăcut total în urma acestei lecturi… Am aflat şi multe despre cum a funcţionat Securitatea, eu niciodată n-aş fi crezut că sunt atât de important, după cum se pare după ce citesc acest dosar. Pentru mine are şi o dimensiune umoristică, exagerez acum, dar n-aş fi crezut niciodată că investesc microfoane într-o locuinţă insalubră… Dar pe de altă parte s-a simţit şi ce vor, eu acum mi-am dat seama că plecarea mea din România a fost dirijată perfect de către Securitate, fiindcă există de exemplu nişte note între securiştii din Bucureşti, Argeş, Timişoara, în care se scrie să nu mi se mai trimeată surse care să mă facă suspicios că ar fi surse şi în nici un caz să nu se mai prezinte vreunul dintre organele lor la mine, ca să nu cred că din cauza lor plec. Ei voiau să plec cu o părere mai plăcută.

D.I.: Chiar şi starea aceea de acalmie, acele 8-9 luni de acalmie, de la cererea dvs., când spuneaţi că totul s-a aşezat, v-au dat postul înapoi, arată mulţumirea că scapă. Era o manieră a Securităţii de a scăpa.

H.F.: Ei voiau să scape.

D.I.: Era o formă de a expulza, dar fără scandal.

H.F.: Exact, eu m-am simţit expulzat. Eu când sunt întrebat în Germania cum am plecat, zic că am fost expulzat, fiindcă eu m-am simţit expulzat.

Însă ei ce greşeală au făcut? N-au crezut că în Germania noi începem într-o aşa măsură activităţile pentru drepturile omului din România. Eu am coordonat în '88 şi '89 Ziua Internaţională Pentru Drepturile Omului Din România, *Aktionstage Rumänien*, la 15 noiembrie, când era comemorarea Braşov. Şi am organizat de la Sidney până la New York, prin toată lumea, Paris, în toate ţările, acţiuni împotriva sistematizărilor, acţiuni împotriva violării drepturilor omului în România. Am înfiinţat după aceea fundaţia *Heinrich Böll* împreună cu politicieni din toate partidele, printre care şi Petra Kelly şi alţii, un comitet al drepturilor omului în România, pe care l-am coordonat pe urmă, în ultimii ani, şi ca profesie şi asta nu le-a plăcut. Şi de aceea ei au încercat să submineze tot. Când mă gândesc câţi inşi pe care nu-i ştiu, au încercat să-i trimită sau i-au trimis în Germania să mă compromită, să publice lucruri compromiţătoare despre mine, să mă descurajeze, pe de altă parte să mă convingă să scriu literatură şi să nu mai fac politică.

D.I.: Cum v-au compromis? Au răspândit zvonul că sunteţi informatorul Securităţii?

H.F.: Nu, asta n-au reuşit, dar au răspândit zvonul în *Landsmanschaft*, în organizaţiile şvăbeşti, care oricum nu mă interesau prea mult, că aş fi comunist. Şi ce? Nu, n-au reuşit să mă compromită. Eu nu voiam să fac agitaţie în cadrul şvabilor - aici ei au confundat un lucru -, ci în viaţa publică germană, nu în minoritatea, adică în cadrul restrâns al lumii saşilor şi şvabilor din România.

D.I.: Acum dvs. aţi venit după 12 ani în România, special ca să vă vedeţi dosarul de Securitate?

H.F.: Da.

D.I.: De ce a fost atât de important să vă vedeţi dosarul de Securitate?

H.F.: Fiindcă vreau să ştiu totul. Aşa cum vreau să fiu sincer, vreau să ştiu şi tot ce ştiu alţii sau ce au ştiut alţii despre mine sau ce au gândit alţii despre mine. Este o chestiune foarte importantă şi pentru – sunt obosit, aşa că nu-mi vin toate cuvintele în limba română – pentru, în germană se spune *Aufklärung*, pentru a vedea totul limpede, limpezire, iluminare a totului, dar şi în detaliu. Este enorm de important. Fiindcă nu vreau să existe nici o enigmă şi eu sunt, de exemplu, de acord, chiar dacă n-aş fi citit dosarul aş fi zis de la bun început, fără nicio ştergere neagră poate fi pus la dispoziţia oricui, şi dvs. v-am zis, puteţi să-l citiţi fără probleme. Eu nu am probleme, fiindcă eu ştiu că un singur lucru poate să însănătoşească tot ce a fost murdar aici, atât în România, cât şi în R.D.G., peste tot unde au fost dictaturi: limpezirea şi clarificarea lucrurilor fără a începe din nou să se ascundă ceva. Ce mă interesează pe mine dacă scrie acolo că am băut mult alcool, ce mă interesează pe mine dacă acolo scrie că am fost cu una sau altă fată? Asta a fost viaţa mea pe atunci.

D.I.: Şi chiar cine le citeşte le poate privi cu oarecare îndoială. Am discutat mai devreme despre morala proletară, care exagera nişte nimicuri şi

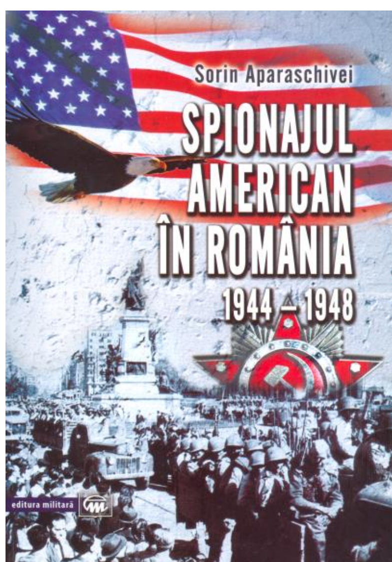
inventa vinovății fără vină.

H.F.: Sunt şi acolo lucruri exagerate, cum că aş fi băut atât de mult că n-aş mai fi putut să fac redacţia ziarului, ceea ce nu e adevărat. Din motive politice mi s-a luat din mână redacţia revistei „Forum Studenţesc". Dar, zic pentru mine foarte important: eu pot să trăiesc cu ceea ce am făcut atunci.

Interviu luat de Dana Iamandi la data de 12 noiembrie 2008, în cabinetul de la C.N.S.A.S. al d-lui Constantin Ticu Dumitrescu.

V. Recenzii. Note de lectură

Sorin Aparaschivei, *Spionajul american în România (1944-1948)*, Bucureşti, Editura Militară, 2013, 343 p.

În general, în istoriografia română post-decembristă s-a încetăţenit opinia că toate acuzaţiile de spionaj formulate în perioada regimului comunist au fost simple invenţii, înscenări „fabricate în birourile Ministerului de Interne”[1], informaţiile transmise către reprezentanţi ai S.U.A., Angliei sau altor state occidentale neconstituind secrete de stat[2]. De asemenea, toţi românii care colectau şi furnizau informaţii diverse către ofiţerii şi diplomaţii americani prezenţi în România în anii 1944-1948 erau prezentaţi, aproape fără excepţie, drept patrioţi, deosebit de ataşaţi de valorile democraţiei autentice, activitatea lor neputând fi definită, în nici un chip, drept spionaj. Probabil că, în concepţia multora dintre autorii care au promovat astfel de opinii, pentru a fi spion trebuie să fii un tip atletic, şarmant, bine garnisit cu echipamente *hi-tech*, expert în arte marţiale şi în arme de foc şi, eventual, consumator constant de votcă-martini, „shaken, not stirred”!

Având în vedere această stare de fapt, evident că o carte precum cea a domnului Sorin Aparaschivei reţine atenţia încă de la simpla lectură a titlului. Credem că nu greşim dacă afirmăm că este primul volum publicat în România post-comunistă în care, depăşindu-se o pudibonderie greu de înţeles, se afirmă tranşant că, în mod firesc şi legitim, Statele Unite ale Americii au desfăşurat activităţi informative pe teritoriul românesc, preocupate fiind să elaboreze o strategie de securitate în măsură să permită „combaterea comunismului, a influenţei mondiale a Uniunii Sovietice şi sateliţilor ei” (p. 13)[3].

---

[1] Şerban Rădulescu-Zoner, *Primul mare proces politic după lăsarea „Cortinei de Fier” (I. Bujoiu, Max Auschnitt, Gh. Manu, Alex. Balş ş.a.). Studiu de caz*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 6. Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmaţiei (19-21 iunie 1998)”, Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1998, p. 393.

[2] De exemplu, pentru Şerban Rădulescu-Zoner, informaţiile referitoare la posibilităţile şi programele de producţie ale Uzinelor Astra şi Reşiţa, solicitate lui Popp, Mărgineanu, Bujoiu, Balş de un membru al Misiunii Americane, nu reprezentau un act de spionaj întrucât „se refereau la mari întreprinderi industriale conduse de ei înşişi” – *ibidem*, p. 391.

[3] Trebuie remarcat că, uneori, autorul pare el însuşi intimidat de propria abordare, simţind nevoia unui *bemol*: „A fost sau nu a fost spionaj american în România? Este o întrebare grea” (p. 15).

Această situaţie îl îndreptăţeşte pe autorul volumului prezentat aici să menţioneze faptul că, în istoria *intelligence*-ului românesc, perioada 1944-1948 este considerată „evul mediu întunecat" (p. 14). Lucrurile sunt cu atât mai greu de înţeles, cu cât, referitor la politica Statelor Unite ale Americii faţă de România în perioada 1944-1948, există deja o serie de lucrări solide[4], documentate, care reliefează suficient de multe laturi ale acestei perioade, deosebit de complexe, de început a Războiului Rece. În plus, trebuie subliniat faptul că, chiar dacă istoriografia română post-comunistă a evitat subiectul, o serie de informaţii despre operaţiunile sub acoperire derulate de S.U.A. în România sunt disponibile cercetătorilor de mai multă vreme[5].

În acest peisaj istoriografic, domnul Sorin Aparaschivei are meritul de a propune cititorilor o lucrare elaborată în temeiul studierii pline de acribie a numeroase documente inedite din fondurile Arhivelor Naţionale ale României, arhivelor Serviciului Român de Informaţii, dar şi a unor documente păstrate în arhiva C.I.A., în arhiva Muzeului „Franklin Delano Roosevelt" sau în fondurile gestionate de *National Archives and Records Administration*. Pentru a ilustra determinarea şi minuţiozitatea autorului credem că este suficient să amintim faptul că cca. 600 de file din Arhiva Centrală a Serviciului Român de Informaţii au fost declasificate la cererea personală a acestuia.

Structurată pe şapte capitole şi beneficiind de nouă anexe extrem de interesante, precum şi de o bibliografie vastă, lucrarea analizează interesul serviciilor informative americane pentru România prin delimitarea a trei etape, bine delimitate cronologic: 1) perioada de până la 23 august 1944; 2) perioada 23 august 1944 – 6 martie 1945; 3) perioada de după instalarea guvernului Groza până în anul 1948.

Analiza domnului Sorin Aparaschivei demonstrează, fără putinţă de tăgadă, faptul că, dacă România s-a aflat pe agenda serviciilor de informaţii americane, acest lucru se explică nu atât prin interesul intrinsec faţă de ţara noastră, cât prin „posibilitatea unică ce se oferea americanilor de a studia noul inamic de moarte al Americii": Uniunea Sovietică. Prezenţa masivă a Armatei Roşii pe teritoriul României şi eforturile de instalare a unui regim politic comunist au impus ţara noastră drept „«vioara

[4] Joseph Harrington, Bruce Courteney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian relation. 1940-1990*, Boulder, California, East European Monographs, 1991 (tradusă în limba română de Mihaela Sadovschi şi publicată de Institutul European din Iaşi în 2002); Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane. 1944-1947,* Bucureşti, Editura Iconica, 1993; Paul D. Quinlan, *Ciocnire deasupra României. Politica anglo-americană faţă de România. 1938-1947,* traducere de Gh. Onişoru, Iaşi, Centrul de Studii Româneşti, 1995; Elizabeth Hazard, *Cold War Crucible: United States Foreign Policy and the Conflict in Romania. 1943-1953*, Boulder, California, East European Monographs, 1996; C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997; Daniel M. Pennell, *Politica americană faţă de România între 1944-1948*, în Romulus Rusan (ed.), „Analele Sighet 6. Anul 1948 – instituţionalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmaţiei (19-21 iunie 1998)", Bucureşti, Fundaţia Academia Civică, 1998, pp. 716-719.

[5] Peter Grose, *Operation Rollback. America's Secret War Behind the Iron Curtain*, Boston, Houghton Mifflin, 2000; Gregory Mitrovich, *Undermining the Kremlin*, Ithaca: Cornell University Press, 2000; Scott Lucas, *Freedom's War*, New York, New York University Press, 1999.

întâi» a spionajului american în regiune" (p. 15), teritoriul național devenind „o adevărată placă turnantă între Occident și Orient".

Derularea investigației istoriografice întreprinsă de autor este una logică, judicios gândită și argumentată. Astfel, în primul capitol sunt prezentate organizarea și structura Serviciului Special de Informații în perioada 1944-48, ca principală structură informativă a statului român, în paralel cu evoluția instituțională petrecută în domeniul *intelligence*-ului american, analizându-se succint trecerea de la *Office of Strategic Services* (O.S.S.) la *Central Intelligence Agency* (C.I.A.), trecere echivalată cu o depășire a „etapei provincialismului" (p. 27).

Cel de-al doilea capitol prezintă, pe larg, evoluția organizării serviciului informativ american din România, acordându-i, pe bună dreptate, un loc privilegiat lui Frank Gardiner Wisner. Informațiile și experiența acumulate de acesta în România l-au transformat într-unul din personajele-cheie în elaborarea strategiilor americane din primii ani ai Războiului Rece, astfel încât, ulterior, Allen Dulles îl putea gratula, din postura de director al C.I.A., cu cuvintele: „Tu ești cel care ne-ai deschis ochii!" (p. 69).

Pe parcursul aceluiași capitol este analizat și explicat procesul de „emancipare" a structurilor americane din raportul de dependență față de rezidențele britanice, precum și scurta perioadă de colaborare a agenților americani cu instituțiile statului român (23 august 1944 – 6 martie 1945), etapă apreciată drept „perioada de glorie a misiunii O.S.S." (p. 301). „Centrul de greutate" al analizei este plasat, după cum era și firesc, în perioada de după 6 martie 1945, când a devenit evident pentru factorii de decizie că „era nevoie ca Washington să-și regândească organizarea agenturii informative pe noi baze conceptuale" (p. 80).

Capitolul al III-lea este consacrat analizării detaliate a obiectivelor și direcțiilor de acțiune ale serviciului informativ american, acestea fiind grupate pe trei mari domenii: politic, economic și militar. Evident, cel din urmă domeniu este defalcat pe obiectivele din zona de prezență, dotare și mișcare a Armatei Roșii pe teritoriul României și pe problemele care vizau structura, dotarea, moralul, capacitatea combativă a Armatei Române. Interesant de remarcat faptul că problemele Dunării, văzute ca parte integrantă a complexului geostrategic Dunăre – Deltă – Dobrogea, au reprezentat un alt „obiectiv de maxim interes pentru serviciile informative americane" (p. 160).

Deși mai „tehnic", capitolul al IV-lea al lucrării se dovedește deosebit de instructiv nu doar pentru istoricii specializați în servicii secrete, ci și pentru publicul larg, care își poate îmbogăți cultura de securitate cu informații de primă mână despre arsenalul și metodele folosite de serviciile de informații. Aici se regăsesc date inedite despre modalitățile de recrutare, instructajul agenților, constituirea rețelelor informative, metode de legendare și acoperire a activității de culegere de informații, sisteme personale și impersonale de legătură etc.

Nu mai puțin interesant ni s-a părut capitolul intitulat „Activitatea de propagandă", pe parcursul acestuia autorul asumându-și din nou încălcarea unor adevărate *tabuu*-uri istoriografice. Astfel, după prezentarea scopurilor strategice și a obiectivelor tactice ale activității americane de propagandă, sunt trecute în revistă mijloacele culturale utilizate (Asociația Y.M.C.A., Asociația „Amicii Statelor Unite", American Library), dar și rolul jucat de unele culte religioase.

Ca o continuare a capitolului precedent, capitolul al VI-lea este dedicat în întregime prezentării modului de organizare şi a activităţii Oficiului de Informaţii al Statelor Unite la Bucureşti. De un interes aparte ni s-au părut a fi legăturile Oficiului de Informaţii cu Departamentul de Stat, „Vocea Americii" şi „Radio Europa Liberă". De altfel, reţinusem deja aprecierea conform căreia „pentru activităţi de propagandă şi influenţarea populaţiei din acest spaţiu şi cel limitrof, spionajul american a dezvoltat cel mai amplu şi costisitor program din istoria C.I.A., posturile de radio «Vocea Americii», «Europa Liberă», «Radio Libertatea», precum şi Comitetul Europa Liberă" (p. 16). În acest sens, C.I.A. descria „Europa Liberă" şi „Radio Libertatea" în următorii termeni: „cele mai vechi, cele mai extinse, cele mai scumpe şi, probabil, cele mai de succes acţiuni desfăşurate sub acoperire împotriva Uniunii Sovietice şi a Estului Europei […]. Din 1949 şi până în 1971, mii de persoane au lucrat pentru respectivele posturi de radio, contribuabilii americani plătind peste 465 milioane de dolari, însă adevărata contribuţie financiară a guvernului american a rămas şi astăzi învăluită de mister şi intrigă" (p. 252).

Ultimul capitol al lucrării, dedicat activităţilor subversive desfăşurate sau sprijinite de serviciul informativ american, debutează prin precizări terminologice asupra terorismului, sabotajului, defetismului, spionajului şi acţiunilor contrarevoluţionare. Substanţa acestei diviziuni a volumului este conferită de prezentarea activităţii subversive desfăşurată de Mişcarea Legionară, de partidele „istorice", de „Mişcarea Naţională de Rezistenţă". Finalul capitolului este reprezentat de prezentarea „telegrafică" a nu mai puţin de 20 de cazuri de „spionaj şi contraspionaj" (cazul generalului Aurel Aldea, cazul generalului Carlaonţ, „Cabinetul Negru de la Externe" ş.a.m.d.)

Concluziile volumului sunt concentrate în cele şase pagini ale *Încheierii*, impunându-se atenţiei faptul că „agenţii americani din ţara noastră au fost printre primii oficiali ai S.U.A. care au înţeles că sovieticii şi acţiunilor lor nu pot fi combătute decât prin utilizarea aceloraşi mijloace clandestine de acţiune şi subversiune" (p. 305). Potrivit autorului, rapoartele acestora au determinat Washingtonul să elaboreze o strategie „prin care ţara noastră urma să fie determinată să treacă de partea Vestului", aceasta înglobând „toate componentele subversive ale Războiului Rece: lovitură de stat, subminare, propagandă etc." (p. 304). Împărtăşind aceste opinii, nu putem să adăugăm decât că strategia a fost una de uzură, roadele ei fiind culese abia după patru decenii de la elaborare, o perioadă scurtă la scara istoriei, dar mult prea lungă pentru numeroşi români care şi-au petrecut ultimii ani din viaţă scrutând zările după avioanele americane eliberatoare de comunism.

Lectura volumului conduce cititorul spre certitudinea faptului că, în sfârşit, o semnificativă „pată albă" a istoriografiei noastre a fost acoperită de o investigaţie profesionistă. Lucrarea domnului Sorin Aparaschivei poate fi apreciată, în ansamblul său, ca o reuşită deplină, rigoarea investigaţiei istorice fiind în mod fericit completată de un stil narativ plăcut, cu o bună dozare a suspansului, transformând lectura istorică într-o veritabilă relaxare. În plus, volumul a beneficiat de profesionalismul celor de la Editura Militară, astfel că şi ţinuta grafică este una de excepţie. Nu ne rămâne decât să aşteptăm următorul volum al domnului Aparaschivei!

Florian Banu

Dan Raviv, Yossi Melman, *Spioni împotriva Armaghedonului. Războaiele secrete ale Israelului*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, Bucureşti, Meteor Publishing, 2013, 496 p.

„Istoria nu este scrisă, istoria este creată!". Aceste cuvinte ale lui David Ben Gurion s-ar putea constitui într-o deviză a serviciilor israeliene de informaţii, structuri secrete de a căror eficienţă a depins existenţa Israelului într-o măsură mai mare decât în cazul oricărui alt stat.

În general, publicul larg, atunci când întâlneşte sintagma „servicii secrete israeliene", se gândeşte, automat, la *Mossad* – probabil cel mai cunoscut brand israelian în plan mondial. Puţini ştiu însă că denumirea exactă a acestui redutabil serviciu este *HaMossad l'Modi'in u'l'Tafkidim Meyuchadim* (în ebraică: המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים) şi că o traducere aproximativă ar fi „Institutul de Informaţii şi Operaţiuni Speciale". Încă şi mai puţini cunosc faptul că *Mossad*-ul nu este singurul serviciu de informaţii al Israelului, ci face parte dintr-o comunitate mai largă, ai cărei membri dovedesc un profesionalism la fel de mare ca cei din *Mossad*.

Şi aceasta în pofida faptului că bibliografia în domeniu, în plan mondial, este una considerabilă. În cazul lucrărilor în limba română, fără a se putea afirma că situaţia este identică, sunt disponibile, totuşi, o serie de volume în măsură să lămurească, în linii generale, cititorul dornic să ştie mai multe despre *Mossad*[6]. Cu toate acestea, particularităţile societăţii şi ale statului israelian, secretele din spatele nesfârşitului şir de victorii repurtate împotriva inamicilor, indiferent de forţa şi specificul acestora, continuă să fie prea puţin cunoscute şi, ca orice mister, să exercite o atracţie deosebită.

În acest context, o lucrare ca cea realizată de Dan Raviv şi Yossi Melman, reporteri şi editorialişti cu o reputaţie profesională bine consolidată şi cu o cunoaştere

---

[6] Victor Ostrovsky, Claire Hoy, *Mossad. „Academia înşelăciunii": devenirea şi sfârşitul unui agent al Mossad-ului*, traducere din limba engleză de Mihai Stan, Bucureşti, Editura Globus, 1993; Gordon Thomas, *Istoria secretă a Mossad-ului: spionii lui Ghedeon*, traducere de Alexandra Dovăncescu, prefaţă, note, comentarii şi anexe de Victor Ionescu, Bucureşti, Editura ALLFA, 2003; Cristian Troncotă, Horaţiu Blidaru, *Careul de aşi: serviciile secrete ale Marii Britanii, S.U.A., Rusiei, Israelului: o cronică a frontului secret la răspântie de milenii*, Bucureşti, Editura Elion, 2003; Teşu Solomovici, *Istoria serviciilor secrete israeliene: Mossad, Sin-Bet, Aman*, Bucureşti, Editura Teşu, 2006; Efraim Halevy, *Omul din umbră: în culisele crizei din Orientul Mijlociu împreună cu omul care a condus Mossadul*, traducere din limba engleză Irina Tudor Dumitrescu, Bucureşti, RAO International Publishing Company, 2007; Eric Frattini, *Mossad, mânia Israelului*, traducere din limba spaniolă de Ruxandra Luca, Bucureşti, Editura Tritonic, 2009; Eric Frattini, *Mossad: fabrica de fantome*, traducere din limba spaniolă de Andra Enescu, cuv. înainte de Tiberiu Troncotă, Bucureşti, Editura Tritonic, 2009.

nuanţată a evoluţiilor din întreg Orientul Mijlociu, nu poate decât să se bucure de un real interes atât din partea profesioniştilor lumii informaţiilor şi a istoricilor, cât şi a publicului larg.

Structurată în nu mai puţin de 25 de capitole, de dimensiuni reduse (15-20 de pagini), lucrarea pe care o prezentăm în rândurile de faţă este scrisă într-un ritm alert, marcat de formaţia profesională a autorilor, dublat de o precizie remarcabilă a datelor şi informaţiilor puse în pagină.

Gândit ca un proiect menit „să proiecteze lumină asupra adevăratei naturi a serviciilor de informaţii israeliene, examinându-i dezvoltarea – de la începuturi până în prezent – prin prisma istoriei unice a ţării" (p. 11), demersul celor doi autori se constituie într-o excelentă ilustrare a spuselor lui Efraim Halevy, fost director al *Mossad*-ului: „se poate face orice!".

Pe lângă o prezentare a genezei serviciilor israeliene de informaţii, volumul aruncă lumină asupra unor aspecte greşit înţelese sau, mai mult, necunoscute deloc publicului larg. Astfel, autorii reuşesc să elimine percepţia greşită asupra *Mossad*-ului, ca unic „vârf de lance" al *intelligence*-ului evreiesc, plasându-l la locul cuvenit, alături de *Shin Bet*[7], serviciul de informaţii/contrainformaţii interne, şi de structura de informaţii a Armatei israeliene, *Aman* (acronimul pentru *Agaf ha-Modi'in*). În acest context, este scos în evidenţă faptul că serviciul militar de informaţii, şi nu *Mossad*-ul, „dispune de cele mai importante resurse financiare şi umane şi contribuie cel mai mult la apărarea naţională a ţării" (p. 10).

În plus, lucrarea dezvăluie o serie de informaţii despre două componente „mai mici şi mai specializate" ale apărării secrete a Israelului. Prima dintre acestea, un serviciu pentru imigrări clandestine[8], are misiunea de a-i ajuta pe evrei să exercite *Legea Reîntoarcerii* pe tărâmul străvechi al poporului lor şi îi protejează când au necazuri în afara graniţelor Israelului. Cea de-a doua componentă, *Lakam* (*Lishka le-Kishrei Mada* – Biroul de Legături pentru Probleme Ştiinţifice – p. 86), lansată sub acoperirea unor „legături pe probleme ştiinţifice" şi desfiinţată oficial după ce, în 1985, Jonathan Pollard a fost depistat în S.U.A. ca spion al Israelului[9], a avut ca misiune construirea şi protejarea „celui mai important instrument de intimidare al Israelului: arma nucleară, secretă şi neconfirmată oficial" (p. 10).

---

[7] Cunoscut, iniţial, şi sub numele de *Sabak* (acronim pentru *Sherut ha-Bitachon ha-Klali* – Serviciul General de Securitate), serviciul a fost desemnat ulterior după primele două iniţiale în ebraică: Shin Bet.

[8] Creat încă înainte de câştigarea independenţei statului Israel, acest serviciu a purtat numele de *Ha-Mossad le-Aliyah Bet* – Institutul pentru Aliyah B. La începutul anilor '50 a fost desfiinţat şi atribuţiile sale au fost preluate de unitatea *Bitzur* (Fortificaţia), din cadrul *Mossad*-ului, şi de noua agenţie secretă – *Nativ* (Poteca) (p. 51 şi p. 252).

[9] Jonathan Jay Pollard este singurul cetăţean american condamnat pe viaţă pentru spionaj în favoarea unui aliat al S.U.A. Pollard, născut la 7 august 1954, a fost recrutat de Aviem Sella, veteran al Forţelor Aeriene Israeliene, pe vremea când lucra ca analist în cadrul aşa-numitei Task Force 168, o structură a Naval Intelligence Command. Arestat la 21 noiembrie 1985, în momentul când încerca să intre în Ambasada Israelului din Washington D.C., Pollard a fost condamnat la închisoare pe viaţă pentru spionaj, în 4 martie 1987. Cazul său a produs o tensionare fără precedent a relaţiilor dintre S.U.A. şi Israel.

Demn de remarcat este şi faptul că cei doi autori fac cititorului o promisiune mai mult decât incitantă (de altfel, respectată!), şi anume că lucrarea lor „va dezvălui mai mult decât a acceptat Israelul să declare public despre folosirea asasinatelor ca instrument de luptă, despre distrugerea în 2007 a unui reactor nuclear din Siria şi despre sabotaje şi crime având ca scop înăbuşirea ambiţiilor nucleare ale Iranului" (p. 11)[10].

Un alt aspect delicat, care nu a fost ocolit de autori, este reprezentat de „contradicţia inerentă între democraţie şi modalităţile secrete de apărare" (p. 11), contradicţie accentuată în cazul israelian de faptul că, încă din 1948, „liderii israelieni au adoptat ca principiu călăuzitor ideea că se găsesc cu spatele la zid" (p. 12), iar astăzi „conducătorii israelieni continuă să se considere zilnic în război" (p. 11).

Fără a mai insista asupra detaliilor extrem de incitante ale unor operaţiuni strălucite, precum obţinerea raportului secret prezentat de Hruşciov la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S.[11], răpirea lui Eichmann din Argentina, transformarea regelui Abdullah ibn Hussein al Iordaniei într-un „agent de influenţă", „plătit cu mii de dolari pentru serviciile făcute", crearea, în anii '50, a reţelei de cooperare „Trident"[12], vom insista doar asupra a două aspecte abordate de autori, având legătură directă cu România.

Primul dintre acestea se referă la „alianţa strategică" dintre serviciile secrete israeliene şi C.I.A. Fundamentată în mai 1951, în timpul vizitei lui David Ben-Gurion în Statele Unite, această relaţie s-a transformat, treptat, într-o „legătură inextricabilă", „manifestată printr-o lungă serie de misiuni comune, situaţii periculoase şi opţiuni politice care s-a extins până la problemele actuale" (p. 57). Ca rezultat, inamicii celor două state au ajuns să considere că cele două naţiuni „formează o singură entitate".

Totuşi, la vremea când s-au pus bazele acestei alianţe, colaborarea israeliano-americană părea foarte improbabilă. Condus de partide de stânga, Israelul era privit ca un stat socialist, kibbutz-urile fiind „întruparea unui vis marxist", iar Uniunea Sovietică şi sateliţii săi numărându-se printre primii prieteni ai Israelului.

Pragmatismul american a învins însă aceste reticenţe, iar James Jesus Angleton, şeful diviziei de contraspionaj a C.I.A. în perioada 1954-1975, în căutare disperată de informaţii de dincolo de „Cortina de Fier", a descoperit că „cele mai bune surse de

---

[10] Folosirea viruşilor informatici *Stuxnet* şi *Duqu* pentru blocarea centrifugelor de îmbogăţire a uraniului de la Natanz, asasinarea a cinci savanţi iranieni de vârf între anii 2007-2011, racolarea de agenţi importanţi din conducerea Iranului, declanşarea războiului psihologic pentru a stârni tulburări în Iran, compromiterea lui Mohamed ElBaradei, directorul general al Agenţiei Internaţionale pentru Energie Atomică a O.N.U., sunt doar câteva din acţiunile realizate de serviciile israeliene pentru a stopa programul nuclear iranian, relatate ca într-un roman poliţist pe mai bine de 20 de pagini ale volumului (pp. 16-42).

[11] Victor Grayevski (Spielman), senior editor al agenţiei naţionale de ştiri a Poloniei, personajul care a obţinut raportul (cu ajutorul Luciei Baranowsy, secretară a lui Edward Ochab, secretarul general al Partidului Muncitoresc Unit Polonez), avea să declare ulterior: „Polonia nu-mi făcuse nici un rău, dar inima mea era de partea Israelului şi doream să fiu de ajutor. (…) Am acţionat mânat de un impuls care provenea din legătura mea cu Israelul. Era cadoul unui viitor emigrant pentru statul Israel" (p. 69).

[12] *Mossad*-ul colabora cu Serviciul de Securitate Naţională al Turciei – TNSS şi cu faimosul serviciu secret *Savak* din Iran (pp. 77-78).

informaţii erau agenţii Aliyah B din Italia, foarte activi în ceea ce priveşte aducerea clandestină de evrei în ţara numită pe atunci Palestina" (p. 59). Angleton şi C.I.A. au fost convinşi de omologii evrei că nu trebuie să se teamă de noii imigranţi (priviţi ca potenţiali spioni sovietici), ci, mai degrabă, să-i folosească: „la urma urmelor, acei evrei făceau parte din toate păturile sociale ale Uniunii Sovietice şi deţineau cunoştinţe vaste din domeniile militar, ştiinţific, economic şi politic" (p. 60).

Israelul îi chestiona amănunţit pe noii sosiţi şi a început să transmită informaţii şi Statelor Unite. Programul, purtând numele de cod „Operaţiunea Balsam", a pus Israelul în postura de a livra C.I.A.-ului aşa-zise „materiale fierbinţi", deşi, „în realitate, nu erau decât resturi uşor încălzite" (p. 61).

Americanii, însă, erau „foarte entuziaşti", fiind încântaţi de informaţiile primite. De altfel, natura acestor informaţii era extraordinar de diversă, în măsură să contureze noţiunea de „spionaj total". Un fost oficial israelian recunoştea că, uneori, erau şi ei surprinşi de informaţiile solicitate: „uneori nu înţelegeam de ce aveau nevoie de noi. Au cerut bani româneşti, cărţi de telefoane, hărţi ale oraşelor, ba chiar şi preţul pâinii în ţările estice" (p. 61).

Acest flux de informaţii şi mai ales diversitatea domeniilor vizate sprijină, indirect, aserţiunile unor autori care susţin că, în mod evident, România s-a aflat la vremea respectivă pe agenda serviciilor de informaţii americane şi, în lipsa unor surse din ţară sau a precarităţii sistemelor de obţinere directă a informaţiilor, evreii care au părăsit România în acei ani au reprezentat o alternativă preţioasă. Semnificativ în acest sens este faptul că „Operaţiunea Balsam" a fost condusă personal de Amos Manor (Arthur Mendelowitz), şeful *Shin Bet*-ului între anii 1952-1963, acesta fiind originar din Sighetu Marmaţiei, plecat din România în 1949.

A doua problemă asupra cărora vom insista se referă chiar la implicarea serviciilor secrete israeliene în facilitarea imigrării în Israel. Comunitatea serviciilor de informaţii a executat, pe parcursul mai multor decenii, „operaţiuni inteligente şi adesea periculoase pentru a scoate oameni din Iran, Siria, Etiopia, Sudan, Yemen, Uniunea Sovietică şi din alte comunităţi evreieşti îndepărtate, care erau izolate şi lipsite de speranţă" (p. 250).

Aceste operaţiuni reprezentau „o misiune aproape mistică", fiind menite să suprime străvechiul exil ce transformase un popor într-o diaspora, dar aveau şi un motiv strategic important: „imigraţia reprezenta o posibilitate rapidă de a întări şi spori, ca populaţie, noul stat" (p. 251).

Ca urmare a acestei percepţii, structura specializată, *Aliyah B*, a devenit „un imperiu economic şi o capodoperă operaţională". Aşa cum susţin cei doi autori, „nici o naţiune nu avea aşa ceva: o organizaţie uriaşă, implicată în transportul global al principalului activ al Israelului – oamenii" (p. 252). Afirmaţia este pe deplin întemeiată, având în vedere că, fiind clădită în jurul unei masive agenţii de voiaj sub acoperire, structura deţinea „peste 60 de nave şi avioane, precum şi nenumărate automobile şi camioane ale căror mişcări erau perfect coordonate de o reţea mondială de transmiţătoare radio semilegale" (p. 252).

În vederea atingerii obiectivelor, agenţii *Aliyah B* au stabilit relaţii directe cu lideri politici ai unor state oficial ostile: „nu numai cu prim-ministrul irakian, ci şi cu politicieni maghiari, bulgari, polonezi şi **români** (subl. ns. – F.B.)" (p. 252).

După desfiinţarea *Aliyah B*, unităţile succesoare, *Bitzur* şi *Nativ*, şi-au împărţit competenţele: cea dintâi se ocupa cu aducerea evreilor din ţările arabe şi musulmane şi cu organizarea tacticilor defensive împotriva violenţei antisemite, iar *Nativ* avea ca „teritoriu" blocul comunist.

În privinţa hotărârii şi inventivităţii manifestate de agenţii israelieni, autorii nu lasă loc de dubii: „Sub paravan diplomatic sau dându-se drept străini, agenţii secreţi israelieni au fost trimişi în ţările în care evreii trăiau în condiţii dificile. Ei au înfiinţat acolo corporaţii fictive, au deschis conturi în bănci, au racolat oficiali corupţi sau simpatizanţi, s-au împrietenit cu grăniceri şi manageri de aeroporturi şi porturi maritime şi au mituit personaje-cheie din guverne" (p. 253). De asemenea, „când a fost necesar, *Nativ* şi *Bitzur* – cu asistenţă de la *Joint*[13] - au mobilizat opinia publică internaţională pentru a exercita presiuni asupra guvernelor arabe, a Uniunii Sovietice şi a regimurilor controlate de sovietici în Europa de Est pentru a le permite evreilor să emigreze" (p. 253).

Poziţia specială pe care s-a plasat România în acest complicat *puzzle* este evidenţiată de Dan Raviv şi Yossi Melman, care, în plus, oferă şi o serie de detalii privitoare la imigrările din România[14]. Este subliniat faptul că România, la iniţiativa lui Nicolae Ceauşescu, a fost singura ţară comunistă din Europa care a menţinut relaţii diplomatice şi comerciale cu Israelul după Războiul de şase zile, din 1967: „conducătorul ei era megalomanul Ceauşescu, dar unitatea *Nativ* ştia să-l manipuleze cu delicateţea unui violonist virtuoz" (p. 254). Dincolo de menţinerea relaţiilor dintre cele două state, cel mai important „a fost faptul că Ceauşescu a acceptat ca în fiecare an câteva mii de evrei români să plece în Israel, care trebuia totuşi să plătească pentru ei o taxă de răscumpărare ce varia în funcţie de educaţia individului, de locul unde trăia şi de importanţa sa în ochii autorităţilor" (p. 255).

Agentul unităţii *Nativ* responsabil de „contul Ceauşescu" a fost Yeshayahu (Shaike) Trachtenberg-Dan, fost membru al *Aliyah B*. Născut în 1910, în Basarabia, acesta părăsise România în 1935 şi luptase în al Doilea Război Mondial pentru armata britanică, fiind paraşutat în spatele liniilor germane[15]. Ulterior, s-a angajat cu toată energia în procesul de accelerare a imigrărilor din diaspora evreiască.

Implicat într-o relaţie strânsă cu ofiţerul D.I.E. Gheorghe Marcu, Shaike Dan este descris drept un „intermediar al imigraţiei din anii 1960-1980, cu părul alb şi mereu pe drumuri, sosea la Bucureşti de două ori pe an cu o valiză plină de bani. Mai întâi, se oprea la Viena şi înmâna o sumă substanţială unui diplomat român care era întâmplător rudă cu Ceauşescu. Abia după aceea primea acceptul să-şi continue călătoria. La

[13] Jewish Joint Distribution Committee.

[14] Prima monografie consacrată acestei probleme este cea a lui Radu Ioanid, *Răscumpărarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România şi Israel*, Iaşi, Editura Polirom, 2005. Din păcate, lucrarea este construită mai mult pe relatări memorialistice, unele preluate necritic (cazul lui I. M. Pacepa), şi mai puţin pe documente de arhivă, care ar fi putut oferi un fundament mult mai solid interpretărilor autorului.

[15] Vezi, pe larg, Amos Etinger, *Blind Jump: The Story of Shaike Dan*, with a foreword of Shimon Peres, New York – London – Toronto, Cornwall Books, 1992.

Bucureşti se întâlnea cu oficialităţi române şi le dădea restul de bani. Corupţia era aproape pe faţă, dar pentru *Nativ* însemna o realitate, nu un motiv de supărare" (p. 255).

Potrivit estimărilor celor doi autori, pentru cei 200.000 de evrei care au părăsit România, „Israelul a plătit în jur de 400 de milioane de dolari", ceea ce înseamnă aproximativ 2.000 de dolari pentru o persoană, „însă serviciile de informaţii israeliene nu au avut regrete în această privinţă" (p. 255). Această afirmaţie este confirmată de cuvintele pe care le rostea ministrul israelian de externe Moshe Dayan, în timpul convorbirii purtate la Bucureşti cu Nicolae Ceauşescu, în 4 aprilie 1978:

„**Moshe Dayan**: (…) Doresc să folosesc acest prilej pentru a vă exprima ceea ce i-am comunicat şi ministrului dumneavoastră de externe, profunda noastră recunoştinţă pentru modul în care s-a realizat emigrarea evreilor de aici în Israel.

Vă transmit, domnule preşedinte, mulţumirile ţării noastre. Ştim că aproape 80 la sută din cei aproape jumătate de milion de evrei, aflaţi în România după cel de-al doilea război mondial, sunt în Israel. Ei reprezintă cel mai constructiv element al ţării. Sunt doctori, ingineri, specialişti, cea mai bună parte a populaţiei ţării. Pentru toate acestea vă suntem profund recunoscători"[16].

Privită în acest context, evident că suma de 2.000 de dolari pentru o viză de emigrare părea derizorie, iar serviciile israeliene nu puteau decât să se felicite pentru îndeplinirea misiunii.

Aşadar, volumul semnat de Dan Raviv şi Yossi Melman se constituie într-o lectură nu doar agreabilă, ci şi plină de informaţii dintre cele mai semnificative asupra edificării şi activităţii comunităţii de *intelligence* a Israelului, pe multiple planuri, un exemplu elocvent de „ceea ce poate face o naţiune mică ce-şi utilizează la maximum resursele sărăcăcioase" (p. 460).

Dintre numeroasele idei care trebuie reţinute la sfârşitul lecturii, dorim să evidenţiem doar pe aceea a importanţei acordată permanent resurselor umane în activitatea de informaţii. Aşa cum spunea Meir Amit, personalitate proeminentă a „frontului invizibil", care a condus în anii '60 atât *Mossad*-ul, cât şi *Aman*-ul, „factorul uman este cel mai important şi mai esenţial pentru societatea şi pentru serviciile noastre de securitate", idee reluată în zilele noastre de Tamir Pardo, directorul actual al *Mossad*-ului (funcţie preluată la 1 ianuarie 2011), sub forma: „Succesul *Mossad*-ului şi îndeplinirea sarcinilor sale complexe depind de calitatea celor care-l servesc, care-i alcătuiesc nucleul şi constituie forţa lui motoare".

Poate că aceste cuvinte ar trebui să se constituie într-un *memento* şi pentru cei însărcinaţi cu dirijarea destinului serviciilor româneşti de informaţii, mereu preocupaţi de sporirea resurselor financiare şi a dotărilor materiale şi, parcă, mai puţin interesaţi de valorificarea potenţialului uman!

Florian Banu

[16] *Apud* Florian Banu, *Memorialistică versus document. Studiu de caz: întrevederea confidenţială dintre Nicolae Ceauşescu şi Jimmy Carter (13 aprilie 1978)*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul VI, nr. 1-2 (11-12)/2013, p. 348.

Liliana Corobca, *Instituția cenzurii comuniste în România. 1949-1977*, ediție, prefață și note de Liliana Corobca, Editura *Ratio et Revelatio*, Oradea, 2014, vol. I – 383 p., vol. II – 398 p.

„Ce vreu eu, domnilor? Vreu libertatea cea mai nemărginită a presei, pentru ca să pot batgiocori când îmi place și pe cine-mi place!”. Cu aceste cuvinte ironiza Vasile Alecsandri, la 1860, în cântecelul său comic *Clevetici, ultra-demagogul*, pe „liber-schimbiștii” vremii, semnalând faptul că libertatea presei, atât de mult clamată în programele revoluționare de la 1848, incumbă și o responsabilitate personală și, uneori, chiar… o cenzură!

Probabil că astăzi, într-o lume marcată mai mult ca oricând de dispute fierbinți cu privire la libertatea de expresie, dispute în care, uneori, argumentele sunt înlocuite cu gloanțe și bombe, ar fi greu de identificat o arie de investigație mai interesantă decât istoria instituției cenzurii dintr-un regim totalitar, precum cel existent în România între anii 1948-1989.

În acest context, Liliana Corobca, cercetătoare cu „antecedente” în domeniu[17], ne propune o lucrare în două volume care acoperă perioada 1949-1977, interval de timp în care cenzura era personificată de Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (D.G.P.T.).

Lucrarea, beneficiind de o ținută grafică de excepție[18], se deschide printr-o *prefață* („Mecanismele cenzurii comuniste”) consistentă, de nu mai puțin de 50 de pagini, care se constituie într-o foarte utilă punere în temă a cititorului cu universul atât de complex al cenzurii comuniste.

Prin amploarea și minuțiozitatea documentării, *prefața* își depășește statutul îndeobște acceptat, transformându-se într-un studiu istoric valoros, care aduce în atenția cititorului nu doar instituțiile și practicile românești, ci și pe cele din celelalte state socialiste din estul și centrul Europei, cu o privire aparte asupra *Glavlit*-ului sovietic.

---

[17] Liliana Corobca (ed.), *Epurarea cărților în România. Documente (1944-1964)*, București, Editura Tritonic, 2010; Liliana Corobca, *Controlul cărții. Cenzura literaturii în regimul comunist din România*, București, Editura Cartea Românească, 2014; Idem, *Cenzura pentru începători*, Editura Tannhäuser, 2014.

[18] Se cuvine remarcată, în mod deosebit, coperta volumului, ilustrația fiind *Spirala duplicității*, de Michael Astner, o metaforă mai mult decât elocventă pentru cenzura fără de început și fără de sfârșit în care omenirea pare condamnată să trăiască, indiferent de timp, loc și regim politic!

Nu mai puțin interesantă este *postfața* volumului, în fapt un studiu de sine-stătător despre secretul de stat, de 38 de pagini, care detaliază evoluția conceptului în timp, dar îi urmărește tribulațiile și în diversele state cu regim comunist.

Se cuvine remarcat, apoi, rezumatul în limba engleză și cele „câteva repere bibliografice", în fapt o listă a unor lucrări fundamentale asupra subiectului cenzurii, selectate din bibliografia de specialitate din limba engleză, rusă, germană, franceză și, evident, română.

În ceea ce privește documentele, în număr de 106 în volumul I și 191 în volumul II, acestea aparțin fondului „Comitetul pentru Presă și Tipărituri", al Arhivelor Naționale Istorice Centrale, și au fost grupate cronologic și tematic.

Astfel, documentele din vol. I sunt grupate în două părți principale:

I. Structură, atribuții (cele mai importante momente de activitate, transformări, evoluții, disoluții, regimul vizelor, precum și câteva documente despre secretul de stat);
II. Activitatea departamentelor cenzurii, mai puțin Direcția Instructaj-Control;

În cazul documentelor din volumul II, avem de-a face cu trei părți:

I. Relația D.G.P.T. cu alte instituții;
II. Direcția Instructaj-Control. Relația Centru – Provincie;
III. Cenzorul. Personaj principal.

Ambele volume beneficiază de un indice de nume, foarte util în identificarea unor „eroi ai foarfecii", unii dintre ei încă activi în presa românească de astăzi, evident, din postura de apărători ai libertății depline de exprimare.

Revenind la tematica volumului, se cuvine să remarcăm faptul că originile cenzurii de tip comunist se regăsesc în prevederile **art. 16** al **Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944**. Este adevărat însă că, la fel ca și în cazul regimului politic, a fost nevoie de o „perioadă de tranziție", astfel că instituționalizarea deplină a cenzurii s-a petrecut abia prin Decretul nr. 218, din 20 mai 1949, prin care era înființată Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri (D.G.P.T.).

Parcurgând documentele selectate de Liliana Corobca, nu se poate să nu remarci faptul că posibilitățile de informare ale românilor au fost cantonate, pe întreaga perioadă a existenței regimului comunist, în ceea ce Piotr Wierzbicki considera a fi „**principiul esențial de informare**" în țările socialismului real, principiu conform căruia Puterea avea dreptul de a decide „**ce trebuie să știe poporul**" și „**ce nu trebuie să știe poporul**"[19].

Acest principiu este perfect ilustrat de un document din 15 august 1964, care împărțea informațiile în „Restrictive publicității" și „Se pot populariza" (cu trei subcategorii: „cu aprobare de la D.G.P.T.", cu aprobarea Sfaturilor Populare Regionale", „fără consultarea D.G.P.T. București") (vol. II, p. 55-57).

Ceea ce frapează este faptul că, într-un anume fel, cenzorii aveau conștiința faptului că îndeplinesc **o misiune ilegală, clandestină și nedemnă**, în contradicție cu libertatea deplină a creatorilor, proclamată oficial. De exemplu, potrivit „normelor de

[19] Piotr Wierzbicki, *Structura minciunii*, traducere și notă asupra ediției de Constantin Geambașu, cu un cuvânt înainte al autorului, postfață de Bogdan Ficeac, București, Editura Nemira, 1996, p. 72-73.

muncă", atunci când textele cenzurate erau citite în emisiunile de televiziune de „persoane străine de redacţie (muncitori, ţărani, intelectuali, membri ai corpurilor diplomatice"), se preciza că „ştampila va fi aplicată doar după emisie, aceasta pentru a nu se deconspira munca noastră" - (vol. I, p. 262).

Socotim nu lipsit de importanţă să reamintim faptul că toate cele trei constituţii adoptate în perioada regimului comunist din România fac referire la libertatea de exprimare. Astfel, În Constituţia R.P.R. din aprilie **1948**, art. 31 stipula:

> *Libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, meetingurilor, cortegiilor și manifestațiilor este garantată. Exercitarea acestor drepturi este asigurată prin faptul că mijloacele de tipărire, hârtia și locurile de întrunire sunt puse la dispoziția celor ce muncesc.*

În Constituţia din **1952**, art. 85 prevedea:

> *În conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului de democrație populară, cetățenilor R.P.R. li se garantează prin lege:*
>
> *a) libertatea cuvântului;*
> *b) libertatea presei;*
> *c) libertatea întrunirilor și a mitingurilor;*
> *d) libertatea cortegiilor și a demonstrațiilor de stradă.*

Aceste drepturi sunt asigurate punându-se la dispoziția maselor muncitoare și organizațiilor lor tipografiile, depozitele de hârtie, clădirile publice, străzile, mijloacele de comunicații și alte condiții materiale necesare exercitării acestor drepturi.

Mai oneste erau prevederile Constituţiei din **1965**:

Art. 28 – Cetățenilor RSR li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor.

Dar, art. 29 preciza limitele acestor libertăţi:

Art. 29 - Libertatea cuvântului, presei, a întrunirilor, a mitingurilor și demonstrațiilor nu pot fi folosite în scopuri potrivnice orânduirii socialiste și intereselor celor ce muncesc.

Aşadar, pe parcursul întregii lor activităţi, cenzorii veneau în directă coliziune cu prevederile constituţionale, aflându-se, practic, tot timpul în ilegalitate. Din această cauză, cenzorii trebuia să fie convinşi că fac parte dintr-o **„elită"**, însărcinată cu o muncă ce reclama, în primul rând, „simţ politic", dar şi stăpânirea unor „secrete ale meseriei" („tov. x a pătruns uşor în secretele muncii noastre" vol. I, p. 275). Ca în orice ritual iniţiatic, existau **simboluri ale puterii**, care, odată dobândite, reclamau responsabilitate maximă: „tov. Luca şi Neamţu au primit ştampile recent. Trebuie să depună în continuare efort pentru a face faţă cu cinste muncii noastre", vol. I, p. 275)

Odată acceptaţi în rândul „iniţiaţilor", angajaţii D.G.P.T. erau obligaţi să-şi asume o conduită conspirativă, beneficiind de „legende de acoperire", identităţi fictive, asemenea ofiţerilor de informaţii. În acest sens, în „normele de comportare", elaborate în mai 1970, se preciza că, în cazul participării la diferite recepţii, întâlniri oficiale, cocteiluri la care participau şi cetăţeni străini sau când se deplasau în străinătate, angajatul D.G.P.T. „nu trebuie să fie prezentat persoanelor străine şi nici nu trebuie să lase să se înţeleagă că reprezintă D.G.P.T.". Conducătorul care îi încredinţa o astfel de însărcinare „riscantă" era obligat ca, „pentru a preveni dezvăluirea calităţii sale", să-i precizeze clar „în ce calitate va fi prezentat şi cu cine va ţine legătura" (vol. II, p. 283).

Demn de remarcat este şi faptul că **nimeni nu era la adăpost de cenzură**, chiar tratarea unor teme prin excelenţă apolitice fiind susceptibilă de a „păcătui” faţă de „corectitudinea politică” a vremii. Un exemplu concludent îl reprezintă cursul „Metodica predării matematicii”, care, „în ceea ce priveşte documentele de partid citate, se oprea la Congresul al II-lea al P.M.R.”, dând în schimb citate din „Congresul al XX-lea al P.C.U.S.” (vol. I, p. 283).

În mod oarecum surprinzător, cenzorilor nu le lipsea **simţul umorului**, ca dovadă că sesizau echivocul interpretării sau posibilele calambururi din textele pe care le examinau. Astfel, în indicele alfabetic de titluri editat de Biblioteca Centrală de Stat pentru cărţile publicate între anii 1955-1957, cenzorii sesizau următoarele succesiuni de titluri „ce pot da naştere la interpretări duşmănoase”:

- *Deputatul Sfatului popular și formele activității sale*
- *Derbedeii* (Nicuţă Tănase)
- *Începutul răspândirii marxismului în România*
- *Începutul sfârșitului* (Mircea Zaciu)
- *Planul tehnic, industrial și financiar al întreprinderilor socialiste*
- *Planuri sortite eșecului* (M. Lascu)
- *Salariul groazei* (Georges Armand)
- *Salariul în socialism* (I.N. Cigvinţev)

Asocieri cu potenţial ilar erau depistate de cenzori şi în cazul programului cinematografelor din Capitală, reprodus în „Viaţa Culturală a Capitalei” sau pe afişe:

- Cinematograful „Vasile Roaită” – filmul „Bufonul regelui”
- „Al. Sahia” – „Omul cu două feţe”
- „23 August” – „O aventură în Marea Caraibelor”
- „Al. Sahia şi I.C. Frimu” – „Escrocii”
- Sala Palatului – „Trecerea interzisă”

Faptul că *a scrie* şi *a cenzura* reprezentau în perioada comunistă acţiuni cât se poate de riscante se poate observa şi din imprevizibilul situaţiilor create de „rigurozitatea ideologică”. Astfel, documentele surprind dificultăţi pentru autori, dar şi pentru cenzori, în „demascarea”:

- **imperialismului**: „vrând să demaşte uneltirile militariştilor vest-germani şi pregătirile lor războinice, în articol se dădeau foarte multe date din care reieşea că R.F.G. este o mare putere economică şi militară” (vol. I, p. 265)
- **naţionalismului**: un cenzor confunda o poezie „profund patriotică” cu „poezia naţionalistă” (vol. I, p. 280)

Aşadar, riscurile unei interpretări „duşmănoase” erau la tot pasul. În acest context, pericolele venind din producţiile trecutului „capitalist”, dar şi ale celui socialist (desele schimbări din conducerea şi din „linia” partidului”), impuneau, în mod natural, o vigilenţă sporită: „filmele primite de la Arh. Naţ. de Filme se vizionează **integral**” (vol. I, p. 263).

La rândul lor, evocările istorice trebuia puse în acord cu agenda politică a prezentului, într-un proces asemănător cu cel imaginat de Orwell în cadrul Ministerului Adevărului. De exemplu, în 30 iunie 1966 era cenzurat din reportajul „Epopeea Oltului”, de Al. Mitru, pasajul referitor la luptele lui Mircea cel Bătrân „în faţa

încercărilor otomane de a transforma acest colţ de ţară în paşalâc turcesc", „considerându-se inoportună amintirea lor în timpul vizitei tov. I. Gh. Maurer în Turcia" (vol. I, p. 303). Aceste aspecte justifică aprecierea Lilianei Corobca, conform căreia „cine merge în arhiva cenzurii să caute fie opere anticomuniste, fie articole de presă cu critici vehemente la adresa sistemului, va rămâne decepţionat" (vol. I, p. 17).

Pe de altă parte, trebuie remarcat că exista o adevărată scală a gradului de potenţial pericol. Astfel, dacă **sportul** era socotit, în general, benign („transmisiile sportive nu vor fi controlate de organele D.G.P.T.", p. 263), **emisiunile de satiră şi umor** reprezentau o ameninţare de prim-ordin, astfel încât însăşi „conducerea unităţii va face supra-control pe text" (vol. I, p. 263).

Interesantă este şi preocuparea constantă de stimulare a cenzorilor, prin instituirea unui sistem de premiere (în general 300-400 lei), pentru depistarea greşelilor („un stimulent important în muncă este premierea", vol. I, p. 139), şefii vremii dovedindu-se buni manageri din acest punct de vedere şi buni cunoscători ai modalităţilor de stimulare extrinsecă şi intrinsecă a angajaţilor. Astfel, în „Carnetul Agitatorului", nr. 1/ianuarie 1961, al Comitetului Regional Suceava, se scria: „Echipele artistice trebuie să prezinte programe la Căminele Culturale cu ocazia adunărilor de demascare (de fapt, desemnare – n. ns.) a candidaţilor F.D.P.". Cenzorul vigilent care a sesizat greşeala a fost premiat cu 300 de lei (vol. II, p. 237). Într-un alt caz, în şpaltul numărului din 22 octombrie 1961 al ziarului „Drapelul Roşu" s-a depistat următoarea propoziţie: „Poporul sovietic urmăreşte cu deosebit interes lucrările istericului Congres". Cenzorul a primit un premiu de 400 lei. (vol. II, p. 249).

Evident, aspectele grăitoare asupra libertăţii de exprimare şi a cenzurii surprinse în documentele selectate de Liliana Corobca sunt mult mai numeroase, dar nu vom mai insista asupra lor, răpind astfel cititorului plăcerea de a le descoperi singur.

Ne vom mulţumi să remarcăm doar că sistemul de informare a publicului, ca şi o bună parte a creaţiilor literare, grafice, muzicale, cinematografice din perioada regimului comunist par să se fi ghidat după o axiomă formulată în următorii termeni:

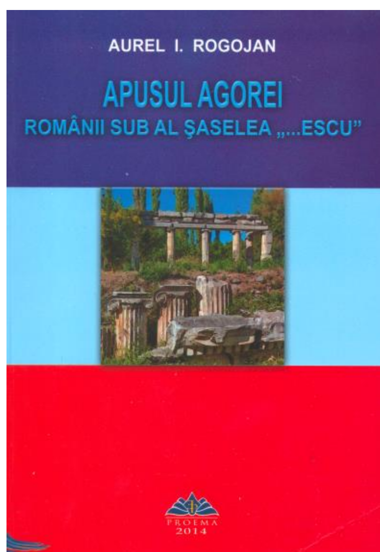
„Dacă vrei ca un om să fie fericit politiceşte, nu-i înfăţişa două laturi ale unei probleme, căci s-ar frământa, prezintă-i o singură latură, sau chiar nici una, e şi mai bine" (Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*, 1953).

Acest mod de prezentare unilaterală a lumii a fost, de altfel, cel care a avut efectele cele mai perverse, remanenţele acestei optici viciind din plin şi societatea actuală, gata oricând să se plieze pe noi comandamente ideologice schiţate în alb şi negru. Necesitatea politică a promovării unei astfel de viziuni maniheiste şi eliminarea alternativelor justifică aserţiunea Lilianei Corobca: „nici nu se ştie prea bine dacă unii autori talentaţi erau remuneraţi pentru ceea ce au scris ori pentru ce ar fi putut să scrie, dar nu au făcut-o" (vol. I, p. 18).

Pentru a concluziona, suntem de părere că intenţia autoarei, enunţată explicit sub forma „cu minimum de texte să ofer maximum de informaţii şi idei", a fost realizată pe deplin. Volumul prezentat în paginile de faţă se constituie într-o lectură obligatorie pentru orice studios preocupat de o analiză temeinică a regimului comunist din România.

Florian Banu

Aurel I. Rogojan, *Apusul agorei. Românii sub al şaselea „…escu"*, cuvânt înainte dr. Teodor Ardelean. Publicistică, editoriale, comentarii, articole, conferinţe, interviuri, alocuţiuni, Baia Mare, Editura „PROEMA", 2014, 564 p.

Aşa cum se întâmplă adesea, răsfoirea unui volum aflat pe rafturile librăriei este provocată fie şi numai de numele autorului. În cazul volumului pe care intenţionăm să-l prezentăm în paginile de faţă, autorul este binecunoscut celor care au preocupări, fie ele şi vagi, legate de istoria serviciilor secrete. Generalul de brigadă în rezervă Aurel Rogojan, având o experienţă vastă în domeniu, dobândită atât înainte de anul 1989, cât şi după, este autorul mai multor lucrări de specialitate care au stârnit comentarii *pro* şi *contra*, polemici, critici, elogii[20]. Ca atare, o nouă lucrare a sa impune consultarea imediată, în speranţa descoperirii unor noi elemente în măsură să conducă spre o înţelegere adecvată a unui domeniu atât de complex precum acela al *intelligence*-ului.

Parcurgerea volumului relevă, dintru început, faptul că *nu* este unul de istorie *pură*, abordând, mai cu seamă, probleme din imediata actualitate, dar cu inevitabile trimiteri la evoluţiile istorice. De altfel, aşa cum o spunea chiar autorul, „Apusul Agorei este o carte manifest, o carte de protest, împotriva unui curs nefiresc al realităţilor mondiale care ne demonstrează adevărul că democraţia şi-a atins resursele şi că nu mai poate asigura o gestiune a problemelor de criză cu care se confruntă umanitatea. Valorile democratice au fost pervertite in interese politice nelegitimate de sufragiul popular ceea ce induce o criza în gestiunea afacerilor internaţionale"[21].

Structurat pe opt capitole, volumul ne-a reţinut atenţia în special prin capitolul III, *Ce mai fac serviciile secrete?* Într-o lume în care cultura de securitate se dovedeşte a fi indispensabilă oricărui cetăţean, evoluţiile cotidiene din lumea politică şi din mass-media ne dovedesc că această cultură se află, încă, mai degrabă în stadiul unui deziderat, decât în ipostaza unei realităţi palpabile. De aceea considerăm că fie şi numai simpla lectură a

---

[20] Vezi Traian-Valentin Poncea, Aurel Rogojan, *Spionajul ungar în România: origini, evoluţie şi acţiuni pe spaţiul românesc*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Elion, 2006; Aurel Rogojan, *1989: dintr-o iarnă în alta…:România în resorturile secrete ale istoriei*, prefaţă Teodor Ardelean, Bucureşti, Editura Proema, 2009; Aurel I. Rogojan, *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, Bucureşti, Editura Compania, 2011.

[21] http://www.realitatea.net/generalul-r-sri-aurel-rogojan-noi-dezvaluiri-in-ultima-carte-lansata-este-o-carte-de-protest_1464270.html

acestui capitol se poate constitui într-o activitate utilă nu numai istoricilor, ci şi ziariştilor, analiştilor politici, sociologilor şi, de ce nu?, publicului larg.

Pentru a ne argumenta îndemnul la lectură, ne vom limita doar la citarea câtorva dintre facilităţile de spionaj ale telefoniei celulare, aşa cum au fost ele sintetizate de autor:

1. Filajul electronic: transmiterea coordonatelor GPS, inclusiv a istoricului deplasărilor posesorului telefonului;
2. Monitorizarea operaţiunilor bancare efectuate prin telefon;
3. Ascultarea, înregistrarea şi transmiterea semnalelor ambientale;
4. Monitorizarea video;
5. Monitorizarea comunicaţiilor telefonice;
6. Controlul datelor stocate în memoria telefonului sau a cartelei SIM;
7. Reconstituirea datelor din memoria telefonului;
8. Elaborarea schemelor de relaţionare a participanţilor la activităţi de grup;
9. Extinderea funcţiilor de monitorizare asupra cercului de relaţii;
10. Setarea de la distanţă a telefonului spion pentru: (…) programarea să înregistreze toate convorbirile timp de 24 ore, să le arhiveze şi să le trimită ca pachete de date, la ora dorită, stabilirea locurilor vizitate şi a traseelor de deplasare;
11. Controlul plăţilor şi încasărilor *on line*;
12. Contracararea măsurilor de prevenire a spionării: alarmarea sistemului de monitorizare în momentul în care proprietarul îi scoate bateria sau îi înlocuieşte cartela. În acel moment sunt activate automat telefoanele din imediata apropiere" (p. 338-339).

Nu mai puţin important de ştiut este şi faptul că telefonul „spune multe" despre noi, chiar şi după ce nu îl mai folosim. Cu o aparatură „data recovery" pot fi obţinute din memoria telefoanelor moderne nu doar informaţiile existente la un moment dat ci „şi cele şterse sau transferate în ultimii doi ani de folosinţă: registru apeluri, fotografii, SMS-uri, navigare pe internet, locaţii GPS, istoricul cartelelor SIM, contacte, note etc" (p. 341).

Interesante sunt şi datele despre interceptările telefonice din România ultimilor ani. Astfel, între 1991 şi 2004 mandatele emise de Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie (Î.C.C.J.) au fost în număr de 8.265. Între 2005 – 1 noiembrie 2010 Î.C.C.J. a emis 13.932 mandate de interceptare, în baza legii siguranţei naţionale. Situaţia pe ani era următoarea: anul 2005 – 1.554; în 2006 – 2.392; în 2007 – 1.985; în 2008 – 2225; în 2009 – 3.011; între 1 ian. – 1 nov. 2010 – 2.765 (p. 348).

Nu mai puţin interesante sunt consideraţiile autorului pe marginea lucrărilor istoricului Larry Watts sau asupra adevăratelor resorturi din spatele celebrei „reţele Caraman" (p. 426). De asemenea, reţine atenţia relatarea confruntării dintre serviciile speciale britanice şi cele româneşti, având ca miză pe celebra savantă Ana Aslan (p. 429-430).

Extrem de incitantă ni s-a părut şi odiseea „vinului românesc de la Buckingham Palace": un hoţ strecurat în palat, rămâne acolo peste noapte, interval în care „degustă"

o sticlă de vin… românesc, pare-se de Sâmbureşti[22]! Acesta, ca într-un „lanţ al slăbiciunilor" caragialesc, fusese primit de regina Elisabeta a II-a de la lordul Harold Jullian Amery, preşedinte al „Joint Intelligence Comittee", care îl avea de la omul de afaceri de origine română George Pop (implicat în negocierea contractelor pentru avioanele BAC), acesta primindu-l de la … şeful Serviciului Contraspionaj Marea Britanie din Direcţia a III-a a D.S.S. (p. 431-435).

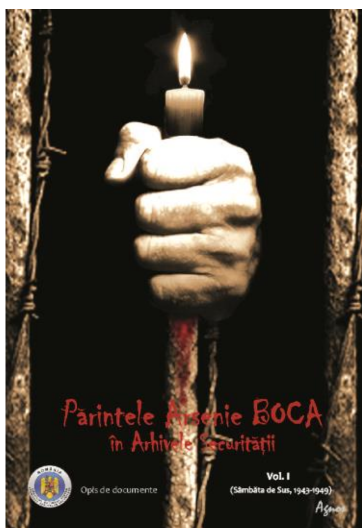
Nu lipsite de elemente de un real interes istoric sunt relatările din subcapitolul „Sergiu Nicolaescu şi planul secret pentru James Bond-ul românesc", în special pentru ce a însemnat noua strategie de comunicare publică a Consiliului Securităţii Statului elaborată la finele anilor '60, dar şi pentru conspiraţiile şi planurile de înlăturare a lui Nicolae Ceauşescu din anii '80 (p. 437-442).

Aşadar, în opinia noastră, volumul generalului de brigadă (r) Aurel Rogojan se impune atenţiei oricărui cititor interesat de trecutul şi prezentul serviciilor secrete româneşti, de interferenţele fireşti dintre activitatea acestora şi politică, dar şi de influenţele mai puţin cunoscute (şi studiate!) asupra vieţii aşa-numiţilor *common people*. Lucrarea domniei-sale ne dovedeşte, încă o dată, că distincţia dintre public şi privat a devenit, de vreo sută de ani încoace, tot mai volatilă, iar drepturile şi libertăţile fundamentale, deşi mult clamate, sunt, cu uşurinţă, puse în paranteze, în numele unei „raţiuni de stat" mai mult sau mai puţin reale.

Florian Banu

[22] http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/pove-tile-necunoscute-ale-vinurilor-s-mbure-ti-vechii-boieri-comuni-ti

***Părintele Arsenie Boca în Arhivele Securității. Opis de documente*, volume coordonate de dr. Florian Bichir, Romeo Petraşciuc, Raluca Toderel, Sibiu, Editura Agnos, vol. I, *Sâmbăta de Sus, 1943-1949*, 2013, 302 p.; vol. II, *Prislop, 1950-1959*, 2014, 704 p.**

În vederea îndeplinirii mandatului său legal în privința valorificării ştiințifice a fondurilor arhivistice create de fosta Securitate, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității poate încheia parteneriate cu alte instituții sau cu organizații care au un scop similar. Un astfel de parteneriat a fost convenit cu editura sibiană Agnos şi vizează publicarea unor volume de documente referitoare la personalități relevante pentru trecutul teologiei sau a vieții religioase din România (sau, cum inspirat afirmă editorii, „cu privire la dimensiunea mărturisitoare a unor personalități-reper ale Ortodoxiei româneşti" – vol. I, p. 13).

Primul rezultat concret al acestui parteneriat l-a constituit, în foarte scurt timp după încheierea lui, volumul *Când Satana îți dă târcoale. George Racoveanu, ucenicul lui Nae Ionescu, în Documentele Securității* (Sibiu, Editura Agnos, 2013, 210 p.). Realizat de Florian Bichir (care îl consideră ca „un volum al Răscumpărării" – p. 8), acest op dedicat „teologului exilului" constituie o lectură edificatoare şi problematizatoare, oferind suficiente exemple ale avatarurilor ideilor de tip totalitar şi al poziționării omului cultivat față de acestea, în anumite perioade. Debutul programului editorial inițiat de Florian Bichir la Editura Agnos cu personalitatea lui Racoveanu (1900-1967) nu este surprinzătoare, având în vedere afinitățile destul vizibile din cărțile precedente ale autorului, care şi subliniază, nu lipsit de plăcere, faptul că „ani de zile am fost urmărit, aproape obsedat, de personalitatea lui Gheorghe Racoveanu, un teolog-polemist cum rar a mai avut țara aceasta" (p. 7). Desigur că, fiind confruntați cu derizoriul multor dezbateri publice actuale (chiar al majorității lor, suntem tentați a spune), dar şi cu valurile de intoleranță care vin dinspre ambele tabele declarate în chestiunea rolului actual al religiei, multor cititori (printre care ne numărăm şi noi) le dă târcoale plăcerea lecturii de la unul din primele pasaje ale volumului („Am înțeles că poți vorbi şi scrie despre Biserică firesc, ontologic. Pentru că la fel cum există o limbă de lemn a politicienilor şi a activiştilor de partid, există una asemănătoare în Biserică. Mulți scribi îl cred pe Mântuitorul Hristos un fel de gumă de mestecat, îl introduc în toate frazele, într-un fel de gimnastică lingvistică. Încă din timpul comunismului, mai mulți condeieri bisericeşti s-au obişnuit să nu spună mai nimic, dar să umple textele cu citate bombastice şi fragmente din Sfânta Scriptură" – p. 7). Cititorul are ocazia să se edifice pe deplin în unele chestiuni până acum controversate, precum apartenența lui Racoveanu la Mişcarea Legionară (vezi pp. 22-24). Altele rămân teme de reflecție importante, dar deloc facile, pentru viitor, precum

faptul că Racoveanu era cât pe ce să aibă un episod biografic comun cu un alt personaj important al ortodoxiei româneşti postbelice (Alexandru Făgeţeanu), însă nu este clar nici de ce Racoveanu (student, în acea vreme - 1924, la Facultatea de Teologie din Bucureşti) a cerut angajarea sa în cadrul Siguranţei (p. 14), nici de ce, fiind admis, nu s-a mai prezentat la post (p. 17) şi nici de ce nu a putut fi recrutat ca informator de către Securitate, care plănuise această acţiune în 1955 (p. 51).

La scurt timp după opul dedicat lui Racoveanu, prezentat succint mai sus, a apărut şi primul volum din seria dedicată lui Arsenie Boca (Zian Valeriu Boca, pe numele său laic). Editorii acestuia explică importanţa spectaculosului demers de publicare *integrală* a dosarelor lui Boca prin semnificaţia cu adevărat excepţională a personajului: „Una dintre cele mai harismatice figuri ale Ortodoxiei româneşti, Părintele Arsenie Boca este considerat pe buna dreptate cel mai mare duhovnic român al secolului XX-lea. Un reper al României curate, nebolşevizate, o temelie a creştinismului autentic. Evident, după evenimentele din decembrie 1989, personalitatea Părintelui Arsenie Boca a început să fie cunoscută marelui public, ieşind de sub obrocul tăcerii, din *underground*-ul spaţiului public, dar şi cel bisericesc. S-a scris mult despre Părintele Arsenie Boca, de la volume hagiografice până la unele atitudini de inchiziţie, care-i reproşau Părintelui a anumită afinitate politică în tinereţe. Câteodată, de la Zenit la Nadir nu-i decât un pas...” (vol. I, p. 5).

Acest proiect editorial, de mari dimensiuni, este efectuat de Editura Agnos în cadrul parteneriatului cu CNSAS, dar totodată în colaborare şi cu Centrul Arhidiecezan de Diagnoză şi Cercetare Catehumenală, Omiletică şi în Pedagogia şi Metodologia Religiei (CADCO) din cadrul Facultăţii de Teologie „Andrei Şaguna” din Sibiu.

Părintele Arsenie (numit astfel, cu respectuoasă familiaritate, de foarte mulți români, ceea ce a ocazionat uneori confuzii cu un alt călugăr notoriu, Arsenie Papacioc), cunoscut monah, autor de scrieri religioase şi pictor bisericesc, s-a născut la 29 septembrie 1910, în Vaţa de Sus (judeţul Hunedoara) şi a decedat la 28 noiembrie 1989. Momentul decesului (prezentat uneori, metatextual şi ca un soi de profeţie a căderii comunismului) a fost unul din primele elemente invocate în ceea ce putem numi fascinaţia publică legată de personalitatea lui Boca, însă credem că aceasta se poate baza pe elemente mai profunde, dar verificabile, în oarecare măsură, pe baza sensibilităţii proprii a fiecăruia. Pentru amatorii de interpretări simbolice, este însă tentant să gloseze pe marginea evoluţiei societăţii româneşti, în comparaţie cu destinul modelor spirituale discrete, reprezentat în mod strălucit de două personalităţi ca Nicolae Steinhardt (decedat, de asemenea, cu puţin înainte de prăbuşirea regimului comunist) sau Arsenie Boca. Chiar dacă un astfel de exerciţiu se situează, prin caracterul ei speculativ, în mare măsură în afara disciplinei istorice, ea îşi păstrează valoarea tocmai prin valenţele pedagogice ori formative pe care le poate avea, pe măsura nivelului de conştiinţă ori de sensibilitate al fiecăruia (acesta neputând fi influenţat prin decizii administrative ori prin „reforme”).

Prima menţiune fără echivoc a presupusei puteri „oculte” a monahului de la Sâmbăta se regăseşte deja într-o notă informativă primită de Siguranţă, în 7 iulie 1943: „Prin puterea sa ocultă domină toate aceste spirite. În concluzie, în urma contactului avut cu călugărul Arsenie toate persoanele manifestă o adâncă încredere faţă de acesta, care nu poate fi combătută prin nici un argument. Din toate conversaţiile lor despre

călugăr se poate observa că în viitor acest călugăr va avea un rol mare în ţară. Din toate predicile călugărului se poate observa intenţia lui de a crea spirite de sacrificiu pe temeiul credinţei, profeţind o luptă mare când fiecare va trebui să sufere pentru mântuirea sufletească şi pentru îndreptarea lumii pe căile bune" (vol. I, p. 25). De altfel, lectura unor documente de urmărire informativă emise de serviciile secrete ale României anterioare perioadei comuniste, se dovedesc destul de asemănătoare cu cele considerate specifice Securităţii, inclusiv la nivelul discursiv al atribuirii facile a unor păcate lumeşti (vezi vol. I, p. 30). Şi din acest punct de vedere, este uşor de demonstrat avantajul publicării integrale a acelor dosare de Securitate care prezintă un grad mare de complexitate, deoarece în cazul în care ar fi fost, de pildă, valorificate afirmaţiile calomnioase ale bucătăresei de la mănăstirea Sâmbăta, fără a fi prezentate şi explicaţiile la care chiar Siguranța ajunsese (anume că reclamanta se afla „într-o veşnică ură faţă de călugărul Arsenie" şi chiar că aceasta ar fi fost „puţin anormală" – vol. I, p. 33), cititorul putea fi împins spre căi de interpretare care par, în urma lecturii integrale, greşite.

Există şi momente în care magia generată de ideea unui destin perfect (în diferite filme documentare se face referire la educaţia aleasă primită de viitorul călugăr în copilărie) scade, cum se întâmplă atunci când relatează unele metode pseudo-pedagogice folosite ocazional de tatăl lui: „La intrarea în cursul superior de liceu am rămas orfan de tată, care era cizmar de meserie şi foarte bun pedagog cu fiul-său. Ştiu până astăzi că m-a bătut odată pentru ca să nu mai pierd timpul, ceea ce i-am făgăduit cu lacrimi şi n-am uitat până acum, şi de multe ori mi-a folosit în viaţă" (vol. I, p. 71). Într-o societate destul de predispusă la violenţă împotriva celor slabi (copii, animale), cum este cea românească, ni se pare ineficient a ne mărgini la identificarea „părţii bune" a utilizării nejustificate a violenţei, chiar dacă o facem într-un scop consolator. Din fericire, nu există indicii credibile în privinţa perpetuării de către fiu a pedagogiei paterne, astfel încât aceasta a fost interiorizată ca o lecţie de viaţă şi integrată în axiologia personală a lui Arsenie Boca. Totuşi episodul violent pare a fi inspirat victimei o anumită timiditate nejustificată, dacă nu chiar un complex difuz de vinovăţie, aşa cum se întrevede în aceeași *Autobiografie* datată 23 iulie 1945, din care am redat şi citatul anterior: „Trei ani am stat la internat, ca să fie o garanţie pentru mine că nu mă ocup cu nicio pierdere de vreme. Pe-acolo mai veneau şi studenţi legionari care ne chemau cu ei. Nu m-am dus niciodată. Şcoala mă absorbea total şi n-aveam vreme de pierdut. (Bătaia din copilărie pentru a nu pierde vremea mă urmărea ca un Înger păzitor)" (vol. I, p. 73).

În ceea ce priveşte presupusa apartenenţă a lui Arsenie Boca la Mișcarea Legionară, lectura documentelor este lămuritoare întrucât, aşa cum apreciază dl. Bichir, aceasta fost o simplă „bănuială", neconfirmată, în condiţiile în care „problema legionarismului va fi un subiect uzitat mereu în cadrul anchetelor, fiind unul din cele mai comode capete de acuzare nu doar în cazul Părintelui Arsenie, ci la multora dintre persoanele incomode ale acelei perioade, având în vedere facila încadrare juridică pentru demararea anchetei, atât interogatoriile la care e supus Părintele Arsenie Boca (extrem de consecvente în această privinţă), cât şi activitatea sa ulterioară demontând aceste supoziţii" (vol. I, p. 9). În fond, Boca nu făcea altceva decât să respecte „scopul misionar al unui Părinte care e păstorul tuturor credincioşilor care îl frecventează" (*ibidem*), fără a-i exclude de la aceasta pe legionari. Ipoteza apartenenţei la Mișcarea Legionară este pe deplin infirmată de mărturiile directe ale lui Arsenie (vezi vol. I, pp.

73-74, 159, 162, vol. II, p. 421), chiar dacă într-o versiune dactilografiată a unui interogatoriu din 1955 acesta admite, într-o manieră extrem de confuză, că ar fi avut anumite „simpatii" pentru aceasta (vol. II, p. 423). Mai mult, câteva episoade menționate în documente ne pot conduce spre ideea că Boca nu a manifestat constant o atitudine vrednică de un adevărat sfânt, tocmai ca urmare a eforturilor de a se dezice de legionarism. Astfel, dacă mărturisirea din anchetă a fostului legionar Grigore Glatcov (pe care Boca totuși, îl adăpostise, în anul 1947, la fel ca și pe Nichifor Crainic, în 1944-1945, sau pe Leonida Plămădeală, în 1949-1950) că „părintele Arsenie mi-a spus că nu mă spovedește până nu mă împac cu stăpânirea și cu toată lumea și până nu renunț la ideile mele politice, la răzbunare, acte de violență și jurăminte în afară de cele făcute lui Dumnezeu" (vol. I, p. 142), ar putea fi, probabil, explicată și prin dorința anchetatului de a-l proteja pe monah, sau printr-o intenție pedagogică insuficient înțeleasă a acestuia, Boca însuși declara, la 10 iunie 1948, că îi solicitase personal comandantului Legiunii de jandarmi să înființeze „un post fix de control, care să cruțe Mănăstirea de implicații într-un domeniu neîngăduit" (cel politic), deoarece „preotul trebuie să rămână preot, dar nici certații cu Stăpânirea (cu majusculă, în original – S.B.M.) să nu poată abuza de îngăduința creștină" (vol. I, p. 146). Trei ani mai târziu, în documentele Securității se admitea explicit faptul că acuzația de activitate legionară, adusă lui Boca de însuși Constantin Burducea (ministrul Cultelor între 1945-1946, ulterior el însuși s-a refugiat în Franța), „nu s-a verificat" (vezi vol. II, p. 155). Mai greu de explicat este faptul că, în cazul în care un raport din 23 aprilie 1952 este veridic, Boca s-a deplasat personal la Biroul de Securitate al Raionului Hațeg, pentru a anunța prezența la mănăstire a „unui civil ce ar părea ca suspect regimului", acesta fiind ulterior arestat (vol. II, p. 257).

Siguranța antonesciană era însă preocupată nu numai de eventuala apartenență politică a lui Boca, ci și de manifestarea oricăror calități spirituale rar întâlnite ale călugărului. Spre exemplificare, la 13 februarie 1944 se acorda o mare atenție semnificației predicilor ținute de acesta la Mitropolia din Sibiu (considerate ca rezultatul unor „stratageme" ale mitropolitului Nicolae Bălan, menite să ridice prestigiul preoților ortodocși): „Din cuvântarea ținută de călugărul mistic la adunarea ce a avut loc duminică după masă în catedrală, reținem următoarea frază: «Iubiți pe preoți acum până-i mai aveți în mijlocul vostru, căci va veni o vreme când nu-i veți mai avea». Această frază enigmatică, a provocat multă nedumerire în rândurile lumii laice" (vol. I, p. 56). Cu opt zile mai devreme, Siguranța dădea o interpretare politizată surprinzătoare (prin asemănarea ei cu practicile Securității) activităților misionare (legate de gruparea Oastea Domnului) desfășurate de Boca la Mănăstirea Brâncovenească de la Sâmbăta de Sus: „Informatorul nostru asupra celor petrecute la Săliște este un intelectual care sesizează în profunzime anumite fenomene sociale ale vremii, și care a tras concluzia că ar fi cazul ca să se interzică acestor misionari de a mai descinde la sate, pentru că propaganda lor dăunează nespus de mult vieții noastre spirituale de veche tradiție și angajează masele bogate pe căi care sunt potrivnice concepțiilor de azi ale Statului. Convingerea informatorului nostru este că, prin rostul acestor misiuni se încearcă a se face propaganda printre credincioșii bisericii de a nu mai lua arma în mână să apere alte teritorii, decât acelea care ne aparțin și pe care sunt clădite urme de credință

românească. Se precizează că acesta ar fi întregul semn al misiunii religioase care se desfăşoară sub scutul bisericii” (vol. I, p. 49-50). Încă de la 3 februarie 1944, Agentura Ardeal a Siguranței aprecia în mod deschis că Boca era „cel mai eminent călugăr al Mănăstirii Brâncoveneşti” și credea că descifrează și presupuse implicații politice ale activităților acestuia: „Suntem informați de asemenea că în jurul acestui călugăr misionar, s-a creat un adevărat mit în centrul Săliştei, unde lumea conchide că prin glasul acestor misionari, Mitropolia Ardealului a pornit lupta împotriva oprimatorilor de azi (Nemții) datorită cărora România a fost ciopârțită și apoi târâtă în război” (vol. I, p. 47). Consecvența Siguranței de a observa atent și de a interpreta conținutul predicilor părintelui Arsenie s-a menținut și după încheierea celui de al Doilea Război Mondial: în august 1946, autoritățile au fost alertate ca urmare a folosirii unei parabole („lupii vor fi sfâșiați de oile atacate”), cu atât mai mult cu cât „preotul nu a dat altă explicație populației, lăsând pe fiecare să înțeleagă rostul acestei explicații” (vol. I, p. 105). Deși comandantul Legiunii Jandarmi Făgăraş aprecia că Boca „nu poate fi anchetat pentru acest fapt, întrucât nu îndeplineşte elementele unei infracțiuni”, sublinia că acesta continua să fie „ținut de noi în strictă supraveghere, prin agenți rezidenți și bine pregătiți, care pot analiza și da adevăratul înțeles a fiecărei exprimări, a predicilor ținute de acest preot” (*ibidem*). Episodul semnalat a fost uneori pus în legătură cu bănuitele puteri de clarviziune ale lui Boca, însă noi îl putem interpreta și ca o simplă anticipare a represiunii care se va abate peste numai câțiva ani asupra mediului cultic din țară (o anticipare comprehensivă, ce-i drept, dar fără nimic supranatural sau măcar excepțional, având în vedere atât tendințele deja previzibile din politica locală, cât și modelul existent de câteva decenii în Uniunea Sovietică, a cărui preluare în România o puteau prevedea majoritatea oamenilor cultivați).

Sensul acestor predici era, probabil, unul mult mai simplu de explicat, el ținând de arta pedagogică utilizată de monah, care respecta „liberal arbitru” al fiecărui credincios și le lăsa acestora posibilitatea să interiorizeze mesajul în funcție de posibilitățile lor spirituale. Conform Declarației din 10 iunie 1948 a Mariei Ion (vol. I, p. 148-149), „nu a dat părintele Arsenie nimănui sfaturi împotriva Statului sau a regimului, oricare ar fi fost. Dintr-o predică spusă de părintele, dacă ar fi făcut fiecare un rezumat aparte, ar fi ieșit la fiecare altceva”. Remarcând „răbdarea fără margini” a lui Boca, aceasta atestă, totodată, că „părintele Arsenie l-a sfătuit pe soțul meu spunându-i că n-are ce căuta în mișcarea legionară atâta timp cât va întrebuința pistolul și răzbunarea”.

În sinteza Siguranței cu privire la „cercetările făcute contra” lui Boc și a lui Ieronim Ștefan, elaborate de Siguranță în 1945, ca urmare a ordinului emis chiar de ministrul Cultelor, Constantin Burducea, se desprinde un aer de mister surprinzător: „Din informațiile personal culese la fața locului rezultă că Ieromonahul Arsenie Boca este un om de o vastă cultură, un predicator religios de o extraordinară putere de convingere, fiind în același timp un mistic cu cunoştințe serioase asupra fachirismului. Este un pictor de talent fiind absolvent a facultății de arte frumoase, deci putem lansa părerea că sub masca picturilor nevinovate a putut prinde și anumite poziții de ordin strategic de mare importanță în aceste locuri, care să fie predate la anumiții interesați, aceasta cu atât mai mult că au fost semnalate în ultimul timp în partea locului maşini cu

ocupanți misterioși a căror prezență nu a putut fi cu nimic justificată prin partea locului și despre care fapt noi am raportat la timp forurilor superioare" (vol. I, p. 85). În același timp, autorul sintezei informative (comisarul Nicolae Filip) emite supoziții dezolant de simpliste despre presupusa persistență a unor „reminiscențe" legionare la mănăstirea Sâmbăta, amendată în mod comprehensiv de editori: „Aceasta este una dintre cele mai hilare – dar, în același timp, și cele mai dezolante – formulări din dosar. Conform acesteia, atmosfera politică din mănăstire nu este decât o «presupunere», care însă este bazată pe «un adevăr mai mult decât probabil»… Contradicție în termeni, desigur, care demonstrează (dacă mai era nevoie) nu doar nivelul scăzut de pregătire, ci și superficialitatea celor însărcinați cu urmărirea *obiectivului*… Mai mult decât atât, avem de-a face cu încă o tipică probă de abordare, pornită de la o convingere bazată pe o puerilă presupunere, pentru a se ajunge apoi la plăsmuirea unor justificări în favoarea susținerii celor afirmate (proces cunoscut îndeobște, în lumea anglofonă, sub termenul de «reverse engineering»" (vol. I, p. 84 – nota 45). Conform unor documente răzlețe emise de Securitate, Boca ar fi avut cunoştinţe aprofundate nu numai în domeniul fachirismului, ci și în cel al antropozofiei (vol. II, p. 329 și urm.), disciplină filozofică ce l-ar fi ajutat și în îmbunătățirea „darului clarviziunii" (vol. II, p. 337) .

Având în vedere faptul că volumul al doilea al *Opisului de documente* acoperă o perioadă de mari încercări pentru spiritul religios, dar şi pentru personajul principal, reflectarea calităților lui spirituale era de cea mai mare importanță. Într-o *Notă* din 13 ianuarie 1950, ocazionată de prezenţa la mănăstirea Antim a autorului religios Mihail Wider (evreu convertit la ortodoxie, care dorea să se stabilească la Prislop) autorul (maior de Securitate) afirmă că la mănăstirea Prislop „este stareţ Arsenie Boca, fost la mănăstirea Sâmbăta de Sus – Făgăraş, care şi-a format în jurul său un curent mistic personal, din care cauză unii din adepţii lui îl socotesc ca un om extraordinar, adică înainte văzător şi chiar făcător de minuni" (vol. II, p. 16). Încă din 9 februarie 1950, Direcţia Generală a Securităţii Poporului solicita Direcţiei Regionale Sibiu că ia „măsuri ca să strângeţi material compromiţător împotriva susnumitului, cunoscând că mutarea lui în altă parte nu poate rezolva problema" (vol. II, p. 20). Aici devine vizibilă amprenta organizatorică de neconfundat a colonelul Gheorghe Crăciun, care dispune Serviciul Judeţean Deva să ia „măsuri să se strângă material compromiţător împotriva susnumitului, cunoscând că mutarea lui în altă parte nu rezolvă problema, atâta vreme cât nu e compromis" (vol. II, p. 21). Trei săptămâni mai târziu, colonelul Crăciun revine, ca urmare a eșecului celor din Deva de a-l compromite pe Arsenie Boca, cu dispoziţii şi mai explicite: „Vă facem cunoscut că raportul dvs. nu răspunde la cele specificate de ordinul nostru nr. de mai sus, raportaţi că nu aţi putut strânge material suficient până în prezent, pentru a-i completa fişa personală, iar noi cerem în ordin să se strângă material compromiţător, cunoscând că mutarea dintr-un loc în altul nu rezolvă problema atâta vreme cât nu este compromis stop. Având în vedere că domiciliul susnumitului este la mănăstirea Prislop, unde după cum dvs. aţi raportat în repetate rânduri că a făcut minuni şi acţiune prin care a căutat să atragă lumea, credem că se poate strânge material compromiţător din care să reiasă activitatea lui ilegală stop. Primul dvs. raport cu materialul compromiţător va fi înaintat până la data de 20 martie a.c." (vol. II, p. 31). La 11 septembrie 1950, rezolvarea problemei nu progresase cu

nimic, astfel încât colonelul Crăciun revine, încercând, în lipsa alternativei (se recunoştea explicit că simpla mutare disciplinară a lui Boca în altă locaţie nu ar fi fost o măsură eficientă, deoarece fascinaţia exercitată de acesta asupra populaţiei din zonă se va menţine şi în absenţa lui fizică): „Întrucât problema este foarte serioasă, pentru a se demasca acest escroc şi bandit, care zăpăceşte oamenii, sustrăgându-i de la muncă şi care uneltește în toate ocaziile contra regimului şi având în vedere faptul că nu aţi luat măsuri până în prezent pentru a descoperi uneltirile acestuia, procedaţi de urgenţă la executarea instrucţiunilor date mai sus (era vorba despre infiltrarea unor informatori în anturajul călugărului, în special „diferite femei care se pretează de a lua legături cu Boca Arsenie", în scopul compromiterii lui – n. SBM), raportând până la data de 18 sept. a.c. rezultatul acţiunii Dvs. cu propuneri concrete. Nu se admite nicio întârziere peste termenul fixat" (vol. II, p. 73).

În urma rumorilor create în legătură cu activităţile considerate miraculoase ale călugărului, chiar şi Secţia Administrativ-Politică a Comitetului Central al PMR solicita DGSP să cerceteze „cazul" lui Arsenie Boca şi să ia măsuri în consecinţă, fapt tradus printr-un ordin rezolutiv intern al Securităţii, cu un conţinut prea uşor de comentat pentru a o mai face şi noi: „Tov. cpt. Stănescu. Ia vedeţi ce este cu omul acesta de minune. Daca se verifică, 2 ani UM" (vol. II, p. 38). În *Nota* care a provocat intervenţia directă a Secţiei Administrativ-Politică a Partidului, se relata faptul că „După informaţii cetăţenii comunei Şuşag au început să meargă la o mănăstire Prislop în partea Orăştiei, unde este un preot călugăr care, spun oamenii, ar fi vindecat pe o femeie ce a suferit 2-3 ani şi nu a putut-o vindeca nici un doctor de boala ce suferea decât acest călugăr, se spune că ghiceşte aşa-zise diferite lucruri (păcate ale oamenilor) pe unul că a mâncat Miercurea de dulce, că altul a intrat cu ţigările în buzunar în mănăstire şi cu pistolul – că altul e necredincios şi altele, ceea ce este că la diferite sărbători oamenii pleacă spre locul cu omul cu minunile zis sfânt. Oamenii spun că a fost arestat de Partid, că comuniştii sunt contra credinţei şi alte lucruri ce dăunează foarte mult. Cred că ar fi cazul de luare de măsuri de combaterea acestor minuni şi vindecători de boale" (vol. II, p. 38). Într-adevăr, Boca a fost ulterior internat administrativ, într-o unitate de muncă de la șantierul Canalului Dunăre-Marea Neagră (vezi motivarea, extrem de inconsistentă și de abuzivă, a deciziei de arestare – petrecută în noaptea de 15/16 ianuarie 1951 - și de internare în U.M, în vol. II, p. 141), între ianuarie 1951 şi martie 1952, fapt care a succedat precedentelor sale arestări (de mai scurtă durată) din 1945 şi 1948 şi va fi urmat de o altă perioadă de detenţie (de astă-dată în penitenciar, însă de asemenea fără o condamnare judecătorească), în perioada septembrie 1955 – aprilie 1956 (când a fost acuzat de omisiune de denunț).

În *Declaraţia* din 16 iunie 1948, în care-şi explică în special poziţia faţă de legionari şi doctrina lor (formulând aproape aforistic un motiv pentru care manifesta rezervă faţă de aceştia – „ei furaseră un drept care nu le aparţinea lor: «pedepsirea răilor»" – vol. I, p. 162), Arsenie Boca se disociază, cu o distincţie rară, şi de propriul său cult: „După câţiva ani de la călugăria mea şi intrarea în preoţie, mi s-a întâmplat un lucru pe care nu l-am urmărit: o mare influenţă în popor, o faimă de predicator şi de preot. Datorită cunoştinţelor ce le adunasem în vremea studiilor şi pe care le aplicam unde se putea face aceasta, poporul sărea marginile aprecierii juste şi mă credea excepţional de înzestrat. De nenumărate ori am încercat, şi mai încerc, a le stinge

capriciile unei credințe necontrolate, cea la domeniul fanteziei – că aceasta nu mântuiește – şi abia am izbutit să-i scad la o iubire [pe] care mi-o păstrează fără să mă mai întrebe" (vol. I, p. 163). Într-una din momentele sale de moderaţie, colonelul Gh. Crăciun se mulţumea să aprecieze că „Arsenie Boca este considerat de către mulţi credincioşi ca «sfânt», ceea ce face să vină la acea mănăstire foarte mulţi credincioşi din diferite regiuni ale ţării, care stau acolo vreo două-trei zile, dormind prin grajduri, colibe etc., iar după ce sunt blagosloviţi pleacă acasă" (vol. I, p. 219). În ciuda ghilimelelor (necesare pentru o prudenţă minimală a formulării, impusă de normativele ideologice şi, credem noi, şi de propriile convingeri ale colonelului), acest tip de documente sunt extrem de relevante pentru reconstituirea stărilor de spirit create în jurul unor personalităţi cu totul excepţionale din mediul cultic (nu numai în cel ortodox). De pildă, în *Fişa personală* a Iuliu Hirţea (fostul secretar al episcopului greco-catolic Valeriu Traian Frenţiu, ulterior episcop clandestin al Episcopatului Oradea, arestat în 1948 şi apoi în 1952, a doua arestare soldându-se cu condamnarea lui la muncă silnică), redactată de Direcţia Regională a Securităţii Poporului Oradea (la 8 martie 1950), se menţiona nici mai mult, nici mai puţin, decât că acesta „este recunoscut de credincioşi ca un geniu spiritual" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1192, vol. 10, f. 21). Totuşi, cadrele de Securitate făceau eforturi semnificative pentru ca prin exprimările utilizate în documentele cu circuit intern să fie evitate interpretări favorabile celor urmăriţi, eforturi cu atât mai de succes cu cât ofiţerii erau mai abili. Un exemplu extrem de interesant în acest sens este remarcabilul joc cu cuvintele făcut de colonelul Gh. Crăciun în raportul său din 5 noiembrie 1949, adresat DGSP (vol. I, p. 257-258), document în care recunoaşte influenţa avută asupra sătenilor de către Boca, remarcând percepţiile publice („se spune că este un făcător de minuni"; „populaţia din regiunea Haţeg îl consideră făcător de minuni şi care vindecă pe toţi bolnavii"), îi atribuie, aluziv, acestuia o anumită tendinţă către lăudăroşenie („la aceste vizite călugărul Arsenie Boca spune uneori că el poate ca prin rugăciuni să facă să *plouă* şi alte minuni"), expediază explicarea contextului creat prin aprecierea (nejustificată, în opinia noastră dar conformă cu limbajul public al epocii) că acesta ar fi „un fanatic religios", însă evită să concluzioneze extrem de clar (deşi o sugerează) că toată „influenţa din rândurile ţărănimii muncitoare" s-ar baza exclusiv pe minciuni sau năluciri. Într-unul din textele fundamentale ale *Opisului*, anume *Autobiografia* redactată de Arsenie Boca în iulie 1945, la solicitarea Siguranţei, credem că limitele cunoaşterii dobândite de el (chiar dacă ulterior, în special în condițiile create de detenția politică, acestea se poate să fi fost extinse) sunt definite suficient de clar (atât cât acestea puteau fi consemnate în scris): „Aveam «problema» voinței în stăpânirea simțurilor. Mai mult chiar, mă preocupa, studiind mistica comparată a diferitelor religii superioare, ca să văz, prin proprie experiență, cât se întinde sfera voinței în domeniul vieții sufletești și biologice. Mă interesa să văz dacă e adevărat ce afirmă cărțile asupra actelor reflexe, și asupra instinctelor, că anume sunt independente de voință și controlul conștiinței. Experiența mea personală însă mi-a dovedit că acțiunea voinței și a conștiinței se poate întinde și peste instincte și actele reflexe după o oarecare variabilă" (vol. I, p. 72). În orice caz, Securitatea și-a menținut în timp starea de „alarmă", investigând chiar și în timpul detenției de la Canal zvonurile privind făptuirea mai multor „minuni" de către Boca (vezi vol. II, p. 185).

O personalitate atât de complexă se cuvine prezentată foarte pe larg, însă pe baza a cât am înţeles până în prezent (fără a asimila încă toate lucrările teologice proprii ale lui Boca) nu ne considerăm vrednic de o asemenea întreprindere. Într-o atare situaţie, ne mărginim a concluziona că cele două volume masive oferă pe deplin „armătura" documentară necesară oricărei aprofundări a studiului personalităţii lui Arsenie Boca, al cărui cult este deja extrem de răspândit şi a constituit primul factor care ne-a stârnit şi nouă curiozitatea (anterior apariţiei volumelor de documente). Din acelaşi motiv, încheiem evocând secvenţa finală a filmului documentar *Părintele Arsenie Boca, omul lui Dumnezeu,* regizat de Nicolae Mărgineanu (2011), în care părintele Ciprian Negreanu (parohul Bisericii studenţeşti din Cluj-Napoca) îşi explică propria convertire (după adolescenţa şi studenţia marcate de o radicală „răzvrătire" împotriva religiei) în faţa mormântului lui Arsenie Boca. Relatarea spontanei convertirii este una extrem de convingătoare, cu atât mai mult cu cât este explicată într-o manieră cu totul specială (totuși, extrem de persuasivă) şi modalitatea în care convertitul a fost încredinţat că nu era victima unei „autosugestii". Nu credem că ar fi putut exista un alt mod, de şi mai mare efect, de încheiere a acestui remarcabil documentar, al cărui regizor a ştiut să abordeze în doza cuvenită (fără a cădea în tentațiile comercialului și nici într-ale facilului) inclusiv părţile misterioase ale biografiei lui Arsenie Boca.

Încheiem aceste extrem de sumare însemnări aşteptând apariția celui de al treilea volum (care va acoperi restul vieţii personajului principal, respectiv perioada 1960-1989), optimiști în ceea ce priveşte destinul cărţii, deoarece, ca una din cele mai harismatice personalități din istoria intelectuală a românilor în ultima sută de ani, Boca atrage extrem de multe curiozități şi fidelități. Şi le avem aici în vedere pe cele mai de calitate, nu bigotismul mărginit sau simpla propensiune către factorul miraculos.

În ceea ce privește Editura Agnos, trebuie remarcat faptul că sub egida acesteia fuseseră deja publicate, înaintea încheierii parteneriatului cu CNSAS sau imediat după aceasta, o serie întreagă de volume dedicate lui Arsenie Boca, inclusiv un volum de autor cu o tematică neobişnuită (chiar curajoasă, am adăuga), aparţinând chiar lui Romeo Petraşciuc (*Părintele Arsenie Boca. Minuni și mărturii*, 2014, 142 p.).

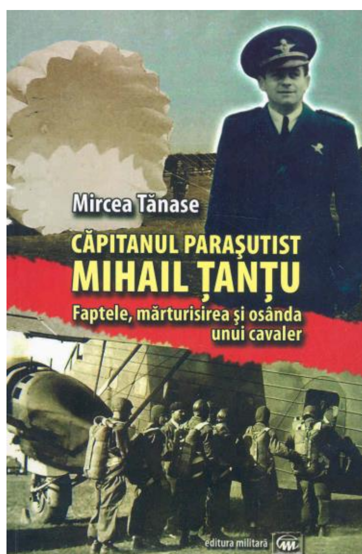
Definirea monahului de la Prislop, de către editorii celor două (deocamdată) volume de documente, drept „una dintre cele mai harismatice figuri ale Ortodoxiei româneşti" (formularea îi aparţine lui Florian Bichir) este, în baza celor deja cunoscute, cea mai nimerită. Asta nu înseamnă că cercetările viitoare referitoare la statutul religiei în România postbelică ori la tipologia rezistenţei (ca să menţionăm doar câteva din temele principale) vor trebui să evite subiectul Arsenie Boca, dintr-o aprehensiune care apare uneori faţă de subiectele deja intens studiate. Dimpotrivă, anticipăm că va continua publicarea unor studii inspirate într-un fel sau altul de biografia acestei importante figuri, chiar şi pornind în mare măsură de la aceleaşi izvoare documentare. Menţionăm în acest sens şi apariţia altor lucrări care au la bază dosarele de Securitate, precum cele redactate de inimosul cercetător Florin Duţu (*„Și cărțile au fost deschise". Părintele Arsenie Boca, o biografie*, Bucureşti, Editura Floare Albă de Colţ, 2013, 290 p.; *Părintele Arsenie Boca la mănăstirea Prislop în epoca torționarilor comuniști, 1948-1959*, Bucureşti, Ed. Floare Albă de Colţ, 2014, 216 p.; *Viața Părintelui Arsenie Boca de la Prislop, 1910-1989*, Bucureşti, Ed. Floare Albă de Colţ, 2015, 96 p.) şi minunatul op redactat de

George Enache şi Adrian Nicolae Petcu (*Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galaţi, Editura Partener, 2009, 62 p.).

Editorii *Opisului de documente* ghidează indirect propensiunile cititorului şi prin unele „deschideri" extrem de incitante către alte personaje, precum în nota 4 de la p. 15 (vol. II), în care îl descriu pe arhimandritul Benedict Ghiuş drept „una din personalitățile cele mai *discrete* (subl. autorilor) din arealul teologiei româneşti; pentru încredințările sale religioase, a arestat și condamnat la 10 ani muncă silnică şi 10 ani degradare civilă, în cadrul lotului Rugul Aprins". Boca însuşi confirmă într-un fel aşteptările unei părți importante a cititorilor, atunci când precizează, în *Autobiografia* din iulie 1945, faptul că „mă ajutau la aceste adânciri și studiile ce le făcea pe vremea aceea Mircea Eliade la Calcutta, trimis de Universitatea din Bucureşti, pentru studii orientalistice" (vol. I, p. 72). Departe de a pleda pentru studierea unui domeniu anume doar pentru că ar fi „la modă", credem, dimpotrivă, că în ceea ce priveşte rolul personalităților de tip harismatic în cadrul confesiunilor creştine din România secolului XX, există încă suficiente lucruri de descoperit şi interpretări de încercat. Absența însă a spiritului critic, tot mai vizibilă în special în practica (pe alocuri, am spune chiar mania, provocată probabil de lipsa altor mijloace intelectuale ori spirituale) exacerbării credințelor legate de „preziceri" astrologice, vindecări în masă și altele asemenea (practică tot mai larg răspândită prin mass media și stimulată, în ultimul timp, chiar și de unele persoane care au deținut la un moment dat funcții consultative oficiale) este de natură să compromită șansele bunei receptări ale unor destine spirituale care par, într-adevăr, de excepție.

Silviu B. Moldovan

Mircea Tănase, *Căpitanul paraşutist Mihail Ţanţu. Faptele, mărturisirea şi osânda unui cavaler*, Bucureşti, Editura Militară, 2015, 336 p.

Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii se dovedesc, pentru a câta oară?, un adevărat tezaur pentru cercetătorii şi istoricii interesaţi de cele mai variate teme şi subiecte din istoria secolului al XX-lea.

Astfel, dacă nu cu mult timp în urmă istoricul Sorin Turturică ne propunea, pe baza cercetărilor în aceste arhive, o lucrare despre aviatoarele României[23], colonelul dr. Mircea Tănase, autorul cu cele mai multe lucrări despre paraşutismul militar românesc[24], aduce, prin volumul pe care-l prezentăm în paginile de faţă, un nou omagiu armei din care a făcut parte, de această dată prin realizarea portretului unei personalităţi de legendă a paraşutiştilor români din al doilea Război Mondial.

Căpitanul paraşutist Mihail Ţanţu a fost „un erou şi o victimă a celui de-al Doilea Război Mondial, un sacrificat pe roata istoriei" (p. 7), iar lucrarea pe care i-a consacrat-o colonelul Mircea Tănase o dovedeşte din plin.

Realizat pe baza documentelor de arhivă, volumul reuşeşte să reconstruiască biografia de excepţie a acestui ofiţer basarabean, fiul unui fruntaş al Sfatului Ţării, angrenat trup şi suflet în slujba unui ideal naţional.

Absolvent al Liceului Militar din Iaşi şi apoi al Şcolii de Ofiţeri Activi de Infanterie „Principele Carol", de la Sibiu, Mihail Ţanţu s-a remarcat de timpuriu ca un ofiţer energic, în căutarea perfecţionării continue, un camarad şi un comandant îndrăgit deopotrivă de superiori, camarazi şi subalterni. În 10 iunie 1941, în cadrul Centrului de Instrucţie al Aeronauticii de la Popeşti-Leordeni, a fost înfiinţată prima companie de paraşutişti din armata română, iar locotenentul Ţanţu a fost printre primii ofiţeri care au răspuns apelului de încadrare în această nouă unitate, care avea să se plaseze, în scurt timp, „în elita oştirii române" (p. 13).

După un stagiu pe Frontul de Est, unde a luptat în cadrul Diviziei I Vânători de Munte, căpitanul (din martie 1943) Ţanţu a fost numit în iunie 1944 la comanda unui

---

[23] Sorin Turturică, *Aviatoarele României. Din înaltul cerului în beciurile Securităţii*, Bucureşti, Editura Militară, 2013.

[24] Mircea Tănase, *Salt în istorie. Paraşutiştii din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 2003;Idem, *Trupele aeropurtate în cel de-al Doilea Război Mondial*, Bucureşti, Editura Militară, 2006; idem, *Paraşutismul militar în România – tradiţie şi actualitate. 1941-2008*, Bucureşti, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2008; Idem, *Eroii învinşi ai revoluţiei,* Bucureşti, Editura Militară, 2009; Idem, *Eroi ai nimănui. Agenţi paraşutaţi în România în timpul şi după cel de-al Doilea Război Mondial*, Bucureşti, Editura Militară, 2010.

Detaşament Operativ, alcătuit din luptători paraşutişti, cu care s-a remarcat în luptele purtate între 23 şi 28 august cu gruparea de forţe germane din zona Băneasa - Pipera – Herăstrău (p. 53-66). În acest context dificil, ţelul suprem al luptei ofiţerului basarabean – eliberarea Basarabiei de sub ocupaţia sovietică – părea să fie iremediabil compromis, fapt ce nu a alterat însă nici o clipă sentimentele sale patriotice. De altfel, tocmai acest angajament patriotic a fost cel care l-a adus, în scurt timp, în coliziune cu regimul comunist pe cale de a se instaura la Bucureşti, după actul de la 23 august 1944.

Implicat în iarna 1944-1945 într-o nebuloasă tentativă de organizare a unui „23 august invers" (cazul „Schmidt – Stoicănescu"), căpitanul Ţanţu va deveni unul din obiectivele serviciilor de informaţii, astfel încât a fost nevoit să treacă în clandestinitate, pentru a evita soarta tragică a altor ofiţeri români, dintre care cel mai celebru este generalul Gheorghe Avramescu.

Tehnician „abil, priceput şi foarte potrivit unei acţiuni organizatorice" (p. 50), căpitanul Ţanţu nu se va mulţumi să vegeteze într-un ascunziş oarecare, în aşteptarea unor vremuri mai bune, ci s-a implicat rapid în acţiuni concrete, care l-au transformat într-un luptător declarat în favoarea unei cauze care se va dovedi, destul de repede, iremediabil pierdută. Mai precis, căpitanul paraşutist Mihail Ţanţu, convins că trebuie să-şi găsească o utilizare concretă, „pe măsura potenţialului şi convingerilor sale, de neacceptare a ocupaţiei sovietice şi de recuperare a Basarabiei" (p. 84), şi-a oferit serviciile aşa-numitei „Mişcări Naţionale de Rezistenţă" pe cale de a se coagula.

Discuţiile interminabile (derulate în perioada martie 1945-martie 1946) şi contactele cu personaje precum contraamiralul Horia Macellariu, Ilie Lazăr, Ion Groşanu, avocatul Nicolae Calleya, multe dintre acestea mediate de celebra aviatoare Smaranda Brăescu, l-au condus pe căpitanul Ţanţu la concluzii triste:

„…mi-am dat seama de multe adevăruri. Mi-am dat seama că cei ce ne mânuiesc sunt nişte egoişti fără seamăn. Că ceea ce încearcă să facă ei este ceea ce se cheamă în termeni populari «a scoate castanele din foc cu mâinile altora». Că se bizuiau pe tinereţea şi entuziasmul nostru spre a realiza unele scopuri, departe de crezul nostru, care voiam, sincer, mai binele Neamului şi credeam că efortul nostru de a păzi fiinţa Neamului ameninţată de influenţe străine îşi găseşte corolarul în efortul lor, al celor mari, răspunzători de destinele ţării. Am mai înţeles că nu acesta este mijlocul de a stabili o ordine în stat convenabilă poporului, ci educarea civică şi politică a lui, pentru ca să poată discerne ce este aceea o ordine de stat sau alta, o formă de guvernământ sau alta. Căci este cert că poporului nostru îi lipseşte această putere de discernământ din cauza tocmai a acestei lipse de educaţie" (p. 325).

Ca urmare a situaţiei lipsite de perspectivă în care se afla, Mihail Ţanţu a părăsit în 18 aprilie 1946 Bucureştiul, refugiindu-se la conacul colonelului Mazilu, în satul Costeşti, comuna Răchiţi, de lângă Botoşani. Aici a fost arestat, la 23 mai 1946, de comisarul Pompilian C. Alexandru, din cadrul Corpului Detectivilor. Anchetat şi judecat, a fost condamnat, în 18 noiembrie 1946, la 20 de ani de muncă silnică „pentru complot cu răzvrătire şi deţinere de muniţie", ca făcând parte din organizaţia subversivă „Sumanele Negre" (p. 173).

Intrat în universul concentraţionar, căpitanul paraşutist Mihail Ţanţu îşi începe un nou capitol al vieţii, probabil cel mai nebulos, întrucât, deşi cercetările „nu au relevat elemente demne de consemnat în ceea ce priveşte schimbarea de atitudine a lui Ţanţu şi

nici vreo posibilă apropiere a acestuia de stânga eşichierului politic" (p. 177), acum se produce intrarea sa în lumea misterioasă a serviciilor secrete. Mai precis, acesta acceptă să devină agent sub acoperire al Securităţii şi primeşte misiunea de a se infiltra în structurile de rezistenţă anticomunistă pe cale de a se constitui în Occident.

Indiferent care a fost raţiunea care a stat la baza deciziei lui Ţanţu, de a accepta propunerea făcută de Securitate (strategie de supravieţuire, schimbare de orientare politică, şantajarea sa cu represalii asupra membrilor familiei), cert rămâne doar faptul că ofiţerul a acceptat noua misiune.

Ca urmare, după un instructaj minuţios şi construirea unei legende consolidate, la 20 martie 1949 are loc „evadarea" lui Mihail Ţanţu din arestul Securităţii şi „marşrutizarea" sa spre Occident, pe ruta Budapesta – Viena – Innsbrück – Paris (p. 184).

Trecerile de frontieră prin canalele conspirative, ca şi activitatea la Innsbrück, contactele cu serviciile de informaţii americane şi franceze aduc volumului o notă de suspans arareori întâlnit în lucrările de istorie. Paraşutistul român se relevă ca o personalitate de excepţie, rafinat psiholog, cu sânge rece şi deplină stăpânire de sine, cu capacitate extraordinară de disimulare, stăpân pe arta improvizaţiei, astfel încât a fost în măsură ca, pas cu pas, să se apropie de obiectivul fixat de Securitate: infiltrarea în Serviciul de Informaţii al Militarilor Români din Exil, condus de comandorul Mihai Opran.

Acesta, fost ofiţer de informaţii în Forţele Aeriene româneşti, fugise în Franţa în 1947 şi, prin activitatea sa susţinută în rândul militarilor din exilul românesc, abilităţile sale informative şi contactele cu serviciile secrete franceze şi americane, se constituia într-un obiectiv de primă importanţă atât pentru S.S.I., cât şi pentru organele de securitate.

Ajuns în anturajul lui Opran, căpitanul Mihail Ţanţu dezvăluie misiunea secretă primită în România şi se oferă să activeze pentru serviciul de informaţii al comandorului. Documentele selectate de Mircea Tănase prezintă cu lux de amănunte complexitatea situaţiei din acei ani de început ai Războiului Rece şi reuşesc să ridice puţin cortina care maschează neştiuta lume a spionajului şi contraspionajului, cu capcanele şi contra-capcanele ei, cu regulile compartimentării, cu agenţi dubli sau tripli, creionând un *puzzle* aproape imposibil de refăcut cu exactitate. De altfel, autorul volumului recunoaşte că „dificultatea nu a constat în găsirea informaţiilor pentru alcătuirea acestei cărţi (…), ci în analizarea, compararea şi valorificarea obiectivă a acestora" (p. 7).

Cert rămâne faptul că Mihail Ţanţu revine în România, pe căile ocolite ale călăuzelor din Austria şi Ungaria, cu misiuni concrete din partea comandorului Opran: verificarea existenţei rezistenţei active (organizaţii, putere combativă, dotare, instrucţie), verificarea valorii rezistenţei pasive (stare de spirit, atitudinea faţă de eventuala mobilizare) şi a valorii combative a armatei (nemulţumiri, stare de spirit, grad de instrucţie, dotare).

A fost din nou arestat (denunţ?, greşeli proprii?) la începutul lunii iulie 1950, anchetat amănunţit şi retrimis în închisoare, unde a rămas până în 1964. Ultima parte a vieţii şi-a petrecut-o în anonimat, stingându-se din viaţă în 1979.

Întreg acest periplu este reconstituit cu minuţiozitate de autorul lucrării, acesta adoptând, ca tehnică de lucru, „vocea documentului". Mai precis, cititorul are adesea senzaţia că îl ascultă pe căpitanul Mihail Ţanţu, declaraţiile acestuia, reproduse în volum, fiind marcate de oralitatea stilului şi abundente în detalii pitoreşti. În acest fel, alături de propria încercare de decriptare a documentelor, autorul pune cu onestitate la îndemâna cititorului şi „materia prima", oferind astfel posibilitatea unei interpretări alternative.

De altfel, această dorinţă a autorului, de a nu-şi impune unghiul de abordare şi de a nu altera informaţia, este exprimată explicit: „lectura acestei cărţi nu va oferi, desigur, un răspuns definitiv, dar, cu certitudine, pentru cei pasionaţi va fi un nou prilej de a descoperi noi faţete ale unei recent derulate istorii şi de a reflecta supra lor" (p. 9).

La finalul lecturii, putem spune că lucrarea se impune atenţiei nu doar „tuturor acelora care doresc să cunoască un episod în plus din tumultoasa istorie a paraşutismului militar românesc", ci şi oricărei persoane interesate în reconstituirea anilor tulburi în care s-a instaurat regimul comunist din România şi în analizarea căilor şi mijloacelor de rezistenţă utilizate în epocă de toate forţele anticomuniste.

Luminiţa Banu

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Naţional al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naţionale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naţionale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informaţii
BIRD, Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecţionare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forţelor Armate Unite din Tratatul de la Varşovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformaţii
CIE, Centrul de Informaţii Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliţiei Oraşului Bucureşti
CNCR, Conferinţa Naţională „Comunismul Românesc"
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluţionar
CSS, Consiliul Securităţii Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcţia Generală de Informaţii Externe
DGP, Direcţia Generală a Poliţiei
DIE, Departamentul de Informaţii Externe
DMRU, Direcţia Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizaţia Revoluţionară a Dobrogei
DRS, Direcţia Regională de Securitate
DRSP, Direcţia Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcţia Regională a Securităţii Statului
DSS, Departamentul Securităţii Statului

DUI, Dosar de urmărire informativă
DV, dosar de verificare
EIBMBOR, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
FMI, Fondul Monetar Internaţional
GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
GB, Glasul Bisericii
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniştri
i.e. – informaţii externe
IJ, Inspectoratul Judeţean
IKGS, Institutul pentru Cultură şi Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas), München
IMB, Inspectoratul Municipiului Bucureşti
INST, Institutul Naţional pentru Studierea Totalitarismului
IPS, Înaltpreasfinţitul
ISDR, Istoria Statului şi Dreptului Românesc
ISJ, Inspectoratul de Securitate Judeţean
Jud., judeţul
KAS, Konrad Adenauer Stiftung
lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
lt., locotenent
MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MAN, Marea Adunare Naţională
MCE, Ministerul Comerţului Exterior
MFA, Ministerul Forţelor Armate
MI, Ministerul de Interne
MNR, Mişcarea Naţională de Rezistenţă
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea şi organizarea naţiunii şi teritoriului
Mr., maior
MSS, Ministerul Securităţii Statului
NKVD, Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
PCM, Preşedinţia Consiliului de Miniştri
PCR, Partidul Comunist Român
PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Naţional Liberal
PNP, Partidul Naţional Popular
PNŢ, Partidul Naţional Ţărănesc
pp, prevăzută şi pedepsită

PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Socialistă Română
SDDO, Serviciul Dislocări şi Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Staţiunea de Maşini şi Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informaţii
SSI, Serviciul Special de Informaţii
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăş
UAP, Uniunea Artiştilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior CNSAS; licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii „Dunărea de Jos" – Galaţi (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol" – Iaşi (2001); autor al câtorva zeci de articole şi studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mişcării de rezistenţă armată şi istorie economică; volum recent: *„Şi nu ne duce pe noi în ispită…". România şi „războaiele minţii". Manipulare, propagandă şi dezinformare (1978-1989)*, Târgovişte, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza", Iaşi (1992); studii postuniversitare – specializarea ştiinţe politice, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, Bucureşti (1994). Studiu recent publicat: *România anilor '80 în optica lectorilor americani de la Universitatea „A.I. Cuza" din Iaşi*, în „Revista de Istorie a Moldovei", nr. 4 (46)/2013.

Mădălina Brașoveanu – asistent universitar asociat în cadrul Facultății de Arte şi Design, Universitatea de Vest Timişoara (2007 - 2010) și în cadrul Facultății de Arte, Universitatea Creștină Partium din Oradea (2010 - 2012); doctorandă a Universității Naționale de Arte din Bucureşti, domeniul Istoria și Teoria Artei, cu o cercetare asupra comunităților tinerilor artiști din Oradea și Târgu-Mureş de la sfârșitul anilor 1970 până la începutul anilor 1990. A absolvit Facultatea de Istoria și Teoria Artei din cadrul aceleiași universități (2007). Volum recent: *Între eul real și spațiul virtual. Perspective critice pentru o teorie a noilor media*, Editura Universității din Oradea, 2008.

Emilian Dranca – doctorand la Universitatea Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, licenţiat al Facultăţii de Istorie şi Filosofie, Universitatea Babeş-Bolyai, specializarea istorie (2012), iar în 2014 a absolvit la Facultatea de Ştiinţe Politice, Universitatea Bucureşti, Masterul *Politique en Europe, Etats, frontiers et Societes*. Studiu recent: *Corneliu Coposu în Arhiva CNSAS*, în *Imaginea în istorie Tipologii în societatea de ieri și de azi*, Lucrările Conferinței Naționale, Cluj-Napoca, 19-20 aprilie 2013, Cluj-Napoca, Argonaut, 2014.

Dana Iamandi – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Științe Administrative, Universitatea „Dunărea de Jos", Galați. Articol recent: *20 de români o șterg în Austria cu un avion utilitar*, în „Historia", octombrie 2010 (http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/20-rom-ni-o-terg-n-austria-un-avion-utilitar).

Alina Ilinca – consilier superior CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); doctor în economie (2009). Studiu recent publicat: *„Familia, celula de bază a societății". Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iaşi, 2013.

Nicoleta Ionescu-Gură – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie a Universității din București, doctor în istorie al Universității din București (2003); coautor al volumului *Membrii CC al PCR (1945-1989). Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004; autor al volumelor *Stalinizarea României. Republica Populară Română. 1948-1950. Transformări instituționale*, București, Editura All, 2005 (premiul „Gheorghe Barițiu" al Academiei Române în anul 2007) și *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, București, Editura Humanitas, 2006. Volum recent: *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu,* București, Editura Corint, 2010.

Elena-Irina Macovei – doctor în sociologie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, cu o teză privind stigmatizarea și frontierele sociale în mediul online, în curs de apariție. A făcut parte din mai multe echipe de cercetare și în prezent lucrează la un studiu referitor la studenții africani în România comunistă. Mai multe studii au apărut în reviste științifice („Noua Revistă a Drepturilor Omului"*,* „Styles of Communication", „Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte", „Literatur und Politik"*).*

William Totok – membru fondator al „Grupului de Acțiune Banat" (Aktionsgruppe Banat), scriitor, cercetător, publicist, autorul unor volume de poezii, eseuri politice și studii istorice, în volume: *Episcopul, Hitler și Securitatea. Procesul stalinist împotriva „spionilor Vaticanului" din România*, Iași, 2008; *Die Kirchen in Osteuropa im Kommunismus* [Bisericile din Europa de Est în comunism], (împreună cu Detlef Stein), Berlin, 2011; coautor al „Raportului final" redactat de Comisia Internațională pentru studierea Holocaustului în România (Iași, 2005); Coeditor al revistei bi-anuale *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* (Dinklage bei Vechta).

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, Bucureşti

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671,
Bucureşti, sector 1,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro

Din Sumar:

ISSN 1844-6590